

ARCHIV ČESKÝ

DÍL XLI

Prameny k dějinám Židů
v Čechách a na Moravě
ve středověku

Vydali

Lenka Blechová – Eva Doležalová –
Martin Musílek – Jana Zachová

ve spolupráci

s Danielem Polakovičem a Tamásem Visi

ARCHIV ČESKÝ
DÍL XLI

ARCHIV ČESKÝ

Řídí
František Šmahel

ARCHIVUM BOHEMICUM

Curante
Francisco Šmahel

Centrum medievistických studií

**PRAMENY K DĚJINÁM ŽIDŮ
V ČECHÁCH A NA MORAVĚ
VE STŘEDOVĚKU.
OD POČÁTKŮ DO ROKU 1347**

Vydali
Lenka Blechová – Eva Doležalová
– Martin Musílek – Jana Zachová
ve spolupráci s Danielem Polakovičem
a Tamášem Visi

Historický ústav AV ČR
Filosofia
Praha 2022

Tato edice vznikla v rámci projektu GAČR P405/11/1982 „Soužití křesťanského a židovského obyvatelstva ve středověkých Čechách“.

Lektoři: prof. PhDr. Zdeňka Hledíková, CSc.
Mgr. Daniel Soukup, Ph.D.

Editor © Lenka Blechová, Eva Doležalová, Martin Musílek, Jana Zachová, Daniel Polakovič,
Tamás Visi, 2015

Preface © Martin Musílek, Lenka Blechová, Eva Doležalová, 2015

© Historický ústav AV ČR a Centrum medievistických studií, Praha 2015

Vydalo nakladatelství FILOSOFIA, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, Praha

ISBN 978-80-7286-248-1 (Historický ústav AV ČR), ISBN 978-80-7007-434-3 (FILOSOFIA) – tištěná kniha

ISBN 978-80-7007-736-8 – elektronická kniha

DOI 10.47376/filosofia.2015.4

OBSAH

Úvodní studie	VII
Introductory Study	XXXVII
Edice	
Písemné prameny	3
Hmotné prameny	211
Ediční poznámka	225
Soupis zkratek	
Zkratky archivů, archivních fondů a institucí	229
Zkratky edičních řad a periodik	230
Seznam užívaných textových zkratek	231
Seznam pramenů a literatury	
Rukopisy a staré tisky	235
Vydané prameny	242
Literatura	250
Elektronické zdroje a webové odkazy	270
Rejstřík	
Jmenný a místní	275
Věcný	305

ÚVODNÍ STUDIE

Úvod: Dějiny Židů a židovské dějiny v českém středověku do roku 1347

Středověké židovské dějiny nepatří sice ke zcela novým tématům historického bádání, v českých národních dějinách se však objevovaly pouze tehdy, když události překročily hranici židovské každodennosti, jak tomu bylo například roku 1096 při událostech spojených s křížovou výpravou nebo v souvislosti s útokem na židovské obyvatelstvo v Praze roku 1389. Rozkrývání dějin židovské komunity ve středověkých Čechách a na Moravě tak nesmírně ztěžuje skutečnost, že naprostá většina záznamů pochází z normativních či jiných dokumentů křesťanské většinové populace, která je zachycuje „svýma“ očima a pouze na základě vlastního hodnocení. Často se tak děje při výjimečných nebo konfliktních situacích, jakými byly například židovské pogromy, případně jakákoliv skutečná nebo domnělá provinění Židů proti stávajícímu společenskému či náboženskému řádu.¹ Uvedené situace tak nezachycují skutečné každodenní soužití křesťanské většiny s židovskou menšinou.

Obecné starší dějiny Židů v Českých zemích byly shrnuty v několika popularizačních pracích, jako například v knize Tomáše Pěkného², nebo v dílech sice vysoce erudovaných, nicméně omezených pouze na část území, jako například práce Bertolda Bretholze³. V současnosti se zájem o židovské dějiny soustřeďuje především na novověk a moderní dobu, což je dáno dochováním výrazně většího množství pramenů i vyšší aktuálností řešených témat.⁴ Dosavadní literatura, která se snažila zachytit dějiny židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě, se mohla opírat pouze o dvě nekritické edice židovských písemných pramenů.⁵ Jedná se zejména o registrovou edici památek k dějinám Židů v Říši

1) Odborná literatura si všímala především vlivu těchto událostí na život křesťanské, majoritní části společnosti, nikoli přímo života židovské komunity a jeho vývoje. Výjimku zde tvoří zejména práce Samuela Steinherze (viz například STEINHERZ 1927) a Františka Grause (GRAUS 1987, s. 155–389).

2) PĚKNÝ 2001, kde kapitoly o středověku lze dohledat na s. 11–49.

3) BRETHOLZ 1934.

4) Pro novověké židovské dějiny se jedná například o projekt *Bohemia, Moravia et Silesia Judaica* (viz: <http://www.bmsj.eu/>), jehož cílem je sběr pramenů k dějinám židovského osídlení v letech 1520–1670, zejména zveřejnění soupisů židovského obyvatelstva z této doby. Vedle toho jsou publikovány převážně dílčí tematické studie, jejichž soupis je k dispozici na citovaných internetových stránkách.

5) Dějiny pražské židovské obce brilantně nastínil ŠMAHEL 2008, s. 413–426. Zde lze na s. 637 dohledat odkaz na základní literaturu. K dějinám Židů ve středověku obecně ŽEMLIČKA 1997, s. 211–214; ŽEMLIČKA 2002, s. 399–402; ŽEMLIČKA 2009, s. 497–507; ŽEMLIČKA 2011, s. 242–245; k lucemburskému období DOLEŽALOVÁ 2012, s. 679–687; židovské osady v českých městech představil HOFFMANN 2009, s. 378–392. Ze zahraničních prací lze jmenovat zejména studie ve sborníku *Die Juden in den böhmischen Ländern* (srov. zejména studie TISCHLER 1983, s. 37–56; a HILSCH 1983, s. 13–26).

do roku 1278, jejímž autorem byl německý historik Julius Aronius.⁶ Toto dílo v duchu klasické německé historiografie pojímá území Čech a Moravy jako součást Říše. O čtyři roky později zpřístupnili některé židovské památky Bohumil Bondy a František Dvorský.⁷ Právě tato z hlediska moderní historiografie nedostatečná práce se na dlouhou dobu stala hlavním podkladem pro jakékoliv pokusy o sepsání dějin Židů v Čechách a na Moravě. Nejedná se však o registrovou edici ve vlastním slova smyslu. Autoři se pokusili shromáždit všechny doposud známé zmínky o židovském obyvatelstvu v zemích Koruny české, nicméně bez náležité kritiky zpřístupňovaných pramenů a bez kritického komentáře k jejich věrohodnosti.⁸ Vedle této práce výrazně kvalitnější publikaci představuje edice Bertholda Bretholze z roku 1935, která je ale omezena na dějiny Židů na Moravě.⁹ Skutečně moderně pojatou registrovou edici židovských památek z území Rakouska nedávno zpřístupnily Eveline Brugger a Birgit Wiedl, jejichž některé registry se přirozeně dotýkají také území Čech a Moravy.¹⁰

Absence chybějící kritické edice židovských písemných památek způsobila, že doposud postrádáme plnohodnotné vylíčení dějin židovského obyvatelstva. Nejčastěji dochované pramenné doklady k židovským úvěrovým obchodům nám umožňují nahlížet na dějiny Židů ve 12. a 13. století pouze schematicky prizmatem výpovědi dlužníků úpisů. Právě židovské úvěry jsou základem charakteristiky židovského osídlení v Praze do poloviny 14. století v rozsáhlém ediční řadě *Germania Judaica*.¹¹ Vzhledem k tomu, že první svazky *Germania Judaica* vznikaly před rokem 1989, autorům nebylo umožněno některé prameny ověřit, a proto necitují důsledně. Mnoho pramenů chybí a někdy autoři odkazují na pouhá ústní sdělení českých a moravských archivářů, která jsou dnes už neověřitelná. Ne vždy proto odpovídají údaje tam uvedené naší edici, která mnoho z nich teprve až nyní kriticky doplňuje a hodnotí.

V současnosti je v Ústavu Arye Maimona v Trevíru v rámci projektu *Corpus der Quellen zur Geschichte der Juden im spätmittelalterlichen Reich* (dále jen *Corpus*) mimo jiné připravována komplexní elektronická databáze pramenů k dějinám Židů od roku 1273

6) ARONIUS ed. 1902, reprint 1970.

7) BONDY/DVORSKÝ 1906.

8) Práce Bohumila Bondyho a Františka Dvorského je pojata velmi široce. Úmyslem autorů bylo shromáždit veškeré prameny týkající se života Židů v Českých zemích od historických počátků až do novověku. Práce tak převážně rekapituluje tehdy známé prameny, přičemž často neuvádí jejich originální znění ani jejich přesnou citaci. Vedle sebe navíc bez rozlišení staví skutečné historické zprávy, formulářové záznamy i zprávy ze sekundární literatury, mnohdy dnes už neověřitelné. To jsou také hlavní důvody, proč jsme se rozhodli toto dílo uvádět v seznamu literatury a nikoliv mezi plnohodnotnými edicemi.

9) BRETHOLZ 1935.

10) BRUGGER/WIEDL edd. 2005; BRUGGER/ WIEDL edd. 2010.

11) GJ I, s. 28–45, 269–282; GJ II/1, s. 91–93; GJ II/2, s. 659–662; srov. GJ III/2, s. 1116–1151.

do roku 1519. Její mezní data jsou odvozena od roku, ke kterému je dovedena edice Julia Aronia (1273) a od data nástupu Karla V. na římský trůn (1519), které bývá považováno za mezník mezi středověkem a novověkem.

Předkládaná regestová edice „Prameny k dějinám Židů v Čechách a na Moravě ve středověku“ (dále „Prameny k dějinám Židů“ nebo též „edice“) navazuje na starší české a moravské práce, přičemž metodicky v základních bodech vychází z výše zmíněného trevírského projektu *Corpus*, podle kterého bylo přijato i chronologické vymezení práce. Jako dílčí koncový mezník byl stanoven rok 1347, kdy byl Karel IV. korunován za českého krále. S ohledem na projekt *Corpus* byly také sledované prameny omezeny teritoriálně územím moderní České republiky. Projekt *Corpus* zahrnuje prameny z území celé Říše včetně Čech a Moravy a vedlejších zemí Koruny české, přičemž české a moravské prameny budou pro potřeby databáze projektu *Corpus* převzaty z podkladů pro publikaci „Prameny k dějinám Židů“.

Na rozdíl od projektu *Corpus* byly do této edice zahrnuty i prameny z období před rokem 1273 od nejstarších zmínek (od 10. století) s ohledem na to, že edice Julia Aronia není pro české a moravské prostředí dostatečná a nezahrnuje všechny dochované prameny. Při sběru materiálu jsme se zaměřili pouze na písemné a hmotné památky, jejichž vznik lze prokazatelně datovat před rokem 1347 (včetně) a které vznikly na území dnešních hranic České republiky (Čechy, Morava, české Slezsko, česká část Chebska spolu s městem Cheb). Některé vzácné výjimky (Norimberská pamětní kniha, některé hebrejské kroniky nebo listiny vydané v zahraničí) jsou opodstatněné tím, že zmiňují události v českých zemích a korespondují s našimi prameny.

Edice obsahuje záznamy z několika hlavních typů pramenů. Její základ tvoří doklady z listin, ať už originálů nebo kopií, ale také z městských knih, právních či narativních pramenů, z formulářových sbírek, cestopisných zpráv nebo z inkvizičních protokolů. Výpověď středověkých pramenů je doplněna i texty, které pocházejí z Kroniky české Václava Hájka z Libočan.¹² Tato kronika vznikla až ve druhé čtvrtině 16. století (vytištěna byla roku 1541) a výrazně tak překračuje chronologický rámeček publikace. Navíc se jedná o problematičtější narativní pramen, jehož autor pracoval s historickými daty svévolně. Je spíše sbírkou příběhů než popisem historických skutečností, což platí i pro vylíčení židovských dějin.¹³ Hájkovu kroniku jsme se nakonec rozhodli zařadit ze dvou důvodů. Prvním z nich je návaznost na edici Bohumila Bondyho a Františka Dvorského, kteří Hájka pova-

12) Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541. Nedávno se kronika konečně dočkala svého moderního plnotextového edičního zpřístupnění (LINKA ed. 2013).

13) Proto je za účelem zřetelného odlišení od ostatních pramenů v záhlaví každého takového regestu uvedeno, že se jedná o výtah z Hájkovy kroniky.

žovali za důležitý informační zdroj a velkou část jeho zpráv do své registrové edice zařadili. Nevyužili ale Hájkovu kroniku systematicky a její údaje přebírali hlavně tehdy, když se jim nedostávalo jiných pramenů.

Druhým důvodem pro začlenění textů z Hájkovy kroniky do předkládané registrové edice byl jejich význam pro ilustraci proměny pohledu na Židy a středověké židovské dějiny, k němuž došlo na počátku novověku. Hájek z Libočan někdy sice věrně či více-méně věrně čerpal z historických, převážně narativních pramenů, na jiných místech ale neváhal použít novověkou rétoriku a kreslit obraz Židů podle představ své doby. Svůj výklad prokládá neuvěřitelnými příběhy a zprávami o rituálních deliktech, kterých se podle novověkého mínění Židé dopouštěli. Některé z Hájkových zpráv dávají tušit, že snad čerpal z nějakých nedochovaných a neznámých pramenů, které by podle nich bylo možno rekonstruovat (například č. 41). Kronikář si byl vědom i zahraničních kontaktů židovských obcí v Čechách a na Moravě. Do svých přízdobených či zcela vymyšlených textů vkládal informace o stycích pražských Židů s Židy z Řezna či dokonce Trevíru (č. 11, 14). Zdá se, že Hájek do zpráv začleňoval i biblické příběhy doplněné o historické realie. Tak například píše, že Židé, kteří přišli v 11. století do Prahy na Újezd, pro sebe zakoupili dvanáct domů, snad s přímým odkazem na dvanáct izraelských kmenů (č. 11). Je pravdě-podobné, že Hájek v těchto případech vycházel ze svých znalostí českých a moravských dějin a není jisté, zda vůbec využíval nějaký diplomatický pramenný materiál. Co je však zásadní, i některé nedávno vydané práce stále zacházejí s Hájkovými informacemi jako s věrohodnými. Naše edice tak nabízí možnost přímé konfrontace skutečně dochovaných pramenných zmínek s údaji, které přináší Hájek ve své kronice.

Zvláštní oddíl tvoří nemnoho dochovaných hmotných pramenů, k nimž patří zejména židovské náhrobky (č. 246–254) a vzácně dochovaný zlatý pečatní prsten židovského obchodníka, který pochází buď z přelomu 12. a 13. století nebo z první poloviny 13. století (č. 245). Stranou byly ponechány prameny, kde zmínky o Židech mají povahu literárního klišé, citují bibli, nebo popisují dějiny Židů mimo území Čech a Moravy (například osudy Židů v Palestině během křížových tažení). Dalším podmínkou zařazení byla ověřitelnost pramenů. Do publikace byly zahrnuty i ty, které kdysi prokazatelně existova-ly, ale v nedávné době byly zničeny nebo ztraceny, pokud je zachována dostatečná podkla-dová informace (například fotokopie nebo aspoň starší edice).¹⁴ Byly zahrnuty dochované hebrejské prameny, a to jak písemné, tak i hmotné (pro naše období se to týká zejména již zmíněných náhrobních kamenů). Vypuštěny byly hebrejské či aramejské písemnosti, které se dochovaly jen ve fragmentech, a které tudíž nebylo možno ani přesněji datovat,

14) Typickým příkladem je formulářová sbírka CODEx JACOBI, jejíž originál je dnes neznámý.

ani určit místo jejich vzniku, a dále pak biblické, modlitební či liturgické rukopisy bez přímé souvislosti s historickými událostmi.¹⁵ Obdobně bylo zacházeno s tzv. kenaanskými glosami.¹⁶ Na závěr edice byly zařazeny také písemnosti, které nelze přesně datovat, ale víme, že vznikly do poloviny 15. století.

Listiny, týkající se židovských záležitostí, lze rozdělit do několika skupin. První skupinu tvoří obsáhlé listiny, vydané na žádost Židů panovníkem nebo příslušnou vrchností. Jsou to buďto edikty, jejichž cílem bylo zajistit Židům výsady a bezpečnost, nebo privilegia, která stanovila podmínky života (včetně omezení osobních styků s křesťany) a podnikání (úvěrového a zástavního obchodování) v křesťanské společnosti (č. 38, 43, 49, 50, 51, 52 aj.). Tyto listiny legislativního obsahu měly za cíl vytvořit právní prostředí, ve kterém měli Židé v určité zemi žít. Dnes je souhrnně označujeme jako *Statuta Iudaeorum*. Druhou skupinu tvoří listy či formuláře, které buď předcházejí násilnostem vůči židovskému obyvatelstvu (č. 52, 154, 156, 167, 181), nebo berou v ochranu židovské konvertity (č. 200, 227, 242).

Do edice nebyly zařazeny nebohemikální listiny, které jsou uloženy v českých archívech (dvě listiny).¹⁷ Rovněž jsme se rozhodli vyřadit také další listiny (celkem deset), jež sice vydali čeští vydavatelé, ale jejichž příjemci se ocitli mimo geografické vymezení této edice. Vyřazené písemnosti se týkají měst Vratislavi a Zhořelce, které ve středověku patřily do územního celku zemí Koruny české. Do této skupiny patří výnosy Jana Lucemburského, které jsou určeny radě města Vratislavi a jež se týkají tamní židovské komunity.¹⁸ Stejně

15) Hebrejské fragmenty se staly předmětem evropského projektu „*Books within books: Hebrew Fragments in European Libraries*“, na kterém spolupracují také odborníci z České republiky. Je možno předpokládat, že se podaří zasadit torza rukopisů do širších souvislostí a snad i identifikovat některé ze ztracených rukopisů, viz: <http://www.hebrewmanuscript.com/>.

16) Tyto glosy navíc řešil samostatný grantový projekt „Kenaanské glosy ve středověkých hebrejských rukopisech s vazbou na české země“ podpořený Grantovou agenturou České republiky (P406/11/0861). Jeho výsledky byly publikovány ve svazku BLÁHA/DITTMANN/ULIČNÁ 2013.

17) První listina z 6. února 1341 nás informuje o tom, že Alber z Lichtenege se souhlasem svých dědiců hodlá prodejem majetku vyřešit své dluhy u Židů. Orig. NA Praha, sign. ŘM 2965. Druhá nezařazená listina ze 17. prosince 1345 obsahuje prohlášení Wirndeho z Breitensteinu, že je povinen rýnskému falckrabímu a bavorskému vévodovi Rudolfovi II. Falckému (1327–1353) vyplatit podle vyúčtování úřadu snad v Dürnersdorfu (*Dürndorf*) částku 1073 libry haléřů. Mezi vypočtenými položkami figuruje částka 14 liber haléřů na vyplacení badenských markrabí od Židů v Norimberce a dluh Židu Simosonovi v Norimberce ve výši 177 liber haléřů. Originál je dnes uložen v NA Praha, sign. ČG–L 46. Podle údajů příslušné norimberské městské knihy (dnes nezvěstné) by se v případě Simosona z Norimberku mohlo jednat o Simsona, který dne 23. září 1339 přijal norimberské městské právo.

18) První panovníká listina pochází ze dne 16. října 1341. Král Jan Lucemburský v ní sděluje purkmistrovi a konšelům města Vratislavi, že se svými služebníky královské komory – Židy uzavřel dohodu. Každý vratislavský Žid bude podle svých možností po deset let jednou ročně platit daň panovníkovi a bude osvobozen od jiných poplatků. Totéž platí i pro jakéhokoliv Žida, který se v tomto období přestěhuje od jiného pána nebo z jiného města do Vratislavi (srov. KORN ed. 1870, č. 169, s. 152).

tak se k Židům vztahuje královský edikt z října roku 1341, kterým Jan Lucemburský postoupil měšťanům Slezské Středy židovské daně na zbudování důkladných hradeb.¹⁹ Další čtyři listiny z dubna 1345 se rovněž týkají daní slezských Židů, které Jan Lucemburský a jeho syn Karel vybírali od místních Židů dopředu, aby zmírnili neustálou finanční nouzi, se kterou se potýkala královská pokladna.²⁰ V těchto čtyřech listinách, jež byly vydány ve Vratislavi a k jejichž zničení došlo během II. světové války, je výslovně uvedeno celkem 58 jmen slezských Židů, kteří svou hotovostí museli panovníkům vypomoci. Je charakteristické, že na znamení *captatio benevolentiae* a výrazu vděčnosti jsou jmenovaní označeni jako „*providi et discreti viri*“, tedy přídomkem, se kterým se v dobových dokumentech u židovských nositelů setkáváme zřídka. Nejčastěji se tak děje v případech, kdy takto označování Židé pomohli vznešenému nebo urozenému dlužníkovi v tísní. Lucemburkové si tedy v roce 1341 opatřili nutné prostředky tak, že vymáhali židovské daně s předstihem. Běžně si také nechávali vyplatit zálohu od příslušného města a následný výběr židovských daní ponechali na místní správě jako v případě listiny z 13. srpna 1345. Touto listinou Jan Lucemburský vzkazuje radě města Vratislavi, aby si pohledávku vůči panovníkovi ve výši 1400 hřiven vybrala z důchodů, které platí královské komoře Židé ve Vratislavi a Slezské Středě.²¹ Jiný typ dokumentu představuje listina z 27. září 1345 vydaná v Praze, kterou král Jan dovoluje radě města Vratislavi použít kamenů z židovského hřbitova na opravu a obnovu hradeb města.²²

Nezařazena do edice dále zůstala Karlova listina z 8. září 1347, kterou panovník pověřil městskou radu ve Vratislavi ochranou vratislavských Židů a zároveň jí povolil, aby zvyšovala či snižovala jejich poplatky podle vlastního uvážení.²³ Konečně Zhořelce se týká listina z 19. května 1329, kterou Jan Lucemburský přivtěluje město k české koruně a potvrzuje jeho privilegia. Kromě jiných ustanovení dává městu mílové právo a svěřuje Židy ochraně města.²⁴

Jedním z doposud málo využívaných pramenů, které jsou však informačně nesmírně bohaté, představují městské knihy.²⁵ Do roku 1347 svým počtem dominují zápisy ze staroměstské *Liber vetustissimus* a z brněnských berních knih (například č. 92, 103, 104, 105, 107, 109, 205, 206, 208, 209, 210 aj.). Do roku 1311 se však hlásí také zápis z městské knihy Nového Bydžova, v němž vystupují Židé jako věřitelé (č. 99). Ze čtyřicá-

19) Srov. CDS XXX, č. 6691, s. 198; RBM IV, č. 1024, s. 410; CODEX JACOBI, č. 234, s. 102.

20) Srov. CDM VII, č. 593, s. 443; CDM VII, č. 594, s. 433; CDM VII, č. 595, s. 434; a CDM VII, č. 598, s. 436.

21) Srov. RBM IV, č. 1594, s. 637.

22) Srov. KORN ed. 1870, č. 183, s. 164; OELSNER ed. 1864, č. 6, s. 106.

23) KORN ed. 1870, č. 185, s. 165.

24) CIB II/1, č. 88, s. 102; CDLS I, č. 199, s. 278–280; RBM III, č. 1561, s. 612–613.

25) V textu edice je na tuto skutečnost upozorněno v záhlaví regestu označením „městská kniha“.

tých let 14. století přibývají také zápisy z chebské knihy psanců (č. 141, 190), znojenské knihy testamentů (č. 194) nebo dlužní úpisy z nejstarší soudní knihy města Loun (č. 238, 239, 240). Nutno podotknout, že právě u těchto zápisů se v podstatě jedná o jejich vůbec první ediční zpřístupnění. V městských knihách převažují hospodářské zápisy týkající se v drtivé většině případů úvěrových obchodů židovských peněžníků. Již v tomto období se však setkáváme s městskými statuty, která upravují soužití křesťanského a židovského obyvatelstva, nebo v nichž jsou Židé obviňováni z loupežného přepadení či naopak vystupují jako oběti násilí. Vezmeme-li v potaz vývoj písemné kultury v českých zemích, stejně jako přihlídneme-li k celkovému stavu dochování městských knih, je zřejmé, že od druhé poloviny 14. století nebývalým způsobem narůstá množství záznamů o židovských obyvatelích středověkých měst. Nicméně již jen dochované torzo zápisů do roku 1347, které jsou publikované v této edici, předznamenává pozdější vývoj soužití křesťanského a židovského obyvatelstva v českých zemích.

Na rozdíl od projektu *Corpus* byly do edice zahrnuty také dokumenty z formulářových sbírek. K tomu nás vedlo několik důvodů. Předně pramenná základna pro zvolené chronologické období v domácím prostředí není zdaleka tak bohatá jako v německých oblastech říše a údaje ve formulářových sbírkách se tak mnohdy stávají našim jediným zdrojem informací. Přestože je jejich výpověď mnohdy sporná, jsme přesvědčeni o tom, že v informování o základních principech fungování středověké společnosti jsou spolehlivé a k soužití křesťanského a židovského obyvatelstva přinášejí věrohodné doklady. Pokud se jedná o údaje převzaté z formulářů, je na to – podobně jako u jiných typů pramenů – vždy upozorněno.²⁶ V mnoha případech vycházejí formulářové zápisy z vydaných písemností, objevují se v nich vskutku žijící osoby a zachycují skutečnou středověkou praxi židovského podnikání a vztahů mezi Židy, světskou i duchovní vrchností. Jako příklad můžeme posloužit položka z formulářové sbírky z let 1336 až 1345, ve které je řeč o znojenském purkrabím Janu z W., který měl z rozkazu krále zjednat vrácení dluhů dědicům věřitele Žida Permana a Židu Lankušovi (č. 167). Tímto Janem z W. je bezpochyby míněn Jan z Lichtenburka neboli z Bítova (latinsky *Wetovia*). Podobně je tomu také u některých dalších formulářových zápisů, u nichž je někdy možné vystopovat historické pozadí vzniku jejich předloh.²⁷

Vzhledem k nedostatku jiných typů písemných pramenů ze sledovaného období představují formuláře jedinečný zdroj informací také o výši poskytovaných úvěrů. V některých případech rozkrývají mechanismy jejich poskytování, umožňují dílčím způsobem

26) V textu edice je na tuto skutečnost upozorněno v záhlaví regestu označením „formulářová sbírka“.

27) K tomu nejnověji MUSÍLEK 2012, s. 117–135.

postihnout vazby mezi věřiteli a jejich dlužníky. Lze se domnívat, že výše půjčovaných obnosů, které je v nich uváděna, byla v dané době běžná. Můžeme předpokládat, že zmínění jednotlivci nebo rodiny, často doložení také v jiných typech pramenů, skutečně disponovali zde uvedenými peněžními obnosy. Údaje z formulářů dovolují stanovit základní vývojové tendence úvěrových možností měšťanských rodin stejně jako židovských obchodníků a finančníků, o nichž bychom si jinak nemohli vytvořit určitější představu. Zároveň přinášejí odpovědi na otázky spojené s tezaurací stříbra v měšťanském prostředí, mohou přispět k mezioborové spolupráci historie a numizmatiky nebo ke komplexnímu zhodnocení úlohy stříbra v ekonomice českých zemí ve středověku.²⁸

Statuta Iudeorum a právní postavení židovského obyvatelstva

Podpora panovníka, s kterou se setkáváme v prvních písemných privilegích, zajišťovala Židům od počátku pevnou právní pozici.²⁹ Vedle vlastního židovského náboženského práva (*halacha*) se ve své vnitřní správě i ve vztahu k ostatnímu obyvatelstvu Židé řídili zejména panovnickými ustanoveními. Panovnickova ochrana byla *conditio sine qua non* pro přežití Židů v křesťanské společnosti. Prvním legislativním aktem, který zaručoval ochranu Židům na českém území, byla statuta knížete Soběslava II. z let 1174 až 1178 (č. 38). Tato statuta však prozatím pouze koptovala Židy do skupiny chráněných obyvatel knížectví. Přestože byla primárně určena německým osadníkům bydlícím v pražském podhradí v osadě u kostela sv. Petra na Poříčí, dozvídáme se z nich o existenci domácího zvykového práva Čechů, z něž byli němečtí osadníci knížetem vyjmuti. Stejná ustanovení jako pro německé osadníky se podle statut měla vztahovat také na Židy a měla platit i pro Romány, tedy osoby, které do českých zemí přicházely z jižní Evropy.

Nejstarším svodem právních předpisů týkajících se výlučně židovského obyvatelstva jsou až tzv. *Fridericiana*, ustanovení, která vydal pro rakouské země roku 1244 vévoda Friedrich II. Svárlivý (č. 47). Dohromady ve 33 paragrafech těchto statut nacházíme opatření na ochranu bezpečnosti osob a majetku, záruky respektování židovských náboženských zvyklostí, ustanovení týkající se pravidel obchodu a zástavy majetku nebo pravidla upravující styky Židů a křesťanů. Jako hlavní ochránce Židů zde vystupuje panovník. Tato statuta znamenala základní právní zajištění židovského obyvatelstva v rakouských zemích. Je nepochybné, že *Fridericiana* inspirovala podobné zákony pro Židy vydané krátce na to

28) Srov. MUSÍLEK 2012, s. 117–119.

29) K ideovému ukotvení právního postavení Židů ve středověké křesťanské společnosti viz RUBEŠOVÁ 2011, s. 69–76.

dalšími evropskými panovníky v Uhrách (1251, 1256 Béla IV.),³⁰ v Čechách a na Moravě (1262 a 1268 Přemysl Otakar II.) a v Polsku (1265 a 1299 Boleslav Pobožný).³¹

Můžeme předpokládat, že motivy Přemysla Otakara II. při vydání židovských statut byly shodné s motivy Fridricha II. Svárlivého, tj. že si pravděpodobně chtěl zajistit židovský regál pro sebe proti nárokům římského císaře. Nasvědčuje tomu skutečnost, že Židé v Čechách a na Moravě nikdy nebyli považováni za říšský regál, nýbrž stále zůstávali pod pravomocí českého krále. Již za vlády Přemysla Otakara II. (1253–1278) získala tato *Statuta Iudeorum* charakter obecných privilegií pro židovské obyvatelstvo ve všech zemích králova panství (č. 51).³² Proto je velmi pozoruhodné, že právě Přemysl Otakar II. udělil 23. srpna 1268 takovéto privilegium brněnské židovské obci přímo (č. 54). Význam samotné listiny pro brněnskou židovskou obec naznačuje fakt, že jeho originál uchovávala ještě v polovině 14. století a později dosáhla jeho potvrzení i od Přemyslova syna a nástupce krále Václava II.³³

Do této skupiny městských práv také náleží tzv. pražské městské právo z konce 13. a počátku 14. století (č. 84). V tomto případě však není zcela jisté, komu bylo právo určeno a existují i opodstatněné pochyby o tom, zda vůbec vstoupilo v obecnou platnost. Nicméně všechna tato práva mají velice podobná ustanovení a liší se od sebe pouze v detailech. Jejich součástí obvykle bývají ustanovení židovských práv a svobod. Nejčastěji se objevují ustanovení ohledně maximální výše úroku, podmínky svědectví před soudem, pod přísnými tresty se zapovídají sexuální kontakty mezi Židy a křesťany, dále se vyjmenovávají předměty, které Židé nesmějí brát do zástavy, a tresty za zabití Žida. Některá ustanovení ohledně Židů se objevují také v obou hlavních verzích jihlavských práv měšťanů a horníků v tzv. *Iura civium et montanorum* (č. 49, 50). Některá města v Čechách a na Moravě, ale i v okolních zemích si záhy opatřila přepisy jak městských svobod, tak i ostatních jihlavských městských a horních práv udělených roku 1249 a následně se jich dovolávala jakožto svého práva. Z tohoto důvodu dosáhla jihlavská verze židovských statut pravděpodobně největšího dobového rozšíření.³⁴

30) FROJIMOVICZ/KOMORÓCZY/PUSZTAI/STRBIK 1999, s. 3.

31) ZAREMSKA 2005, s. 46–81; BALABAN 1931, s. 5.

32) K jejich nové dataci do roku 1262 ZACHOVÁ 1978, s. 71–74; HILSCH 1983, zvl. s. 25.

33) FLODR 2001, s. 125.

34) V právních rukopisech těchto i jiných měst se setkáváme s přepisy základních jihlavských práv buďto v původní formě anebo v podobě rozmnožené o nové články, které jihlavští konšelé k původnímu sepsání svého práva připojili až někdy na konci 13. století. Důkazem, že jihlavská práva byla široce používána, je také několik jejich německých a českých překladů z rozmezí 14. až 15. století, které se dochovaly v několika rukopisech, stejně jako přepisy jihlavských městských práv v městských knihách jiných českých a moravských měst. Základní text je obsažen v proslulém privilegii A, dlouho datovaném do roku 1249 (tak je zařazeno jako falzum i Šebánkem a Duškovou v nejnovější edici v CDB IV/I, č. 177, s. 310–311). Problematice jihlavského městského a horního práva byla věnována velká pozornost nejenom co do počtu

Otázkou zůstává, do jaké míry byly také právní předpisy dodržovány a jak bylo jejich dodržování vrchnostenskou správou vymáháno. Vzhledem k tomu, že v některých městech musela být židovská statuta vyhlášována několikrát, můžeme předpokládat, že nedocházelo k naplnění jejich litery beze zbytku. Ačkoliv například nařízení rakouského vévody Fridricha II. Svárliového z roku 1244 zapovídalo Židům vykonávat veřejné úřady, víme o tom, že toto ustanovení bylo krátce po svém vyhlášení obcházeno. Svědčí o tom zpráva o stavu církevních poměrů v německém království a sousedních zemích, kterou vypracoval pro papeže Řehoře X. (1272–1276) olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku (1245–1281). Bruno se ve zprávě zmiňuje mimo jiné právě o tom, že Židé vykonávají veřejné úřady (č. 57).

Ze sledovaného období se dochovalo málo židovských suplik, i když lze předpokládat, že většina zásahů panovníka ve prospěch Židů pravděpodobně vycházela z jejich podnětu. Židé si například někdy po roce 1344 údajně stěžovali Janu Lucemburskému na útlak královského komorníka Rusa z Litic, který od nich vymáhal výkupné z nuceného ležení, jež na ně uvalil (č. 94). V jednom formuláři se výslovně zmiňuje, že si jistý Žid stěžoval u panovníka na Markvarta ze Zvířetic (č. 153). Budeme-li věřit jedné z formulí *Codexu Jacobi*, Židé se neobávali stěžovat u krále ani na místní vrchnost. Konkrétně se jedná o stížnost Židů na purkmistra, konšele a přísežné města Litoměřic, které královský podkomoří Frenclin Jakubův vyzývá, aby přezkoumali přiměřenost tamních židovských daní (č. 96).

Zatímco základní právní ochranu židovskému obyvatelstvu skýtala panovnická privilegia s celozemskou platností, další konkrétní listiny braly do ochrany komunity v jednotlivých městech, případně původní ustanovení rozšiřovaly nebo reagovaly na nové skutečnosti. Například moravský markrabě Karel měl s odvoláním na ochranný list svého otce Jana Lucemburského podle jednoho formuláře již roku 1338 nařídit rychtáři, konšelům a měšťanům města Plzně, aby od nynějška trestali útoky na Židy a zamezili jejich týrání. Pokud se někdo dopustil posměšků nebo urážky vůči Židům na veřejných prostranstvích, nebo po nich házel kameny či blátem, měl zaplatit peněžitý trest. V případě, že útočník nemohl zaplatit, měl být potrestán jinak. Za vážná krvavá zranění měla být provinilci utáta ruka. Za vraždu Žida byl stanoven trest smrti. Jelikož městská rada nebyla v těchto případech příliš aktivní, panovník ji výslovně činí odpovědnou za potrestání viníka s tím,

jeho edičních zpřístupnění, ale také v mnoha odborných monografiích a studiích. Zde snad postačí pouze shrnout závěry posledních výzkumů. Ty se shodují, že se jedná o falzum jihlavské městské kanceláře, jež lze datovat do šedesátých, ale spíše sedmdesátých let 13. století. Jeho podoba byla dovršena až v polovině 14. století přimaniculováním panovnických pečeti. Autorem textu B byl s největší pravděpodobností jihlavský městský notář Heřman. Přestože nemá datum, lze jej poměrně spolehlivě datovat do roku 1290. Nutno podotknout, že právě opisy odvozené z textu B byly ve své době nejvíce rozšířeny. K tomu nejnověji František Hoffmann v nejnovějších dějinách měst Jihlavy (PISKOVÁ A KOL., s. 88–108).

že jejím úkolem je provinilce dopadnout, a nikoliv otálet s jeho potrestáním, dokud ho nedopadne a neusvědčí někdo jiný. Karel také upravil podmínky židovského ručení. Nadto podle těchto ustanovení se do budoucna již nemělo stávat, aby se Židy označený útočník vyvlékl z obvinění pouhou přísahou (č. 181). Případ Plzně není ojedinělý a je zřejmé, že již v první polovině 14. století se museli Jan Lucemburský a jeho syn Karel zastávat Židů i v jiných městech (například ve Znojmě, Čáslavi, Brně, Jemnici, Vratislavi aj.).

Panovnická ochrana se však nevztahovala pouze na židovské obce jako celek, ale také na jednotlivce, což se týkalo třeba znojemských Židů Nechlina a Lankuše (č. 156, 167). Za těmito kroky panovníka však nelze hledat lásku k bližnímu nebo křesťanské milosrdenství. Spíše se jednalo o ochranu panovnického regálu a nemalého zdroje nejenom stálého příjmu z vybírání židovské berně, ale také mimořádné hotovosti, která byla vybírána formou půjček od zámožných židovských obchodníků a peněžníků.³⁵ Pokud židovským věřitelům neplatili jejich dlužníci, nemohli půjčovat hotovost panovníkovi, který proto musel ve svém vlastním zájmu zjednat pořádek. Doklad o tom podává jeden ze zápisů ve formulářové sbírce *Codex Jacobi* (č. 154). Král Jan Lucemburský v něm totiž důrazně nařídil rychtáři a přísežným konšelům města Čáslavi, aby zjednali spravedlnost Židu Abrahamovi, služebníku královské komory. Zároveň král varoval adresáty, aby se neopovážili neuposlechnout pokynů jeho a markrabího Karla. Dále žádá, aby Abrahamovi dlužníci byli ve jménu krále dokonce zatčeni a donuceni ke splnění svých závazků vůči němu. Panovníkův příkaz se však nevztahoval pouze na měšťanské dlužníky, ale i na dlužníky z řad šlechty a církevních institucí. Ti měli být k zaplacení svých dluhů donuceni zadržením jejich lidí po příchodu do města. Pokud toto nařízení skutečně vstoupilo v platnost, je nasnadě, že panovníkovi na popularitě mezi širokými vrstvami křesťanského obyvatelstva příliš nepřidalo. Z mladších dokladů víme, že otcovy utilitární zásahy ve prospěch nebo neprospěch Židů, které byly motivovány převážně zjištěnými důvody, později převzal a praktikoval vůči židovskému obyvatelstvu také jeho syn Karel.

Vedle panovníka brali židovské obyvatelstvo v ochranu také nejvyšší církevní představitelé, papeže nevyjímaje. Judaismus byl v rámci západokřesťanské středověké společnosti jediným tolerovaným jinověřím. Židé byli vnímáni v duchu sv. Augustina jako svědkové spásy. I když se jednalo o víceméně okolnostmi vynucenou toleranci, neměli být Židé obviňováni za svou víru nebo způsob života. Většina církevních nařízení týkajících se židovského obyvatelstva a víry měla svoje kořeny již v raném středověku. Zásadní význam v tomto směru měly výnosy III. a IV. lateránského koncilu z let 1179 a 1215.³⁶ Na ně na-

35) Nelze vyloučit, že tyto panovnické zásahy mohly souviset také s předpokládanou vlnou protizidovských pogromů roku 1338 (viz č. 156, 177).

36) MANSI 1778, sl. 209–468, 953–1086, zvl. sl. 231 a 1054–1058.

vazovaly i dvě buly papeže Inocence IV. (1243–1254), které měly obecnou platnost a jež v Českém království vyhlásil roku 1254 panovník Přemysl Otakar II. Tyto buly nazývané *Sicut Iudaeis* zapovídaly utlačovat židovské obyvatelstvo. Dále stanovily, že pod trestem exkomunikace nesmějí křesťané nutit Židy ke křesťanské víře, zabíjet je či zraňovat, brát jim peníze, rušit jejich obyčeje, napadat je při židovských slavnostech nebo ničit jejich hřbitovy (č. 52).

Tato ustanovení však bývala formulována velmi obecně. Jejich hlavním cílem bylo zamezit míšení obyvatelstva. Židům bylo také nařizováno, aby používali viditelná označení na svém oděvu. Lateránské koncily, zejména čtvrtý, dále zakazovaly vykonávání veřejných úřadů Židy a řešily odpadlictví židovských konvertitů i lichvu. Trvalo bezmála dvě století, než se tato nařízení vžila do běžné praxe. V pražských arcidiecézních statutech z poloviny 14. století jsou tato nařízení znovu opakována a i jiné prameny dosvědčují, že nebyla vždy plně respektována.³⁷

Navzdory měnícímu se klimatu ve společnosti se církev stavěla proti zjevně vymyšleným obviněním ze zneužití hostie či z rituálních vražd, zejména dětí. Taková obvinění se začala hojněji objevovat po celé Evropě zejména od druhé poloviny 13. století. Pod jejich vlivem docházelo k útokům na Židy, k jejich vypovídání ze zemí, nebo dokonce k pogromům.³⁸ V Českých zemích se poprvé zprávy o rituálních deliktech Židů objevily v souvislosti s tzv. Rintfleischovým pogromem roku 1298. Tehdy prý nechal král Václav II. zajmout všechny Židy v Čechách. Petr Žitavský, autor této části Zbraslavské kroniky, však neuvádí, že by Židé v českém království byli přímo obviněni ze zneužití hostie,³⁹ jak tomu bylo na počátku Rintfleischova pogromu ve městě Röttingen. První závažná obvinění Židů se v Čechách a na Moravě objevila až v první třetině 14. století. Tehdy také došlo k prvním doloženým pogromům na našem území, zjevně pod vlivem událostí v rakouském městečku Pulkavě (*Pulkau*) roku 1338. Zprávy dochované v českých kronikách uvádějí, že se toho roku zázraky s krvácející hostií zneužitou Židy objevily také v Čechách (č. 177–180).⁴⁰ Krátce na to prý byli Židé po celém království zabíjeni. Z jiných pramenů, zejména tzv. norimberského martyrologia, se dochovaly zprávy o tom, že Židé byli vražděni a vyháněni z jihomoravských a jihočeských měst a několika dalších lokalit (č. 177). Dlužno dodat, že české země na rozdíl od většiny Evropy téměř vůbec nebyly zasaženy pogromy z let 1347

37) POLC/HLEDÍKOVÁ edd. 2002, s. 151–153, 154.

38) Za nejstarší příklad je považována údajná rituální vražda chlapce Williama z Norwiche v Anglii, k níž mělo dojít už roku 1144. O více než sto let později se měly udát další obdobné případy, v jejichž důsledku byli Židé roku 1290 vypovězeni z Anglie. K tomu viz například MARCUS 1997, s. 247–256, McCULLOH 1997, s. 698–740 a RUBIN 1992, s. 169–185.

39) Viz záznam č. 80 a 81, tam i odkazy na odbornou literaturu.

40) K tomu SOUKUP 2011, s. 697–712.

až 1351, které byly vyvolány morovou epidemií. Zprávy o nich (například z Chebu z roku 1350) už nejsou součástí tohoto svazku.

Usazování Židů jako služebníků královské komory ve městech v českých zemích bylo odvislé od svolení panovníka. Ze sledovaného období se dochovala řada listin, v nichž je usazení židovského obyvatelstva ve městě upraveno nějakou podmínkou, nejčastěji jejich účastí na výstavbě nebo opravách městského opevnění (č. 149, 191, 204).⁴¹ Šlo o opatření, která byla v Evropě obvyklá již ve 13. století.⁴² Později bylo přijímání židovského obyvatelstva v kompetenci městské správy, která také převzala starost o jejich evidenci. V těchto případech byli nově přijatí Židé zapisováni do městských knih společně s křesťanskými novoměšťany.⁴³

Z českých písemných pramenů však máme ze sledovaného období jen málo podobných dokladů. První podobné nařízení vydal v červnu roku 1345 markrabě Karel pro Brno, v němž svěřuje brněnskému rychtáři, přísežným a židovskému rychtáři rozhodování o přijímání nových židovských obyvatel do města. Nadto jim dal právo rozhodovat o jejich právní ochraně a též výsadní právo stanovit jim různé finanční povinnosti (č. 212). Podle Miroslava Flodra však toto privilegium mělo pouze přechodný charakter a jeho vznik patrně souvisel s tehdejším nárůstem pronásledování Židů v Německu. I tak ale tato panovníkova snaha připravovala vhodné podmínky pro organické začlenění brněnské židovské osady do správy města.⁴⁴

V Čechách a na Moravě prozatím postrádáme přesvědčivé doklady o užívání pečeti židovským obyvatelstvem jako právního prostředku prokazujícího pravost dokumentu a prvku bránícího jeho falšování. Přesto lze na základě analogií se zahraničím vyskyt židovských pečeti v domácím prostředí předpokládat. Svědčí pro to zejména dochované doklady soukromých židovských pečeti u rezenských, vídeňských nebo vratislavských Židů. Tato tři města udržovala úzké obchodní a jiné kontakty zejména s pražskou židovskou komunitou. Užívání pečeti židovským obyvatelstvem v domácím prostředí by mohly naznačovat některé zápisy jak v Bretholzově edici, tak ve formulářové sbírce *Codex Jacobi*,⁴⁵ podobně jako nejnovější archeologické nálezy. V souvislosti s tím lze upozornit především na již zmiňovaný pečetní prsten Žida Mojžíše, syna Šalamounova, jenž byl nedávno nalezen na náměstí Republiky v Praze a který lze datovat do sklonku 12. až poloviny 13. sto-

41) V těchto případech panovník pouze využíval svého práva dispozice s židovskými poplatky, které přeměroval do městské pokladny, aby sám nemusel přispět na stavbu.

42) FLODR 2001, s. 125.

43) Souhrnně k tomu HAVERKAMP 2002a, s. 380; srov. velice zajímavou a v mnohém objevnou studii HAVERKAMP 2002b, s. 315–344, zvláště s. 340; pro Frankfurt srov. BÜCHER 1886, s. 721–722.

44) FLODR 2001, s. 126.

45) FRIEDENBERG 1987, s. 308–309; srov. KREJČÍK 1998, s. 272–275.

letí (č. 245). Někteří badatelé předpokládají, že u Židů, kteří byli většinou gramotní, měl v období středověku obecnou platnost vlastnoruční podpis.⁴⁶ To zřejmě skutečně platilo až do poloviny 13. století, v jehož průběhu se začínají pozvolna objevovat první nařízení, která povolují Židům užívání vlastní pečeti (například *Schwabenspiegel* aj.). V zahraničí se zřídkakdy setkáváme také s pečetěmi židovských obcí. V pečetním poli se nejčastěji objevoval znak příslušného města nebo židovský klobouk. Ten je ostatně vyobrazen také na praporecích, které nesou Židé v bibli Václava IV. při Mojžíšově promluvě k izraelskému lidu.⁴⁷ V pozdějších obdobích se Židé již pravidelně účastnili příjezdu krále nebo jeho korunovace, sice na posledním místě, ale přece jen společně s křesťany a při těchto příležitostech již i běžně pod vlastní korouhví (srov. č. 97, 98).⁴⁸

Někteří badatelé soudí, že židovské zákonodárství v českých zemích patřilo k nehumánnějším a nejliberálnějším v Evropě, přestože ve druhé polovině 14. století došlo ke zhoršení postavení zejména tzv. panských Židů. Obvykle bývá tento závěr odvozován z velkého počtu lokalit, v nichž je doloženo židovské osídlení, stejně jako z faktu, že před rokem 1347 nevíme o žádném vypovězení Židů z našeho území.⁴⁹ Prizmatem dochovaných pramenů se však zdá, že situace v Čechách a na Moravě se příliš nelišila od okolních zemí. Tomu nasvědčuje rychlá recepce základní právní ochrany, tzv. *Friderician*, prakticky ve všech významných střeoevropských zemích (Uhry, české země, Polsko, Slezsko, Litva), podobně jako jejich dlouhá životaschopnost, která se projevovala stále novými potvrzeními těchto privilegií nastupujícími panovníky (v českých zemích až do jagellonské éry). Samozřejmě se setkáváme také s modifikacemi obsahu výsad, případně s jejich zpřesňováním nebo rozšiřováním.

46) Srov. BRUGGER/KEIL/LICHTBLAU/LIND/STAUDINGER 2006, s. 161.

47) KREJČÍK 1998, s. 274; srov. MATĚJKOVÁ/STEHlíKOVÁ 2010, s. 10–11. Některé pro Židy charakteristické atributy pronikly také do křesťanské heraldiky. Jedná se opět zejména o užívání znamení židovského klobouku a jeho modifikací, o němž hovoří k první polovině 14. století již Dalimil (č. 44). O pravdivosti jeho historiky v souvislosti se zneuctěním židovské dívky urozeným Vojslavem lze oprávněně pochybovat. Je však nepochybnitelné, že již Dalimilovi současníci se nepozastavovali nad užíváním židovského klobouku jako znaku urozené osoby. Přestože toto znamení nebylo příliš rozšířené, z domácího prostředí známe i další doklady o jeho užití. K těm nejznámějším patří souprava pěti picích pohárků, které pocházejí z gotického domu v Kutné Hoře. Předpokládá se, že byly vyrobeny mezi lety 1310 až 1335 v Praze. Na dně každého z pohárků se nachází vyobrazený jeden znak (FAJT ed. 2006, č. 103, s. 286). Dle nejnovější interpretace Evy Matějkové a Dany Stehlíkové je možno vyobrazení tří špičatých klobouků s bambulí a šňůrou prozatím interpretovat jako znak Vindické marky. Pokud by byla jejich interpretace správná, pak by tato erbovní figura nemusela být spojována výlučně s Židy (srov. MATĚJKOVÁ/STEHlíKOVÁ 2010, s. 10–12). Později picí souprava přešla do vlastnictví neznámého Žida, který nechal do jednoho z pohárků napsat (snad své?) hebrejské jméno Ze'ev, neboli Vlk. Dosavadní analýzy prozatím předpokládají, že k tomu došlo až v druhé polovině 14. století, a proto tato picí souprava nebyla zařazena do naší edice (srov. FAJT ed. 2006, č. 103, s. 286). Přehled šlechtických rodin, které měly ve svém znaku (židovský) klobouk, shromáždil již August Sedláček (RUŽEK ed. 2001, s. 149–153).

48) HOFFMANN 2009, s. 391.

49) ČELAKOVSKÝ 1898, s. 4, 10, 13; TISCHLER 1983, s. 38–39, 55–56.

Židovská správa

V období do roku 1347 byla většina Židů služebníky královské komory. Jako *servi camerae nostrae* či *servi camerae regis* jsou běžně doloženi také v ostatních evropských zemích.⁵⁰ Ve sledovaném období tvořili v českém prostředí výjimku pouze Židé, kteří podléhali významným šlechtickým rodům nebo církevním institucím. Privilegiem z roku 1334 povolil Jan Lucemburský Petrovi z Rožmberka přijmout na svá panství další čtyři Židy (č. 150). Listina výslovně uvádí, že Petrovi předkové si drželi Židy od pradávna (*ab antiquo*). Nejpozději od devadesátých let 13. století vlastnili na svých panstvích Židy také páni z Hradce. Dozvídáme se o tom ze závěti Oldřicha z Jindřichova Hradce z roku 1294, v níž se uvádí, že páni z Hradce mají od krále právo usadit v Jindřichově Hradci osm Židů a zemřelé doplnit odjinud. Připojena je i doložka o tom, že pouze tyto Židé smějí ve městě provozovat lichvu (č. 76). Panovník si svůj židovský regál zárlivě střežil a usazení Židů na šlechtických panstvích povoloval jen ve výjimečných případech. Některá povolení byla časově omezena, jako v případě Jana II. z Michalovic. Podle jednoho z dochovaných formulářových zápisů měl velmož právo držet si po určitý počet let jednoho Žida. Když však toto právo vypršelo, panovník Jan Lucemburský nejevil ochotu jej prodloužit (č. 153).

Vedle těchto „panských Židů“, jak byli později nazýváni, se od 14. století setkáváme také se Židy usazenými na církevních statcích. Například v srpnu roku 1322 povolil král Jan Lucemburský ve svém listu olomouckému biskupovi Konrádu I. Bavorovi (1317–1326), aby za prokázané služby v každém ze svých měst Svitav, Mohelnice, Kroměříže a Vyškova mohl držet jednoho Žida. Tito čtyři Židé měli být vyňati z jurisdikce jiných soudů a byli podřízeni pouze biskupovi a olomouckému kostelu (č. 131). V těchto případech přebíraly jurisdikci nad Židy církevní soudy. Tato výsada zřejmě potvrzovala zažitou praxi, protože již roku 1278 olomoucký biskup Bruno vyhlášoval rozsudek ve sporu mezi Erclinem, farářem kostela Všech svatých v Brně, a Židem Natanem o věno tohoto kostela (č. 60).⁵¹

V některých velkých královských městech Židé vytvářeli samostatné obce (*communitas Judaeorum, kehila*).⁵² Židovská obec byla z formálního hlediska rovnocenná té městské

50) PLANITZ 1973, s. 277.

51) Také v Praze je po roce 1380 znám případ, kdy si arcibiskup vynutil právo soudit Židy. TOMEK 1893, s. 220; srov. BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 156, s. 76.

52) Miroslav Štěpán upozornil na to, že židovská obec (*kehila*) mohla vzniknout, pokud v daném místě žilo alespoň deset židovských rodin (ŠTĚPÁN 1992, s. 4). Obecně se v literatuře předpokládá, že obec musela mít deset dospělých mužů, aby zde dle halachických pravidel mohla být sloužena bohoslužba. Musíme si ale uvědomit, že pravidla utváření obce se v průběhu středověku teprve formovala a proto nelze vyloučit, že některé židovské komunity-obce mohly být tvořeny i menším počtem členů.

nejenom pravidelným sázením neboli potvrzováním jejich představitelů královským podkomořím, ale částečně i ve skladbě, úkolech a názvech samosprávných orgánů. Královu vůli a soudní moc uvnitř židovských obcí vykonávali rychtáři, jinak též „soudci“ (*iudices Judeorum*), které prostřednictvím podkomořího dosazoval panovník. Nemusíme pochybovat o tom, že židovští rychtáři se alespoň v případě Starého Města pražského těšili velké důvěře a respektu a byli vybíráni z předních měšťanských rodin (č. 224).⁵³ Tvrzení starší literatury, že se jednalo vždy o jednoho křesťana a jednoho Žida, nelze v pramenech sledovaného období prokázat a pravděpodobně se jedná o projekci mladšího stavu.⁵⁴ V menších komunitách tuto funkci vykonával městský rychtář. Ve Fridrichových privilegiích se židovských rychtářů týká hned několik paragrafů (č. 47). Židovský rychtář měl například zprostředkovávat právní styk mezi židovským a křesťanským obyvatelstvem, jako místo jeho soudu se určuje prostranství před synagogou apod.⁵⁵ Do roku 1347 jsou židovští rychtáři doloženi v Praze, Znojmě a Brně (č. 147, 175, 212, 224, 225). Obecně lze říci, že postupně klesalo množství židovských obcí podléhajících panovníkovi a naopak narůstal počet Židů podléhajících panské nebo církevní správě. Vrchnosti přebíraly jurisdikci nad židovským obyvatelstvem usazeným na jejich panstvích.⁵⁶

Dispoziční právo s židovským majetkem bylo samozřejmostí; panovník mohl zastavovat židovské poplatky i nemovitosti podle vlastního uvážení. Využíval také práva odúmrti, jak tomu bylo v případě, kdy Jan Lucemburský věnoval Jindřichovi, trukasovi vyšehradského probošta Bertolda z Lipé, dům v Praze po zesnulé Židovce Milce z Čáslavi (č. 155). Známy je i mladší případ z roku 1366, kdy Karel IV. věnoval dům Žida Lazara vysokému učení a založil zde první mistrovskou kolej v Praze (*Collegium Caroli*). Z této doby známe několik dalších dokladů o domech uvnitř pražského Židovského Města, které Karel IV. věnoval svým služebníkům. Tyto domy se však později opět ocitly v rukou židovských majitelů, což znamená, že je jejich nabyvatelé obratem prodávali zpět do židovských rukou. Panovníkův dar tedy zpravidla využívali pouze jako prostředek k získání hotovosti. Pro Prahu zároveň můžeme potvrdit poznatky dosavadního bádání o tom, že v některých městech (například v Kolíně nad Rýnem, Vídni, Řezně nebo Trevíru), v nichž bylo židovské osídlení od křesťanského odděleno zdí, bránami nebo jinými stavebními prvky, žili

53) Významnému postavení židovských rychtářů ve městě by mohl nasvědčovat fakt, že jeden z nich – Pešl (*Peschlinus iudenrichter*) – roku 1346 vystupoval jako ručitel při uzavření míru mezi Matějem od Věže a dalšími významnými staroměstskými měšťany. *Liber vetustissimus*, fol. 183r. Podobně též Pešl ručil roku 1350 a 1362 dvěma do města nově přijatým měšťanům. *Liber vetustissimus*, fol. 90v, 98v.

54) Srov. ŠMAHEL 2001, s. 415.

55) K židovským rychtářům včetně uvedení základní literatury nejnověji BLECHOVÁ 2015b, v tisku.

56) TISCHLER 1983, s. 41.

uvnitř židovské osady často vedle sebe Židé a křesťané doslova dům od domu.⁵⁷ Ne vždy ale byl postoj křesťanského obyvatelstva vůči Židům negativní. Ve vzácně dochované stížnosti k panovníkovi se Židé mimo jiné zmiňují o protižidovských nepokojích v Praze a prosí krále Jana Lucemburského, aby tlumočil jejich vděčnost pražskému a olomouckému biskupovi stejně jako některým pražským měšťanům za to, že se jich zastali (č. 94).

Při evidenci Židů k daňovým nebo jiným účelům se zpravidla počítali jen „osedlí“, tj. majitelé domů. Židovské domy však bývaly přeplněny. Jeden objekt vlastnilo více majitelů a známe doklady, v nichž se objevuje několik majitelů i jednotlivých obytných místností.⁵⁸ Přestože ze sledovaného období mnoho dokladů nemáme, je nepochybné, že se v každé větší židovské obci vyvinula synagoga, která mohla fungovat i jako škola. Ta představovala nejvýznamnější budovu židovské ulice nebo čtvrti. V synagoze se shromažďovala obec a v její blízkosti se odehrávaly soudy. K nejstarším dochovaným patří pražská Staronová synagoga, jejíž vznik bývá obvykle kladen do roku 1280 (srov. č. 199). Vedle Prahy, kde jich zřejmě bylo i více, jsou do roku 1347 doloženy další synagogy ještě ve Znojmě a v Brně. Synagogy se také obecně zmiňují v privilegii Přemysla Otakara II. z roku 1262 (č. 52, 194, srov. č. 243). Pokud Židé neměli vybudovanou synagogu, scházeli se v soukromém domě. Židovské komunity mívaly i vlastní židovský hřbitov nazývaný „židovská zahrada“, protože Židé nesměli být pochováni spolu s křesťany. Zpočátku byli zemřelí nejspíše sváženi do Prahy. Později se dozvídáme o dalších židovských zahradách ve Znojmě a jinde (č. 139). Nejstarší doklady židovských náhrobků pocházejí z Brna, Znojma a Chebu (č. 246–254).

V období do roku 1347 není doloženo, že by v Čechách a na Moravě docházelo k vypovídání Židů z měst.⁵⁹ Většina případů zajímání a vykupování Židů je v pramenech i literatuře spojována s údajnými delikty Židů vůči křesťanům. Jedna z nejstarších zpráv, zmíněná už výše, je zapsána ve Zbraslavské kronice (č. 80). Podle ní nechal panovník Václav II. roku 1298 zajmout všechny Židy v království a rozkázal zabavit jejich majetek pod vlivem zpráv z Říše o znesvěcení hostie a následných pogromech na Židy v říšských městech. Po nástupu Lucemburků se tento prvek panovnické politiky vůči Židům stal poměrně standardním.⁶⁰ Od 14. století, respektive od nástupu Lucemburků na český trůn, se k židovské politice českých králů připojuje ještě vztah českého panovníka (či královské

57) MUSÍLEK 2015, v tisku; AMP, Sběrka rukopisů, sign. 987, fol. 220v; TOMEK ed. 1866, s. 243; další doklady shromáždil TOMEK 1892b, s. 217–218.

58) HOFFMANN 2009, s. 385.

59) Zprávy o vypovídání Židů z Čech ve středověku uvádí pouze Hájek, například č. 7 a 8.

60) DOLEŽALOVÁ 2015a, v tisku.

komory) k Židům ve vedlejších zemích České koruny. Cílem lucemburských vládců bylo pevně svázat tato nová území se správou českých zemí a tamní Židy podříditi přímo pražské královské komoře. Tak tomu bylo jednoznačně například v Horní Lužici po roce 1329 nebo ve slezských městech.⁶¹ Na rozdíl od své politiky v Čechách neváhali Lucemburkové Židy ve vedlejších zemích „zastavovat“ lužickým či slezským městům za finanční či daňové kompenzace.

Ohledně vnitřní správy židovských obcí se do roku 1347 mnoho zpráv nedochovalo. Proto si při její rekonstrukci musíme namnoze vypomáhat zmínkami z mladších období. Ve vnitřních záležitostech se Židé řídili židovským právem, tzv. *halachou*, jež představovalo směs zvykového a psaného práva se silnými vlivy Tóry a Talmudu, kdežto ve vztahu ke křesťanům pro ně byla závazná panovnická privilegia. Pokud Žid žaloval křesťana, pře se odbývala před soudem židovského rychtáře (*iudicium pro Iudaeis*) nebo před městským soudem. Zvláště závažné pře (s výjimkou hrdelních) soudil tribunál v čele s vrchním rabínem, od něhož nebylo odvolání. Spory menšího významu pravděpodobně řešil soud, na němž spolu s vrchním rabínem zasedali další dva rabíni (celkem tedy tři soudci) a jehož se účastnili také židovští starší. Ryze židovské soudy v Praze byly nepochybně kompetentní i pro všechny Židy v českých zemích.⁶²

Židovské hospodářství a finance

Zápisy o hospodářské činnosti Židů, které v průběhu 14. století pronikají v souvislosti s rozvojem písemnictví do městských knih nebo do formulí písařských kancelářů, jsou jedněmi z mála dokladů a bohatým zdrojem informací o činnosti Židů na území českého království.⁶³ Židovští finančníci půjčovali peníze panovníkovi, významným církevním institucím a osobám, předním šlechtickým rodům i zámožným měšťanům královských měst.

Panovníci přistupovali k židovskému obyvatelstvu většinou ryze účelově. V případě potřeby byli Židé panovníkem zatčeni a museli mu poskytnout vysoké půjčky (č. 94). Například roku 1336 nechal král Jan Lucemburský kopat v pražské synagoze a podle údajů Zbraslavské kroniky zde našel 2000 hřiven stříbra ve zlatě, stříbře a penězích (*denariis*). Zároveň uvěznil bohaté Židy, kteří byli propuštěni až za tučné výkupné (č. 160).

61) DOLEŽALOVÁ 2015b, v tisku.

62) ŠMAHEL 2001, s. 415–416; srov. FLODR 2001, s. 126.

63) Srov. HOFFMANN 2009, s. 390.

Podobně postupoval již roku 1298 Václav II., který v souvislosti s výše zmiňovanými událostmi v Röttingenu nechal shromáždit všechny Židy z království a vybral od nich značné peněžní částky. V tomto případě se však nejednalo o ryze násilnou akci, ale spíše o „placené“ poskytnutí ochrany v nouzi (č. 80). Jan Lucemburský nevymáhal peníze jen od Židů, ale i od šlechty, církevních institucí a měst. V soupisu dluhů městské rady Starého Města pražského jsou vyčísleny dluhy, kterými musela být kryta půjčka 600 kop grošů, poskytnutá předtím králi Janovi Lucemburskému na jeho žádost (č. 115). Na shromáždění peněz pro tak vysokou půjčku, kterou mělo město panovníkovi odevzdat, se podíleli vedle ostatních měšťanů také Židé. K podobné situaci došlo roku 1345, kdy si Karel vypůjčil od města Brna nesrovnatelně nižší obnos (50 kop), který si konšelé opatrovali u Židů (č. 220). Také město Louny si prokazatelně bralo půjčky u místních Židů (č. 238, 239). Tyto zmínky naznačují, že někteří příslušníci židovských obcí disponovali značným bohatstvím, které jim mimo jiné plynulo z peněžních transakcí, o nichž přináší formulářové sbírky množství dokladů.⁶⁴

K osobám, které jen neochotně splácely své dluhy Židům, patřili také přední zemští šlechtici Rajmund z Lichtenburka, Jindřich z Lipé a další (č. 68, 183, 186). V jednom z formulářů žádají pražští měšťané Konrád z Domažlic a Václav Geunaher pana Viléma z Landštejna, aby přiměl svého bratra Smila z Ledenic splatit všechny své pohledávky, včetně dluhu u Židů (č. 173). Dochované zprávy dokládají, že šlechtické a měšťanské rodné klany spolu musely při důlním a peněžním podnikání velmi úzce spolupracovat. Ve spojení zámožných měšťanů a židovských peněžníků, disponujících vysokými finančními částkami v hotovosti, spolu se šlechtici lze spatřovat účelově budovaná uskupení, která mohla lépe než jednotlivci využít své konexe s panovnickým dvorem i vlivnými osobami v regionu.⁶⁵

Židé žijící ve městech podléhali zpočátku nejvyššímu komorníkovi, později královskému podkomořímu, čemuž nasvědčuje také to, že právě podkomořímu byla městskou radou disponována tak zvaná židovská daň (*census Iudeorum*). Ta však nebyla integrální součástí městské sbírky. Pouze někdy byl její výnos se svolením panovníka využíván ke krytí přímých nákladů, jež mělo město s pobytem panovnického dvora, s opravami opevnění apod. Jeden ze zápisů pečetění listin v domě pražského měšťana Henslina Matějova z listopadu roku 1331 dokládá, že Židé ze všech královských měst v Čechách odváděli komoře 400 hřiven stříbra (č. 143). Roku 1332 měla královská židovská daň, zaplacená na tři roky dopředu, činit celkem 1200 hřiven stříbra (č. 146). Král však mohl bez zdůvodnění

64) GRAUS 1987, s. 352–370.

65) MUSÍLEK 2012, s. 121–122.

vybíranou sumu zdvojnásobit či mohl od židovských obcí vymáhat „zvláštní pomoci“ či částky za confirmace různých privilegií (č. 184, 185). Naopak mohl panovník výši berně libovolně snížit nebo její placení zcela odpustit (č. 96, 207).

Nevíme, podle jakého klíče docházelo k rozepisování výše odváděné židovské daně (berně) na jednotlivé osoby. Určitou představu si ale můžeme udělat na základě analogie se slezskou Vratislaví. Zde se vzácně dochovaly dvě listiny, které zachycují královskou berni od tamních Židů zaplacenou na čtyři roky dopředu.⁶⁶ V zápise jsou vyjmenovány jednotlivé osoby s přesnou částkou, kterou do královské komory v období čtyř let odvedli. Co je zásadní, odváděná částka nebyla u všech osob stejná, ale kolísala od pár grošů až po několik kop. Vratislavské záznamy nás tedy informují o množství zásadních skutečností. Výše berně se s největší pravděpodobností podobně jako u křesťanů odvíjela od výše vlastněného majetku. Podobně jako křesťanská středověká společnost byly majetkově hierarchizovány a strukturovány i jednotlivé židovské komunity. Vedle zámožných lichvářů, jejichž konexe sahaly až na panovnický dvůr, zde byla také celá řada méně zámožných členů obce nebo drobných řemeslníků a živnostníků, kteří do židovské berně odváděli nesrovnatelně nižší částky než jejich movitější souvěrci. Přestože podobné doklady z domácího prostředí postrádáme, nemusíme pochybovat o tom, že velice podobně jako ve Vratislavi fungovala praxe výběru berně v židovských obcích v Čechách a na Moravě.

V zápisech *Svatopavelského formuláře* se nachází pouze jediný úpis židovskému peněžníkovvi. Jednalo se o v dané době netypickou bezúročnou půjčku ve výši 20 hřiven, kterou Žid Mušlín poskytl královskému komorníku Burchardovi z Magdeburgu. V případě Mušlína se jednalo o jednoho ze členů pražské židovské obce a také o jedinou osobu židovského původu, která by přes osobu Burcharda z Magdeburgu mohla být hypoteticky spojována s horním podnikáním ve vznikajícím horním středisku Kutné Hoře.⁶⁷ V některých dalších dlužních úpisech *Svatopavelského formuláře* se však zcela běžně objevuje formule, která umožňuje věřiteli, aby si v případě nedodržení platebního termínu obstaral peníze půjčkou „v Židech“ (*in Judea*), a to ke škodě dlužníka, který na sebe přejímal placení úroků.⁶⁸ Roku 1287 si biskup Tobiáš z Bechyně od nejmenovaného pražského Žida vypůjčil sumu 120 hřiven na cestu ke koncilu ve Würzburgu a zároveň mu zastavil

66) CDM VII, č. 595, s. 434; CDM VII, č. 598, s. 436.

67) Zemřel někdy před rokem 1302, o čemž se dozvídáme z listiny, v níž jeho vdova spolu se svým zetěm Avigdorem a Mušlínovými potomky prohlašuje za splacené všechny své pohledávky vůči johanitům od Panny Marie pod řetězem. Listina dokládá nejenom uzavření půjčky u židovských peněžníků, kterou sjednal komtur jednoho z předních řádových domů v Čechách, ale také upozorňuje na některé další příslušníky pražské židovské obce na počátku 14. století. Svědky pořízení totiž byli pražští Židé Baruch, Vogel, Izák a jakýsi Swargeveranus (RBM II, č. 2763, s. 1207).

68) JANÁČEK 1972, s. 895; LOSERTH ed. 1896, č. 63, s. 64–65; TADRA ed. 1882, č. 10, s. 341–342; č. 135, s. 471.

stříbrný kalich (č. 71). Podobně již o sedm let dříve musel cisterciácký klášter v Sedlci zastavit Židům blíže nespecifikované klášterní klenoty vzhledem k nepříznivému hospodářskému vývoji v zemi po smrti Přemysla Otakara II.⁶⁹

Zajímavé je svědectví v již zmiňovaném dopise olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku papeži z roku 1273, které alespoň částečně rozkrývá mechanismy židovských obchodů. Hovoří se v něm o tom, že Židé často provozují tak vysokou lichvu, že během pouhého jednoho roku úroky převyší půjčený kapitál. Zároveň se zde konstatuje, že Židé zastávají různé úřady, jako jsou výběřčí nebo mincíři. Od zlodějů berou do zástavy ukradené kalichy, svěcená roucha nebo knihy. Biskup si papeži stěžuje, že přistižení křesťané musejí ukradené věci vracet, zatímco najdou-li se u Židů, ti nejsou k jejich vrácení nuceni (č. 57). Svým svědectví Bruno ze Schauenburku de facto potvrzuje porušování privilegia Přemysla Otakara II., podle něž Židé mohli brát do zástavy jakékoliv věci vyjma kostelních rouch a zkrvaveného šatstva (č. 51). Již samotná nutnost začlenit toto nařízení do královského privilegia ukazuje, že k zastavování cenných náboženských předmětů u Židů docházelo. Privilegium se snažilo této praxi zabránit, nejspíše na nátlak duchovenstva v panovnickém okolí, avšak málo účinně.⁷⁰

Několik dlužních úpisů pro pražské židovské peněžníky se objevuje také ve formulářové sbírce *Summa Gerhardi*. Vedle Žida Pinkase, řečeného Velký, se zde zmiňuje jakýsi Izák, dále nejmenovaný Žid z Domažlic a pražský Žid Manne a jeho potomci. Podle formulářových záznamů měli zmínění Židé neznámým osobám poskytnout úvěr v celkové výši 256 kop grošů (č. 168–172). Manne byl v polovině 14. století jedním z nejbohatších pražských židovských obchodníků. Z jeho synů jsou známi Lazar, Judl a Merkel. Karel IV. jim za sérii předchozích půjček udělil roku 1350 osvobození od všech platů na dvě léta. O blízkých kontaktech zámožných židovských peněžníků s panovníkem svědčí také další privilegium, v němž král udělil všem Židům, kteří se chtěli roku 1351 zúčastnit Lazarova svatebního obřadu, povolení zůstat v Praze po dobu patnácti dní.⁷¹

Židé z ostatních českých měst hledali cestu do Prahy, z níž byly vedeny obchody do všech koutů země. Obchod s penězi a se zbožím vytvářel živé kontakty a některé židovské rodiny si udržovaly zastoupení ve více městech.⁷² Postupně se rozšiřující síť kontaktů mnohdy sahala i za hranice království. Například jeden z pražských Židů je doložen v Řezně, jiný se podílel na obchodech ve Frankfurtu nad Mohanem.⁷³

69) ČELAKOVSKÝ/VOJTIŠEK 1916, s. 19.

70) K tomu nejnověji MÜLLER 2012, s. 179–204.

71) TOMEK 1892b, s. 515.

72) Situaci v moravských městech nastínil ŠTĚPÁN 1992, s. 3–21.

73) TISCHLER 1983, s. 40.

Židům byl ve středověkých městech povolen pronájem ungeltů neboli kupeckých skladů, což pro zručné obchodníky představovalo zajisté nemalý zdroj příjmů. O nejznámějším kupeckém skladu, tzv. Ungeltu, v pražském Týně jsme v písemných pramenech informováni jen sporadicky. Nicméně zvláště zápisy v *Liber vetustissimus* naznačují, že pražský zahraniční obchod byl velmi rozvětvený a že již na přelomu 13. a 14. století pro něj platily závazné předpisy a pravidla. Ungelt obecně představoval clo neboli poplatek za sklad zboží, jež museli městské radě odvádět zahraniční kupci, kteří přišli do města.⁷⁴ V praxi městská reprezentace mnohdy postupovala tak, že svým zámožným spoluměšťanům pronajímala výběr ungelty z různého zboží dováženého do města za jasně stanovených podmínek (délky pronájmu a výše zaplacené sumy). Tyto dohody byly oboustranně výhodné. Městská rada se jednak zbavovala povinnosti dohledu a další agendy s vedením ungeltů, jednak obdržela celou částku z pronájmu najednou a mohla ji využít pro potřeby města. Nájemci, k nimž patřili zámožní jedinci nebo i několik společníků, naopak na pronájmu vydělali vyšší částky, než jaké zaplatili městské radě za pronájem. Nutno podotknout, že pronájem ungelty z některých druhů zboží (sladu, vína, medu apod.) dosahoval v pražském prostředí vysokých sum, které mnohdy přesahovaly i několik stovek kop grošů. Ungelty byly městskou obcí využívány také ke splácení vypůjčených obnosů, přičemž jejich výnosy bývaly postoupeny příslušnému věřiteli až do vyrovnání jeho pohledávky.⁷⁵

Díky staroměstské knize *Liber vetustissimus* víme, že mezi lety 1312 až 1316 si zde pražský Žid Jakob mohl několikrát pronajmout sklad medu, neboli tzv. medný ungelt (č. 105, 119). Zároveň jej vícekrát nalézáme mezi věřiteli města, kterým byl dluh vyplácen výnosy z pronajatých městských ungeltů. Tento druh splácení poskytnutých finančních obnosů byl v první polovině 14. století na Starém Městě pražském poměrně běžný. Mezi věřiteli městské obce v relativně nízkých částkách od tří do 15 kop grošů najdeme také další pražské Židy, jako Avigdora, Izáka, Jaruše, Merklina nebo Sypothu, jimž byla dlužná částka vyplácena právě z výnosů za pronájem skladu/ungeltu (č. 107, 110, 113, 114 aj.). Dozvídáme se, že nejbohatší měšťané jako Mikuláš od Věže vypomáhali městské obci s dluhy u Židů a poskytnuté sumy jim byly obcí později vyplaceny zpět (č. 112, 125, 126). Pražští měšťané někdy půjčovali Židům svoje peníze za účelem výhodných zisků, o něž se následně rozdělili. Přestože se městská rada několikrát pokusila svými výnosy zamezit vzájemným peněžním obchodům měšťanů a Židů, vzhledem k jejich oboustranné výhodnosti neměla šanci na úspěch a nařízení nebyla dodržována. Měšťany zřejmě od podobných půjček neodrazovaly ani přísné tresty – nejdříve pokuta, při opětovném porušení následovala ztráta majetku a vypovězení z města (č. 137, 138).

74) Tomek 1892a, s. 23–24; Tomek 1892b, s. 146–147, 361.

75) Tomek 1892a, s. 300.

V dlužních zápisech často vystupují v Praze i v jiných městech vesměs zámožní a vážení měšťané, kteří často zasedali v městské radě. Například členy lounské městské rady byli švec Wernher, Jan Lauschmanův, Kuncl Heller, Matěj Wande, pekař Hennel a další. Příslušníci některých dalších rodů, například Kynirlingů nebo Ruwlu/Rywlínů, jsou v soudní knize města Loun zmíněni i na jiných místech, z čehož lze vyvozovat, že na základě vlastněného majetku zastávali ve městě významné postavení. Přestože se nejspíše jedná pouze o zlomek skutečně poskytnutých dluhů, z dochovaných lounských zápisů jasně vyplývá, že židovská hotovost byla zámožnými měšťany běžně využívána již v první polovině 14. století, a to nejenom v sídelních nebo velkých královských městech (č. 240).⁷⁶

Uvedené záznamy, často dochované pouze ve formulářových sbírkách, nejednou přinášejí ojedinělé informace, které potvrzují také údaje diplomatického materiálu, případně zahraniční analogie. Zdá se, že dochované pramenné zmínky svědčí o jinak pouze tušeném velkém rozsahu židovských úvěrových obchodů. Navíc dokládají, že tyto obchody byly spojovány s překupnictvím drahých kovů a zlatnických výrobků, které byly často u Židů zastavovány biskupem, kláštery nebo jinými významnými církevními institucemi. Ostatně klenoty byly pražskými Židy prokazatelně přechovávány již roku 1316 (č. 120). V případě nevyplacení zastavených drahocenností u Židů se tyto stávaly dalšími obchodními či směnnými komoditami. Vedle významných církevních hodnostářů a institucí k židovským dlužníkům podobně jako ve Vídni patřili také panovník, zástupci šlechty, městská obec nebo jednotliví měšťané.⁷⁷

Na základě všech nepřímých zmínek i ojedinělých dokladů o vysokých půjčkách lze soudit, že se postavení židovské obce opíralo o značné zásoby drahého kovu, jejichž skutečný objem pro nás zřejmě zůstane nezjistitelný.⁷⁸ Finanční transakce a půjčky často prováděli křesťanští a židovští obyvatelé města společně. Křesťanští měšťané však tuto činnost provozovali ve skrytu nejčastěji tak, že pravidelně poskytovali svou hotovost židovským peněžníkům, kteří ji následně s pomocí úročených půjček dále zhodnocovali. Je zřejmé, že podobné obchody byly oboustranně výhodné. Zámožní měšťané mohli prostřednictvím Židů půjčovat peníze na úrok, což jim bylo jinak přísně zakázáno, kdežto židovští finanč-

76) Určitou představu o skutečném množství židovských půjček podávají znojemské rychtářské rejstříky, které se dochovaly z rozmezí let 1415 až 1438. Během uvedeného období bylo vloženo do těchto rejstříků několik tisíc zápisů o židovských zápůjčkách dlužníkům ze všech vrstev městského obyvatelstva, ale i stovkám poddaných z okolí, členů šlechtických rodů a církevních institucí (HOFFMANN 2009, s. 390). Rozboru se v nedávné době dočkaly také olomoucké rejstříky z let 1413 až 1428 (ZAORAL 2015, v tisku; srov. BLECHOVÁ 2015a, v tisku), nemluvě o nesmírném bohatství doposud neprobádaných městských knih (zde máme na mysli zejména staroměstskou knihu soudní a dvě staroměstské knihy pro dluhy z druhé poloviny 14. století, které jsou nejbliže našemu časovému horizontu, srov. katalog městských knih, který sestavil Rostislav Nový (NOVÝ 1960, s. 146–147).

77) Srov. STAUDNER 1966, s. 87–100.

78) JANAČEK 1972, s. 895, srov. HOFFMANN 2009, s. 389–390.

níci mohli nabízet k půjčkám výrazně vyšší sumy, než jakými sami disponovali. Přestože jejich vztahy nebyly ideální a měšťané Židy různě osočovali a leckdy i fyzicky napadali, bez jejich úvěrů se obejít nemohli. Židovské finanční transakce, ať již prováděné samotnými Židy nebo ve spojení s křesťany, bezpochyby přinášely do městského organismu zdroj flexibilních forem podnikání.

Židovská jména a konvertité

Jedním ze závažných problémů při výzkumu židovského osídlení představuje otázka spolehlivé identifikace určitých osob jako Židů. Obvykle bývá dotčená osoba v pramenech označena jako Žid nebo Židovka, což však ještě nemusí bezpečně znamenat, že se skutečně jedná o židovskou osobu. I když si Židé podrželi užívání biblických jmen, velice záhy začali přejímat nejenom osobní jména, ale i příjmy nebo tzv. příjmení od domácího obyvatelstva, a to jak od Němců, tak zejména od druhé poloviny 14. století také od etnických Čechů.⁷⁹ Ve středověku lze vysledovat praxi, podle níž Židé nejdříve obdrželi po narození nebo později (při obřízce u chlapců či udělování jména u dívek) hebrejské jméno (*šem ha-kodeš*), které používali v hebrejských dokumentech (například při vyhotovování závětí apod.), na náhrobcích (srov. č. 246, 252) a při náboženských úkonech. Vedle hebrejského jména dostali také přízvisko (profánní jméno – *kinuj*), které pocházelo z vernakulárních jazyků (z češtiny, němčiny) nebo latiny, případně jsou podoby jednoho přízviska doloženy ve více jazycích. Pod tímto přízviskem (vlastně příjmím nebo tzv. příjmením) vystupovali nejenom při kontaktu s křesťany, ale mnohdy i mezi sebou. Tato jména se nejčastěji zmiňují v křesťanských pramenech, o čemž svědčí také variabilita osobních jmen u židovských osob v této edici. Objevují se zde vedle sebe jak jména biblická (Abraham, Áron, Izák, Jakub, Juda, Jonáš, Lazar, Samuel), tak další obvyklá židovská jména (Mušlin, Pinkas, Trostlin) nebo jména, která byla u dobové měšťanské společnosti v oblibě a dokládají, že tyto „módní“ trendy se nevyhnuly ani židovskému obyvatelstvu (Beneš, Seidlin, Konrád, Merklin, což je vlastně jedna z podob křestního jména Martin). Pojmenování žen se od pojmenování mužů lišilo. Ženy totiž nemusely mít hebrejské posvátné jméno, ale mohly užívat jak v židovském, tak v křesťanském prostředí pouze jméno pocházející z vernakulárních jazyků (Eva, Klára, Milka, Sarca). Avšak na náhrobních kamenech či oficiálních židovských dokumentech jsou uváděny s určením dcera otce (*bat*) nebo manželka muže – *ešet* (viz č. 249, 251, 252).

79) Na tato jména již bylo mnohokrát upozorněno, srov. HOFFMANN 2009, s. 388–389; doposud asi největší soubor jmen ze sledovaného období shromáždil pro pražské prostředí Václav Vladivoj Tomek, TOMEK 1892, s. 515–517. Obecně k židovským jménům BEIDER 1994; BEIDER 2009.

Specifickou součástí života Židů ve středověké společnosti byly jejich konverze ke křesťanství, ať už dobrovolné nebo vynucené. Jednou z nejviditelnějších historických epizod v této souvislosti byla první křížová výprava do Svaté země roku 1096. Tehdy protáhly křížácké oddíly skrze Říši i Čechy. Docházelo přitom k excesům, při nichž byli Židé nuceni ke konverzím. Jestliže se dobrovolně nepodřídili, mnohdy se stávalo, že byli zabíjeni. Podle dochovaných zpráv došlo roku 1096 k podobným útokům na Židy také v Praze (č. 16–21). Víme, že Židé v Praze sice pod tlakem konvertovali, ale domáhali se svých práv garantovaných církví i knížetem. Vynucené konverze církev zakazovala, ale pokud už Žid ke křesťanství přestoupil, bylo jeho na navrácení k judaismu křesťany nahlíženo jako na odpadlictví (č. 16, 30 a 31).⁸⁰

I v dalších pramenech jsou doloženy údaje o dobrovolných konverzích Židů.⁸¹ V českých poměrech se ale často jedná pouze o formulářové záznamy, které uvádějí, jak má být s nově pokřtěným zacházeno. Mnohdy byly tyto listy vydávány také pro existenciální zajištění neofytů, protože jim jako křesťanům bylo zapovězeno věnovat se lichvě (č. 100). Se židovskými konvertity se ovšem setkáváme po celý středověk. Někdy se jedná jen o náhodné zmínky, ze kterých se dovídáme, že muž či žena byli židovského vyznání. Tak je tomu například u Žida Podivy, zmiňovaného v Kosmově kronice k roku 1067 (č. 10). Tito lidé někdy dosahovali výjimečného postavení a jsou dokladem, že se konverze mohla Židům vyplácet. Nesporným svědectvím tohoto druhu je Kosmův zápis o Jakobovi řečenému Apella. (č. 32) I když tento záznam byl do Kosmovy kroniky zařazen jako ilustrace nedůvěryhodnosti Židů, naznačuje, že ani nejvyšší správní funkce přemyslovského knížectví nemusely být pro konvertity nedosažitelné. Konverze obyčejných Židů nebyly patrně nijak výjimečné, protože i v mladších pramenech se hojně vyskytují doklady o dobrozdáních pro neofyty židovského původu.⁸²

Ve středověku byly poměrně běžné i zákroky ve prospěch konvertovaných Židů, kteří dosáhli svěcení.⁸³ Tyto osoby většinou zůstávaly poznamenány označením „křtěný Žid“, které někdy mizelo až v dalších generacích. Pokřtění Židé byli velmi často označováni příjímím Židek, podobně jako vrátný královny Johany Bavorské Vavřinec Židek,

80) V souvislosti s první křížovou výpravou se tyto zprávy vztahují k obvinění pražského biskupa Heřmana ze špatné péče o neofyty.

81) Tématu oboustranných dobrovolných konverzí se dotkl Jean-Claude Schmitt (SCHMITT 2010, s. 178–187). Velmi podrobný seznam konvertitů pro *regnum teutonicum* shromáždil Alfred Haverkamp, srov. HAVERKAMP 2001, s. 255–310. Konvertité se samozřejmě objevují i později. Například roku 1555 byl pokřtěný Žid Pavel Šmukýř zvolen kostelníkem u sv. Mikuláše, srov. TEIGE ed. 1915, s. 109.

82) Srov. například doklady v Cancellaria Arnesti (TADRA ed. 1880, s. 218–219, 275–276); srov. TOMEK 1893, s. 220–221, pozn. 9.

83) Srov. ASV, Reg. Vat. 22, fol. 99v–100r; SIMONSOHN ed. 1988, č. 197, s. 204–205; ASV, Reg. Av. 11, fol. 394v; SIMONSOHN ed. 1988, č. 299, s. 310; srov. také SYNAN 1967, s. 114.

doložený mezi lety 1386 až 1388.⁸⁴ Ke známým konvertitům patřil kupříkladu také Mistr Pavel Žídek, autor díla *Správovny*. Ne vždy však příjmi nebo tzv. příjmení Žid nebo Žídek muselo označovat konvertitu, což se týkalo nejenom měšťanů, ale také kleriků. V některých případech nelze vyloučit, že se vztahovalo k charakterovému rysu spojovanému s židovským etnikem, nebo nějakému výraznému fyzickému atributu či způsobu obživy. To byl také pozdější případ staroměstské měšťanky Markéty, která byla v dobových pramenech označována jako Židovka. Její příjmi se však nevztahuje k etnickému původu, ale k tomu, že Markéta půjčovala peníze. Z rozmezí let 1430 až 1435 se dochovala celá série Markétiných dlužních úpisů a z roku 1435 se v této souvislosti připomíná také její písař Vaněk z Příbrami.⁸⁵

Židovské osídlení českých zemí do roku 1347

Nejstarší židovské osídlení v českých zemích lze klást až do počátku 10. století (č. 1). Ze stejného století pocházejí další sporadické zmínky, které naznačují, že se zde nacházeli židovští kupci a obchodníci (č. 2, 3, 6, 10). První doklad, který prokazatelně hovoří o židovském osídlení na našem území, pochází z Kosmovy Kroniky Čechů a vztahuje se k roku 1091 (č. 15). Můžeme se jen dohadovat, jak vypadala původní struktura židovského osídlení, zda se Židé na českém území vůbec usazovali nebo je využívali pouze jako tranzitní oblast či východisko k dalším kupeckým cestám. Vedle obchodu, který byl do té doby hlavním odvětvím jejich činnosti, se Židé postupně začali zabývat také podnikatelstvím, půjčováním peněz a dalšími finančními operacemi, což mělo zajisté vliv na jejich postupné usazování.⁸⁶ Některým pokřtěným Židům se podařilo proniknout na knížecí dvůr, v židovské komunitě se setkáváme také s prvními řemeslníky, lékaři nebo jinými povoláními.⁸⁷ Při sledování židovského osídlení se na jistější půdu nedostáváme ani na sklonku 13. století, neboť drtivá většina dokladů o něm pochází až z první poloviny století následujícího. Nelze ovšem vyloučit, že v některých lokalitách existovalo židovské osídlení staršího data, o kterém nemáme žádné pramenné doklady.

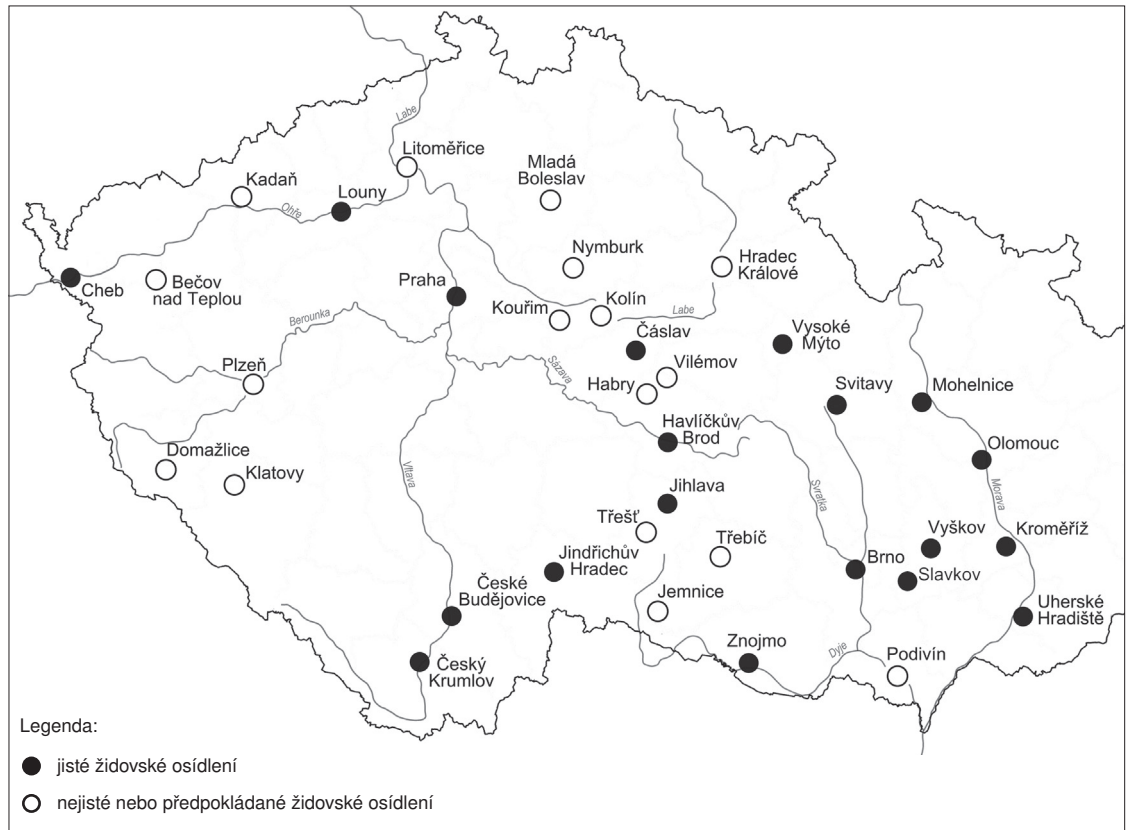
Zobrazená mapa židovského osídlení v českých zemích byla sestavena zejména na základě podkladů předkládané edice. Přihlédnuto bylo také ke dvěma doposud nejupl-

84) Tomek 1905, s. 61.

85) AČ 28, s. 719–721.

86) Srov. Žemlička 2002, s. 399; Žemlička 1997, s. 211, pozn. 79, kde je i shrnutí dosavadních názorů na genezi židovského osídlení v českých zemích.

87) Srov. Žemlička 1997, s. 212–213.

Obr. Mapa židovského osídlení v českých zemích do roku 1347 (na základě podkladů Martina Musílkva vyhotovil Jakub Hlavatý, 2014)

nějším přehledům židovského osídlení v českých zemích od Marie Tischler a Františka Hoffmanna.⁸⁸ Marii Tischler se podařilo pro období 1238 až 1348 identifikovat celkem 40 jistých nebo předpokládaných židovských obcí (včetně Žitavy). Oproti tomu František Hoffmann ve své mapě předpokládá v polovině 14. století 50 židovských obcí bez rozlišení jistoty jejich doložení.

Problém spočívá v tom, že ve sledovaném období u řady zachycených lokalit nelze hovořit o řádně ustavené židovské obci. Na základě výpovědi pramenů nevíme, kolik Židů

88) TISCHLER 1983, s. 55–58; HOFFMAN 2009, s. 386–387.

bylo v jednotlivých městech a městečkách ve skutečnosti usazeno. Není vyloučeno, že například ani židovské komunity královského města Čáslavi nebo Znojma nemusely do poloviny 14. století splňovat základní podmínku k vytvoření obce, to znamená, aby zde byl usazen dostatečný počet členů. I když vytvoření samostatných obcí ve velkých královských městech můžeme předpokládat, věrohodné doklady postrádáme. Z jiných písemných dokladů naopak víme, že panovník uděloval vrchnostem povolení k usazení třeba i jen jednoho Žida, z čehož je zřejmé, že v těchto lokalitách zcela jistě nelze hovořit o obci (č. 153). Proto se v popisku mapy záměrně mluví o „přehledu židovského osídlení“ (ne obcí), čímž jsou myšleny všechny lokality, v nichž je doloženo nebo předpokládáno usazení alespoň jedné osoby židovského původu.

Revizí předchozích výzkumů se podařilo do roku 1347 dohledat dohromady 36 lokalit, pro něž máme v písemných pramenech doloženo židovské osídlení. Z celkového počtu lze 19 lokalit považovat za jisté a 17 za pravděpodobné. Záměrně bylo upuštěno od klasifikace příslušných lokalit (královské město, město, městečko, poddanské městečko apod.), protože některé z nich se do roku 1347 nedají takto zařadit. Nemusíme však pochybovat o tom, že vedle Prahy vznikly velké židovské obce také v Kolíně, Brně, Olomouci, Jihlavě a Chebu. Chebská obec byla starého původu, měla zvláštní postavení a podléhala přímo králi.

Židovské osady byly dle pramenných zmínek o jejich existenci rozděleny na „jisté“ a „předpokládané“ (či v několika případech je přesnější hovořit spíše o kategorii „nejjisté“). Za „jisté“ jsou považovány ty osady, které jsou do roku 1347 uvedeny v listinách, městských knihách, dobových židovských dokumentech nebo narativních pramenech. Za „jisté“ je však považováno také osídlení v místech, v nichž je potvrzeno souběhem několika méně spolehlivých zdrojů. Zde se jedná zejména o židovské osídlení v královském městě Čáslavi, které je doloženo hned ve dvou formulářových sbírkách (*Codex Jacobi* a *Summa Gerhardi*) a v tzv. norimberském martyrologiu. Do kategorie „předpokládané“ byly naopak zařazeny osady, které jsou dosvědčeny pouze jedinou zmínkou ve formulářových sbírkách nebo v jiných méně spolehlivých typech pramenů. Zároveň sem byly zařazeny i lokality jako Kouřim, Vilémov, Habry nebo Mladá Boleslav. V těchto lokalitách můžeme na základě vyznění listiny nebo kronikářského záznamu existenci židovského osídlení pouze předpokládat, nikoliv věrohodně doložit. Týká se to také moravského městečka Podivín, které mělo být podle Kosmy založeno konvertitou Podivou (č. 10). Přestože je zde židovské osídlení dosavadní literaturou běžně předpokládáno, kronikářský záznam o něm výslovně nehovoří.⁸⁹

89) Srov. mapu HOFFMANN 2009, s. 386–387

Již zmiňované tzv. norimberské martyrologium uvádí mezi lokalitami, v nichž došlo k pogromům roku 1338, Znojmo, Jemnici, Třebíč, České Budějovice⁹⁰, Čáslav, Příchovice, Jindřichův Hradec a Libiš.⁹¹ Židovské osídlení v Příchovicích (vsi u Přeštic), ve Valticích (Feldsberg), Vratěnině (Fratting) a Hrádku u Znojma (Erdberg) však není pro první polovinu 14. století nikde jinde doloženo. Identifikace obce Libiš (*Lubes* či v hebrejském textu LVBS) není jednoznačná. Proto byla obě místa z mapového přehledu vynechána. Naopak do přehledu byla zařazena v kategorii „předpokládaná lokalita“ také Třebíč, protože židovské osídlení zde prokazatelně dokládají mladší prameny a lze je předpokládat i ve starším období. U lokality zmíněné před rokem 1346 ve formulářové sbírce *Codex Jacobi* jako „Gretz“ předpokládáme, že se jedná o východočeské královské město Hradec Králové. Na území Prahy sice Kosmas uvádí vlastně dvě osady (pod Pražským hradem a ve vyšehradském okrsku, osadě nebo ulici, jak bývá tento termín nejčastěji vykládán), jsou v naší mapě, na rozdíl od Tischler a Hoffmanna, zaneseny pouze jedním bodem. Vyšehradské podhradí totiž nikdy netvořilo samostatnou část pražského souměstí. Navíc ani nevíme, kde přesně „vicus Wissegradensis“ ležel, a není vyloučeno, že se mohl nacházet v areálu později založeného Nového Města pražského (č. 15). Proto se situování osídlení na Vyšehrad jeví jako nepřesné.

* * *

Dějiny Židů v Čechách a na Moravě tvoří významnou součást českých a moravských dějin. Ambicí této registrové edice je zahájit dlouhodobý výzkum pramenů k dějinám středověkého židovského osídlení na území dnešní České republiky od nejstarších zpráv až do počátku novověku, který by po svém završení umožnil zpracovat úplnou analytickou studii o životě a postavení Židů v Čechách a na Moravě ve srovnání se situací v dalších středoevropských zemích. Pevně věříme, že navazující svazky by měly vznikat v návaznosti na další, pokračující projekty. Na závěr se sluší poděkovat všem, kteří se na vzniku edice podíleli. Vedle kolegů archivářů, historiků, archeologů, numizmatiků a judaistů patří náš dík také oběma lektorům za velké množství cenných připomínek.

Martin Musílek ve spolupráci s Lenkou Blechovou a Evou Doležalovou

90) Předpokládáme, že se jedná o České Budějovice, v nichž je židovské osídlení doloženo již na počátku 14. století. Naopak první zmínka o Židovi z Moravských Budějovic pochází až z roku 1386 (*Jacobo Judeo de Budwicz*), CHYTIĽ/DEMUT/WOLFKRON edd. 1856, č. 394, s. 171; č. 406, s. 172.

91) Viz SALFELD 1898, s. 240–241, 249.

INTRODUCTORY STUDY

Introduction: The History of the Jews in the Middle Ages in Bohemia until 1347 and its historiography

While medieval Jewish history is not an entirely new theme of historical research, it has only appeared as a component of the Czech national history when the events surpassed the boundaries of Jewish everyday life, as was the case for instance in 1096 during the events associated with the crusade, or in connection with the largest attack on the Jewish population in Prague in 1389. Uncovering the history of the Jewish community in medieval Bohemia and Moravia is hence enormously complicated by the fact that the absolute majority of records come from normative or other documents of the Christian majority population, which captures them with “its” eyes and only based on its own evaluation. The records often relate to exceptional or conflict situations, such as for instance Jewish pogroms or any real or perceived wrongdoing of the Jews against the existing social or religious order.¹ These situations thus do not capture the actual everyday coexistence of the Christian majority and the Jewish minority.

The general earlier history of the Jews in the Czech lands has been summarized in several works intended for a general audience, such as in the book by Tomáš Pěkný², or in highly erudite works which are, however, limited to only part of the territory, such as the work of Bertold Bretholz³. Currently, the interest in Jewish history focuses primarily on the Modern Period and the recent past, which is given by the substantially greater amount of preserved sources and higher topicality of the themes dealt with.⁴ The previous literature attempting to capture the history of the Jewish population in Bohemia and Moravia had to rely on just two uncritical editions of Jewish written sources.⁵ First of them

1) Specialized literature has mainly noticed the influence of these events on the life of the Christian, majority part of society, not directly the life of the Jewish community and its development. Particular exceptions are works by Samuel Steinherz (see e.g. STEINHERZ 1927) and František Graus (GRAUS 1987, pp. 155–389).

2) PĚKNÝ 2001, where the chapter on the Middle Ages can be found on pp. 11–49.

3) BRETHOLZ 1934.

4) For modern Jewish history, it is for instance the *Bohemia, Moravia et Silesia Judaica* project (see: <http://www.bmsj.eu/>), the aim of which is a collection of sources on the history of Jewish settlement in 1520–1670, particularly publication of the registers of the Jewish population from this period. Besides this, predominantly partial thematic studies are published, with a list available at the cited internet website.

5) The history of the Prague Jewish community was brilliantly outlined by ŠMAHEL 2008, pp. 413–426. References to the essential literature are provided on p. 637. On the history of the Jews in the Middle Ages generally, see ŽEMLIČKA 1997,

is a “regesta”⁶ edition of records related to the history of the Jews in the Empire up to 1278, authored by the German historian Julius Aronius.⁷ This work, in the spirit of classical German historiography, conceives of the territory of Bohemia and Moravia as part of the Empire. Four years later, a number of Jewish records related to the Czech lands were made available by Bohumil Bondy and František Dvorský.⁸ It is particularly this latter work, insufficient from the perspective of modern historiography, that for a long period became the main background material for any endeavours at writing a history of the Jews in Bohemia and Moravia. It is not a “regesta” edition in the true sense of the term (i.e., a compendium of critically evaluated and annotated sources). The authors tried to accumulate every known mention of the Jewish populace in the lands of the Bohemian Crown, although without proper criticism of the sources made available or critical commentaries on their credibility.⁹ Besides this work, there is a significantly higher quality publication by Berthold Bretholz from 1935, which is, however, limited to the history of the Jews in Moravia.¹⁰ Recently, Eveline Brugger and Birgit Wiedl published a compendium edition, in the truly modern conception of the term, of the Jewish documentation from the territory of Austria, where some records naturally also concern Bohemia and Moravia.¹¹

The absence of a critical edition of written Jewish records has had the consequence that so far we are lacking a full-fledged description of the history of the Jewish population. The most frequently preserved source evidence, relating to Jewish loan transactions, allow us to look at the history of the Jews in the 12th and 13th centuries only through the schematic prism of the testimony of promissory notes. It is specifically the Jewish loans that portray the basic characteristic of Jewish settlement in Prague up to the middle of

pp. 211–214; ŽEMLIČKA 2002, pp. 399–402; ŽEMLIČKA 2009, pp. 497–507; ŽEMLIČKA 2011, pp. 242–245; on the Luxembourg period, see DOLEŽALOVÁ 2012, pp. 679–687; the Jewish settlements in Bohemian towns were presented by HOFFMANN 2009, pp. 378–392. Of the foreign works, special mention should be made of the studies in the proceedings *Die Juden in den böhmischen Ländern* (cf. particularly the studies by TISCHLER 1983, pp. 37–56; and HILSCH 1983, pp. 13–26).

6) Translator’s note: the term “regesta”, as used by Czech and German historiographers, refers to excerpts from documents, arranged in chronological order. The modern conception of the term implies critical analysis and annotation. As there is no direct analogue term in English, the term “compendium” is used throughout this translation.

7) ARONIUS ed. 1902, reprint 1970.

8) BONDY/DVORSKÝ 1906.

9) The work by Bohumil Bondy and František Dvorský is very broadly conceived. The intention of the authors was to collect all of the sources concerning the life of Jews in the Czech lands from the historical beginnings until the Modern Period. The work hence predominantly recapitulates the sources then known, while they often do not present their original version or their precise citation. Moreover, next to one another and without distinction they place historical reports, formulaic records and reports from secondary literature, oftentimes impossible to verify today. These are the main reasons we have decided to present this work in the bibliography and not among the full-fledged editions.

10) BRETHOLZ 1935.

11) BRUGGER/WIEDL edd. 2005; BRUGGER/WIEDL edd. 2010.

the 14th century according to the extensive editorial series *Germania Judaica*.¹² As the first volumes of *Germania Judaica* were compiled before 1989, it was not possible for their authors to verify all sources, and therefore they did not quote them thoroughly. Many sources are missing there and sometime the authors refer only to oral statements by Bohemian and Moravian archivists, which cannot be verified any more. The facts contained in these volumes therefore do not always correspond to what is presented in our edition, which only now critically complements and evaluates many of them.

Currently, a comprehensive electronic database of sources on the history of the Jews from 1273 to 1519 is being prepared at the Institute of Arye Maimon in Trier within the project *Corpus der Quellen zur Geschichte der Juden im spätmittelalterlichen Reich* (hereafter only *Corpus*). Its bounding dates are derived from the year by which the edition by Julius Aronius ends (1273) and from the date of the accession of Charles V to the Roman throne (1519), which is considered to be the milestone between the Middle Ages and the Modern Period.

The present compendium edition of “Sources on the History of the Jews of Bohemia and Moravia in the Middle Ages” (hereafter “Sources on the History of the Jews” or just “edition”) builds on earlier Bohemian and Moravian works. Its methodology is anchored in the above-mentioned *Corpus* project, including its chronological definition. The year 1347, when Charles IV was crowned king of Bohemia, was set as a partial final milestone. The “Sources on the History of the Jews” are territorially delimited by the borders of the modern Czech Republic. The project *Corpus* includes sources from the territory of the entire Empire, including the territory of Bohemia and Moravia and the adjacent lands of the Bohemian Crown, whereas the Bohemian and Moravian sources will be supplied for the *Corpus* project database from the background materials of the “Sources of the History of the Jews”.

Unlike the *Corpus* project, this edition also includes sources from the period before 1273, starting from the earliest mentions (from the 10th century), with regard to the fact that the edition by Julius Aronius is not sufficient for the Bohemian and Moravian milieu and does not include all of the preserved sources. In the collection of material, we have focused only on the written and material monuments that can be demonstrably dated prior to 1347 (inclusive) and which were created within the contemporary borders of the Czech Republic (Bohemia, Moravia, Bohemian Silesia and the Bohemian part of the Cheb region, including the town of Cheb). The rare exceptions, such as the Nuremberger

12) GJ I, pp. 28–45, 269–282; GJ II/1, pp. 91–93; GJ II/2, pp. 659–662; cf. GJ III/2, pp. 1116–1151.

Martyrologium or some Hebrew chronicles and charters, were included because they relate to the Czech Lands events and supplement our other sources.

The edition contains records taken from various types of sources, among them charters, whether originals or copies, municipal books, legal and narrative sources, formula collections, travelogue reports and inquisition protocols. The evidence of medieval sources is complemented by texts from the Bohemian Chronicle (*Kronika česká*) by Wenceslaus Hájek of Libočany (Václav Hájek z Libočan).¹³ This chronicle was created in the second quarter of the 16th century (published in 1541) and hence distinctly exceeds the chronological framework of the publication. Moreover, it is a questionable narrative source, whose author handles historical data quite arbitrarily. It is rather a collection of stories than a description of historical facts, which is also true for the portrayal of Jewish history.¹⁴ In the end, Hájek's chronicle has been included for two reasons. The first is the connection to the edition by Bohumil Bondy and František Dvorský, who used Hájek as an important source of information and included a large part of his reports in their *regesta* edition. However, Bondy and Dvorský did not use Hájek's chronicle systematically. They resorted to it mainly when they could not obtain analogous information from other sources.

The second reason to include the texts from Hájek's chronicle is their significance in illustrating changes in the view of Jews and medieval Jewish history that occurred at the beginning of the Modern Period. Hájek of Libočany sometimes, more or less faithfully, drew from historical, mainly narrative sources, but in other places did not hesitate to use modern rhetoric to draw an image of the Jews according to the conceptions of his time. His interpretation interweaves incredible stories and reports on ritual offenses, which according to present-day opinion Jews did not commit. Some of Hájek's reports suggest that he might have drawn from unknown un preserved sources, which could be reconstructed (for instance Nr. 41). The chronicler was aware also of foreign contacts of the Jewish communities in Bohemia and Moravia. He inserted in his otherwise embellished or entirely fabricated texts believable information on the relations of the Jews with Jews from Regensburg and even Trier (Nr. 11, 14). It seems that Hájek also included biblical stories mixed with historical facts. He hence writes, for instance, that the Jews who came to Prague at Újezd (Circuit) in the 11th century purchased twelve homes for themselves, perhaps as a direct reference to the twelve tribes of Israel (Nr. 11). It is likely that in these

13) Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Česká*, Praha: Jan Severin ml. and Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541. Recently, the chronicle has finally received its modern full-text edition (LINKA ed. 2013).

14) For the purpose of a clear distinction from the other sources, excerpts from Hájek's chronicle are labeled as such in the heading of each record.

cases Hájek started from his general knowledge of Bohemian and Moravian history, and it is not sure whether he used any diplomatic source material at all. What also matters is that some recently issued works still accept Hájek's information as if it were credible. Our edition therefore offers the possibility of direct comparison of the actually preserved source materials with the information presented by Hájek.

A special section relates to a few surviving physical sources, including in particular Jewish tombstones (Nr. 246–254) and a rare Jewish merchant's gold signet ring from the early 13th century (Nr. 245). The sources where mentions of the Jews have the character of a literary cliché, solely quote the Bible or describe the history of the Jews outside of the territory of Bohemia and Moravia (for instance the fates of the Jews in Palestine during the Crusades) have been left aside. Another condition for inclusion was the verifiability of the sources. Those which once demonstrably existed but were recently destroyed or lost were included, if sufficient background information has been preserved (for instance a photocopy or an earlier edition).¹⁵ Preserved Hebrew sources have been included, both written and physical (mainly, for our period, the already mentioned tombstones). Hebrew or Aramaic writings that have been preserved only in fragments and therefore could not be more precisely dated or their place of origin determined have been left out, as well as biblical prayer or liturgical manuscripts without a direct connection to historical events.¹⁶ The so-called Canaan glosses were dealt with in a similar way.¹⁷ Writings that cannot be precisely dated but we know that they were created up to the middle of the 15th century have been included at the end of the edition.

Documents related to Jewish affairs can be divided into several groups. The first group is comprised of extensive documents issued at the request of the Jews by the sovereign or another authority. They are either edicts, aimed at ensuring the safety and prerogatives of Jews, or privileges, which established the conditions of life (including restrictions on personal contacts with Christians) and doing business (loan and pledge trading) in a Christian society (Nr. 38, 43, 49, 50, 51, 52 etc.). These legislative documents had for purpose to create a legal milieu in which the Jews were allowed to live in

15) A typical example is the formulary collection *CODEX JACOBI*, the original of which is missing today.

16) Hebrew fragments have become the subject of the European project "*Books within books: Hebrew Fragments in European Libraries*", on which experts from the Czech Republic have also worked. It is assumed that the fragments of manuscripts can be situated within the wider context and perhaps also some of the lost manuscripts can be identified, see: <http://www.hebrewmanuscript.com/>.

17) Moreover, these glosses have been dealt with by independent separate grant project "*Kenaanské glosy ve středověkých hebrejských rukopisech s vazbou na české země*" (Canaan glosses in medieval Hebrew manuscripts with a tie to the Czech lands) supported by the Czech Science Foundation (P406/11/0861). Results were published in the volume BLÁHA/DITTMANN/ULIČNÁ 2013.

a particular country. Today, they are collectively referred to as the *Statuta Iudaeorum*. The second group is comprised of documents or forms which either pre-empt violence against the Jewish population (Nr. 52, 154, 156, 167, 181) or provide protection to Jewish converts (Nr. 200, 227, 242).

Non-Bohemica documents deposited in Bohemian archives (two documents) were not included.¹⁸ We also decided to leave out the documents (a total of ten), which were released by Czech-lands issuers but whose recipients were outside the geographical delimitation of this edition. The discarded writings concern the cities of Wrocław and Görlitz, which in the High and Late Middle Ages were part of the territorial whole of the lands of the Bohemian Crown. This group includes the decrees of John of Luxembourg, which were intended for the council of the city of Wrocław and concern the Jewish community there.¹⁹ In the same way, the royal edict from October 1341 is related to the Jews. In this edict, John of Luxembourg granted Jewish taxes to the burghers of Środa Śląska for the construction of robust bulwarks.²⁰ Another four documents from April 1345 also deal with the taxes of Silesian Jews, which John of Luxembourg and his son Charles collected in advance from the local Jews to moderate the constant financial distress faced by the royal treasury.²¹ Fifty-eight Silesian Jews who had to help the sovereigns with their cash are explicitly mentioned by name in these four documents (which were issued in Wrocław and destroyed during World War II). It is symptomatic that, for the purpose of *captatio benevolentiae* and in the expressions of gratitude, the named individuals are denoted with the epithet “*providi et discreti viri*”, which for Jews is seldom encountered in period documents and appears most often in cases when Jews helped aristocratic or noble debtors in

18) The first document from 6 February 1341 informs us that Alber of Lichtenegg, with the consent of his heirs, had decided to sell property to resolve his debts to the Jews. Orig. NA Praha, sign ŘM 2965. The second document not included, from 17 December 1345, contains a declaration by Wirnde of Breitenstein that he is obliged to pay the Count Palatine of the Rhine and Duke of Bavaria Rudolf II (1327–1353) according to the accounting of the office perhaps in Dürnersdorf (*Duʹrndorf*) the amount of 1073 pounds of hellers. The list of items includes the amount of 14 pounds of hellers to pay off the Margrave of Baden from Jews in Nuremberg and the debt to the Jew Simoson in Nuremberg in the amount of 177 pounds of hellers. The original is now held in the NA Praha, sign. ČG–L 46. According to the relevant Nuremberg municipal book (lost today) it could in the case of Simoson of Nuremberg be a Simson, who was accepted as a Nuremberg burgher on 23 September 1339.

19) The first sovereign document comes from 16 October 1341. In this record, King John of Luxembourg tells the burgomaster and town councillors of the city of Wrocław that he has come to an agreement with the servants of the royal chamber – the Jews. Every Jew in Wrocław will pay tax according to his means to the king once a year for 10 years and will be freed from other fees. The same applies also for any Jew who moved from another lord or from another city to Wrocław during that period (cf. KORN ed. 1870, Nr. 169, p. 152).

20) Cf. CDS XXX, Nr. 6691, p. 198; RBM IV, Nr. 1024, p. 410; *CODEX JACOBI*, Nr. 234, p. 102.

21) Cf. CDM VII, Nr. 593, p. 443; CDM VII, Nr. 594, p. 433; CDM VII, Nr. 595, p. 434; and CDM VII, Nr. 598, p. 436.

distress. The Luxembourgs hence in 1341 procured the necessary means by exacting the Jewish tax in advance. They also commonly had a deposit paid by the relevant town and left the subsequent collection of Jewish taxes to the local administration, as in the case of the document from 13 August 1345. In this document, John of Luxembourg lets the council of Wrocław know that they should collect the claim against the sovereign in the amount of 1400 marks from the rents paid to the royal chamber by the Jews in Wrocław and Środa Śląska.²² Another type of document is the charter from 27 September 1345, issued in Prague, by which King John allows the council of the city of Wrocław to use stones from the Jewish cemetery for repair and renewal of the city's bulwarks.²³

Charles' document from 8th of September 1347, by which the sovereign entrusted the city council in Wrocław with protection of local Jews and also allowed the council to increase or lower their fees according to their own judgement, was not included in this edition, either.²⁴ Finally, Görlitz is subject matter of a document from 19th of May 1329, by which John of Luxembourg incorporates the city in the Bohemian Crown and confirms its privileges. Besides other provisions, he gives the city a Mile Right (a one-mile ban on particular trades and crafts) and entrusts the Jews to the protection of the city.²⁵

One of the as-yet little used types of sources, which is, however, immensely rich in information, are municipal record books.²⁶ Until 1347, the municipal records in this edition are dominated by entries from the Old Town's *Liber vetustissimus* and from Brno's tax registers (for instance Nr. 92, 103, 104, 105, 107, 109, 205, 206, 208, 209, 210 etc.). The year 1311 is referred to by an entry from the municipal book of Nový Bydžov, in which Jews appear as creditors (Nr. 99). Starting from the 1340s, there come also records from the Cheb book of outlaws (Nr. 141, 190), the Znojmo book of testaments (Nr. 194) and promissory notes from the earliest court books of the town of Louny (Nr. 238, 239, 240). It should be mentioned that this is the first time these entries have ever been made accessible in an edition. Economic entries predominate in the municipal books, concerning in the vast majority of cases loan transactions of Jewish financiers. By this time, however, we already encounter municipal statutes which regulate the coexistence of the Christian and Jewish populations, or in which Jews are accused of robbery or, on the other hand, appear as the victims of violence. If we take into consideration the development of written culture in the Czech lands and the overall state of the preservation of municipal books, it

22) Cf. RBM IV, Nr. 1594, p. 637.

23) Cf. KORN ed. 1870, Nr. 183, p. 164; OELSNER (ed.) 1864, Nr. 6, p. 106.

24) KORN ed. 1870, Nr. 185, p. 165.

25) CIB II/1, Nr. 88, p. 102; CDLS I, Nr. 199, pp. 278–280; RBM III, Nr. 1561, pp. 612–613.

26) In the text of the edition, this fact is pointed out by labeling the heading of the section "municipal book".

becomes obvious that the number of records relating to Jewish populations of medieval towns increases in an unprecedented way only since the second half of the 14th century. Nevertheless, the body of preserved entries up to 1347, published in this edition, prefigures the later development of the coexistence of the Christian and Jewish populations in the Czech lands.

Unlike the *Corpus* project, documents from formulary collections have also been included in this edition. This decision is motivated by several reasons. First, the sources for the selected period are not nearly as rich and numerous in the domestic milieu as they are in the German areas of the Empire, and the formulary collections often become our only source of information. Although their messages are often disputable, we are convinced that they are reliable in informing us on the basic principles of functioning of the medieval society and provide credible evidence on the coexistence of Christian and Jewish populations. As with other specific types of sources, the fact that the entry has been taken from a formulary is in each case explicitly indicated.²⁷ In many cases the formularies are based on real documents, truly living people appear in them and the real medieval practice of Jewish business and the relations between Jews and the secular and ecclesiastical lords is captured. As an example, we can use an item of the formulary collection from the years 1336 to 1345, which speaks of the Znojmo burgrave Jan of W., who at the order of the king was to establish the return of unspecified debts to the heirs of a creditor, the Jew Perman, and to the Jew Lankuš (Nr. 167). This Jan of W. is undoubtedly meant to be Jan of Lichtenburk or of Bítov (in Latin *Wetovia*). It is also this way with other formulary records, from which it is sometimes possible to trace the historical background of the origin of their models.²⁸

Considering the lack of other types of written sources from the given period, the forms are a unique source of information on the amount of the loan provided. In some cases, they reveal the mechanisms of the loan provision; in a partial way they allow to capture the connections between the creditors and their debtors. It can be believed that the loan amounts listed in these documents were common at the given time. We can assume that the individuals or families mentioned, often also confirmed in other sources, truly possessed the mentioned monetary amounts. The data from the forms allow us to establish the basic developmental tendency of the loan options of burgher families as well as the potential of Jewish merchants and financiers, on which we could not otherwise form a more precise conception. At the same time, they provide answers on questions connected

27) In the text of the edition, this fact is pointed out by labeling the heading of the section “formulary collection”.

28) Most recently see MUSÍLEK 2012, pp. 117–135.

with the hoarding of silver in the burgher milieu, contribute to interdisciplinary collaboration between history and numismatics and help to evaluate more comprehensively the role of silver in the economy of the Czech lands in the Middle Ages.²⁹

***Statuta Iudeorum* and the legal status of the Jewish population**

The support from the side of the sovereign that we encounter in the first written privileges ensured the Jews a firm legal position from the beginning.³⁰ Besides their own customary religious law (*halakha*), the Jews, their internal administration and their relation to the rest of the population, conformed to the sovereign's regulations. The sovereign's protection was *conditio sine qua non* for the survival of Jews in Christian society. The first legislative act that ensured the protection of Jews on Bohemian territory was the statutes of Duke Soběslav II from between the years 1174 and 1178 (Nr. 38). However, these statutes merely included the Jews within a protected group of population of the duchy. Although they were primarily intended for German settlers living in the Prague suburbium at the church of St Peter at the Riverside (na Pořící), we learn from them about the existence of the customary domestic right of Bohemians, from which the Germans were exempted by the duke. The same provisions as for the German settlers should be applied to the Jews, as well as to "Romans" (people who came to the Czech lands from southern Europe).

The earliest summary of legal regulations exclusively concerning the Jewish population are the so-called *Fridericana*, the provisions issued for the Austrian lands in 1244 by Duke Frederick II the Quarrelsome (Nr. 47). Altogether in the 33 paragraphs of these statutes, we find measures for the protection of the safety of persons and property, guarantees for respecting Jewish religious customs, regulations of trade and pledges of property and rules for contacts between Jews and Christians. The sovereign appears here as the main defender of the Jews. These statutes assured basic legal rights for Jewish populations in the Austrian lands. Undoubtedly, *Fridericana* inspired similar acts for Jews issued shortly after that by other European sovereigns: in Hungary (1251, 1256 by Béla IV),³¹ in Bohemia and Moravia (1262 and 1268 by Přemysl Otakar II) and in Poland (1265 and 1299 by Boleslaus the Pious).³²

29) Cf. MUSÍLEK 2012, pp. 117–119.

30) On the ideological anchoring of the legal position of Jews in medieval Christian society, see RUBEŠOVÁ 2011, pp. 69–76.

31) FROJMOVIZ/KOMORÓCZY/PUSZTAI/STRBIK 1999, p. 3.

32) ZAREMSKA 2005, pp. 46–81; BALABAN 1931, p. 5.

We can assume that the motives of Přemysl Otakar II in issuing his Jewish statutes were the same as the motives of Frederick II the Quarrelsome, i.e. that he likely wanted to ensure the exclusive royal property (the Jews) for himself as against the claims of the Holy Roman Emperor. This is supported by the circumstance that the Jews in Bohemia and Moravia were never considered as imperial subjects, but remained at all times under the authority of the king of Bohemia. By the reign of Přemysl Otakar II (1253–1278), these *Statuta Iudeorum* assumed the character of general privileges for the Jewish population in all of the lands of the royal dominion (Nr. 51).³³ It is therefore very noteworthy that it was Přemysl Otakar II who on 23rd of August 1268 directly granted such privileges to the Brno Jewish community (Nr. 54). The significance of the document itself for the Brno Jewish community is illustrated by the fact that its original was kept safe as late as in the middle of the 14th century and was also confirmed by Přemysl's son and successor King Wenceslas II.³⁴

This group of municipal rights also includes the so-called Prague municipal right from the end of the 13th and beginning of the 14th century (Nr. 84), but in this case it is not entirely clear for whom the law was intended, and there are also justified doubts as to whether it ever came into general effect. Nevertheless, all of these rights have very similar provisions and differ from one another only in details. They usually include the provisions of Jewish rights and freedoms. The most frequent are provisions regarding the maximum interest that can be charged, conditions of testimony before the court, strict punishments for sexual contacts between Jews and Christians, the lists of items that Jews should not take for a pledge and the punishment for killing a Jew. Some provisions concerning Jews also appear in both main versions of Jihlava's rights of burghers and miners, called *Iura civium et montanorum* (Nr. 49, 50). Some towns in Bohemia and Moravia, as well as in neighbouring lands, soon sought to emulate those municipal rights as well as the other Jihlava burghers' and miners' rights, granted in 1249, and appealed to them later as to their own rights. For this reason, the Jihlava rendering of the Jewish statutes became at that time arguably their most widespread version.³⁵

33) On the new dating to 1262, see ZACHOVÁ 1978, pp. 71–74; HILSCH 1983, esp. p. 25.

34) FLODR 2001, p. 125.

35) In the legal manuscripts of these and other towns we encounter copies of the basic Jihlava rights, whether in the original form or in the form extended by new articles, which the Jihlava councillors added to the original version of their rights sometime at the end of the 13th century. Evidence of the widespread use of the Jihlava rights is also shown in several German and Czech translations of them from the 14th and 15th centuries, which have been preserved in several manuscripts, as well as copies of the Jihlava town rights in the municipal books of other Bohemian and Moravian towns. The basic text is contained in the famous privilege A, long dated to 1249 (hence it is categorized as a forgery also by Šebánek and Dušková in the latest edition in CDB IV/I, Nr. 177, pp. 310–311). The issue of Jihlava municipal and mi-

The question remains to what extent the legal regulations were followed, and how their observance was enforced by the administration of the sovereign or other authorities. Considering that the Jewish statutes had to be announced several times in some towns, we can assume that the fulfilment of their letter was not complete. Although for instance the ordinance of the Duke of Austria Frederick II the Quarrelsome from 1244 forbade Jews from holding public offices, we know that shortly after its announcement this provision was circumvented. This can be proved by a report on the state of ecclesiastical affairs in the Kingdom of Germany and the neighbouring lands, which Bishop of Olomouc Bruno of Schauenburg (1245–1281) elaborated for Pope Gregory X (1272–1276). Bruno in his report mentions *inter alia* precisely that Jews were holding public offices (Nr. 57).

For the given period, few Jewish requests for justice have been preserved, although it can be assumed that the majority of the sovereign's interventions in favour of Jews probably came at their instigation. The Jews for instance sometime after 1344 supposedly complained to John of Luxembourg about oppression by the royal chamberlain Rus of Litice, who demanded a ransom for their release from the forced encampment that he had imposed on them (Nr. 94). In one formulary, there is a mention that a certain Jew complained to the sovereign about Markvart of Zvířetice (Nr. 153). If we believe one of the formulae from *Codex Jacobi*, Jews were not afraid to complain before the king even about the local lord. This refers to a specific complaint of the Jews about the burgomaster, councillors and sworn burghers of the town of Litoměřice, whom in response the royal sub-chamberlain (Latin *subcamerarius*) Frenclin, son of Jacob, appeals to examine the adequacy of Jewish taxes (Nr. 96).

While basic legal protection of the Jewish population was provided by the sovereign's privileges (valid throughout the land), other specific documents took into protection the communities in individual towns, expanded the original provisions, or reacted to new situations. For instance, according to one formulary document, in 1338 Margrave Charles of Moravia, referring to a protective letter of his father John of Luxembourg, supposedly ordered the reeve, councillors and burghers of the town of Plzeň to punish henceforward the attacks on Jews and immediately prevent their abuse. If someone in-

ning rights has been given great attention not only in the number of its edited publications but also in many specialized monographs and studies. It might suffice here to summarize the conclusion of the latest investigations. They agree that it is a forgery of the Jihlava town office that can be dated to the 1260s but more likely the 1270s. Its appearance was not completed until in the middle of the 14th century with the re-manipulation of the sovereign seals. The author of text B was most likely the Jihlava town notary Heřman. Although it does not have a date, it can relatively reliably be dated to 1290. It should be added that precisely the copies derived from text B were the most widespread in their time. See most recently František Hoffmann in the latest history of the town of Jihlava (PÍSKOVÁ et al. 2009, pp. 88–108).

sulted or jeered at Jews in public places, or threw stones or mud at them, he was to pay a fine. In the case that the attacker could not pay, he was to be punished in another way. For a serious injury involving blood, the guilty party was to have a hand cut off. For the murder of a Jew, the death penalty was established. Since the city councillors were not very active in these cases, the sovereign makes them explicitly responsible for punishing the offender, with their task being to find the guilty party and not delay his punishment until somebody else catches him and proves him guilty. Charles also amended the conditions of Jewish liability. Moreover, according to these provisions, it was not to happen in future that the attacker accused by the Jews could avoid the accusation by a mere oath (Nr. 181). The case of Plzeň was not extraordinary, and it seems obvious that by the first half of the 14th century John of Luxembourg and his son Charles had to defend the Jews also in other towns (for instance in Znojmo, Čáslav, Brno, Jemnice, Wrocław etc.).

However, the sovereign's protection did not relate only to Jewish communities as corporations but also to the individuals as, for instance, the Znojmo Jews Nechlin and Lankuš (Nr. 156, 167). The sovereign's actions, however, were not taken out of love for one's neighbour or Christian charity, but rather for the protection of the exclusive royal property and the large source, not only of constant income from the collection of Jewish taxes, but also of extra cash, withdrawn in the form of loans from wealthy Jewish merchants and financiers.³⁶ If debtors did not pay their Jewish creditors, the latter could not loan cash to the sovereign, who therefore had to restore order in his own interest. An example evidence of that is given by an entry in the formulary collection *Codex Jacobi* (Nr. 154), wherein King John of Luxembourg emphatically orders the reeve and sworn councillors of the town of Čáslav to establish justice for the Jew Abraham, a servant of the royal chamber. At the same time, he warns those addressed not to consider disobeying his directives as well as those by Margrave Charles. He further requests Abraham's debtors to be arrested in the name of the king and forced to fulfil their obligations. The sovereign's order, however, did not solely relate to burghers, but also to debtors from the ranks of the nobility and ecclesiastical institutions. Those should be made to pay their debts by withholding their people on arrival in the town. If this decree was ever truly enacted, it obviously did not add much to the popularity of the sovereign among the broader Christian population. From later documents, we know that John of Luxembourg's utilitarian interventions in favour or to disadvantage of the Jews, which were motivated mainly by financial considerations, were later adopted and practiced by his son Charles.

36) It cannot be excluded that these intervention of the sovereign were related to the assumed wave of anti-Jewish pogroms in 1338 (see Nr. 156, 157).

Besides the sovereign, the Jewish population was also taken into protection by the highest ecclesiastical representatives, not excluding the pope. Within Western Christian medieval society, Judaism was the only other faith tolerated. Jews were perceived in the spirit of St Augustine as witnesses of salvation. Although it was a toleration more or less necessitated by circumstances, Jews were not to be accused for their faith or way of life. The majority of ecclesiastical regulations related to the Jewish populace and faith had their roots in the Early Middle Ages, but it was the decrees of the Third and Fourth Lateran Councils held in 1179 and 1215 that had fundamental importance.³⁷ These were built upon by two bulls of Pope Innocent IV (1243–1254), which were generally valid. In the Kingdom of Bohemia they were announced by the sovereign, Přemysl Otakar II, in 1254. These bulls, called *Sicut Iudaeis*, forbade oppression of the Jewish population. They further prescribed that under the punishment of excommunication Christians could not force Jews to convert to the Christian faith, kill or injure them, take their money, disturb their customs, attack them at Jewish celebrations or destroy their cemeteries (Nr. 52).

These provisions, however, were formulated generally. Their main aim was to prevent the mixing of the populations. Jews were also ordered to use visible markings on their clothing. The Lateran Councils, especially the Fourth, further prohibited the holding of public offices by Jews and dealt with the apostasy of Jewish converts and usury. It took nearly two centuries before this regulations became routine practice. In Prague's archdiocesan statutes of the middle of the 14th century, these regulations are repeated again, while other sources testify that they were not always fully respected.³⁸

Despite the changing climate in society, the church opposed the apparently fabricated accusations of abuse of the Host or of ritual murders, especially of children. Such accusations began to appear more widely throughout Europe, especially in the second half of the 13th century. Under their influence, it came to attacks on Jews, their expulsion from the country or even pogroms.³⁹ In the Czech lands, reports of ritual offenses by the Jews first appeared in connection with the so-called Rintfleisch pogrom in 1298. At that time, King Wenceslas II apparently had all the Jews in Bohemia taken captive. Peter of Zittau, the author of this part of the Zbraslav Chronicle (*Chronicon aulae regiae*), however, does

37) MANSI 1778, col. 209–468, 953–1086, esp. col. 231 and 1054–1058.

38) POLC/HLEDÍKOVÁ edd. 2002, pp. 151–153, 154.

39) The supposed ritual murder of the boy William of Norwich in England, which was to have taken place in 1144, is considered the earliest example. More than a century later, other similar cases were to have occurred, in consequence of which the Jews were to have been expelled from England in 1290. On that, see for instance MARCUS 1997, pp. 247–256, McCULLOH 1997, pp. 698–740 and RUBIN 1992, pp. 169–185.

not state that the Jews in the Kingdom of Bohemia were directly accused of abuse of the Host,⁴⁰ as had been the case at the beginning of the Rintfleisch pogrom in the town of Röttingen. The first serious accusation against the Jews in Bohemia and Moravia did not appear until the early 14th century. That was also when the first proven pogroms occurred here, apparently under the influence of events in the Austrian town of Pulkau in 1338. The reports preserved in the Bohemian chronicles state that miracles with bleeding Host wafers abused by Jews in this year also appeared in Bohemia (Nr. 177–180).⁴¹ Shortly afterwards, Jews were apparently slaughtered all over the kingdom. From other sources, particularly the so-called Nuremberg Martyrology, reports are preserved that Jews were murdered and banished from South Moravian and South Bohemian towns and several other localities (Nr. 177). It must be added that the Czech lands, unlike the majority of Europe, remained virtually unaffected by the pogroms of the year 1347 to 1351, which were caused by the plague epidemic. Reports on them (for instance that in Cheb in 1350) are outside the chronological delimitation of this volume.

The settlement of Jews as servants of the royal chamber in towns of the Czech lands was dependent on the consent of the sovereign. A number of documents have been preserved from the period of interest, in which the settlement of Jewish populations in a town was made dependent on some condition, usually their participation in the construction or repairs of the town defences (Nr. 149, 191, 204).⁴² This was a common measure throughout Europe by the 13th century.⁴³ Later, municipal administrations became competent to accept Jewish populations and took charge of their records. In these cases, the newly accepted Jews were enrolled in the municipal books along with new Christian burghers.⁴⁴

However, we have only a few similar documents from the given period for the Czech lands. The first similar decree was issued in June 1345 by Margrave Charles for Brno. In it, he entrusts the Brno city reeve, sworn burghers and the Jewish reeve with deciding on the acceptance of new Jewish inhabitants in the city. He moreover gave them the right to decide on their legal protection and also the privilege to determine their various financial obligations (Nr. 212). According to Miroslav Flodr, however, this privilegium was of a transitory nature and was apparently issued in relation to the increase in the persecu-

40) See records Nr. 80 and 81, also the references to professional literature therein.

41) On this theme, SOUKUP 2011, pp. 697–712.

42) In these cases, the sovereign merely used his rights to dispose of Jewish fees, which he shifted to municipal treasuries, so he himself would not have to contribute to the construction.

43) FLODR 2001, p. 125.

44) Comprehensively on that, see HAVERKAMP 2002a, p. 380; cf. a very interesting and in many ways revealing study HAVERKAMP 2002b, pp. 315–344, esp. p. 340; for Frankfurt cf. BÜCHER 1886, pp. 721–722.

tion of Jews in Germany. Even so, the sovereign's effort prepared suitable conditions for the organic integration of Jewish settlers in Brno into the city administration.⁴⁵

In Bohemia and Moravia, we are so far lacking convincing evidence of the use of seals by the Jewish population as a legal means of proving authenticity of a document and an element precluding its falsification. Nevertheless, based on foreign analogies it is possible to assume the appearance of Jewish seals in the domestic milieu. This is particularly supported by the preserved evidence of private seals of Jews in Regensburg, Vienna and Wrocław. These three cities maintained close trade and other contacts especially with Prague's Jewish community. The use of seals by the Jewish population in the domestic milieu could possibly be indicated by some entries in the Bretholz edition and in the formulary collection *Codex Jacobi*,⁴⁶ as well as the latest archaeological finds. In connection with that, we can point out the previously-mentioned signet ring of the Jew Moses, son of Solomon, which was recently discovered at Náměstí republiky (Square of the Republic) in Prague and which can be dated between the end of the 12th and the middle of the 13th centuries (Nr. 245). Some researchers assume that among the Jews, who were mostly literate, the signature in their own hand was generally valid all over the Middle Ages.⁴⁷ That apparently was the case until the middle of the 13th century, during which the first decrees begin to appear (for instance in *Schwabenspiegel*) allowing Jews to use their own seals. Abroad, we also rarely encounter the seals of Jewish communities. In the signet field, the most frequent symbol was that of the relevant town, or a Jewish hat. This was also depicted on the banners which the Jews carried during Moses's speech to the Israelites in the Bible of Wenceslas IV.⁴⁸ In later periods, the Jews regularly rallied

45) FLODR 2001, p. 126.

46) FRIEDENBERG 1987, pp. 308–309; cf. KREJČÍK 1998, pp. 272–275.

47) Cf. BRUGGER/KEIL/LICHTBLAU/LIND/STAUDINGER 2006, p. 161.

48) KREJČÍK 1998, p. 274; cf. MATĚJKOVÁ/STEHLÍKOVÁ 2010, pp. 10–11. Some characteristic Jewish attributes also came into use in Christian heraldry, in particular the use of the Jewish hat and its modifications, mentioned in the first half of the 14th century by Dalimil (Nr. 44). The veracity of his story in connection with the defamation of the Jewish girl by the noble Vojslav can justifiably be doubted, but it is indubitable that by this time Dalimil's contemporaries did not wonder at the use of a Jewish hat as the symbol of a noble person. Although this symbol was not very widespread, we know from the domestic milieu also other evidence of its usage. The most famous is the set of five drinking cups that came from the Gothic house in Kutná Hora. It is supposed that they were made between 1310 and 1335 in Prague. There is one symbol depicted on the bottom of each cup (FAJT ed. 2006, Nr. 103, p. 286). According to the latest interpretation by Eva Matějková and Dana Stehlíková, the depiction of three pointed hats with bobbles and a knot can for the moment be understood as a symbol of the Windish mark. If they are correct, then this heraldic figure is not necessarily connected exclusively with Jews (cf. MATĚJKOVÁ/STEHLÍKOVÁ 2010, pp. 10–12). The drinking set later came into the ownership of an unknown Jew, who had a (perhaps his own?) Hebrew name written on one of the cups – Ze'ev, or Woolf. The analyses so far indicate that this took place in the second half of the 14th century, and therefore this drinking set is not included in our edition (cf. FAJT ed. 2006, Nr. 103, p. 286). An overview of aristocratic family seals using a (Jewish) hat was collated by August Sedláček (RŮŽEK ed. 2001, pp. 149–153).

on the occasion of king's entry or his coronation, standing in the last place, but already along with Christians and, on these occasion, under their own banners (cf. Nr. 97, 98).⁴⁹

Some researchers believe that Jewish legislation in the Czech lands was among the most humane and liberal in Europe, although the position of Jews deteriorated over the second half of the 14th century (especially of those who were becoming subjects of noble or ecclesiastic lords). This conclusion is usually derived from the large number of localities in which Jewish settlements have been confirmed, as well as the fact that before 1347 we know of no expulsion of the Jews from here.⁵⁰ However, seen through the prism of preserved documents, it seems that the situation in Bohemia and Moravia was not very different from the surrounding lands. This is indicated by the quick reception of the basic legal protection, the so-called *Fridericiana*, in virtually all the major Central European lands (Hungary, the Czech lands, Poland, Silesia, Lithuania), as well as their enduring vitality, as manifested by constant new confirmations of these privileges by the acceding sovereigns (in the Czech lands until and including the Jagiellonian era). We naturally also encounter modifications of the contents of the privileges, their refinements or extensions.

Jewish Administration

In the period up to 1347, the majority of Jews were servants of the royal chamber. As *servi camerae nostrae* or *servi camerae regis*, they are also commonly confirmed in other European lands.⁵¹ In the given period, the only exceptions in the Bohemian milieu were those Jews who were subject to important aristocratic families or ecclesiastical institutions. Through a privilege from 1334, John of Luxembourg allowed Petr of Rožmberk (Rosenberg) to hire another four Jews for his manor (Nr. 150). The document explicitly states that Petr's ancestors had held Jews since antiquity (*ab antiquo*). The lords of Hradec had also owned Jews on their manorial lands from at least the 1290s. This is confirmed in the testament of Oldřich of Hradec from 1294, which states that the lords of Hradec have the right from the king to settle eight Jews in Jindřichův Hradec, and to replace those who died. A supplement is attached stating that only these Jews can engage in usury in the town (Nr. 76). The sovereign jealously guarded his Jewish exclusive royal property and only allowed the settlement of Jews on aristocratic manors in exceptional cases. Some permits were limited in time, as in the case of Jan II of Michalovice. According to pre-

49) HOFFMANN 2009, p. 391.

50) ČELAKOVSKÝ 1898, pp. 4, 10, 13; TISCHLER 1983, pp. 38–39, 55–56.

51) PLANITZ 1973, 277.

served formulary entries, this lord had the right to hold one Jew for a certain number of years. However, when this right expired, the sovereign John of Luxembourg did not show a willingness to extend it (Nr. 153).

Besides these “feudal Jews”, as they were later called, from the 14th century we also encounter Jews settled on ecclesiastical estates. For instance, King John of Luxembourg allowed in a letter of August 1322 the Bishop of Olomouc, Conrad I the Bavarian (1317–1326), to hold one Jew in each of his towns of Svitavy, Mohelnice, Kroměříž and Vyškov as a reward for rendered services. These four Jews were to be excluded from the jurisdiction of other courts and were to become subjects only to the bishop and the church in Olomouc (Nr. 131). In these cases, ecclesiastical courts assumed jurisdiction over the Jews. This privilege apparently confirmed a routine practice, because as early as in 1278 Bishop of Olomouc Bruno had announced a sentence in the dispute between Erclin, parish priest of the All Saints church in Brno, and the Jew Nathan, on the endowment of this church (Nr. 60).⁵²

In some large royal towns, Jews created independent communities (*communitas Judaeorum*, *kehila*).⁵³ The Jewish community was equivalent from a formal standpoint to the municipality not only in the regular appointment or confirmation of their representatives by the royal sub-chamberlain, but also in the composition, tasks and titles of the autonomous bodies. The royal will and judicial power inside the Jewish communities were exerted by reeves, also referred to as “judges” (*iudices Judeorum*), who were appointed by the sovereign through the sub-chamberlain. There is no doubt that Jewish reeves (at least in the case of the Old Town of Prague) enjoyed great confidence and respect and were selected from the leading burgher families (Nr. 224).⁵⁴ The claims of earlier literature that the office always consisted of one Christian and one Jew cannot be demonstrated in the sources of the given period and is likely a projection of later situations.⁵⁵ In smaller communities, the municipal reeve performed this function. In Frederick’s privileges, several articles con-

52) There is also a case known from Prague after 1380 when the archbishop exacted the right to judge Jews. TOMEK 1893, p. 220; cf. BONDY/DVORSKÝ 1906, Nr. 156, p. 76.

53) Miroslav Štěpán pointed out that a Jewish community (*kehila*) could be established if at least ten Jewish families lived in a given place (ŠTĚPÁN 1992, p. 4). It is generally assumed in the literature that the community had to have ten adult men, in order that the service of God could be observed according to halakhic rules. We have to realise, however, that the rules of forming the community were only created during the Middle Ages. One therefore cannot exclude that some Jewish communities (*kehilot*) could have been composed of a smaller number of members.

54) The important position of Jewish reeves in the city could be indicated by the fact that one of them – Pešl (*Peschlinus iudenrichter*) – in 1346 appeared as the guarantor in the conclusion of a peace between Matěj from Věž and other significant Old Town burghers. *Liber vetustissimus*, fol. 183r. Pešl similarly guaranteed for two newly accepted burghers in the town in 1350 and 1362. *Liber vetustissimus*, fol. 90v, 98v.

55) Cf. ŠMAHEL 208, p. 415.

cern Jewish reeves (Nr. 47). For instance, a Jewish reeve was to mediate the legal relations between the Jewish and Christian populations; the place of his court is determined as the public space in front of the synagogue and so on.⁵⁶ Jewish reeves are confirmed until 1347 in Prague, Znojmo and Brno (Nr. 147, 175, 212, 224, 225). It can generally be stated that the number of Jewish communities subject to the sovereign gradually declined over time, while the number of Jews subject to feudal or ecclesiastical administration increased. The lords assumed jurisdiction over the Jewish population settled on their estates.⁵⁷

The sovereign's right of disposal of Jewish property was a matter of course; the sovereign could seize Jewish fees and property as he saw fit. He also used the right of *bona vacantia* as was the case when John of Luxembourg gave Jindřich, a steward ("truksas") of the Provost of Vyšehrad Bertold of Lipá, a house in Prague after the deceased Jewess Milka of Čáslav (Nr. 155). A later case is known from 1366, when Charles IV gave the house of the Jew Lazar in Prague to the University and founded thereby the first college for masters (*Collegium Caroli*). There is other evidence from that period of houses within the Prague Jewish Town which Charles IV gave to his servants, but these houses were later found again in the hands of Jewish owners, meaning that their purchasers immediately sold them back to Jews. The sovereign's gift was thus normally used merely as a means of acquiring cash. Previous research indicated that, in some cities (for example Cologne, Vienna, Regensburg, and Trier), Jews and Christians often lived within the Jewish settlement side by side, even though the Jewish settlement was formally separated from the Christian quarters by walls, gates, or other barriers. We can confirm that the same situation existed in Prague.⁵⁸ The stance of the Christian population towards the Jews was not always negative. In a rarely preserved complaint to the sovereign, the Jews mention (among other things) the anti-Jewish riots in Prague and beg King John of Luxembourg to convey their gratitude to the bishops of Prague and Olomouc as well as some burghers of Prague for defending them (Nr. 94).

In the registration of Jews for tax or other purposes, only the "settled", i.e. homeowners, were usually counted, but Jewish homes were often overcrowded. There could be several owners of a single building, and there is evidence in which several owners appear even for a single living room.⁵⁹ Although we do not have many documents from the given period, it seems obvious that a synagogue developed in every larger Jewish community;

56) On Jewish reeves including a presentation of the basic literature, see most recently BLECHOVÁ 2015b, in print.

57) TISCHLER 1983, p. 41.

58) MUSÍLEK 2015, in print; AMP, Sbírka rukopisů, sign. 987, fol. 220v; TOMEK ed. 1866, p. 243; other evidence was collected by TOMEK 1892b, pp. 217–218.

59) HOFFMANN 2009, p. 385.

it could also function as a school. This was then the most important building of the Jewish street or quarter. The community gathered in the synagogue and court proceedings took place in its proximity. One of the earliest synagogues preserved is the Old-New Synagogue in Prague, the origin of which is usually placed in 1280 (cf. Nr. 199). Other than Prague, where there certainly were more of them, synagogues are confirmed before 1347 in Znojmo and Brno. Synagogues are also generally mentioned in the privilege of Přemysl Otakar II from 1262 (Nr. 52, 194, cf. Nr. 243). As long as the Jews did not have a purpose-built synagogue, they met in a private house. The Jewish community would also have their own cemetery, called a “Jewish garden”, because Jews were not allowed to be buried along with Christians. At first, the deceased were probably gathered in Prague. We later learn of other Jewish gardens in Znojmo and elsewhere (Nr. 139). The earliest evidence of Jewish tombstones comes from Brno, Znojmo and Cheb (Nr. 246–254).

The expulsion of Jews from towns in Bohemia and Moravia is not confirmed by evidence for the period up to 1347.⁶⁰ Most cases in the sources and literature concerning capture and ransom of Jews are connected with supposed offences of Jews against Christians. One of the earliest reports, already mentioned above, is documented in the Zbraslav Chronicle (Nr. 80). According to this record, the sovereign Wenceslas II had all the Jews in the kingdom taken captive in 1298 and ordered the confiscation of their property. This occurred in the context of reports from the Empire of desecration of the Host and subsequent pogroms against Jews in imperial towns. After the accession of the Luxembourgs, this element of sovereign’s policy toward the Jews became relatively standard.⁶¹ Starting from the 14th century and from the accession of the Luxembourgs to the Bohemian throne, the relations of the king of Bohemia (and the royal chamber) towards Jews in the adjacent lands of the Bohemian Crown were also becoming part of the Jewish policies of the Bohemian kings. The aim of the Luxembourg rulers was to bind firmly these new territories with the administration of the Czech lands and subordinate the Jews there directly to the royal chamber in Prague. That was clear for instance in Upper Lusatia after 1329 or in the towns of Silesia.⁶² Unlike their policy in Bohemia, the Luxembourgs did not hesitate to “pledge” the Jews in the adjacent lands to Lusatian or Silesian towns for financial or tax compensation.

There are only few preserved reports regarding the internal administration of Jewish communities up to 1347. For the purpose of its reconstruction, we often have to use analogous records from later periods. In their internal affairs, Jews were guided by

60) Reports of the expulsion of Jews from Bohemia in the Middle Ages are listed only by Hájek, for instance Nr. 7 and 8.

61) DOLEŽALOVÁ 2015a, in print.

62) DOLEŽALOVÁ 2015b, in print.

Jewish law, so-called *halakha*, which was a mixture of customary and written laws with strong influences of the Torah and Talmud. In their relations with Christians, however, they were bound by the sovereign privileges. If a Jew sued a Christian, the dispute took place before the court of the Jewish reeve (*iudicium pro Iudaeis*) or before the municipal court. Especially serious disputes (with the exception of capital offences) were judged by a tribunal led by the supreme rabbi, from whose judgement there was no appeal. Disputes of lesser significance were likely resolved by a court at which another two rabbis sat along with the supreme rabbi (a total of three judges) and which was also attended by the Jewish elders. Purely Jewish courts in Prague were undoubtedly also competent for all of the Jews in the Czech lands.⁶³

Jewish economy and finances

Records on the economic activities of Jews, which in association with the development of written culture in the course of the 14th century began to appear in the municipal books and in the formulae of the scribal offices, are among the few sources of evidence and a rich basis of information on such activities in the Kingdom of Bohemia.⁶⁴ Jewish financiers loaned money to the sovereign as well as to important ecclesiastical institutions and individuals, leading aristocratic families and wealthy burghers of royal towns.

The sovereigns mainly approached the Jewish population in a utilitarian way. If necessary, Jews were seized by the sovereign and made to provide him with large loans (Nr. 94). For instance, in 1336 King John of Luxembourg ordered to dig in the Prague synagogue. According to the Zbraslav Chronicle, 2,000 marks in gold, silver and coins (*denariis*) were found there. He also imprisoned wealthy Jews, who were released only after a rich ransom was paid (Nr. 160). Wenceslas II acted similarly in 1298, when in connection with the above-mentioned events in Röttingen he had all the Jews in the kingdom assembled and took from them significant monetary amounts. In this case, however, it was not a purely violent action, but rather a “paid” provision of protection in distress (Nr. 80). John of Luxembourg exacted money not only from Jews but also from nobles, ecclesiastical institutions and towns. The debt list of the Old Town of Prague council enumerates the debts by which the loan of 600 threescore groschen, provided in advance to King John of Luxembourg at his request, had to be covered (Nr. 115). Jews, besides the other burghers,

63) ŠMAHEL 2001, pp. 415–416; cf. FLODR 2001, p. 126.

64) Cf. HOFFMANN 2009, 390.

also shared in the accumulation of money for this large loan that the town was to submit to the sovereign. A similar situation occurred in 1345, when Charles borrowed a much lower amount (50 threescore) from the city of Brno, which the councillors borrowed from the Jews (Nr. 220). The town of Louny also demonstrably took loans from the local Jews (Nr. 238, 239). These records indicate that some members of the Jewish communities had significant wealth, which inter alia came to them from monetary transactions, on which the formulary collections provide much evidence.⁶⁵

Among those who only unwillingly repaid their debts to Jews, one also counts some leading aristocrats, such as Rajmund of Lichtenburk, Jindřich of Lipá and others (Nr. 68, 183, 186). In one formulary, the Prague burghers Konrád of Domažlice and Václav Geunaher ask Lord Vilém of Landštejn to force his brother Smil of Ledenice to repay all of his obligations, including his debt with the Jews (Nr. 173). The preserved reports confirm that aristocratic and burgher clans had to cooperate very closely in mining and financial businesses. Deliberately constructed groupings, connecting wealthy burghers and Jewish financiers along with aristocrats, could utilize their connections with the sovereign court and influential people in the region better than individuals.⁶⁶

The Jews living in towns were subordinate at first to the supreme chamberlain, later to the royal sub-chamberlain, which is also corroborated by the fact that it was precisely the sub-chamberlain to whom the town council submitted the so-called Jewish tax (*census Iudeorum*). That was not, however, an integral part of the town collections. Only occasionally was its income used (with the consent of the sovereign) to cover the city's direct costs, incurred at the residence of the sovereign court, or for repairs of the fortifications etc. A record made at the sealing of documents in the house of Prague burgher Henslin, son of Mathias, in November 1331 confirms that Jews from all of the royal towns in Bohemia paid the royal chamber 400 marks of silver (Nr. 143). In 1332, the royal Jewish tax paid three years in advance was to be a total of 1,200 marks of silver (Nr. 146). The king could double the sum to be collected without justification or could exact from the Jewish communities "special assistance" or amounts in appreciation of the confirmation of various privileges (Nr. 184, 185). The sovereign could also arbitrarily lower the amount of the tax or forgive its payment entirely (Nr. 96, 207).

We do not know a precise breakdown of the Jewish tax among individual taxpayers, but we can arrive at a general idea based on analogy with Wrocław in Silesia. Two documents rarely preserved there that capture the amount of royal tax that the local Jews paid

65) GRAUS 1987, 352–370.

66) MUSÍLEK 2012, pp. 121–122.

for four years in advance.⁶⁷ The record names individual people with the precise amount they have paid to the royal chamber in the four-year period. It is essential that the paid amount was not the same for all people, but fluctuated from a pair of groschen to several threescore. The Wrocław records hence tell us a number of important facts. The amount of tax paid by Jews, as with Christians, was with greatest likelihood derived from the amount of property owned. As with medieval Christian society, individual Jewish communities were also hierarchical and structured according to property. Besides wealthy lenders whose connections reached all the way to the sovereign's court, there was also a whole range of community members of medium wealth or small craftsmen and tradesmen, who paid considerably lower amounts of the Jewish tax than their wealthier coreligionists did. Although we lack similar evidence from the domestic milieu, we need not doubt that the practice of tax collection in the Jewish communities in Bohemia and Moravia functioned very similarly as in Wrocław.

In the entries in the *Saint Paul Form*, there is only a single promissory note to a Jewish financier. It relates to an interest-free loan (atypical for the period) in the amount of 20 marks, which the Jew Mušlín provided to the royal chamberlain Burchard of Magdeburg. Mušlín was a member of the Prague Jewish community and also the only person of Jewish origin who could hypothetically be connected through the person of Burchard of Magdeburg with the mining business in the emerging mining centre of Kutná Hora.⁶⁸ In several other promissory notes found in the *Saint Paul Form*, a clause appears quite commonly allowing a creditor who did not receive a payment to date to get the money back through a loan "at Jews" (*in Judea*), to the detriment of the debtor, who himself took on the payment of interest.⁶⁹ In 1287, Bishop Tobiáš of Bechyně borrowed from an unnamed Prague Jew the sum of 120 marks for the journey to the council in Würzburg and also left him a silver chalice as collateral (Nr. 71). Similarly the Cistercian monastery in Sedlec had to pledge unspecified cloister jewels to the Jews at the time of unfavourable economic developments in the land after the death of Přemysl Otakar II.⁷⁰

67) CDM VII, Nr. 595, p. 434; CDM VII, Nr. 598, p. 436.

68) He died sometime before 1302, which we discover from a document in which his widow along with his son-in-law Avigdor and Mušlín's descendants declare that all their claims towards St John's Hospitallers from Our Lady under the Chain have been paid back. The document confirms not only to the conclusion of loans with Jewish moneylenders negotiated by the commander of one of the leading orders in Bohemia, but also indicates some other members of the Prague Jewish community at the beginning of the 14th century, because the witnesses were the Prague Jews Baruch, Vogel, Isaac and a certain Swargeueranus (RBM II, Nr. 2763, p. 1207).

69) JANÁČEK 1972, p. 895; 83, p. 67; LOSERTH ed. 1896, Nr. 63, pp. 64–65, Nr. 10, pp. 341–342, TADRA ed. 1882, Nr. 135, p. 471.

70) ČELAKOVSKÝ/VOJTIŠEK 1916, p. 19.

There is an interesting testimony in the above-mentioned letter of Bishop of Olomouc Bruno of Schauenburg to the pope from 1273, which at least partially reveals the mechanisms of Jewish commerce. In this letter, Bruno says that the Jews often operate such expensive usury that during a single year the interest exceeds the capital loaned. He also states that the Jews hold various posts like tax collectors and mintmasters, and take stolen chalices, holy vestments or books from thieves in pawn. The bishop complains to the pope that when Christians are apprehended with stolen goods these must be returned, whereas if they are found with the Jews the latter are not forced to return them (Nr. 57). With his testimony, Bruno de facto confirms violations of the privilege of Přemysl Otakar II, according to which the Jews could take in pawn anything except church vestments and bloody clothes (Nr. 51). The very necessity of including this provision in the royal privilege demonstrates that pawning valuable religious items to the Jews did occur. The provision, likely a result of pressure from clergy in the sovereign's proximity, intended to prevent this practice – although with little effect.⁷¹

Several promissory notes for Prague Jewish financiers also appear in the formulary collection *Summa Gerhardi*. Besides the Jew Pinkas, called Magnus, the notes mention an Isaac, a further unnamed Jew from Domažlice, and a Prague Jew Manne and his descendants. According to the formulary records, the mentioned Jews were to have provided a loan to unknown persons in the total amount of 256 threescore groschen (Nr. 168–172). In the middle of the 14th century, Manne was one of the wealthiest Jewish merchants in Prague. Lazar, Judl and Merkel are known as his sons. In 1350, Charles IV granted them freedom from all fees for two years in return for a series of previous loans. The close contacts of this wealthy Jewish financier with the sovereign are shown by another privilege in which the king granted all Jews who wanted to attend Lazar's wedding ceremony in 1351 permission to remain in Prague for fifteen days.⁷²

Jews from other Bohemian towns sought a way to Prague, from whence trade led to all corners of the land. Trade with money and goods created lively contacts and some Jewish families maintained representations in several towns.⁷³ The gradually expanding network of contacts reached even beyond the borders of the kingdom. For instance, one of Prague Jews is confirmed in Regensburg and another had a share in trade and business in Frankfurt.⁷⁴

71) For the most recent work on this topic, see MÜLLER 2012, pp. 179–204.

72) TOMEK 1892b, p. 515.

73) The situation in Moravian towns was outlined by ŠTĚPÁN 1992, pp. 3–21.

74) TISCHLER 1983, p. 40.

In medieval towns, Jews were allowed to rent merchant stores called “ungelt”, which provided a large and assured source of income for skilled merchants. Only sporadically we are informed by the written sources on the most famous such store, called Ungelt, in Prague’s Týn (meaning an enclosed courtyard). Nevertheless, especially the entries in *Liber vetustissimus* indicate that Prague’s foreign trade was quite diversified; already by the turn of the 14th century binding regulations and rules applied to it. Ungelt was generally a customs duty or fee for the storage of goods, which foreign merchants who came to town had to pay to the town council.⁷⁵ In practice, the municipal representation often let the collection of customs fees for merchant stores for various goods imported into the town to their wealthy fellow burghers under clearly set conditions (lengths of rentals and amounts paid). These agreements were mutually beneficial. The town council on the one hand got rid of the obligation of supervision and other agenda associated with the administration of ungelts, obtained the entire rental amount at one time and could use it for the needs of the town. The renters, who were wealthy individuals or groups of companions, on the other hand, earned more than they paid the town council for rent. It should be noted that the rent of ungelts for some types of goods (malt, wine, honey etc.) reached high levels in the Prague milieu, often exceeding several hundred threescore groschen. Letting ungelts was also used by the urban community to repay the borrowed amounts; their revenues could be ceded to the creditor until his claim was settled.⁷⁶

We know from the Old Town’s book *Liber vetustissimus* that between 1312 and 1316 the Prague Jew Jacob was able to rent his honey store, so-called “honey ungelt”, several times (Nr. 105, 119). At the same time, we find him at more instances among the town’s creditors who were repaid by income from the rented town ungelts. In the first half of the 14th century, this type of debt repayment was relatively common in the Old Town of Prague. Among the creditors to whom the urban community owed relatively low amounts (from 3 to 15 threescore groschen), we find further Prague Jews such as Avigdor, Isaac, Jaruš, Merklin or Sypotha, who were repaid precisely by the income from the ungelt rental (Nr. 107, 111, 113, 114 and others). We learn that some of the richest burghers, such as Mikuláš from Věž, helped the urban community by paying debts owed to the Jews, while the provided sums were later paid back to them by the community (Nr. 112, 125, 126). Prague burghers sometimes loaned Jews their own money for the purpose of advantageous profits, which they subsequently shared. Although the city council tried several times to prevent the mutual monetary transactions between burghers and Jews, due to

75) TOMEK 1892a, pp. 23–24; TOMEK 1892b, pp. 146–147, 361.

76) TOMEK 1892a, p. 300.

their mutual advantage these efforts had no chance of success and the regulations were not observed. Even the threat of severe punishments apparently did not discourage the burghers – first a fine was imposed, and repeated violations led to the loss of property and banishment from the city (Nr. 137, 138).

Wealthy and respected burghers, who often sat in the town councils, often appear in the debt records of Prague and other towns. For instance, the Louny town council included the shoemaker Wernher, Johannes Lauschman, Kuncel Heller, Mathias Wande, the baker Hennel and others. Members of several other families, for instance the Kynirlings or the Ruwls/Rywllins, are mentioned in the court book of the town of Louny and in other places, from which it can be deduced, based on the property they owned, that they held important positions in the town. Although the preserved records most likely document only a fraction of actual loans, it is clear from the Louny records preserved that by first half of the 14th century Jewish cash was commonly used by wealthy burghers, and the practice was not restricted to the capital and other large royal cities (Nr. 240).⁷⁷

The listed records, often preserved only in formulary collections, frequently provide unique information that is also confirmed by diplomatic materials or foreign analogies. It seems that the preserved mentions in the sources testify to the otherwise unimagined extent of the Jewish loan business. Moreover, these records show that this trade was connected with the receipt and reselling of precious metals and goldsmith products, which were often pawned to the Jews by the bishop, monasteries or other important ecclesiastical institution. Jewellery was already demonstrably stored by Prague Jews in 1316 (Nr. 120). In the case of non-payment of debts, the precious goods pawned to the Jews became trade or exchange commodities. Aside from important ecclesiastical dignitaries and institutions, debtors to the Jews probably also included (as in Vienna) the sovereign, representatives of the aristocracy, the municipal community and individual burghers.⁷⁸

On the basis of all indirect mentions and sporadic documents on large loans, we can assume that the position of the Jewish community relied on a significant supply of precious metal (although its actual amount will apparently remain undeterminable).⁷⁹

77) A certain idea of the real number of Jewish loans is provided by the Znojmo reeve's records, which are preserved for the years 1415 to 1438. During the given period, several thousand entries were placed in these records on Jewish loans to borrowers from all classes of the town populace, as well as hundreds of serfs from the surrounding villages, members of aristocratic families and ecclesiastic institutions (HOFFMANN 2009, p. 390). Additionally, the Olomouc records from 1413 to 1428 have recently been subject to analysis (ZAORAL 2015, in print; cf. BLECHOVÁ 2015a, in print), not to mention the immense wealth of the as-yet unstudied municipal books (particularly the Old Town Court Book and two Old Town Books for Debts from the second half of the 14th century, which are the closest to our timeframe, cf. the catalogue of municipal books compiled by Rostislav Nový (NOVÝ 1960, pp. 146–147).

78) Cf. STAUDNER 1966, pp. 87–100.

79) JANAČEK 1972, p. 895, cf. HOFFMANN 2009, pp. 389–390.

Financial transactions and loans were often jointly conducted by Christian and Jewish inhabitants of the town. Christian burghers, however, most frequently concealed this activity, regularly providing their cash to Jewish financiers, who it subsequently appreciated further through interest-bearing loans. It is clear that similar trades were mutually beneficial. Wealthy burghers could, via the Jews, lend money with interest (which was otherwise strictly forbidden for them), while Jewish financiers could offer significantly higher amounts for loan than they had available themselves. Although these relations were not ideal and the burghers variously blamed the Jews and sometimes even physically attacked them, they could not have functioned without Jewish loans. Jewish financial transactions, whether provided by Jews themselves or in conjunction with Christians, were undoubtedly a source of flexible forms of business which benefited the municipal organism.

Jewish names and converts

One of the serious problems in the research of Jewish settlement is the question of the reliable identification of certain people as Jews. The person concerned is usually labelled in the sources as a Jew or Jewess, which does not necessarily mean with certainty, however, that the individual really is Jewish. Even if the Jews maintained the usage of biblical names, they very soon began to adopt not only first names but also nicknames or rudimentary surnames from the domestic populace, both from the Germans and, particularly from the second half of the 14th century, also from ethnic Czechs.⁸⁰ The practice that can be traced throughout the Middle Ages was such that a Jew received a Hebrew name (*shem ha-kodesh*) at birth or later (a boy at circumcision, a girl at name-giving), which was then used in Hebrew documents (e.g. testaments), on tombstones (cf. Nr. 246, 252) and at religious acts. Beside these names, the Jews also used to receive profane names (*kinuim*), originating in vernacular languages (e.g. Czech or German) or Latin; some such names were common to more languages. The Jews appeared under these names, actually nicknames or rudimentary surnames, when they communicated with Christians, but sometimes also among themselves. It is these names that are most frequently mentioned in Christian sources, as the large variability of Jewish personal names in this edition confirms. Next to one another, there appear both biblical names (Abraham, Aaron, Isaac, Jacob, Juda,

80) These names have been pointed out many times, cf. HOFFMANN 2009, pp. 388–389; so far perhaps the largest collection of names for the period in question was collected for the Prague milieu by Václav Vladivoj Tomek, TOMEK 1892b, pp. 515–517. Generally on Jewish names BEIDER 1994; BEIDER 2009.

Jonah, Lazar, Samuel) and other typical Jewish names (Mušlin, Pinkas, Trostlin), or the names that were popular with burgher society of the period and showing that these “fashion” trends did not spare even the Jewish population (Beneš, Seidlin, Conrad, Merklin, the latter being actually one of the forms of the Christian name Martin). The practice of naming women was different in that they did not have to receive a holy Hebrew name but could use their names taken from vernacular languages both in the Jewish and in the Christian environment (Eva, Klára, Milka, Sarca). However, on the tombstones and in the official Jewish documents, each woman is mentioned as a daughter (*bat*) of her father or a wife (*eshet*) of her husband (cf. Nr. 249, 251, 252).

A specific component of the life of Jews in medieval society was their conversion to Christianity, whether voluntary or forced. One of the most visible historical episodes in this context was the First Crusade to the Holy Land in 1096. At that time, crusader troops passed through the Empire and Bohemia. Excesses occurred then in which Jews were forced to convert. If they did not submit voluntarily, they were often killed. According to preserved reports, such attacks on Jews also occurred in 1096 in Prague (Nr. 16–21). We know that the Jews in Prague converted under pressure, but they demanded that their rights be guaranteed by the church and the duke. The church forbade forced conversion, but if a Jew already converted to Christianity, his return to Judaism was seen by the Christians as apostasy (Nr. 16, 30 and 31).⁸¹

Information on the voluntary conversions of Jews is also provided by other sources.⁸² In the Bohemian context, it is, however, often only formulary records which state how the newly baptised is to be treated. Oftentimes, these letters were also issued for securing the means of living for neophytes, because as Christians it was forbidden for them to engage in usury (Nr. 100). We encounter Jewish converts throughout the entire Middle Ages. Sometimes, there are only random mentions from which we discover that the man or woman was of Jewish faith. That is the case for instance with the Jew Podiva, mentioned in Cosmas’s chronicle in the year 1067 (Nr. 10). These people sometimes achieved an exceptional position and were proof that conversion could pay off for Jews. Indisputable testimony of this type is Cosmas’s entry on Jacob called Apella (Nr. 32). Although this record was included in Cosmas’s chronicle as an illustration of the untrustworthiness of

81) In connection with the First Crusade, these reports concern the accusation of Bishop of Prague Heřman for poor care of the neophytes.

82) The theme of bilateral voluntary conversion was touched on by Jean-Claude Schmitt (SCHMITT 2010, pp. 178–187). A very detailed list of converts for *regnum teutonicum* was accumulated by Alfred Haverkamp, cf. HAVERKAMP 2001, pp. 255–310. Converts naturally also appear later. For instance, the baptised Jew Pavel Šmukýř was elected sexton at St Nicholas in 1555, cf. TEIGE ed. 1915, p. 109.

Jews, it indicates that even the highest administrative function was attainable for converts. The conversion of common Jews was apparently not exceptional in any way, because even in later sources there is abundant evidence of testimonials for neophytes of Jewish origin.⁸³

The interventions in favour of converted Jews who achieved ordination were also relatively common in the Middle Ages.⁸⁴ These people mostly remained marked with the label of “baptised Jew”, which disappeared only in later generations. Baptised Jews were very often labelled with the nickname *Žídek* (Little Jew), as exemplified by the guard of Queen Joanna of Bavaria, *Vavřinec Žídek*, confirmed between 1386 and 1388.⁸⁵ Renowned converts included for example Master Pavel *Žídek*, author of the treatise *Správovna* (On Governing). However, the nickname or rudimentary surname *Žid* or *Žídek* did not always have to label a convert, which concerned not only burghers but also clerics. In some cases, it cannot be ruled out that it related to a character feature connected with the Jewish ethnic group, or some distinctive physical attribute or way of making a living. This latter was the case of Old Town burgher *Markéta*, who was labelled in period sources as a Jewess, although her predicate does not relate to ethnic origin, but rather indicates that she loaned money. A series of *Markéta*’s promissory notes from 1430 to 1435 have been preserved, and in 1435 her scribe *Vaněk* from *Příbram* is also remembered in this context.⁸⁶

Jewish settlement of the Czech lands up to 1347

The earliest Jewish settlement in the Czech lands can be placed at the beginning of the 10th century (Nr. 1). There are further sporadic mentions from the same century, indicating the presence of Jewish purchasers and merchants (Nr. 2, 3, 6, 10). The first evidence that demonstrably speaks of Jewish settlement in our territory comes from *Cosmas*’s *Chronicle of the Bohemians* and refers to the year 1091 (Nr. 15). We can only guess what the original structure of Jewish settlement looked like, whether Jews settled on the Czech territory permanently or simply used it as a transit area or a starting point for further mercantile journeys. Besides trade, which until then was the main branch of their activi-

83) Cf. for instance the evidence of *Cancellaria Arnesti*, TADRA ed. 1880, pp. 218–219, 275–276; cf. *TOMEK* 1893, pp. 220–221, pozn. 9.

84) Cf. ASV, Reg. Vat. 22, fol. 99v–100r, *SIMONSOHN* (ed.) 1988, Nr. 197, pp. 204–205; ASV eg. Av. 11, fol. 394v, *SIMONSOHN* ed. 1988, Nr. 299, p. 310; cf. also *SYNAN* 1967, p. 114.

85) *TOMEK* 1905, p. 61.

86) *AČ* 28, pp. 719–721.

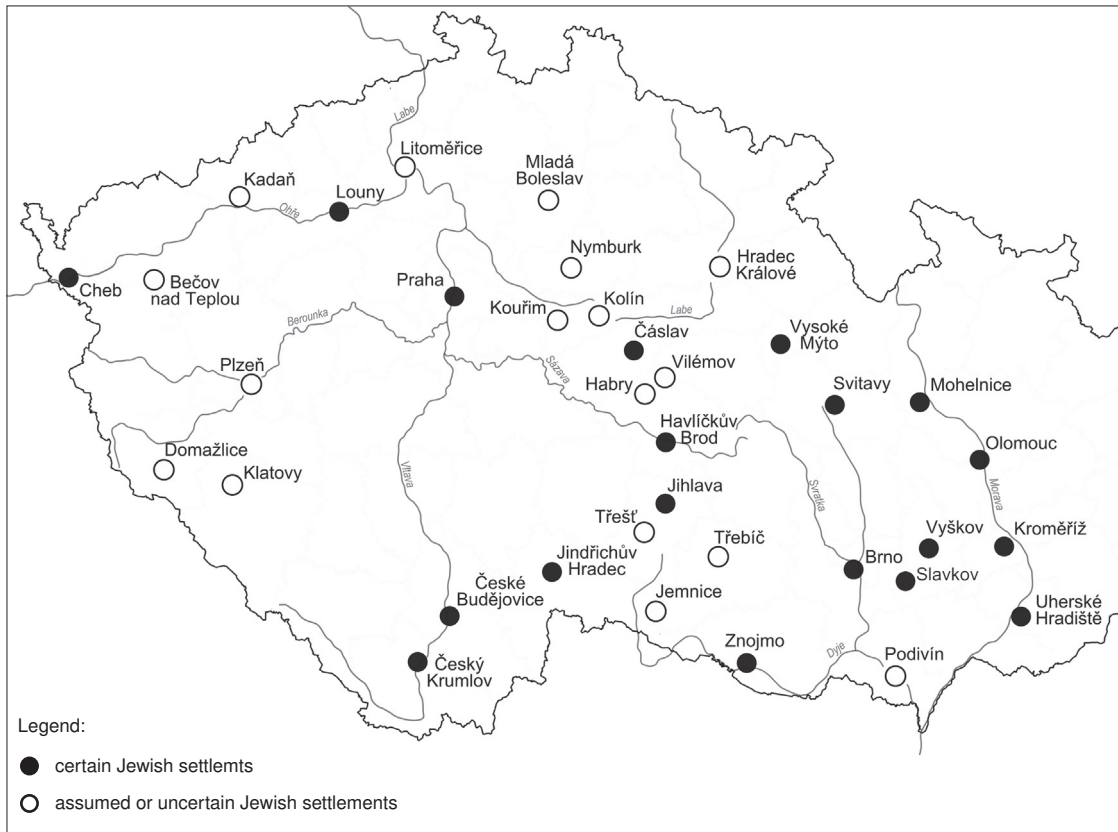

Fig. Map of Jewish settlements in the Czech lands up to 1347 (based on the background materials of Martin Musílek, created by Jakub Hlavatý, 2014)

ties, the Jews little by little began to deal with entrepreneurship, loaning money and other financial operations, which certainly had influence on their gradual settlement.⁸⁷ Some baptised Jews managed to penetrate the ducal court, and we also encounter the first craftsmen, physicians or other professions in the Jewish community.⁸⁸ In following the progress of Jewish settlement, we do not have firm footing even by the end of the 13th century,

87) Cf. ŽEMLIČKA 2002, p. 399; ŽEMLIČKA 1997, p. 211, Note 79, where there is also a summary of the existing opinions on the genesis of Jewish settlement in the Czech lands.

88) Cf. ŽEMLIČKA 1997, pp. 212–213.

because the vast majority of evidence comes only from the first half of the next century. It is not, however, possible to rule out that in some localities there was Jewish settlement at an earlier date on which we do not have any evidence of sources.

The displayed map of Jewish settlements in the Czech lands was created particularly on the basis of the background materials presented in this edition. The two as-yet most complete overviews of Jewish settlement in the Czech lands by Marie Tischler and František Hoffmann were also taken into account.⁸⁹ For the period from 1238 to 1348, Marie Tischler managed to identify a total of 40 certain or assumed Jewish communities (including Žitava). In contrast, in his map František Hoffmann assumes in the middle of the 14th century 50 Jewish communities without distinguishing how certain their evidence might be.

The problem lies in the fact that for a number of the depicted locations it is not possible to speak of a properly established Jewish community in the given period. Based on the testimony of the sources, we do not know how many Jews were in fact settled in the particular towns and townships. For instance, it cannot be ruled out that up to the middle of the 14th century even the Jewish communities of the royal towns of Čáslav or Znojmo may not have fulfilled the basic condition to form a *kehila*, i.e. sufficient number of members. Although the formation of independent communities in large royal towns can be assumed, we lack credible evidence. On the contrary, we know from other written evidence that the sovereign used to grant the lords permission to settle perhaps only one Jew; it is virtually impossible to speak of communities in these localities (Nr. 153). Therefore, the map caption deliberately speaks of an “overview of Jewish settlements” (not communities), which includes any localities where there is evidence or assumption of at least one person of Jewish descent.

Through review of previous research projects, it was possible to trace a total of 36 localities up to 1347 for which we have evidence of a Jewish settlement in the written sources. From this total number, it is possible to consider 19 localities as certain and 17 as likely. The categorisation of the localities (such as royal town, private town, small town, township etc.) was deliberately avoided, because some localities cannot be categorised in this way before 1347. There is, however, no doubt that, besides Prague, large Jewish communities also emerged in Kolín, Brno, Olomouc, Znojmo, Jihlava and Cheb. The Cheb community was of old origin, had a special status and was directly subject to the king.

According to mentions in the sources, the Jewish settlements were divided into “certain” and “assumed” (in several cases, the category “uncertain” would be more adequate).

89) TISCHLER 1983, pp. 55–58; HOFFMANN 2009, pp. 386–387.

Those considered as “certain” are settlements mentioned up to 1347 in documents, municipal books, period Jewish documents or narrative sources. Settlements in places confirmed by a combination of several less reliable sources are also categorized as “certain”. This particularly concerns the Jewish settlement in the royal town of Čáslav, confirmed in two formulary collections (*Codex Jacobi* and *Summa Gerhardi*) and in the so-called Nuremberg Martyrology. Conversely, the settlements which are documented with only a single mention in formulary collections or in another less reliable type of sources were included in the “assumed” category. Even localities such as Kouřim, Vilémov, Habry and Mladá Boleslav were included here, because in these places we can assume the existence of a Jewish settlement on the inference of a document or chronicler’s record, but cannot reliably prove it. This is also the case for the small Moravian town of Podivín, which according to Cosmas was founded by the convert Podiva (Nr. 10). Although the literature commonly assumes the existence of a Jewish settlement here, the chronicler’s record does not explicitly mention it.⁹⁰

The already mentioned Nuremberg Martyrology mentions Znojmo, Jemnice, Třebíč, České Budějovice⁹¹, Čáslav, Píchnovice, Jindřichův Hradec and Libiš among the localities in which there were pogroms in 1338.⁹² The Jewish settlement in Píchnovice (a village near Přeštice), Valtice (Feldsberg), Vratěšín (Fratting) and Hrádek near Znojmo (Erdberg) is not confirmed anywhere else for the first half of the 14th century. The identification of the community Libiš (*Lubes* or, in the Hebrew text, LVBS) is not clear. Both places were therefore left off the map overview. Conversely, Třebíč was included in the category of “assumed locality”, because a Jewish settlement is demonstrably proven there by later sources and can also be reasonably assumed for an earlier period. We assume that the locality mentioned before 1346 in the formulary collection *Codex Jacobi* as “Gretz” is the East Bohemian royal town of Hradec Králové. Although Cosmas does actually mention two settlements on the territory of Prague (one under the Prague Castle and the other one in the Vyšehrad district, settlement or street – as the term is most often interpreted), only one point is placed on our map, unlike Tischler and Hoffmann, because the Vyšehrad suburbium never formed an independent part of the Prague conurbation. Moreover, we do not even know precisely where exactly the “vicus Wissegradensis” lay and it has not

90) Cf. the map in HOFFMANN 2009, pp. 386–387.

91) We assume that the town referred to in the Nuremberger Martyrology is České Budějovice, and not Moravské Budějovice. The Jewish settlement in České Budějovice is confirmed as early as in at the beginning of the 14th century, while the first mention of a Jew from Moravské Budějovice comes from the year 1386 (*Jacobo Judeo de Budwicz*), CHYTL/DEMUT/WOLFSKRON edd. 1856, Nr. 394, p. 171; Nr. 406, p. 172.

92) See SALFELD 1898, pp. 240–241, 249.

been ruled out that it could be within the later-founded New Town of Prague (Nr. 15). Therefore, the location of a settlement at Vyšehrad seems to be imprecise.

* * *

The history of the Jews in Bohemia and Moravia comprises a significant component of Bohemian and Moravian history. The ambition of this compendium edition is to initiate long-term research on the sources for the history of medieval Jewish settlement on the territory of the today's Czech Republic from the earliest reports up to the beginning of the Modern Period. This research, when accomplished, would allow work out a complete analytical study of the life and status of Jews in Bohemia and Moravia in comparison with the situation in other Central European countries. We assume that follow-on volumes of the compendium would be created in connection with other, continuing projects. In conclusion, it is proper to thank all of those who shared in the creation of this edition. Besides our colleagues – archivists, historians, archaeologists, numismatists and Judaic studies scholars – our thanks are also owed to both reviewers for a great number of valuable comments.

Martin Musílek with cooperation with Lenka Blechová and Eva Doležalová

Translated by Sean M. Miller

EDICE

Písenné prameny

903–906 Raffelstetten

1

Z pověření východofranského krále Ludvíka IV. Dítěte dojednal markrabě Východní marky Arib I. a nejdůležitější soudci a šlechtici celní řád, týkající se obchodu se zbožím v oblasti dnešních Dolních Rakous. Řád stanoví místa pro celnice a zejména výši a způsob uvalování cla; v jednotlivých bodech mluví o plavbě obchodních lodí na Dunaji, o obchodu s Velkou Moravou, o obchodu s koňmi, solí či otroky a vedle Bavorů a Slovanů se zmiňuje i o židovských kupcích.

[...] IX. Mercatores, id est Iudei et ceteri mercatores, undecumque venerint de ista patria vel de aliis patriis, iustum theloneum solvant tam de mancipiis quam de aliis rebus, sicut semper in prioribus temporibus regum fuit.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Codex Lonsdorffianus, Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, HL Passau 3 (stará sign. č. 203), fol. 58v–59v.

Ed.: CDB I, č. 31, s. 33–36; MGH, Capit. II, č. 253, s. 252; RBM I, č. 58, s. 26–27; CDM I, č. 97, s. 71.

Reg.: BRUGGER/WIEDL edd. 2005, č. 1, s. 15; BOSHOF ed. 1992, č. 189, s. 51; ARONIUS ed. 1902, č. 122, s. 52.

Lit.: ADAM 1996, s. 31–32; JOHANEK 1991, s. 211–230; MITTERAUER 1964, s. 344–373; GJ I, s. 171 a 284; BRETHOLZ 1911, s. 39–56; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 1, s. 1; ZAREMSKA 2011, S. 71–73.

Pozn.: Dnes je Rafelstetten částí obce Asten v Horním Rakousku v okrese Linz. Celní řád, který tam byl sjednán, se dochoval jen v kopii bez data. Datování tedy vychází z toho, co víme o účastnících jednání zmiňovaných v listině. Je jisté, že Burchard, jeden z vyslanců krále Ludvíka, se stal pasovským biskupem nejdříve 12. srpna 903; pro rok 906 jako termín ante quem svědčí, že druhý z vyslanců, arcibiskup Theotmar ze Saleburku, zahynul v bitvě proti Uhrům v roce 907. Jako horní hranice bývá uváděn i rok 905, kdy se Velkomoravská říše, která se měla na obchodu podílet, rozpadá. Edice v RBM I, stejně jako edice CDM, se opírá o vydání v MONUMENTA BOICA XXVIII/2, č. 4, s. 203.

965–966

2

Cestovní zpráva Ibrahima ibn Jakuba o části Evropy obývané Slovany zmiňuje mj. i židovské kupce, kteří přicházejí za obchodem do Prahy, do hlavního města země krále Boleslava II.

A město Fragha <Praha> je postaveno z kamene a z vápna. Je nejbohatším ze zemí (měst) zbožím. Přicházejí sem z města Krákúá <Krakov> Rusové a Slované se zbožím. A při-

cházejí k nim ze zemí Turků muslimové, Židé a Turci rovněž se zbožím a obchodnickým závažím a vyvázejí od nich otroky, cín a (různé) druhy kožešin.

Oppidum F^arāga ex lapidibus et calce aedificatum <est>. Hoc, quod ad merces spectat, opulentissimum terrarum <est>. Veniunt in id ex oppido K^arākō Rūs et Slavi cum mercibus. Et veniunt ad eos e regionibus Turcarum Muhammedani et Iudaei et Turcae itidem cum mercibus et ponderibus mercatoriis, exportant autem ab eis servos et plumbum album et <omnia> genera pellium.

Orig.: Relace Ibrahima ibn Jakuba; KOWALSKI/KOSTRZEWSKI edd. 1946, s. 7–16.

Ed.: MMFH III, s. 410–420, zde s. 413; KOWALSKI/KOSTRZEWSKI edd. 1946, s. 145–151 (latinský překlad), s. 1–11 (⸰)–⸰), příloha, arabský text); KUNIK – ROZEN eds. 1887, s. 18–46.

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 130, s. 56.

Lit.: ZAREMSKA 2011, s. 66–71; TŘEŠTÍK 1997, s. 219, 439; CHARVÁT/PROSECKÝ 1996; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 2, s. 2.

Pozn.: Autor zprávy Ibrahim ibn Ja'kub al-Isra'ílí at-Tartúší byl židovského původu a pocházel z Tortosy ve Španělsku. Působil na dvoře kordobského chalífy, v jehož službách podnikl také několik cest po Evropě. Do střední Evropy se dostal údajně několikrát v letech 965 až 966, v době, kdy v Čechách vládl přemyslovský kníže Boleslav II. (967/972–999), kterého v textu také několikrát zmiňuje. Svou zprávu sepsal po svém návratu. Dochovala se jen v díle Abū Ubayda Abd Allāha al-Bakrī, který ji převzal do své knihy *Kitābu l-mamāliki wa-l-masāliki* do kapitoly o Slovanéch.

Zpráva není jednoznačným dokladem o trvalém židovském osídlení, k tomu viz např. ZAREMSKA 2011, s. 78–79.

asi 989

3

V legendě Jana Kanaparia je mezi důvody, pro které měl pražský biskup Vojtěch opustit roku 988 svou diecézi, uveden mj. i prodej křesťanských otroků židovským kupcům, které nebyl schopen biskup vykoupit, patrně pro jejich velké množství.

[...] Prima et velut principalis causa propter plures uxores unius viri; secunda propter detestanda coniugia clericorum; tertia propter captivos et mancipia christianorum, quos mercator Iudaeus infelici auro emerat emptosque tot episcopus redimere non potuit.

Orig.: Johannes Canaparius, *Vita s. Adalberti Pragensis episcopi et martyris*, cap. XII; FRB I, s. XIX–XXII.

Ed.: FRB I, s. 244; MGH SS 4, s. 586.

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 137, s. 58.

Lit.: KUBÍN 2011, s. 161–193, zvl. s. 169–173; ZAREMSKA 2011, s. 73–74; HOFFMANN 2005; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 3, s. 3; VOIGT 1904, s. 57–64.

Pozn.: Druhý pražský biskup a budoucí světec Vojtěch odešel z pražské diecéze kvůli sporům s českým knížetem Boleslavem II. (967/972–999) dokonce dvakrát. Důvody, které uvádí legenda, odpovídají dobové rétorice a úsilí církve o prosazení církevního práva. Obchod s otroky je ale v Praze v 10. století doložen v písemných pramenech a svědčit by o něm mohly i některé archeologické nálezy, např. TŘEŠTÍK 2001, s. 93–138. Zprávy o vykupování otroků se objevují i ve svatováclavských legendách, např. v *První staroslověnské legendě o sv. Václavu* nebo *Kristiánově legendě*. V textech ale nejsou přímo zmiňováni Židé jako obchodníci s otroky. K fenoménu darovaných lidí a otroctví ve středověkých Čechách blíže PETRÁČEK 2012, s. 21–41. Ke křesťanským otrokům a jejich vykupování viz č. 32.

995 Hájkova kronika

4

V Hájkově Kronice české je uvedeno, že roku 995 bojovali v Tetínském kraji Češi <křesťané> s pohany. Při tomto boji údajně křesťanům pomáhali i Židé. Za tuto pomoc Židé získali oprávnění usadit se na Malé Straně a zbudovat zde školu <synagogu>.

Léta téhož vidouce pohané ti, kteříž v Praze a okolo Prahy bydlili, že je tak velmi sužují křesťané, poslali jsou do kraje Tetínského, neb tu nejvíce pohanův bylo, jich žádajíce, aby jim na pomoc proti pražským křesťanům přitáhli. Tu po malém času Samoslav Vranovský a Rotboj Vladecký s mnohým počtem pohanův jsou přitáhli a na jednom vrchu, jenž Srnoboj slove, proti Klukovu se položili a zdmi se odělali vysokými a ty zdi valy osypali. Pohané pražští a boleslavští to zvěděvše, hned jim na pomoc přibyli a znamenavše, to místo že jest nedobyté a přístupu křesťané že k němu žádného míti nemohou, i počali velikou škodu okolo Prahy činiti, stáda zajímajíc, křesťany mordujíc, takže se křesťanům velmi stýskalo.

Ač to kníže Boleslav dobře věděl, že křesťané těžkost mají, ale však bojem pohanův utkati nesměl, neb se bál jich moci. Ač se křesťané často pohanův s toho vrchu sehnati pokoušeli, však jich nemohli přemoci ani odtud vytisknouti. Času pak podzimního, když již počalo velmi chladno a studeno býti, pohané nočním časem při ohních jsou, ubezpečivše se, leželi, tu křesťané všecku svou sílu sebravše, vzavše i Židy na pomoc, nenadále a hřmotně na pohany udeřili, a dřív než pohané k svým lukům a střelám dospěli, až je křesťané mordovali velmi ukrutně. [...]

Tu že jsou Židé nad pohany statečnost ukázali, z té příčiny dopuštěno jim, aby sobě mezi křesťany na břehu řeky Vltavy školu postavili a to místo v Menším Městě pražském

pod klášterem Panny Marie nad Mostem, kdež byla ta škola postavena, ukazuje se. Od toho času již jsou pohané více hlavy pozdvihnouti nesměli, neb jich moci den ode dne vždycky se umenšovalo.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. LXXXVr.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 244–245; SANDEL ed. 1596, fol. 116v–117r.

Lit.: DAVID 1993, s. 56; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 4, s. 3.

Pozn.: Epizoda nemá předlohu v dochovaných historických pramenech.

1053 Hájkova kronika

5

V Hájkově Kronice české je uvedeno, že Židé chtěli vypudit křesťany z Malé Strany v Praze, a proto si obstarali jed z Itálie, který nasypali do studní. Krátce poté byl zajat Žid, který se pokusil unést křesťanské dítě k rituálním účelům a jeho krev zamýšlel poslat do Itálie. Židé však byli odhaleni, někteří upáleni, jiným se podařilo uprchnout.

Židé toho času, kteříž byli v Starším (jinak v Menším) Městě pražském, sšedše se v své škole, o to se radili, kterak by křesťany z toho města vyplenili a sami svými Židy je osadili. Skrze jednoho ovšem Žida taková jích rada tejná nebyla knížete Břetislava, ale on jako člověk milostivý toho zanedbal. Po malém pak času přišel veliký a jakýs neobyčejný mor na lidi v Menším Městě pražském, lékaři pak nemálo se tomu divili, že všickni nemocní jednoduše trápěni jsouce neduhem umírají. Někteří pak moudřejší toho pilně šetřili, že za ten všecken čas, jakž lidé mřítí počali, žádný jednak z Židův neumřel. Vtom přihodilo se, že Žid jeden znamenitý před samým večerem před domem jednoho křesťana dítě pochytiv, pod pláštěm je nesl. To jeden křesťan z svého uhlédav okna, za tím Židem běžel a chytiv jej, dítě jemu odjal a Žida dal do knížecího vězení.

Knížeti když to oznámeno bylo, kázal toho Žida ohněm trápiti, kterýž pravil, že jest měl to dítě zabít a krev z něho vytočiti a poslati ji do Vlach jednomu Židu, strejci svému, kterýž ji měl k nějakým čárům proti křesťanům potřebovati. Přitom pravil, že jsou Židé v své škole uradivše se, nějakých prachův velmi lýtých ze Vlach přinesených mnoho do křesťanských studnic v těch obou městech nasypali. Židé to slyšíce, mnoho se jích rozběhlo do jiných zemí a některé, kteříž o tom vědomost měli, kníže jako traviče spáliti je kázal. A křesťané své studnice pilně vyčišťovali, a tak ta náhlá smrt přestala.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CXXIIv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 309–310; SANDEL ed. 1596, 156v–r.

Lit.: DAVID 1993, s. 59–60.

Pozn.: Epizoda nemá předlohu v dochovaných historických pramenech a odpovídá protizidovské rétorice 16. století.

[1057]

6

Kníže Spytihněv zakládá kolegiální kostel sv. Štěpána v Litoměřicích a štědře ho obdarovává. Kromě jiného stanoví, že kdokoli urozený nebo neurozený, Řek nebo Žid by přivázel sůl nebo jiné zboží, zaplatí dvě třetiny ze cla proboštovi; třetí část pak případně kanovníkům.

[...] Spitigneus, dux Boemorum, [...] in nomine sancte et individue trinitatis ac [...] virginis, dei genitricis, Marie et beati prothomartyris Stephani omniumque sanctorum basilicam in Luthomiric construentes, tali dote studuimus insignire. Conferimus itaque firmo et stabili perpetuoque iure possidendum, quicquid ad presens hec pagina notabit eidem. [...] Quicumque autem nobilis sive ignobilis, servus et ingenuus, Graecus aut Iudeus, sal sive alia quascumque adduxerit, de theloneo duas partes preposito, terciam autem canonicis dandam decernimus. [...]

Orig.: SOA Litoměřice, Kapitula Litoměřice, sign. R 2.

Ed.: RBM I, č. 124, s. 51–53 (C); CDB I, č. 55, s. 53–60; č. 383, s. 362–365 (zvl. 363–364; paralelně A a B); DOBNER ed. 1782, s. 352.

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 157, s. 66 a dále č. 451, s. 198–199; č. 456, s. 200; CDM I, č. 151, s. 134.

Lit.: GJ I, s. 157; KRISTEN 1961, s. 69–97; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 5, s. 3; FRIEDRICH 1901, s. 1–27; LIPPERT 1871, s. 18; FRIND 1864, s. 130–131 a 406; PALACKÝ 1836, s. 323–346.

Pozn.: V SOA Litoměřice jsou ve fondu Kapitula Litoměřice uloženy tři verze tzv. zakládací listiny (v diplomatickém smyslu jde o akt). Všechny uvedené listiny jsou bez data, nejstarší originální text (sign. R 2) pochází z období kolem roku 1057 (A), další listina (bez signatury) je konfirmace Přemysla Otakara I. (1218 s. d. Budyně), jíž král potvrzuje a obnovuje kapitule v Litoměřicích donace knížete Spytihněva II. (B), třetí je falzum (bez signatury) z počátku 14. století (C). V tomto posledním případě se nejedná o listinu v pravém slova smyslu, ale o neověřený akt, který si sepsala kapitula pro svou paměť. Na pergamenu psaný text obsahuje i mladší přípisky z konce 12. a počátku 13. století zachycující rozmnožení kapitulního majetku. Na zadní straně najdeme i první dvě česky psané věty z počátku 13. století o darování pozemků a poddaných kapitule.

Zmínku o Židech obsahuje jen tato nejmladší listina, proto tu uvádíme její text. Originál i insert v Přemyslově listině mají na daném místě formulaci: „Kteříkoli obyvatelé této země [...]“ (*Quicumque huius patrie incolae sal vel alia quelibet per aquam advehunt, II partes preposito, terciam vero fratribus accomodavit [...]*).

1059 Hájkova kronika

7

V Hájkově Kronice české je uvedena zpráva o paličství Židů v Praze. Židé údajně najali dva své muže, aby zakládali požáry v pražských kostelích. V důsledku těchto činů byla řada Židů upálena, ostatní vypovězeni ze země a jejich majetek konfiskován.

Roku toho také v České zemi v městech i ve všech mnoho shořelo kostelův, ježto se tomu lidé nemohli nadiviti, a každý od vnitřku hořeti počal, a by tak močné léto nebylo, byly by mnohá města a vsi od nich shořely. Taková věc když přišla před kníže Spytihněva, pilně to, co se děje, s svými radami rozvažoval, ale však žádný neuměl se toho, odkud by to přicházelo, domyslíti. Někteří pravili, že by to přicházelo od světla kostelního, a jiní, že by to bylo skrže neopatrnost kostelních ouředníkův. A když již více než čtyřicet kostelův shořelo, kníže rozkázal, aby někteří strážní v kostelech lehali. To když se stalo, v kterém strážní byli kostele, ten v své celosti zůstal, a kterýž nebyl strážnými opatřen, ten shořel.

I přihodilo se v kostele svatého Michala v Starším Městě pražském, kterýž byl postaven pod kostelem svatého Víta k straně polední, že jsou tři muži tejně leželi v kostele. Toť o půlnoci počal se kostel odmykati a oni to uslyševše, upokojili se. Toť dva muži všedše, chtěli kostel ten zapáliti, a oni zaskočivše dveře, ty paliče zjímali a vedli je k nejvyššímu správci města, kterýž kázal je do temného zavřítí žaláře a ráno povolav rad svých, kázal ty nešlechtníky vyvésti. I nalezlo se, že jsou byli Židé – jeden Žid Abrle, syn nějakého Žida Solmaj, a druhý Chajm, syn nějakého slepého Žida, kterémuž bylo jméno Moušel. I oznámeno to knížeti.

Kníže hned bez meškání poslati kázal pro záhubci, aby byli v nohy ohněm páleni. To když se stalo, vyznali se, že jsou oni dva čtrnáct kostelův spálili a Židé z obecního pokladu že jim od každého kostela spálení čtyři hřivny dávali. Spytihněv se z toho rozhněval a rozkázal všecky Židy, mladé i staré, muže i ženy, také i děti zjímati, a kteřížkoli o té nešlechtnosti vědomost měli, kázal je ohněm spáliti, jichžto bylo v počtu čtyřicet a pět, a jiné všecky ven z země vyhnati a jich statky všecky pobrati a do komory knížecké všecko vnositi. A zřídív na to ouředníky, rozkázal ty všecky svrchky křesťanům rozprodati a zpeněžiti.

To když se stalo, kázal, aby počtena byla suma na hotové peníze, kteráž se utržila za zlato a stříbro židovské. I nalezeno jest vší sumy osmdesát tisíc a pět tisíc hřiven a čtyři sta hřiven a osm hřiven. Kníže tu všecku sumu věrně a právě kázal rozdělití a rozdati těm kostelům, kteréž jsou Židé spálili, aby se mohli na ty peníze zase vystavěti. Za jeho času žádný Žid více v Praze nebyl, domy jich kníže křesťanům, svým služebníkům, rozdal a školy obě v Menším i Větším Městě pusté a prázdné ostaly.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CXXVIv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 318–319; SANDEL ed. 1596, fol. 161v.

Lit.: DAVID 1993, s. 60.

Pozn.: Epizoda nemá předlohu v dochovaných historických pramenech a odpovídá protizidovské rétorice 16. století.

1064 Hájkova kronika

8

Podle zápisu v Hájkově Kronice české přišlo roku 1064 do Prahy mnoho Židů vyhnaných z jiných zemí a žádali o povolení k usídlení. Český kníže Vratislav II. je ale ze země vypo- věděl pro jejich špatnou pověst.

Veliké množství Židův do Prahy přišlo, žádající, aby jim Čechové bytu mezi sebou přáli, neb toho času jednak ze všech zemí a národův je pro jich nešlechtné skutky hnali, neb v jiných zemích takové vymyšlené a přenešlechtné skutky proti křesťanům a víře svaté Kristově páchali (o tom jistě bylo by co mnoho psáti; Fortalicus kronikář o tom mnoho vypisuje, protož nezdálo mi se tím na tento čas zaneprázdniti). Pražané slyšíce jejich snažnou žádost a velikou prosbu, také i dary od nich veliké vzavše, Vratislavovi knížeti svému to oznámili a za ně se skrze mnohé příčiny přimlouvali, ale on nikoli nedal sebou hnouti a nechtěl jich do Většího ani Menšího Měst pražských přijíti a pravil: „Poněvadž jsou mezi jinými starobylými křesťany v zemích císařských se nezachovali, není slušné, aby zde mezi námi bydliti měli.“ I rozkázal pod pokutou hlavy ztracení, aby všickni ven z země do dne třetího se vyhostili a odešli. Kteríž vyrozuměvše, že jich tu bytu není, na východ slunce se obrátili a šli až do zemí Řeckých a tam se osadili a jak prvě v zemích západních, tak i v východních svou nepravost provozovali a křesťany trávili. Když to pak na ně bylo zvědíno, mnoho v zemích Řeckých a Charvatských i Slovanských jich ohněm spáleno a ztopeno.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CXXVIIIv–CXXIXr.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 324; SANDEL ed. 1596, fol. 164v.

Lit.: DAVID 1993, s. 60; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 8, s. 4.

Pozn.: Epizoda nemá předlohu v dochovaných historických pramenech.

1065 Hájkova kronika

9

V Hájkově Kronice české je zapsána zpráva o původu města Podivín a jeho zakladateli Židovi Podivovi v souvislosti s obnovením moravského (olomouckého) biskupství.

Také aby <biskup český> držel dvůr, kterýž jest v Moravě, jenž slove Sekyrkostel, se všemi náležitostmi, jakž prve tak i potom k biskupství českému. Také i Slavkov s trhem i clem a k tomu hrad, jenž jest na řece Zvratce postaven, jménem Podiviň, kterýž někdy nějaký Žid jménem Podiva stavěl a potom byl křesťanem učiněn.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CXXIVv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 325; SANDEL ed. 1596, fol. 165v.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 7, s. 3–4.

Pozn.: Text je parafrází zprávy z Kosmovy kroniky české, viz BRETHOLZ ed. 1923, s. 113. Přestože Hájek původní informaci Kosmova textu v podstatě zachovává, posouvá události o dva roky dříve, tj. už na rok 1065 (viz č. 10).

1067

10

Kosmova Kronika Čechů uvádí, že po smrti knížete Spytihněva přistoupil pražský biskup na žádost nového knížete Vratislava II. k obnovení moravského biskupství. Tehdy byl zvolen olomouckým biskupem Jan. Při dělení diecéze si pražský biskup vymínil směnu dvanácti vesnic v Čechách, ročního platu sto hřiven stříbra z knížecí komory a některé další statky, mezi nimi i město Podivín, které založil Podiva, židovský konvertita.

[...] si non [...] consensisset promoveri Iohannem episcopum in Moravia, prius tamen multorum sub testimonio huiusmodi deliberato pheodo et allodio sive concambio, scilicet ut

Pragensis presul XII villas, que sunt in omni Boemia potiores, pro illo episcopio eligat, insuper et centum marcas argenti annuatim de camera ducis accipiat; [...] atque castrum ibidem situm in media aqua Zuartka nomine, Podiuin dictum a conditore suo Podiua, Iudeo sed postea catholico.

Orig.: Cosmas, *Chronica Boemorum* II, cap. 9; BRETHOLZ ed. 1923, s. XLV–XCIV.

Ed.: BRETHOLZ ed. 1923, s. 112–113; FRB II, s. 95–96.

Reg.: BRETHOLZ 1935, č. 1, s. 1; ARONIUS ed. 1902, č. 159, s. 66.

Lit.: ŽEMLIČKA 2007, s. 213; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 7, s. 3–4.

Pozn.: Text Kosmova vyprávění se vztahuje k obnovení činnosti moravského (olomouckého) biskupství, k němuž došlo kolem roku 1063 po nástupu nového českého knížete Vratislava II. (1061–1092). O životě Žida Podivy není nic bližšího známo. Pouze Kosmas ve své kronice dále uvádí, že jakýsi Petr, syn Podivy, byl proboštem u sv. Jiří na Pražském hradě. Není vyloučeno, že se mohlo jednat o téhož Podivu. Srov. BRETHOLZ ed. 1923, s. 123. K etymologii jména Podiva viz BROD 1970, s. 81–85.

1067–1076 Hájkova kronika

11

Podle Hájkovy Kroniky české se do Prahy stěhovalo mnoho cizích Židů. Český kníže Vratislav II. přitom stanovil podmínky jejich osídlení. Po určité době pak kníže údajně povolil odchod části Židů z Malé Strany na Staré Město pražské. V následujícím období došlo k neúrodě obilí a nedostatku chleba, proto nařídil český kníže Vratislav II., aby nebyli žádní další Židé přijímáni k dlouhodobému ubytování v židovských hostincích. Po dalších stížnostech Pražanů nařídil, aby byli všichni Židé sečtení. Celkem prý bylo v Praze zjištěno pět tisíc dvě stě padesát Židů ve věku nad dva roky. Kníže jich většinu dal vyhnat ze země, aby neujídali chleba a nezpůsobovali drahotu, a dovolil zůstat pouze jednomu tisíci z nich.

Přišlo Zeleného čtvrtku mnoho Židův opět do Prahy a přinesli s sebou veliké dary, dávající je knížeti Vratislavovi, též biskupu Jaromirovi a přitom žádající, aby byli do Staršího (jinak do Menšího) Města pražského puštěni, slibující, že se chtějí poctivě, věrně a právě chovati, nikdá žádného nečiniti rouhání, a nadto že chtějí dávat do komory knížecké každého roku dvě stě hřiven peněz mince obecně berné, berně i jiné poplatky a pomoci dvénásobně více než křesťané pod tou výminkou a pokutou, když by se koli v čemžkoli nezachovali, aby byli hned netoliko z toho města, ale ze vsí té země vyhnáni a svých statkův zbaveni.

Kníže i biskup rozváživše takové jich slušné poddání i dopustili jim, aby sobě koupili na Oujezdě dvanáct domův nevelikých; nic více. A oni tak učinili bez meškání a koupivše hned ty domy i dolův do země lochy dělající i na výš velmi vysoké stavěli a tu se hnízдили,

takže ve třech měsících bylo jich v těch dvanácti domích sedm set a některý více nalezeno. Kníže maje zprávu, že jich tak mnoho jest, zapověděl, aby jich více k sobě nepřijímali, ale oni to vždy tejně přes záповěď činili. Letního pak času rozváživ Vratislav, že se jich neumenšuje, a nechťje jimi Menšího Města obtížiti rozkázal, aby se jich polovice, kteříž by chtěli, obrátili do Většího Města do té ulice, kdež jsou někdy prve Židé obývali. A křesťanům rozkázal, aby jim své domy za hotové peníze prodávali a tu aby také měli dvanáct domův a nic více.

I stalo se tak, že jsou domy kupovali a z Menšího Města pražského do Většího se čtrnáctý den měsíce července stěhovali. Při tom stěhování ukradli dítě jednomu měšťěnnu, jemuž bylo jméno Blahout, pacholátko výborné postavy ve třech letech, kteréhož otec a máte s pilností hledajíce, nikterak nemohli naleznouti. Rybář jeden pověděl, že jest mezi jinými dětmi židovskými převezl pacholátko, kteréž takový a takový oděv na sobě mělo a znamení židovského, to jest kolečka žlutého vyšitého na oděvu svém napřed na prsech (jakž Židé obyčej mají nositi), nemělo. Taková věc když přišla až k Vratislavovi, kázal jich domy pilně přehledati, i nalezeno jest dítě živé u Žida, jehož bylo jméno Rajnman, kteréhož kníže hned kázal do ukrutného vězení vsaditi a rozličnými trápiti mukami a ptáti se, proč jest takové pacholátko směl ukrásti a kam jest je chtěl podíti aneb co jest s ním mínil učiniti. Kterýž vyznal na trápení i po trápení, že jest měl to dítě v malé kousky zřezati a krev z něho vytočiti a do Trevéru tejně poslati ji svým přátelům. Tu hned kníže kázal toho Žida do pytle plátenného vsaditi a do Vhlavy jej uvrci a nazejtří jiných pět Židův, kteříž jsou o tom věděli a k smrti toho pacholátka povolili, též utopiti. [...]

Židé pro své zlé skutky hnáni byli jednak ze všech zemí. Pro takovou příčinu vloudilo se jich časy nočními pomalu do Většího i Menšího Měst pražských více než na sedm set a ti mezi jinými se tajili, a to pro tu příčinu, neb kníže málo předtím byl rozkázal Židům, aby žádných hostinských Židův do svých domů nepřijímali, tak aby tu bydliti měli, než kterej by přišel, přes jeden den toliko aby tu bydlil, třetího dne aby odšel, a to proto, neb pro předešlého léta suchotu obilí byl veliký nedostatek a chléb draho křesťané kupovali. Když jsou pak uhlédali Pražané, ano Židé mnohem více chleba kupují než prve, knížeti to oznámili, přitom stěžující sobě to, že Židé z jiných zemí vyhnaní k ním přibravše se, tu jedí a pijí a draho dělají a Pražanům k žádné nepomáhají živnosti.

Kníže hned nazejtří poslav své ouředníky, rozkázal, aby byli všickni Židé, kteříž jsou v ohradě měst Pražských, sečteni. A tak se jest stalo a nalezeno Židův (krom dětí) než ode dvou let počítajíc a starších, kteříž chléb jedli, pět tisíc a půl třetího sta. Kníže slyše podivil se tomu počtu, a rozváživ, kterak mnoho chlebův ten počet lidu každého dne snísti můž, i rozkázal Židům, aby v jednom měsíci všickni se ven z České země vyhostili, že jich nechce míti než jediný tisíc; na tom počtu Česká země že má příliš dosti. Pakli by přes ten počet více jich bylo potom kdyžkoli nalezeno, že je chce kázati vsecky vyhnati, tak

aby ani jeden v té zemi Žid nebyl nalezen. Židé to slyšíce, ač nerádi, musili se tak zachovati.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CXXXVv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 329–330, 340; SANDEL ed. 1596, fol. 167v–168r, 174r–v.

Pozn: Je zřejmé, že Hájkův údaj o počtu židovského obyvatelstva v Praze je značně nadhodnocen. Svědčí o tom i uvedení přesného počtu na desítky osob. Můžeme předpokládat, že na sklonku 11. století v pražské sídelní kotlině – ať už kdekoliv – sídlilo nanejvýše několik rodin židovských obchodníků, jejichž počet nepřesáhl několik desítek hlav. Skutečné doklady však postrádáme a vycházet můžeme pouze z pozdějších analogií. Na jejich základě se zdá, že počet obyvatel jednotlivých židovských osad v říšských obchodních centrech nepřesáhl několik stovek jedinců. Také židovská osada na Starém Městě pražském měla ve druhé polovině 14. století asi jen 750 členů, což představuje výraznou redukci oproti starším názorům. I tak se v rámci střední Evropy jednalo v Praze o rozsáhlé židovské sídliště, přesahující i některé židovské osady v předních říšských městech (PUTÍK 1994/1995, s. 42–45). Několik tisíc obyvatel lze v rámci staroměstské židovské osady dohledat až v 17. století, kdy byla provedena první sčítání židovského obyvatelstva (MUSÍLEK 2015). Proto nelze vyloučit, že při stanovení počtu židovského obyvatelstva v Praze ve středověku Hájek vycházel z dobového povědomí o počtu Židů v raně novověké Praze. V této době však zdejší Židovské Město zažívalo období konjunktury a židovské obyvatelstvo se usazovalo i vně ohraničeného ghetta. Raně novověké údaje však nelze přenášet hluboko do minulosti a pokoušet se s jejich prostřednictvím rekonstruovat početnost židovské obce ve středověku, jak činila starší literatura. Soupisy totiž vznikaly s velkým odstupem a za výrazně změněných podmínek.

K přelidnění židovského pražského ghetta také Hana Volavková, viz VOLAVKOVÁ 1958/1959, s. 98–105.

1077 Hájkova kronika

12

Podle textu Hájkovy Kroniky české měli Žid Kleblar a jeho pacholek Seligman ve svatovítské pokladnici ukrást klenoty, které pak zakopali v Kleblarově domě. Při pokusu o další krádež byli chyceni, odvedeni nejprve k biskupovi <Jaromíru Gebhartovi>, pak ke knížeti Vratislavovi II. a jím odsouzeni k smrti. Seligman byl utopen, Kleblar umučen.

Třetí den po slavnosti svatého Víta přihodilo se, když strážní při kostele svatého Víta zesnuli, někdo časem nočním zotvíral zámky a pobral klenoty a kalichy kostelní. Strážní uzřevše otevřené dveře, velmi se ulekli a běževše rychle, takovou věc vznesli na biskupa. Biskup kázal, aby zase zavřeli a pilně hlédali.

Nazejtří pak taková věc oznámena Vratislavovi knížeti, kterýž také nevděčně to uslyšel a přikázal se pilně všudy ptáti, kdo by takovou nešlechetnost a tak všetečně učiniti

směl. Za dlouhý čas s velikou pilností ptajíce se netoliko duchovní, ale i světští nikdyž nemohli o tom nic uslyšeti. Třetí den pak po slavnosti svatého Václava opět jako prve našli jsou kostelní i u sakristy otevřené zámky a dveře přivřené a rychle vskočivše tam, našli jsou tam jednoho znamenitého a bohatého Žida, jemuž bylo jméno Kleblar, an s pacholkem svým Seligmanem otevřev truhly, běře kostelní peníze. Chytivše je, oba přivedli jsou před biskupa, biskup poslal je bratru svému knížeti. Kníže Vratislav pro takový účinek horlivě se na ně rozhněval a hned toho dne přísně trápiti rozkázal. Kteříž mukami jsouce přinuceni vyznali, že jsou ty peníze, tak jakž jsou při nich zastíženi, pobrati chtěli a prve že jsou klenoty pobrali a že jsou je zakopali v domě Kleblarově. Kníže kázal klenoty vykopati a zase kostelu navrátiti, Seligmana rozkázal do vody s mostu dřevěného uvrci a utopiti a z pána jeho Kleblara střeva zaživa dal vytočiti.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CXXXVv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 341; SANDEL ed. 1596, fol. 174v.

Lit.: DAVID 1993, s. 61.

Pozn.: Epizoda o Židu Kleblarovi nemá předlohu v dochovaných historických pramenech. Jaromír Gebhart zastával funkci pražského biskupa v letech (1067–1090). Byl jedním ze synů knížete Břetislava I. (1034–1055) a Jitky ze Svinibrodu (*Schweinfurtu*).

1078 Hájkova kronika

13

Hájkova Kronika česká uvádí, že Židé jako pomstu za popravu Žida Kleblara předchozího roku přepadávali kleriky na cestách a vraždili je. Byli ale přistiženi, pochyťáni a popraveni.

Židé majíce v paměti smrt Kleblarovu, počali velmi míti v nenávisti kněží, pravíce, že by na jich žádost a přímluvu kníže tak hanebnou smrt roku předešlého kázal Kleblarovi učiniti. A vychazejíce tejně z Prahy, když skrze své špehyře uznali, že by měl některý kněz na cestu vyjítí, v cestu jemu vyšli a jej tejně a úkladně zamordovali. A tak mnoho kněží bylo zmordováno a žádný z křesťanův neuměl na to pomysliti, aby to dělati měli Židé. Biskup ovšem častokrát takovou věc vznášel na Vratislava, bratra svého, a kníže pravil: „Nevím a domysliti se neumím, co se to děje, ani kdo by ten byl, ježto by nad osobami duchovními v čas pokoje takovou nešlechtnost provozoval. A bych mohl maličký míti původ, chtěl bych to skutečně opatřiti.“

I přihodilo se času jednoho, že jeden kněz, jménem Hrozek, jenž byl muž dobrého života a chvalitebného obcování, s povolením biskupa svého šel na pout do kostela svatě-

ho Petra, jenž jest na Budči, a zase se navracuje, na té cestě jest mrtvý nalezen a střeva z něho na jedno suché dřevo vytočena. To když bylo biskupu i knížeti povědíno, pilně to spolu se sšedše rozvažovali. I padlo knížeti na mysl, že by to Židé učinili, protože jest on dal Kleblarovi Židu střeva z břicha vytáhnouti. Ale však kníže jako pán milostivý pro takové domnění nechtěl ani na Židy sáhnouti, aby jim neučinil nějakého ublížení, ale spolu s biskupem uradivše se, poslali jednoho kněze jako tejně na pout k Svatému Václavu do Boleslavi a na té cestě tejně osadili, aby se jemu jako jiným něco zlého nepřihodilo.

A když kněz vcházal do lesu Svémyslického, Židé, kteří jsou naň vyskočili a pojavše jej, podál od cesty odvedli a k jednomu dřevu přivázavše, pupek jemu chtěli vyřezati, tak aby z něho střeva vytočili. Toť křesťané v stráží postavení, kteříž se tomu všemu zdaleka dívali, vyskočivše Židy mordýře zjímali a kněze Blahouše od toho dřeva odvázavše, všechny spolu do Prahy přivedli.

To jiní Židé slyšíce, pryč mnozí od domův, od manželek i od dětí běželi, a zvláště ti, kteří jsou k těm mordům dali své povolení. Při skutku zastížení čtyři a jiných šest, to jest spolu deset, Židův kázal kníže hanebnou smrtí, totiž do kola pletením, utratiti a zahubiti.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CXXXV–CXXXVIr.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 341–342; SANDEL ed. 1596, fol. 174v–175r.

Lit.: DAVID 1993, s. 61.

Pozn.: Hájkův příběh datovaný do roku 1078 navazuje na líčení osudů Žida Kleblara v zápisu k roku 1077, srov. LINKA ed. 2013, s. 341. K tomu viz záznam č. 12. Epizoda nemá předlohu v dochovaných historických pramenech.

1085 Hájkova kronika

14

Podle Hájkovy Kroniky české se roku 1085 poblíž Prahy pokusili tři Židé ukrást ze šibenice srdce mrtvého oběsnice pro jakési čarodějnické účely. Dva z nich byli chyceni a pověšeni.

Roku toho přihodilo se, že nějakí tesaři z Prahy dělali dům jednomu zemanu ve vsi a ti své dílo dokonavše, šli časem nočním do Prahy a jdouce mimo šibenici, uhlédali, ano jednoho člověka tělo visí na šibenici a dva muži stojí při něm na řebříku. To vidouce přiblížili se tejně až pod samu šibenici a vtom uzřeli, an třetí stojí na zemi, drže se řebříku. A ten prchl a běžel, což mohl, nejrychleji a z těch dvou hned jeden upadl dolův a oni jej chytli, jali také i druhého i poznali po řeči, že jsou Židé. Kteríž pojavše je vedli až před popravci a odtud dáni do vězení.

Knížeti když to oznámeno bylo, kázal je pálením ohledati i vyznali jsou, že jsou měli z toho člověka, kterýž pro příčinu krádeže toho dne oběšen byl, srdce vyřezati a nějakému Židu do Rejnšpurku jeho dodati a on měl jim za to dáti sto zlatých. Když jsou byli tázáni, k čemu by on toho srdce potřeboval, pravili, že nevědí než to, že on měl nějaké čáry a kouzla proti křesťanům tím provozovati. I zdálo se popravcovi, aby byli ztopeni, ale kníže rozkázal, a rka: „Poněvadž jsou v noci na šibenici jíti směli, nechť tam také jsou i ve dne. A když jsou se chtěli toho oběšeného dotýkati, ať jsou oba od něho blízko pověšeni.“

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CXXXVIIIv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 348–349; SANDEL ed. 1596, fol. 178v–179r.

Lit.: DAVID 1993, s. 57.

Pozn.: Epizoda nemá předlohu v dochovaných historických pramenech a odpovídá protizidovské rétorice 16. století.

1091

15

Podle Kosmovy Kroniky Čechů se Virpirk, manželka Konráda I., obrátila na svého švagra, českého krále Vratislava II., se žádostí o smír mezi ním a jeho bratrem Konrádem I. Poukazovala na bohatství pražských Židů jako možný zdroj zisku pro krále. Zároveň ale zdůraznila, že tito Židé i jejich majetek už vlastně jsou královým majetkem (regálem).

[...] Nam quecumque hic longe in tuis finibus spolia queris habenda, ostendam tibi potiora in medio tui regni posita. Nusquam enim melius ditaberis nec amplius magnificaberis quam in suburbio Pragensi et vico Wissegradensi. Ibi Iudei auro et argento plenissimi, ibi ex omni gente negociatores ditissimi, ibi monetarii opulentissimi, ibi forum, in quo preda habundans superhabundat tuis militibus. Aut si te delectat, qualiter Troia arserit videre, nusquam magis Vulcanum videbis furem, quam cum utramque urbem predictam videas ardentem. Atqui: „Illa mea sunt“, dicas. [...]

Orig.: Cosmas, *Chronica Boemorum* II, cap. 45; BRETHOLZ ed. 1923, s. XLV–XCIV.

Ed.: BRETHOLZ ed. 1923, s. 152; FRB II, s. 127.

Reg.: BRETHOLZ 1935, č. 2, s. 1; ARONIUS ed. 1902, č. 173, s. 77–78.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 9, s. 4–5.

Pozn.: Konrád I. Brněnský (asi 1035–6. září 1092, Praha) syn Břetislava I. a Jitky ze Svinibrodu (*Schweinfurtu*), původně kníže brněnského údělu (1054–1055 a 1061–1092), roku 1092 český kníže. Byl bratrem prvního českého krále Vratislava II.

O židovském osídlení pod Vyšehradem není mnoho známo. Patrně se jednalo o kupeckou osadu, kde bydleli i Židé.

1096 duben (I)

16

Podle Kosmovy Kroniky Čechů se účastníci první křížové výpravy do Svaté země i přes zákaz papeže dopouštěli útoků na Židy ve snaze obracet je na křesťanství. K takovým atakům došlo i v Praze. Počinání křížáků bylo usnadněno tím, že český kníže Břetislav II. byl tehdy na tažení v Polsku. Židé se krátce po odchodu křížáků a uklidnění situace vrátili ke své původní víře. Jejich odpadlictví bylo vyčítáno nedostatečné péči pražského biskupa.

[...] Eodem anno tanta fuit commotio, immo divina compunctio in populo Hierosolimam proficiscendi, ut perpauci in Teutonicis partibus et maxime in orientali Francia per urbes et villas remanerent coloni. Qui quoniam propter multitudinem exercitus una via simul ire non poterant, quidam ex eis per hanc nostram terram dum transirent permittente Deo irruerunt super Iudeos et eos invitos baptizabant, contradicentes vero trucidabant.

Videns autem Cosmas episcopus contra statuta canonum hec ita fieri, zelo iusticie ductus frustra temptavit prohibere, ne eos invitos baptizarent, quia non habuit, qui eum adiuverent. Nam dux Bracizlaus eo tempore cum omni exercitu suo in Polonia super ripam fluminis nomine Nizam castro eorum destructo nomine Brido longe inferius eiusdem fluvii similiter edificabat firmissimum castrum super altum scopulum, unde nomen traxit Kamenec. Quod autem Iudei non post multos dies reiecerunt a se iugum Christi et spreverunt gratiam baptismi atque salutem fidei catholice et iterum submiserunt colla iugo legis Mosayce, episcopi et prelatorum ecclesie poterat hoc ascribi negligentie. [...]

Orig.: Cosmas, *Chronica Boemorum* III cap. IV; BRETHOLZ ed. 1923, s. XLV–XCIV.

Ed.: BRETHOLZ ed. 1923, s. 164–165; FRB II, s. 138–139.

Lit.: SOUKUP 2015; ZAREMSKA 2011, s. 82; HAVERKAMP 2005, s. 482–483; ŽEMLIČKA 2007, s. 212–213; STEINHERZ 1929, zvl. s. 2–3; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 10, s. 5.

Pozn.: Příběh o událostech spojených s první křížovou výpravou byl událostí nejčastěji přebíranou z Kosmovy Kroniky Čechů mladšími kronikáři. Objevuje se u kronikářů doby Karlovy i Václava Hájka z Libočan (č. 17–20). Zmínka o křtech Židů v souvislosti s rokem 1096 se dochovala i v Letopisech pražských: „Židé byli křtěni“ (*Judei baptizati sunt*), viz FRB II, s. 378. Paměť na útoky na Židy zůstala

zachována i u židovských obyvatel, a to zejména v tzv. norimberském martyrologiu (viz SALFELD 1898, s. 22, 151), kde je uvedeno, že k útoku na Židy došlo v pátek a sobotu 30.–31. května 1096. Není ale zmiňován počet ani jména obětí. Informace o útoku křížáků na Židy v Praze se dochovaly také v hebrejských kronikách Eliezera bar Natana a Šlomo bar Šimšona (viz HAVERKAMP 2005, s. 466–467, 482–483; zde č. 21). Kronikář Kosmas obvinil z odpadlictví svého jmenovce biskupa Kosmu (1090–1098) a biskupa Heřmana (1099–1122), srov. č. 30.

1096 (II)

17

Podle záznamu v Hradištsko-opatovických análech docházelo roku 1096 ke konverzím Židů ke křesťanství.

Anno 1096. Dedicatio ecclesiae sancti Viti. Et Iudei christianismum perceperunt. Eodem anno Andreas, Moraviensis episcopus, obiit. Eclipsis lune. [...]

Orig.: *Annales Gradicensis et Opatowicensis*, Österreichische Nationalbibliothek Wien, sign. Cod. 395 (fol. 111r–148r), fol. 145; viz MGH SS 17, s. 643–644; FRB II, s. 385–386.

Ed.: FRB II, s. 391; MGH SS 17, s. 648.

Pozn.: Autor záznamu zřejmě čerpal ze starších zpráv (např. Kosmovy kroniky, srov. č. 16) o první křížové výpravě roku 1096 a s ní spojených útocích na Židy a násilných křtech. Tyto zprávy byly přebírány i dalšími kronikáři, srov. u Přibíka Pulkavy z Radenína (č. 18), Marignoly (č. 19) a Hájka (č. 20).

1096 (III)

18

Přibík Pulkava z Radenína ve své kronice uvádí, že roku 1096 byla vypravena první křížová výprava do Svaté země. Její účastníci při cestě z Německa do Jeruzaléma obraceli Židy násilně na křesťanství, což bylo podle kronikářova mínění v rozporu s kanonickým právem.

[...] In quo eciam anno [1096] de universis partibus Germanie ad terram sanctam Jerusalem multus populus confluebat et in tanta multitudine, ut per diversas provincias transeuntes, quotquot Iudeos repererant, baptismum cogeant recipere, etiam non volentes, non advertentes, quod hoc facerent contra canonicas sancciones.

Orig.: *Cronica Przibiconis dicti Pulkava*; FRB V, s. XIII–XIX.

Ed.: FRB V, s. 63; DOBNER ed. 1774, s. 13.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 10, s. 5.

Pozn.: Záznam je pravděpodobně převzat z Kosmovy kroniky (č. 16). Stejný motiv příběhu se objevuje také v Hradištsko-opatovických análech (viz č. 17), dále u Marignoly (č. 19) a Hájka (č. 20).

1096 (IV)

19

Podle Marignolovy kroniky byla roku 1096 vypravena první křížová výprava do Svaté země. Její účastníci při cestě z Německa a Francie do Jeruzaléma obraceli Židy násilně na křesťanství.

Eodem anno [1096] facta fuit commocio maxima peregrinancium ad Terram sanctam Theutonicorum et de Francia. Peregrini autem innumeri transeuntes per Boemiam perterritos Iudeos metu mortis consencientes vi innumeros baptizant, quorum maior pars ad vomitum sunt reversi. Cumque occulte suos thesauros transmitterent ad circumposita regna, ut fugerent, dux fecit eos bonis omnibus spoliari, impropersans eis, quid portassent, quando adducti fuissent patres eorum de Jerosolimis et vendebantur eorum triginta pro denario uno, solum frumentum pro victu dimisit eis. [...]

Orig.: Johannes de Marignola, *Chronicon Bohemiae*, Národní knihovna Praha, sign. I D 10 (fol. 1r–102v), fol. 50v; FRB III, s. 490–491.

Ed.: FRB III, s. 547; DOBNER ed. 1768, s. 182–183.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 10, s. 5.

Pozn.: Záznam je pravděpodobně převzat z Kosmovy kroniky (č. 16). Stejný motiv příběhu je také v Hradištsko-opatovických análech (č. 17), dále u Přibíka Pulkavy z Radenína (č. 18) a Hájka (č. 20).

1096 (V) Hájkova kronika

20

Hájek ve své Kronice české zmiňuje, že při cestě účastníků první křížové výpravy do Svaté země docházelo k násilným křtům Židů i v Čechách. Podle autora kroniky to byli hlavně křížáci z německých oblastí říše, kteří Židy napadali a křtili. Po krátkém čase se pokřtění Židé vrátili ke staré víře, protože je nikdo nevedl.

Toho pak času, když knížete v zemi nebylo, mnoho lidu z německých zemí táhlo k Jeru-

zalému skrze Českou zemi a tu nemalou ve všech činili škodu, až jednoho času obořili se na Židy a dávali je jímající křtítí bezděčně, a který nechtěl, každého zabili.

Vida pak Kozmas biskup, že se to činí proti právu duchovnímu a že bezděčný křest býti nemá, poslal k nim, aby toho nečinili. Ale vida, že jest Němcův veliká síla a knížete v zemi není a on sám s ně že býti nemůž, musil to mlčením pominouti. Po nedlouhým času Židé opovrhše křest, zase se přichytili zákona Mojžíšova, a to proto, neb jich žádný nevedl a neučil, ani tvrdil v víře křesťanské, a to se všechno dalo z nedbálnivosti biskupovy a prelátské.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CXXXIXr.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 372–373; SANDEL ed. 1596, fol. 193v.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 10, s. 5.

Pozn.: Hájek zde parafrázuje Kosmův příběh z roku 1096 o průjezdu křižáků první výpravy skrze Prahu (viz č. 16). Stejný motiv příběhu je také v Hradištsko-opatovických análech (č. 17), dále u Přibíka Pulkavy z Radenína (č. 18) a Marignoly (č. 19).

1096

21

Při první křížové výpravě dorazily roku 1096 oddíly křižáků také k městu Praze. Zde se obrátili na Židy, kterým dali na vybranou mezi přijetím křtu a záchranou života na jedné straně nebo smrtí na straně druhé. Židé si vyžádali tři dny na rozmyšlení, které zasvětili modlitbě, pláči a nářku. Zároveň ale také vyslali posla ke svému pánu <knížeti Břetislavovi II.>, aby ho požádali o pomoc. Kníže prý pak ku Praze vyslal vojsko o tisíci rytířích, které křižáky z Prahy vypudilo. Podle autora zprávy se bojů v Praze zúčastnilo i pět set mladých Židů z Prahy, kteří bojovali mečem. Při těchto událostech bylo zabito jen šest Židů.

או תחזרו לתעותינו או תקבלו עליכם דין הרג כאשר עשו אחיכם היושבים בארץ החורי ולקחו מהם זמן ג' ימים מן התועים ומבני עירם והודיעו הדבר אל השר שלהם על יד שליח ואותם ג' ימים קידשו צום וחילו פני אלהים חיים בצום בבכי ובצעקה ונתקבלה תפילתם והצילים האל הרחמן והחזיק ידיהם השר בתוך ג' ימים של זמן ושלה להם השר דוכוס אחד ועמו אלף פרשים אחוזי חרב ודם מבני יהודה הגרים בעיר שלא חמש מאות איש בחור שלופי חרב אנשי מלחמת אשר [לא] יסובו פניהם אחר מפני אויב ויבואו על העיר בטח ויכוס בהם מכה גדולה מן התועים ובני עירם ומן היהודים לא נהרגו כי אם ששה ושאר הקהל הצילים מאור ישראל והוליקום כולם ביחד בכרך אחד כנגד העיר שלו בעבר הנהר והיו לשם בשלום ובהשקט עד אשר עברו אויבי יי

<A to se stalo, když bloudící přišli k svatým Božím mužům v městě Praze a řekli <jim>: „Hle, mějte na paměti naše slova, abyste věděli, co máte činit.> Buď se obrátíte k našemu bludu, nebo nad sebou vyřknete rozsudek smrti, jako to učinili vaši bratři v Chorejské zemi.“ Oni si od bloudících a lidí z jejich města vzali třídenní lhůtu a vyslali po poslu zprávu svému pánovi. Po ty tři dny se posvěcovali a usilovně prosili živého Boha pústem, pláčem a křikem. A jejich prosba byla vyslyšena, milosrdný Bůh je zachránil. Jejich pán <kníže> jim během té třídenní lhůty poslal posilu; ten pán <kníže> jim poslal velitele s tisícem rytířů ozbrojených meči; i mezi Židy usazenými v Praze bylo pět set mužů, mladých bojovníků s tasenými meči, kteří neodvrátili svou tvář před nepřítelem.

Vytáhli proti městu a bez odporu způsobili velké krveprolití křižákům a lidem z jejich města. Ze Židů bylo zabito pouze šest, ostatní obec byla zachráněna skrze „Světlo Izraele“; všichni společně byli odvedeni do jedné osady na druhé straně řeky naproti městu Praze. Tam zůstali v míru a klidu, dokud nepřátelé Věčného <Boha> neodtáhli.

Orig.: Salomo bar Simson, *Kronika*; HAVERKAMP 2005, s. XX, 1–230.

Ed.: HAVERKAMP 2005, s. 482–483.

Lit.: SOUKUP 2015; HAVERKAMP 2005, s. 483–484; ŽEMLIČKA 2007, s. 212–213; GJ I, s. 270, 277; STEINHERZ 1929, s. 18–20;

Pozn.: Podle historiků je tato událost tradičně kladena do Prahy (viz HAVERKAMP 2005, s. 482; STEINHERZ 1929, s. 6–7). Přesto není identifikace lokality jednoznačná. Nejnověji např. SOUKUP 2015.

Zmínka o mladých Židech, kteří bojují mečem, bývá také uváděna jako argument proti tvrzení, že v té době platil pro Židy zákaz používat zbraně (HAVERKAMP 2005, s. 482–483; MAGIN 2003, s. 17–33; WENNINGER 2003, s. 35–45).

Útoky křižáků na Židy v Čechách zmiňují i další říšské kroniky a letopisy a jiné hebrejské prameny, např. *Annalista Saxo* (MGH SS 37, s. 490), kronikář Ekkehard (MGH SS 6, s. 215) či kronika Eliezera bar Nathana (HAVERKAMP 2005, s. 466–467) a norimberské martyrologium (SALFELD 1898, s. 151).

1097 Hájkova kronika

22

Podle Hájkovy Kroniky české se kníže Břetislav II. dozvěděl o chystaném odchodu Židů ze země, patrně v reakci na události spojené s tažením první křížové výpravy 1096, a nechal jim proto zabavit veškerý majetek.

Oznámeno Břetislavovi knížeti, že Židé kradou se i s svými statky pomalu z Prahy a svá zboží, kteráž mají nejlepší od zlata a stříbra, stěhují do Uher a do Polsky. To slyše kníže, velmi se rozhněval a poslav komorníka svého, jménem Benedice, s některými rytíři, rozkázal jim všecko, což měli, probrati. Kteříž přišedše mezi ně, starších před sebe povolali a on Benedik tuto řeč k nim učinil: „Ó lide nešlechtný příliš, pankhartí ismahelitští! Kníže se vás poručil otázati, proč jeho zemi loupíte, proč se pryč kradete, proč utíkáte, a ano vám od knížete ani od žádného žádná se nečiní křivda, stříbro a zlato, kteréhož jste zde nabyli, proč do cizí země je nesete? Však víte, že jste toho sem nepřinesli, prázdní jste sem přišli, prázdní odejděte tu, kdež se vám koli líbí. Ó nešlechtníci a zhoubce této slavné země! Spravedlivě jest vás Vespezianus dával třicet za jeden peníz. Však někteří z vás dali jste se pokřtíti, sám Pán Bůh toho svědek jest. Co činíte proti Bohu, on to vidí, že jste se opět židovského přichytili obyčeje. Kozmas biskup onť z toho Bohu počet učiní.“ Tu řeč od knížete komorník když dokonal, hned se služebníci knížecí na židovské statky a nábytky jich obořili, a cožkoli našli, všecko (krom což k jídlu bylo, to jim zůstavili) pobrali. Ó kterak veliké množství pokladův ten den bídným Židům jest pobráno a před kníže předloženo! Tomu se divil kníže i jiní všickni.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žipů, 1541, fol. CXXXIXv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 373–374; SANDEL ed. 1596, fol. 194r.

Pozn.: Hájek zde parafrázuje Kosmův příběh z roku 1098 (č. 23). Patrně omylem ho ale datuje o rok časněji, srov. BRETHOLZ ed. 1923, s. 166.

V Kosmově kronice je uvedeno, že krátce po útocích na Židy v souvislosti s první křížovou výpravou se Židé v Čechách rozhodli odejít do Polska a Uher. Jejich úmysl byl ale odhalen, Židé byli panovníkem <Břetislavem II.> zajati a jejich majetek byl konfiskován.

Anno dominice incarnationis MXCVIII. Delatum est duci Bracizlao, quod quidam ex Iudeis lapsi fuga, nonnulli furtim divitias suas subtraherent partim in Poloniam, partim in Pannoniam. Unde dux valde iratus misit camerarium suum cum aliquibus militibus, ut eos a vertice usque ad talos expoliarent. Qui veniens convocat ad se maiores natu Iudeos et sic exorsus est ad eos:

O gens progenita manzeribus Ismahelita,

Ut sibi dicatis, dux mandat, cur fugiatis?

Et partas gratis cur gazas attenuatis?

Interea quecumque mea sunt, sunt mea cuncta.

Nullas de Solimis res divitiasve tulistis.

Uno pro nummo ter deni Vespasiano

Cesare proscripti, sparsi sic estis in orbe.

Macri venistis, macri quo vultis eatis.

Quod baptizati sitis, Deus est mihi testis,

Non me, sed Domino sunt ista iubente patrata.

Quod autem iterum relapsi estis in Iudaismum, Cosmas episcopus videat, quid inde agere debeat. Dixerat hec ex parte ducis, et statim irrumpentes everterunt domos, acceperunt thesauros et quicquid suppellectilis optimum invenerunt. Nihil nisi, quod solum pertinet ad victum, granum frumenti eis relinquerunt. O quantum pecunie miseris Iudeis illa die est sublatum, nec ex succensa Troia tantum diviciarum in Euboyco littore fuit collatum.

Orig.: Cosmas, *Chronica Boemorum* III, cap. 5; v. BRETHOLZ ed. 1923, s. XLV–XCIV.

Ed.: BRETHOLZ ed. 1923, s. 166; FRB II, s. 140.

Lit.: SOUKUP 2015; ZAREMSKA 2011, s. 82–83; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 11, s. 5–6.

Pozn.: Zpráva musí být vnímána v souvislosti s násilnými útoky účastníků první křížové výpravy na pražské Židy roku 1096, srov. BRETHOLZ ed. 1923, s. 164–165. Ve velmi redukované podobě se tato informace objevuje i v kronice Přibíka Pulkavy z Radenína (č. 24)

1098 (II)

24

Český kníže Břetislav II. nechal zajmout všechny Židy v Čechách a odejmul jim cennosti.

Anno Domini MXCVIII captivatis omnibus Iudeis regni Boemie dictus Brzetislaus maximum ab ipsis thesaurum abstulit in auro, argento et lapidibus preciosis.

Orig.: *Cronica Przibiconis dicti Pulkava*; FRB V, s. XIII–XIX.

Ed.: FRB V, s. 63; DOBNER ed. 1774, s. 139.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 11, s. 5–6.

Pozn.: Zpráva musí být vnímána v souvislosti s násilnými útoky účastníků první křížové výpravy na pražské Židy roku 1096. Vychází z Kosmovy Kroniky Čechů (viz č. 23).

1107 (I)

25

Podle Kosmovy kroniky vymáhal kníže Svatopluk prostředky, potřebné pro vyplacení pokuty za své zajetí římským králem Jindřichem V., v celém knížectví a ode všech, včetně Židů. Část peněz byla získána za zastavená roucha pražského kostela u Židů v Řezně.

[...] Qui <Zuatopluk> cum venisset Pragam, continuo sacra spoliat delubra, ornamenta contrahit muliebria et, quicquid micabat auri et argenti in Boemia, corrasit et vix collegit VII marcarum milia; de cetero fratrem suum Ottonem dat regi obsidem. Similiter et presul Hermannus adveniens de dote sancte ecclesie prestitit duci LXX marcas obrizi auri; item eiusdem ecclesie V pallia cum limbis Ratispone apud Iudeos sunt posita in vadimonio pro quingentis marcis argenti. Certe non abbas, non prepositus, non clericus, non laicus, non Iudeus, non mercator, non trapezita, non citharista fuit, qui non conferret invitus aliquid duci de sua apotheca. Post paucos vero dies Otto elapsus fuga reversus est ad fratrem suum de curte regia, quod valde regi displicuit.

Orig.: Cosmas, *Chronica Boemorum* III, cap. 21; BRETHOLZ ed. 1923, s. XLV–XCIV.

Ed.: BRETHOLZ ed. 1923, s. 187–188; FRB II, s. 156.

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 214, s. 99.

Lit.: ZAREMSKA 2011, s. 87–88; ŽEMLIČKA 2007, s. 131–133; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 12, s. 6.

Pozn.: K zajetí knížete Svatopluka došlo v souvislosti s bojem o český trůn. Svatopluk (1107–1109) svrhl svého příbuzného knížete Bořivoje a nechal se prohlásit za knížete (14. května 1107). Svrženého

knížete se ale za slib zlata a stříbra zastal římský král Jindřich V. Povolal Svatopluka k sobě a v Goslaru ho nechal uvěznit. Z vězení se pak Svatopluk musel vyplatit a jeho bratr Ota se dal uvěznit jako rukojmí.

1107 (II)

26

Podle kroniky Jana Marignoly kníže Svatopluk vymáhal prostředky, potřebné pro vyplacení pokuty za své zajetí římskému králi Jindřichovi V., v celém knížectví a ode všech, včetně Židů.

Dux autem magni nominis Swatopluc positus in custodia timet per jussum hominis jussa et a minus dignis laceratur opprobriis. Verum quia per varios modos temptat flectere iram regis infinita promittens, verum quia manu vacua frustra pulsat, tandem tot promissionibus rex fractus, accipiens ab eo fidei sacramentum et germanum eius Ottonem obsidem dimisit eum et dans ei clientem socium, cum quo venit Pragam et breviter exspoliat omnibus ornamentis ecclesias, monasteria, mercatores, Iudeos, et breviter non abbas, non prepositus, non clericus, non laycus, nec rusticus, nec cytarista, qui non conferret duci aliquid. Otto autem fuga lapsus venit Pragam, quod regi valde displicuit. [...]

Orig.: Johannes de Marignola, *Chronicon Bohemiae*, Národní knihovna Praha, sign. I D 10 (fol. 1r–102v), fol. 54r; FRB III s. 490–491.

Ed.: FRB III, s. 551, DOBNER ed. 1768, s. 189.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 12, s. 6.

Pozn.: Marignola vychází jednoznačně ze zápisu Kosmovy kroniky k roku 1107 (srov. č. 25). Později zachytil tento příběh i Hájek (viz č. 27).

1107 (III) Hájkova kronika

27

V Hájkově Kronice české je uvedeno, že kníže Bořivoj neváhal vymáhat peníze na všech obyvatelích země, církvi i Židech, aby mohl uhradit pokutu, kterou slíbil zaplatit císaři za své propuštění.

[...] Bořivoj spatřiv, co se děje, pojav své služebníky, toliko poodstoupil, Svatopluk mocí císařskou všeho ve třech dnech se zmocniv, hned loupil oltáře, kázal bráti kalichy, co kde bylo zlata neb stříbra, všecko oholil, kostel netoliko pražský, ale i jiné, netoliko v městě

Pražském, ale i v jiných městech, v městečkách i ve všech rozkázal pobrati. Chudý i bohatý, kněz, žák, lejk, křesťan i Žid, každý vedle knížecího šacuňku berni dáti musil, pět drahých palí kostela pražského z oltářův svatých Víta a Václava v Řezně Židům v pěti stech hřivnách stříbra zastaveno, a tak kdež se co v Čechách zablesklo, všecko do Němec se dáti musilo. Sedm tisíc hřiven stříbra na ten čas toliko se shledalo, za ostatek dal bratra svého císaři do vězení dotud, dokudž by těch tří tisíc hřiven nezaplátil.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CLVIr.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 388.; SANDEL ed. 1596, fol. 203v–204r.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 12, s. 6.

Pozn.: Hájek zde parafrázuje Kosmův příběh z roku 1107 (srov. č. 25). Stejná událost je zachycena i u Marignoly (č. 26).

1122 březen 24.

28

Roku 1122 bylo zatmění měsíce v době oslav svátku Pesach.

Anno dominice incarnationis MCXXII. VIII kal. Aprilis fuit eclipsis lune media nocte, qua Iudaicum erat phase.

Orig.: Cosmas, *Chronica Boemorum* III, cap. 49; BRETHOLZ ed. 1923, s. XLV–XCIV.

Ed.: BRETHOLZ ed. 1923, s. 220–221; FRB II, s. 182.

Pozn.: Zápis dokazuje, že i středověcí kronikáři si byli vědomi židovských svátků a byli schopni je správně datovat. Několikadenní svátek Pesach (také svátek nekvašených chlebů) někdy bývá v kronikách označován nepřesným termínem „židovské Velikonoce“. Na rozdíl od mladší zprávy v Marignolově kronice odpovídá datace svátku židovskému kalendáři (viz č. 29).

1122 duben 5.

29

V textu Marignolovy kroniky je uvedeno, že roku 1122 bylo zatmění Měsíce v době oslav svátku Pesach.

Anno domini millesimo centesimo XXII° nonis Aprilis fuit eclipsis lune media nocte, qua yudaicum pascha celebratur.

Orig.: Johannes de Marignola, *Chronicon Bohemiae*, Národní knihovna Praha, sign. I D 10 (fol. 1r–102v), fol. 99v; FRB III, s. 490–491.

Ed.: FRB III, s. 600; DOBNER ed. 1768, s. 276.

Pozn.: Záznam snad vychází ze zprávy Kosmovy kroniky (srov. č. 28). Oproti Kosmově zprávě je událost datována o dvanáct dní později. Židovský svátek Pesach by však měl roku 1122 připadnout na 24.–25. března.

1122 (I)

30

Kronikář Kosmas ve své kronice uvádí, že pražský biskup Heřman na smrtelné posteli vyznal jako hřích svou někdejší nedostatečnou péči o židovské konvertity, kteří pak od křesťanství odpadli a vrátili se ke své víře.

[...] Ve mihi! quia silui, quia apostatricem gentem non revocavi nec in gladio anathematis pro Christo dimicavi: sed me ipsum et populum christianum passus sum per tactum manus cum gente non sancta pollui, sicut scriptum est: „Qui tangit immundum, immundus erit“ et: „Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea“ aut: „Que conventio Christi ad Belial?“ Apostatricem gentem dico Iudeos, qui per nostram negligentiam post baptismum relapsi sunt in Iudaismum. Unde valde timeo, ne Christus mihi hoc obiciat et inferiorem me proiciat in orcum. Nam huius in tempestate noctis vox mihi audita est dicens: „Tu non ascendisti ex adverso nec obposuisti murum pro domo Israel, ut stares in prelio in die Domini; et gregem dominicum non auro, non argento, verum Christi precioso sanguine redemptum per unam morbidam oviculam passus es contaminari et a celesti regno exterminari.“ [...]

Orig.: Cosmas, *Chronica Boemorum* III, cap. 49; BRETHOLZ ed. 1923, s. XLV–XCIV.

Ed.: BRETHOLZ ed. 1923, s. 222; FRB II, s. 183.

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 218, s. 101.

Lit.: SOUKUP 2015.

Pozn.: Popisovaná událost pravděpodobně souvisí s nucenými konverzemi Židů z roku 1096 a jejich následným návratem k judaismu tak, jak ho popisuje i kronikář Kosmas ve starším zápise k roku 1096 (srov. č. 16).

Biskup Heřman před smrtí uslyšel hlas, který mu vyčítal, že dopustil, aby se na jeho rozkaz pokřtění Židé navrátili ke své víře. Nyní se bude muset zodpovídat jako pastýř za špatné spravování stáda.

Kap. 64, v. 1–10

Biskup Heřman s světa snide;
neb před jeho smrtí hlas k němu přijide
řka: „Tys byl kázal židy krstiti!
Pročs se přěpusťil jim opět zžidoviti?
Bylo sě tobě zdí za právo posaditi
a tiemť bylo křšťanstva nehaniti.
Pod' na súd před súdci pravého,
vydaj počet, pastuší, z bravu každého.“
S velikým pláčem s světa snide
a Silvester u biskupstvo vnide.

Kap. 64, v. 1–24

Bischof Herman starb,
wan daz er irwarb,
daz vor sinem tode
kom zcu im ein stimi drot,
dy zcu im also sprach
von der sweren gotis rach:
„Du hast gebotin zcu laufin
vnd dy Iuden taufin.
Wor vm lobistu in
si abir zcu iudischin?
Ez het dir gefugit baz,
daz du nach dem rechtin daz
hettest vndirwegin laszin,
vnd soldest dich des vnrechtin maszin
vnd do mit der kristin gloubin
soldes du nit crenkin noch beraubin.

Chum fur daz gerichte schir
vor ein gerechtin richtir!
Hirt, gib rechung widir
von diner herтт vnd denn ge nidir!“
Du virschid der bischof
mit clagin, daz in wenig half,
vnd Siluestir alsam
sich des bistums vndir nam.

Orig.: *Kronika tak řečeného Dalimila*, kap. 64; DAÑHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988a, s. 62–77.

Ed.: BROM ed. 2009, s. 378–381; KRČMOVÁ/VRBOVÁ/BLÁHOVÁ edd. 2005, s. 118; HAVRÁNEK/DAÑHELKA/KRISTEN/KVÍTKOVÁ edd. 1988b, s. 147; JIREČEK ed. 1882, s. 133.

Lit.: CARLEBACH 2001, s. 24–28; FIALA 1975, s. 66; BROWE 1973, 29; GJ II/2, s. 660–661.

Pozn.: Biskup Heřman (1099–1100), zemřel 17. září 1122. Toto vyprávění je inspirováno Kosmovou kronikou (srov. č. 30). Kronikářova slova jsou reakcí na neúspěch násilných křtů v průběhu 1. křížové výpravy koncem května roku 1096, kdy křížácké vojsko vtrhlo do Prahy a nutilo zde sídlící Židy k přijetí křtu. Židé násilně pokřtění (*anusim*) křty neuznali a ve své víře setrvali. Církevní kruhy a obecný lid je s ohledem na nepřijetí křtu označovali za odpadlíky. K události došlo za Heřmanova předchůdce Kosmy (1091–1098), ale s jejími následky se musel potýkat Heřman.

1124 červenec (I)

32

Kronikář Kosmas ve své kronice píše, že Žid a konvertita Jakub Apella, vicedominus českého knížete Vladislava, odpadl od křesťanství a vrátil se k judaismu. Snad na důkaz toho znesvětil oltář, který byl patrně krátce před tím postaven v původní synagoze. Žid Apella byl za tyto své skutky uvržen knížetem do vězení a odsouzen k smrti. Před popravou ho však zachránila židovská obec, která za něj zaplatila vysoké výkupné – tři tisíce hřiven stříbra a sto hřiven zlata.

Eodem anno [1124] Christi Dei virtus et Dei sapientia cuncta suo nutu gubernans subsistencia hanc terrulam dignatus est sua eruere clemencia a laqueo Satane et eius filii Iacobi Apelle. Cuius picea dextra quecumque tetigerit, inquinat, et oris anhelitus ceu basilisci fetidus, quos afflat, necat; de quo etiam plurimi testantur veridici homines, quod sepe visus sit Sathan in humana effigie eius lateri adherere atque sua obsequia exhibere. Unde eum in tantam suis artibus extulit audaciam, immo demenciam, ut excedens suum

modum tam sceleratissimus homo post duces vicedomini fungeretur officio; quod erat magnum chaos christiano populo. Hic idem post baptismum factus apostata altare, quod erat edificatum et consecratum in sinagoga eorum, in nocte destruxit et sumens sacras reliquias non est veritus eas in suam mittere cloacam.

Hunc talem sacrilegum atque maleficum dux Deo plenus Wladizlaus zelum Christi zelans XI. kal. Augusti tenuit atque sub arcta iussit eum constringi custodia.

Ah quantum de mammona iniquitatis ex domo eiusdem subplantatoris sublatum est et in fiscum ducis redactum! Preterea sui compares in scelere Iudei, ne predictus manzer capite plecteretur, tria milia argenti et centum auri libras composuerunt duci. Quod autem dux gratia Dei instinctus christiana mancipia ab omnibus Iudeis redemit et, ut nullus ultra christianus serviret eis, interdixit, „Amen, amen“, inquam; quicquid umquam deliquit, totum in hoc laudabili facto delevit et nomen sibi eternum ascivit.

O Christi famula pia Magdalena Maria,
Semper devota tibi promit plebs sua vota,
quoniam in tuo festo eruta est ab hoste infesto.

Orig.: Cosmas, *Chronica Boemorum* III, cap. 57; BRETHOLZ ed. 1923, s. XLV–XCIV.

Ed.: BRETHOLZ ed. 1923, s. 231–232; FRB II, s. 190.

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 220, s. 101–102.

Lit.: SOUKUP 2015; ŽEMLIČKA 2007, s. 212–213; STEINHERZ 1930, s. 17–20; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 13, s. 6.

Pozn.: Tento Kosmův zápis je patrně nejstarším spolehlivým dokladem o existenci pražské synagogy. Není jisté, o které synagoze Kosmas mluví. Snad se jednalo o předchůdkyni dnešní Staronové synagogy na Starém Městě pražském. Mohlo se ale také jednat o synagogu v prostoru dnešní Malé Strany. Stejně tak není jisté, kdy a proč Žid Jakub Apella konvertoval ke křesťanství.

Kosmas použil Apellovo jméno ještě jednou, a to na samém počátku své kroniky, když chtěl relativizovat důvěryhodnost bájněho vyprávění: „takovým povídkám ať si Žid Apella věří“ (*quod Iudeus credat Appella*), BRETHOLZ ed. 1923, s. 16. V tomto případě se ale jedná o okřídlenou větu, která pochází z Horatiových satir (1,5), kde vystupuje Žid Apella, a která se běžně objevuje ve středověké literatuře.

Titul *vicedominus*, kterým kronikář Kosmas označuje Žida Jakuba Apellu, je v českých a moravských poměrech neobvyklý a v jiných souvislostech se neobjevuje. Josef Žemlička jej v souladu se starší literaturou překládá jako „místopán“. Podle jeho výkladu se jednalo o vlivný, patrně finanční úřad na dvoře knížete (ŽEMLIČKA 2007, s. 185).

Příběh Žida Apelly přebírá do své kroniky i Hájek (viz č. 33).

V Hájkově Kronice české je uvedeno, že na dvoře knížete Vladislava působil jistý Jakub Apella, židovský konvertita, který dosáhl vysokého postavení. V malostranské synagoze, přeměněné na křesťanskou svatyni, nechal zřídit kapli a oltář. Podle Hájka však jeho konverze nebyla upřímná a ve skutečnosti zůstal věrný judaismu. Když ho proto u knížete očernili a neměl být připuštěn do knížecí rady, ve zlosti rozbil oltář v kapli a znesvětil ostatky svatých. Poté byl z rozkazu knížete zajat a jeho majetek zabaven. Za jeho život zaplatili ostatní pražští Židé vysoké výkupné.

Roku toho přihodilo se: Byl jeden Žid velmi bohatý, kterýž měl svůj dům v Praze na Oujezdě slavně vystavený, a ten Žid byl v věcech čarodějných nad jiné dospělý, neb někteří o něm píší, že jest měl ducha služebného, a ten že by se častokrát ukazoval, an před ním a někdy vedle něho v lidském způsobu (aneb tvářnosti) stojí a jedná jeho věci, jsa jemu pomocníkem. I pozdvihl se Žid ten velmi v své pejši a knížete Vladislava se přidržel a za ním blízko před jinými pány chodil. Když někdy kníže za stolem seděl, Žid od něho nejbližší stával a toho, aby nejbližší knížete stál, velmi pilen byl. Vida proto, že jest Žid, že v knížecí radě s jinými křesťany býti nemůže, to velmi těžce nesl, neb všechna slova i skutkové knížecí jeho tejni nebyli, krom toho, co se dalo a jednalo v tejně radě.

Jednoho času přistoupiv k knížeti oznámil jemu, že se chce dáti křtíti, žádaje jeho, aby jemu kmotrem byl, a přitom že chce knížeti i všemu dvoru jeho veliké hodoty učiniti. Vladislav na žádost jeho to učinil, žádaje biskupa, aby jeho pokřtil. Také že jest měl svou zvláštní školu, tu kdež jest nyní klášter svaté Marie Magdalenské na Oujezdě, že z ní chce kaplu křesťanskou učiniti, aby jemu jí ve jméno svaté Marie Magdaleny posvětil. To pokřtění a slavné hodování stalo se na den svatého Jakuba apoštola, protož dáno jemu jméno Jakub Apella (jako by řekl „bez kůže“ aneb „obřezaný“).

Ten již jsa křesťanem učiněn, v svém zboží a v svých čarách kouzelných doufání maje, počal ještě více před jinými pány českými předčiti a u knížete na ně tejně sočiti, vymyšlenými řečmi je omlouvaje (skrže to chtě knížeti prvním rádcí býti). A již byl počal svou chytrou radou Židy vzdělávati a křesťany kaziti, křesťanský skutky na oko před křesťany činil, ale židovský nevěry z srdce nevypustil, v neděli svatou mnohými se věcmi zanepraždňoval, a v sobotu světil, v pátek i v sobotu maso jídal – a tak oba zákony zachovával.

Taková věc když byla naň dostatečně usvědčena, páni jej měli v ošklivosti a do rady knížecí nikoli jeho chtěli připustiti, a on se z toho velmi rozhněval. A po svém pokřtění ještě roku nedočkav, jedné noci všed do své kaply, oltář od biskupa posvěcený rozbořil a svátosti, kteréž tam biskup vložil, vzav do svého záchodu vhodil. Takového rouhače

a posměvače svaté víry křesťanské kníže božským a biskupovým i některých pánův ponuknutím jíti kázal a dal do tvrdého vězení vsaditi. Kterýž když se těch i jiných mnohých nešlechtností vyznal, na den svaté Marie Magdalenské poslav své služebníky, kázal jeho statek pobrati a do své vnéstí pokladnice. Ach, kterak tu velmi mnoho mimo všecku lidskou naději mamony nepravosti nalezeno a do komory knížecí s podivením vloženo!

Jiní pak Židé, jeho spolutovaryši v nešlechtnosti, rozličně sem i tam běhající, radám knížecím i knížeti rozličné a znamenité dary za jeho vysvobození nosili, obávající se, aby mučen nebyl a kníže aby jemu hlavu stítí nekázal, sebrali z sebe sumu a knížeti dali tři tisíce hřiven stříbra a sto hřiven zlata. To kníže od nich přijav, lotra pustiti a ven z země vyhnati rozkázal. A což kdokoli z křesťanův mezi Židy v zástavě měl, všecko to kníže z té sumy kázal vyplatiti a chudíně navrátiti, přikázav, aby více žádný z křesťanův ničímž Židům nesloužil ani jim jakého pohodlí činil.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žipů, 1541, fol. CLXVIIIv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 415; SANDEL ed. 1596, fol. 221r–v.

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 220, s. 101–102.

Lit.: STEINHERZ 1930, s. 21–24; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 13, s. 6.

Pozn.: Hájek vychází z Kosmova líčení (viz č. 30) a dále ho v duchu dobové mentality rozvíjí. Za povšimnutí stojí i zmínka o umístění synagogy – kaple na pražské Malé Straně. Podle Hájka stála tato stavba v dnešní Karmelitské ulici v místě, kde byl ve 14. století zřízen klášter magdalenitek.

[1125–1140]

34

Tzv. Dalimil uvádí, že kníže Soběslav I. nařídil útok na Židy, protože prý zabíjejí křesťanské děti. Při drancování židovských domů objevili útočníci v modlitebně obrovského hada nevídané velikosti. Ať už o jeho existenci Židé věděli či nikoliv, ponechali si prý toto tajemství pro sebe.

Kap. 65, v. 59–68

Tehdy také židé křesťanské děti zbichu
a to na ně usvědčichu.
Kněz jě káza všecky zbíti
a jich domy rozpleniti.
A když židy tepiechu

a jich domy pleniechu,
v jich škole nalezechu hada velikého,
v tej zemi nebývalo takého.
Věděli-li sú o něm židé či nevěděli,
nikomému sú o něm toho nepověděli.

Kap. 65, v. 112–134

vnd ir huzir beraubin
vnd ir gut daz vz claubin,
in der sinagoge man vant
ein groz slangin zcu hant.
Ez waz nit gewonlich,
daz irgin in diszim rich
ein solich were gewon.
Ob dy Iuden do von
wustin adir nit,
da von nimant git.
Daz geschen ist
nach Crist geburd in der vrist
eif hundirt iar,
dar nach in dem virczigistin iar.

Orig.: *Kronika tak řečeného Dalimila*, kap. 65; DAÑHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988a, s. 62–77.

Ed.: BROM ed. 2009, s. 386–387; KRČMOVÁ/VRBOVÁ/BLÁHOVÁ edd. 2005, s. 122; DAÑHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988b, s. 150–166, zvl. s. 151; HAVRÁNEK/DAÑHELKA/KRISTEN edd. 1958, s. 116; JIREČEK ed. 1882, s. 137.

Pozn.: Text kroniky může souviset se zprávou tzv. mnicha Sázavského (srov. č. 35) k roku 1142. V této zprávě se mluví o vypálení pražské židovské čtvrti a o zjevení létajícího hada, které její autor mohl, ale nemusel vztahovat k této události. Soběslav I. vládl jako český kníže v letech 1125–1140.

V díle tzv. Mnicha sázavského je uvedeno, že roku 1142 vyhořela pražská synagoga a řada dalších staveb v pražském podhradí.

1142 [...] Eodem anno synagoga Iudaeorum et multa aedificia combusta sunt in suburbio Pragensi. Visus est serpens volare.

Orig.: *Monachi Sazaviensis continuatio Cosmae* 1142; FRB II, s. 238.

Ed.: FRB II, s. 261.

Lit.: TOMEK 1892a, s. 133.

Pozn.: Záznam tzv. Mnicha sázavského snad využil jako podklad pro své dílo také Dalimil (srov. č. 34).

V případě zmiňované židovské modlitebny (*synagoga Iudaeorum*) se v této době mohlo jednat o malostranskou synagogu, která se zmiňuje již v kauze Jakuba Apelly (viz č. 32), nebo o staroměstskou synagogu, o jejímž fungování po roce 1096 však postrádáme přímé zprávy. Termín „v pražském podhradí“ (*in suburbio Pragensi*) je vykládán různě a lze jej vztáhnout jak na oblast dnešní Malé Strany, tak na území pozdějšího Starého Města pražského.

Zmínka o letícím hadovi nemusí mít přímou souvislost s požárem synagogy.

asi 1150–1200

Jicchak ben Dorbelo (Durable), rabín ze severní Francie, navštívil Olomouc a zapsal některé náboženské zvyky, týkající se pohřbívání a veřejného čtení Tóry, které zdejší Židé praktikovali.

[Mahzor Vitry, č. 279]

ונוטל כל אחד ואחד עפר או צרורות ומריחו ואומר זכור כי עפר אנחנו. וזורקין לאחוריי.
ועושין (בו) [כן] ג' פעמים להפסיק בינם לבין המת. ויש שתולשין עישבי הקרקע ואו' יציצו
מעיר כעשב השדה: וכן עושין באלמיצא

<Na hřbitově během pohřbu.> A každý vezme prach nebo trs, přičichne si <k němu> a řekne: „Pamatuj, že my jsme prach,“ a hodí ho za sebe. A udělají to tak třikrát, <aby vytvořili> rozdíl mezi sebou a mrtvým. A jsou [i] tací, kteří trhají trávu ze země a říkají: „Obyvatelé měst pokvetou jak bylina země.“ A tak to dělají v Almice.

[Mahzor Vitry, č. 350]

וכשחל ראש השנה ביום ב' או ביום ג' חולקין וילך. וסימן ב"ג מלך פת וילך: אם יבא תשרי
 שהוא מלך ביום ב"ג. פת וחילק פרשת וילך: מלשון פתות אותה פיתים: כ"ש באלמיצא.
 אני יצחק בר' דורבלו

Když Roš Ha-šana připadá na pondělí nebo úterý, rozdělíme <parašu> *vajelech*. Znamením <pro tuto halachu bude> „bag melech / pat va-jelech“ <jestliže je král na třetí, rozsekněte *vajelech*>. To znamená, jestliže tíš, který je králem, připadne na úterý, rozlomte a rozdělte <parašu> *vajglech*. <Fráze rozlomit, *pat*> pochází z „rozlámeš ji na kusy“. Tak jsem to slyšel v Almice. Já Jicchak, syn rabiho Dorbela (Durabla).

Orig.: Nedochovaný.

Ed.: HOROWITZ ed. 1963, č. 247 a č. 388. Použitý český překlad: Jana Horáková v VISI/KRAPPMANN/DREXLEROVÁ edd. 2013, s. 25–27.

Pozn.: Ohledně datace Mahzor Vitry viz diskusi mezi Israelem M. Ta-Shma a Simchou Emanuelem: TA-SHMA 2004, s. 65–66 a s. 74–76; EMANUEL 1986, s. 129–130.

1161 Hájkova kronika

37

Podle Hájkovy Kroniky české vypukla v Čechách roku 1161 epidemie, na niž mnozí lidé umírali. Léčili je prý tehdy Židé, kteří ale uzdravovali jen některé. Posléze na mučidlech přiznali, že úmyslně tráví lidi a uzdravují z nich jen třetinu, a to z nenávisti vůči křesťanům. Český král Vladislav II. jich dal mnoho upálit a křesťanům zakázal, aby se nechali od Židů léčit nebo od nich přijímali potraviny.

Roku toho <1161> z nakazilého povětrí počali lidé v Čechách velmi zhusta mřít. A na ten čas i málo předtím bylo několik znamenitých i velmi rozumných a lidem potřebných lékařův umřelo, a tak nebyl, kdo by lidi v jejích neduzích opatroval. I zjevili se Židé nějakí v Praze, pravíce se býti lékaři, a ti počali lidi znamenitě uzdravovati. V malém času těch lékařův Židův po městech českých, po městečkách i po všech mnoho bylo. Jiní pak Židé po křesťanech běhající, kdež kterého nemocného přezvěděli, pilně jeho napomínali, aby se dal Židům hojiti. Toť v malém času přišel veliký na křesťany mor a jakýs neobyčejný: žádných bolestí morních nebylo, a lidé velmi zhusta mřeli. Židovští lékaři pravili, že ta-

kové nemoci přicházejí na lidi z příčin hvězd a jich spojení, že ty bolesti nejsou vně, ale vnitř v životích lidských. Při tom času pak žádný v Židech na takový nedostatek neumřel, ani kdo mezi nimi byl nemocen. Taková věc byla lidem s nemalým podivením.

Vtom přijeli z krajin Vlaských dva muži znamenití Čechové, totiž Václav z Chodův a Jaroš Pozdenský, kteříž byli před šesti lety z Čech vyjeli tam na učení, a ti přinesli listy od doktorův vlaských, že jsou oba dva v věcech lékařských zkušení. Lidé o nich, a zvláště znamenitější, uslyšeše, v svých nedostatecích se k nim utíkali, žádajíce, aby jich opatrovali těla, kteříž tu práci na se vzavše, nedostatky ty ohledovali a pravili, že tu neuznávají žádného morního nedostatku, ale nějaké tráveniny, však proto mnoho lidem při tom prospívali; a kohož Židé hojili, málo kdo neumřel. I předstoupivše před krále, žádali, aby zapověděl těm Židům více křesťanův hojiti – ne hojiti, ale trávití.

Král vzav od nich zprávu, rozkázal Židům, aby od toho lékařství přestali. Kteříž ač zjevně nesměli, však tejně provozovali svou nešlechtnost a jednoho znamenitého pána, jménem Božislava, svým mistrovstvím umrtvili. Král maje o tom den ode dne větší zprávu, co Židé provozují, povolav z nich jednoho lékaře nejznamenitějšího, jemuž bylo jméno Majer, kázal ho hned té hodiny vzíti a zmučiti, kterýž mnoho vyznal na jiné Židy ze jména. Král poslav do Prahy, kázal jich jíti dvacet a sedm a hned je kázal ohněm páliť. Kteříž tak vyznali, že jsou na tři tisíce křesťanův svým lékařstvím otrávil, neb se byli tak spuntovali, aby jednoho zhojili a dva umořili. Přitom vyznali, že jsou netoliko traňky (neb nápojem), ale i povětřím v jizbách lidí trávili, nadto že jsou měli i krále Vladislava otrávití.

Když jsou byli tázáni, kdo by je na to navedl, pravili, že žádný jiný než pouhá jejich zlobivost, kterouž mají v svých srdcích proti křesťanům. I kázal jich král před branou vyšehradskou osmdesát a šest, kteříž o té nešlechtnosti věděli, ohněm spáliti. Při tom času málo Židův zůstalo, z městeček a ze vsí všickni lékaři se rozběhli. Král Vladislav kázal takovou věc pro paměť a budoucí výstrahu v knihy památné zapsati, a nadto rozkázal i přikázal pod pokutou nosu uřezání, aby žádný z křesťanův ve vsí České zemi nedal se v nižádné nemoci Židům hojiti, chleba od nich aby žádný nekupoval, pokrmův ani nápojův žádných od nich žádný křesťan nepřijímal.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CLXXXIIIr–v.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 473–474; SANDEL ed. 1596, fol. 257r–v.

Lit.: DAVID 1993, s. 58–59; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 14, s. 6–7.

Pozn.: Popisovaný příběh odpovídá protizidovské rétorice 16. století a nemá žádnou oporu v historických pramenech, ani starších zdrojích.

Soběslav II. dovoluje německým osadníkům bydlícím v pražském podhradí na Poříčí u sv. Petra, aby nadále užívali práv, jež jim byla dána za časů krále Vratislava, svoluje, aby měli vlastního duchovního a soudce a upravuje vztahy a práva Čechů a Němců ve sporech a svědectvích. Stejná ustanovení platí i pro Židy a Romány.

Ego Sobieslaus, dux Boemorum, notum facio [...], quod in gratiam meam et defensionem suscipio Theutonicos, qui manent in suburbio Pragensi [...]. Concedo itaque eisdem Theutonicis vivere secundum legem et iusticiam Theutonicorum, quam habuerunt a tempore avi mei Wratislai. Plebanum, quem ipsi libenter elegerint ad ecclesiam eorum, concedo et iudicem similiter [...]. Si causam Boemus habet cum Theutunico, que testibus debeat comprobari, Boemus habeat erga Theutonicum Theutonicos duos et unum Boemum, fideles omnes. Similiter si causam habet Theutonicus cum Boemo, tunc Theutonicus habeat erga Boemum duos Boemos et unum Theutonicum, sed fideles. De Romanis et Iudeis similiter. [...]

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: *Knih pamětní 1366–1540(–1611)*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 993, s. 96; Knihovna Národního muzea Praha, rkp. V C 9, s. 185–187.

Ed.: CDB I, č. 290, s. 255–257; CIM I, č. 1, s. 1; CDM I, č. 324, s. 298–300.

Extr.: DOBNER ed. 1764, s. 523.

Reg.: RBM I, č. 365, s. 161–162; ARONIUS ed. 1902, č. 174, s. 78 a č. 228, s. 106.

Lit.: GJ I, s. 270; KRISTEN 1961, s. 69–97; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 15, s. 7; ZOUBEK 1878, s. 14, 52–54; RÖSSLER 1845 (reprint 1963), s. 187.

Pozn.: Text je zachován v konfirmaci Jana Lucemburského (27. července 1319 Praha), která obsahuje starší konfirmaci Přemysla Otakara II. (26. listopadu 1274 Praha) s listinou Václava I. (asi 1231), v níž je inserována tato listina Soběslava II. Do *Knihy pamětní* byla konfirmace zapsána okolo roku 1407. V citovaném rukopise Národního muzea z roku 1448 se pak zachoval pozdější opis. Datování není jasné (inzerovaný text neobsahuje datační formulí) a v literatuře se značně různí. Emil Franz Rössler udává rok 1065, další řadí listinu do let 1125–1140 (viz ARONIUS ed. 1902).

„Romány“ jsou myšleny osoby, které pravděpodobně hovořily italsky a do Čech přišly z Itálie.

1180 Hájkova kronika

39

V Hájkově Kronice české je uvedeno, že roku 1180 bylo nalezeno ve vodě mrtvé dítě, které bylo po ohledání rychtářem označeno za oběť Židů. Poté někteří Židé uprchli z Prahy, jiní se pokusili rychtáře uplatit. Následujícího roku ale byli i oni z Prahy vyhnáni.

Času toho [1180] když ta bouřivá voda pominula, měsíce října rybáři pražští lovíce ryby, dítě nahé, aspoň jako by ve třech letech býti mohlo, našli u vodě, a vyňavše je, pilně ohledali, ano všecko tělo to bylo zbodeno nějakými špicemi. A vzavše je, nesli do domu rychtářova a před ním položivše žádali, aby to rozsoudil, co by to bylo a kdo by tělo toho nevinátka tak ukrutně zbodl. Rychtář ortel vydal, pravě, že by to dítě křesťanské neobřezané bylo a že jsou to Židé učinili. Židé to slyšíce, mnozí se z Prahy rozběhli, pomsty se bojíce, a ti, kteří v Praze zůstali, velikou sumu sebravše, tím rychtářův hněv ukrotili a soud jeho porušili, však proto druhého roku jsou z Prahy vyhnáni.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CCIVv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 496; SANDEL ed. 1596, fol. 272v.

Lit.: DAVID 1993, s. 57.

Pozn.: Popisovaný příběh odpovídá protizidovské rétorice 16. století a nemá žádnou oporu v historických pramenech, ani starších zdrojích.

1187 Hájkova kronika

40

Podle Hájkovy Kroniky české vypukla roku 1187 v Čechách i v Praze nová epidemie moru. Bohatší Židé před nemocí uprchli a jejich majetek byl zabaven křesťany. Kníže Bedřich se neúspěšně pokusil záležitost vyšetřit.

Léta tisícího stýho osmdesátého sedmého opět bylo veliké slunce zatmění a z toho potom byl veliký mor jednak po všech krajinách křesťanských, též i v Praze. A když se ten mor začínal, Židé z Prahy před tím morem všickni bohatější vyjeli a vyšli, chudší toliko tu zůstali, kterýmž bohatí odjítí majíce, své poručili statky. V jednu noc někteří křesťané sebravše se, na ty Židy pozůstalé udeřili, a zjímavše je, statky těch vyběhlých jim pobravše, při jích statcích jích zanechali. Taková věc když přišla před kníže Fridricha, pilně se tázal na to, kdo by ti byli, kteří jsou Židy zloupili aneb kdo by byl původ toho loupeže, a nic se nemohl doptati.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CCVIIv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 503.; SANDEL ed. 1596, fol. 276r–v.

Lit.: DAVID 1993, s. 64; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 16, s. 7.

Pozn.: Hájkovo líčení událostí téměř čtyři sta let starých vypadá přesvědčivě, nemá však žádnou oporu v dochovaných historických pramenech.

1221 Hájkova kronika

41

V Hájkově Kronice české je uvedeno, že roku 1221 se český král Přemysl Otakar I. dostal do sporu s církví a zejména s pražským biskupem Ondřejem. Panovník a jeho lidé útočili na kostely a kláštery, biskup se naopak bránil uvalením klatby na krále a stížností u kurie. Útoky na kostely po zásahu papeže přestaly a panovník zastavil vybírání berní od kněží, ale cla na mostech a cestách museli platit jak Židé, tak i kněží. Kněží museli platit mnohem víc, což zvyšovalo prestiž Židů.

Král Přemysl, nevím jakým ponuknutím, velikou úzkost a těžkost neobyčejnou činil mimo všecku spravedlivost lidem duchovním. To vidouce páni čeští i vládyky, počali kostelův farních i klášterův míti v nenávisti a je loupiti a některé bořiti. [...] Biskup Ondřej to vida, krále i pány napomínal, prose, aby takových věcí nekřesťanských před sebe nebrali [...] Přemysl i páni z toho napomenutí smích učinili.

I vida biskup, že pěkným napomínáním nic prospěti nemůž, vydal na krále klatbu i na pány a službu Boží v zemi zapověděl a zastavil a jev do Říma, nejvyššímu biskupu křesťanskému toho bezpráví a té křivdy žaloval. Papež milostivé i horlivé psaní králi českému i pánům učinil, a tak ti nátiskové a křivdy lidem duchovním se popřetrhly a něco oblehčení, a zvláště boření kostelův, král zastavil, berní a lozunkův kněží aby nedávali, přikázal. Ale však cla na mostech, na silnicích neb v branách dávatí musili a ty jim byly dosti posměšně vyměřeny, neb každý Žid z pláště halíř a z kuklí halíř všudy na mostě cla dáti musil, žák z kalamáře deset peněz a kněz z pleše třicet peněz. A mnohém raději a lačiněji Židu prodali než žáku neb knězi, a Žid z toho byli velmi pozdviženi, a to proto byl dábel to způsobil, aby lid český zase k pohanské víře se navrátil.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CCXXIIIr.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 540–541; SANDEL ed. 1596, fol. 299v.

Pozn.: Příběh odráží události z let 1216 až 1222, kdy se český král Přemysl Otakar I. dostal do vyhroceného konfliktu s pražským biskupem Ondřejem (1214–1224) o vybírání desátku a v podstatě o emancipaci církve v Čechách. Spor byl formálně ukončen vydáním tzv. velkého privilegia církvi (10. březen 1222), viz č. 42. K tomu viz např. ŽEMLIČKA 1981, kde lze dohledat i odkazy na další literaturu.

1222 březen 10. Praha

42

Král Přemysl Otakar I. uděluje na žádost papežského legáta kardinála Řehoře de Crescentio všem klášterům a kostelům pražské diecéze různé svobody a práva a upravuje placení cla, protože dosud platily duchovní osoby více než Židé.

Nos Ottacarus, qui et Premisl, [...] Boemorum rex, ad petitionem [...] domini Gregorii de Crescencio, [...] apostolice sedis legati, [...] universis monasteriis et conventualibus ecclesiis Pragensis dioecesis remittimus, concedimus et donamus omnia inferius posita et conscripta. [...]. Illam denique pravam et perversam consuetudinem abolemus, qua clerici censebantur peiores esse Iudeis, videlicet in theloneis in exitu terre nostre; nam ubi Iudeus unum, clericus XXX denarios persolvebat. Si quis vero contra hoc venire presumpserit, dominus thelonei malefactorem statuatur coram nobis, vel beneficio careat, in quo clericos molestavit. [...].

Datum Prage [...] anno dominice incarnationis M^oCC^oXXII^o, indiccione X, mense marcii die X, anno vero regni nostri XXV°.

Orig.: APH Praha, Archiv metropolitní kapituly, č. 13 (stará sign. I 16 a I 17); NA Praha, ŘM, inv. č. 969 a 970. U všech čtyř originálů je přivešena pečeť krále Přemysla Otakara I. na žlutých a červených (u originálů v APH) či žlutých, červených a bílých (u originálů v NA) hedvábných nitích.
Ed.: CDB II, č. 227, s. 210–213; CIB I č. 28^E, s. 50.

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 411, s. 183 (k roku 1220) a s. 186, č. 415; RI V/3, č. 10000a, s. 1522; RBM I, č. 651, s. 302; CDM II, č. 130, s. 133; DOBNER ed. 1785, č. 17, s. 9.

Lit.: BRETHOLZ 1911, s. 69; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 17, s. 7.

Pozn.: Listina se dochovala ve čtyřech uvedených originálech (pod č. 13 APH Praha jsou uloženy dva originály). Další, ale sporný originál se nachází v NA Praha, Benediktini – klášter Břevnov, inv. č. 8 s datací 10. březen 1220, Praha. Jeho text je inserován v konfirmaci krále Karla IV. z 14. ledna 1351 v Praze (RBM V, č. 1017, s. 503).

1229 Praha

43

Král Přemysl Otakar I. daroval klášteru v Opatovicích dědičným právem ves Stolany a několik dalších vsí a dvorů, mezi jinými nařídil vyměnit ves Kopiště v okrese Litomyšl, věnovanou za duši pokřtěného Žida Štěpána, za ves Dolany.

Ottakarus, qui et Przemysl, [...] rex Boemorum, [...] villam Stolan cum omnibus attinenciis suis monasterio sancti Laurentii in Opatowicz [...] contulimus iure hereditario possidendam. Item [...] Copisci in provincia Luthomislensi, oblatam pro anima Stephani, nostri ministri fidelis et Iudei baptisati, pro villa Dolany apud Mykus, nobilem nostrum, fecimus commutari. [...]

Actum Prage, anno dominice incarnationis M^oCC^oXXIX^o, indictione secunda. [...]

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Transsumpt v notářském instrumentu z 12. prosince 1421, MZA Brno, E 6 – Benediktini Rajhrad, inv. č. 481.

Ed.: CDB II, č. 324, s. 327–329; RBM I, č. 725, s. 337 (k roku 1228); CDM II, č. 187, s. 201 (k roku 1228).

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 403, s. 196 (k roku 1228).

Lit.: GJ I, s. 147 k roku 1228; BRETHOLZ 1911, s. 69; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 18, s. 8.

Pozn.: Notářský instrument vyhotovil Jan Eineshus (či Emeshus) z Bielefeldu, klerik paderbornské diecése, z pověření lucckého biskupa a papežského nuncia Ferdinanda na žádost opatovického opata Jana. Ověřuje konfirmační listinu, jíž Karel IV. dne 5. dubna 1355 potvrzuje – kromě jiných – i listinu Václava II. ze 4. listopadu 1303 (Brno) s inserovanou listinou Přemysla Otakara I z roku 1229. Beda Dudík (DUDÍK 1878, s. 179) míní, že listina byla vydána nedlouho po 6. únoru roku 1228; k tomuto roku zařazují Přemyslovu listinu i některé edice, ale v dataci čteme jasně: *anno dominice incarnationis M^oCCC^oXXIX^o*; chyba v čísle indikce (v kopii je *septima* místo *secunda*) jde nepochybně na vrub písaře. Je značně pravděpodobné, že následující neorganicky vložená poznámka „téhož roku byl korunován král Václav“ (*Eodem anno rex Wenceslaus [...] extitit coronatus.*), kvůli níž Antonín Boček opravuje dataci na rok 1228, byla do textu původní listiny vložena dodatečně.

[1230–1253]

44

Podle vyprávění tzv. Dalimila zneuctil jistý pan Vojslav <Sdeslav> židovskou dívku. Její otec nad ním vykonal pomstu a v důsledku toho byli Židé vražděni Vojslavovými lidmi. Král Václav I. rozkázal vrahy popravít, poté však změnil trest na vypovězení ze země. Když pro-

vinilci učinili pokání, svolil k jejich návratu, ale na paměť jejich činu ustanovil, že budou mít ve znaku židovský klobouk.

Kap. 82, v. 9–18

Sta sě, že pan Sdeslav, přišed k Židóm, židovku podávi,
pak žid, v dóm jej přilúdiv, do smrti jej zadávi.
Přietelé jeho pomstichu
a proň mnoho židów zbichu.
Král ty všecky chtieše zbíti,
musiechu všiekni z země jíti.
Pak milosti královy dobychu
a s židy sě umluvichu.
Ale že židy bíti směli,
pro to sú klobúk židovský na ščit vzěli.

Kap. 82, v. 15–38

Ein solich dink geschach,
daz her Woyzlab her nach
czu den Iuden lief
vnd ein Iudin do beslieff.
Der Iude gink vnwislich
in eines Iuden huz vil rich
vnd ruft im do hin in mit nom.
Do er czu im hin in kom,
der Iude en erwurgt gach.
Dez suchtin do sin vrunt rach
vnd vel Iuden irslugin.
Der konig wolt mit vnfugin
di herren al virderbin.
Si mustin oder sterbin
oder gen vz dem rich,
daz si tetin al gelich.
Dar nach gwunnen si palde
des konigis hulde.

Si komen ouch gemein
mit den Iuden obir ein.
Abir dar vm, da si in noten
di Iuden torstin toten,
si nomen dar vm do
den hut vf den schild do.

Orig.: *Kronika tak řečeného Dalimila*, kap. 82; DAÑHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988a, s. 62–77.

Ed.: BROM ed. 2009, s. 492–495; KRČMOVÁ/VRBOVÁ/BLÁHOVÁ edd. 2005, s. 154–155; DAÑHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988b, s. 365–372, zvl. s. 365; HAVRÁNEK/DAÑHELKA/KRISTEN edd. 1958, s. 144–145; JIREČEK ed. 1882, s. 183–184.

Lit.: TOMEK 1892a, s. 188.

Pozn.: Příběh nemá oporu v historických pramenech. Král Václav I. (králem 1230–1253) zde vystupuje jako ochránce svého židovského regálu. Hlavu s židovským kloboukem měli v erbu vladykové z Jivjan, Radomic a Němčic, srov. RŮŽEK ed. 2001b, s. 60–61.

1235 Hájkova kronika

45

Podle Hájkovy Kroniky české byli Židé v Praze informováni od jiných Židů žijících na západě jihu Evropy, že se narodil Mesiáš a dosáhl věku 30 let. Proto se vyzbrojili, prodali některé své majetky, opustili Staré Město a shromáždili se u kostela sv. Jana na Bojišti. Panovníkovi pravý důvod svého konání udali židovští starší a Židé, kteří byli kvůli tomu podrobeni mučení. Listy, které měly pražské Židy informovat o narození Mesiáše, byly označeny za podvrh a Židům bylo zakázáno vracet se do Prahy.

Léta téhož [1235] přišli jsou listové znamenití do Prahy židovskými literami napsaní, kteříž byli velikými pečeti upečetěni a nesení do Židovské ulice. Celní královští, kteří mejto vybírali, oznámili králi, že by nějaký Žid s těmi přijel listy. Král kázal před sebe povolati Kajna, syna Jozefova, a jiných starších židovských, ptaje se jích: „Ti listové, kteříž jsou k ním na ten čas přineseni, od koho by byli a co by se v nich zavíralo?“ Oni odpověděli, že o žádných listech nevědí a žádní listové takoví že nejsou do jích rukou podáni. Král Václav, poněvadž odpírají, při tom jích zanechal.

Třetího a čtvrtého dne bylo oznámeno králi, že jsou se Židé velmi splášili a větřejí a mnohé věci (jako by se pryč strojili) prodávají, a zvláště ty, kteréž by nésti nemohli, a ku-

pují sobě za to meče, sápě a řemdihy, jako by se na nějakou vojnu strojili. Král odpověděl: „Byť pak i na nás se strojili, však s ně máme dosti moci“. Šestnáctého dne od toho času, jakž jsou celní pravili, že by listové byli přinešeni, Židé všickni s ženami i s dětmi, tak malí, jako velicí, až do posledního zdvihše se, táhli z Prahy pod červenou korouhví, na kteréž byl namalován štít Davidův a pečet Šalomounova. A oni všickni opustivše domy i jiné nábytky, položili se nad kostelem svatého Jana na Bojišti.

Král o tom uslyšev, poslal k nim, ptaje se, co by to bylo. A oni odpověděli, že nic jiného než to, že mají prococtví, když křesťané obdrží město Jeruzalém, že jím je mají v moc pustiti a dáti proto, že oni chtějí tu na tom místě radovati se a veseliti až za jeden měsíc. A když svou radost vykonají, že se chtějí zase do města navrátiti. Král rozvážív to s radami svými, poněvadž jsou se jemu ani žádnému v tom neopověděli, k tomu že jsou se na tu radost zbrojně a vojensky vypravili, že tu něco musí jiného býti, i povolav starších židovských na Vyšehrad, ptal se jích, co by to bylo, aby jemu vpravdě pověděli. Kteríž na témž stáli jako prvé.

Kál poslav po zhoubce (to jest po katy), kázal je ohněm a smolou mučiti. Kteríž vyznali, že jsou jím listové z poledních zemí od nejvyšších správcův židovských přineseni, v kterýchž se čte, že se jest jistě Mesiáš narodil a že má již let věku svého třicet a Gog a Magog, kteříž někdy byli od Alexandra Velikého v horách Kaspios zavřeni, ti že jsou již vyšli. „A nás, abychom se s nimi (kteříž jsme v zemích půlnočních) spojili, pobízejí.“ Král kázal ty listy k sobě přiněsti a je přečísti a rozvážív, že to nic není a že jest jím je někdo na posměch poslal, ztrápené Židy rozkázal zase na Bojiště propustiti a jím všem přikázal, aby se žádný, malý ani veliký, více do Prahy nenavracoval. A oni pobyvše tu za několi dní, po vseh a po městečkách se rozlezli.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CCXXXr.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 553–554; SANDEL ed. 1596, fol. 307r–v.

Lit.: DAVID 1993, s. 63; obecněji o tématu např. SCHOLEM 1957, s. 87–129; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 19, s. 8–9.

Pozn.: Kostel sv. Jana na Bojišti stál v dnešní Kateřinské ulici na Novém Městě pražském. Za husitských válek byl pobořen a zcela zanikl za třicetileté války. Jeho pojmenování „na Bojišti“ se vztahuje k bitvě mezi českými přemyslovskými knížaty Bedřichem (1172–1173; 1178–1189) a Soběslavem II. (1173–1178) roku 1179. Kostel nechala postavit manželka Bedřicha, Alžběta, jako výraz poděkování za vítězství svého muže. Viz např. ŽEMLIČKA 2007, s. 315 nebo CHOC 1957, s. 190–192.

Pro historickou událost, kterou popisuje Hájek z Libočan, neexistují žádné další prameny.

1241

46

Jindřich, lantkrabě durynský, podává svému tchánu Jindřichovi II., vévodovi brabantskému, zprávu o tom, jak si počínají Tataři, kteří plení české království a nešetří křesťany ani Židy.

[...] duci Barbanie et Bononie <Henricus>, [...] langravius Turringie, et Saxonie comes palatinus, [...]. Audite insule et cuncti populi christiane religionis [...], lacrimas [...] effundite, quoniam venit dies Domini magna et amara valde, cum crucis Christi persecutio ab aquilone et mari venerit inaudita, [...]. Prout possumus, vobis significamus, quod gentes infinite, aliis hominibus odibiles, effrenata malitia, terram in fremitu conculcantes, ab oriente usque ad limites nostri domini totam terram penitus destruxerunt, civitates, castra immo et municipia destruendo, non solum christianos, immo paganos, Iudeos, nemini parcentes, omnibus indifferenter sine misericordia mortem inferentes, [...] dicti homines Tartari vocati totam Russyam et Poloniam usque ad confinia regni Boemie et partem mediam Ungarie penitus destruxerunt, [...].

Orig.: Matthaëus Parisiensis, *Cronica maiora ad a. 1241*; MGH SS 28, s. 103–105.

Ed.: MGH SS 28, s. 207; RBM I, č. 1021, s. 476–477.

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 530, s. 227.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 20, s. 9.

Pozn.: Židé nejprve vpád Tatarů spíše vítali, protože se domnívali, že jde o potomky židovských kmenů, které sídlily od doby Alexandra Velikého pod Kavkazem, a doufali, že jim přinesou osvobození z křesťanského područí. Podrobněji včetně literatury viz ARONIUS ed. 1902, č. 531, s. 227–230.

1244 červenec 1. Starhemberg

47

Rakouský vévoda Fridrich II. Svárlivý udílí Židům usedlým na území Rakouska práva a svobody, jejichž znění uvádíme v celém rozsahu.

§ 1 Předně stanovíme, aby ve při buď o peníze, o věc movitou nebo nemovitou nebo záležitostech trestních činů, které se týkají osoby nebo majetku Žida, nebyl křesťan připuštěn jako svědek proti Židovi, leda společně s křesťanem nebo Židem.

§ 2 Rovněž, jestliže křesťan vznese žalobu na Žida na základě tvrzení, že dal Židovi do zástavy věc a Žid to popře, ale křesťan odmítne uznat jako platné pouhé slovo Žida,

Žid prokáže svoji námitku přísahou o hodnotě zastaveného předmětu a bude zproštěn obvinění.

§ 3 Rovněž, jestliže dal křesťan Židovi věc do zástavy a tvrdí, že vyplacený zástavní obnos byl menší, než jaký udává Žid, Žid prokáže své tvrzení přísahou a křesťan ať se nevzpírá zaplatit požadovanou částku.

§ 4 Rovněž, jestliže Žid tvrdí, že bez přítomnosti svědků zapůjčil křesťanem zastavené věci, ale křesťan to popírá, křesťan dokáže své tvrzení pouze vlastní přísahou.

§ 5 Rovněž, Žid bude moci přijímat do zástavy vše, co mu bude nabídnuto, ať se to nazývá jakkoli, a nebude pátrat po původu věci, s výjimkou zkrvaveného šatstva a obřadních rouch; tato v žádném případě nesmí přijmout do zástavy.

§ 6 Rovněž, pokud křesťan zažaluje Žida, že zástava, která se nachází u Žida, mu byla ukradena nebo násilím odebrána, Žid ať odpřísáhne, že v době převzetí zástavy o loupeži nebo ukořistění nevěděl; v přísaze nechť uvede částku, která byla za zástavu vyplacena, aby mu křesťan po vynesení rozsudku mohl uhradit mezitím naběhlé úroky.

§ 7 Pokud Žid vyhoří nebo se stane obětí krádeže nebo loupežného přepadení, v důsledku čehož přijde spolu se svým majetkem také o zastavené předměty, a tato okolnost bude známa, ale přesto ho křesťan, který mu svěřil věci do zástavy, zažaluje – Žid bude v takovém případě zproštěn žaloby na základě vlastní přísahy.

§ 8 Rovněž, jestliže Židé mezi sebou budou mít spor nebo budou svádět boje, rychtář naší obce si nebude moci přivlastnit žádné pravomoci v židovských záležitostech; pouze vévoda nebo nejvyšší zemský úředník nebo královský komoří bude moci rozhodovat při. Jestliže obvinění bude namířeno proti osobě, právo vynést rozsudek v takovém případě bude vyhrazeno pouze vévodovi.

§ 9 Rovněž, jestliže křesťan způsobí Židovi jakékoli zranění, viník zaplatí vévodovi dvanáct hřiven ve zlatě, které odvede jejich pokladně, a Židovi, který utrpěl zranění, uhradí dvanáct hřiven ve stříbře a náklady, vynaložené na léčení zraněného.

§ 10 Rovněž, jestliže křesťan zabije Žida, bude náležitě potrestán a veškerý jeho movitý i nemovitý majetek propadne vévodovi.

§ 11 Rovněž, způsobí-li křesťan Židovi újmu na zdraví, aniž by prolil jeho krev, zaplatí vévodovi čtyři hřivny ve zlatě a poškozenému nebo zbitému čtyři marky ve stříbře. Jestliže nebude schopen opatřit peníze, odpyká svůj čin tak, že mu bude uřata ruka.

§ 12 Rovněž, kdekoliv Žid vstoupí na naše území, nikdo ať mu nečiní žádné překážky ani mu nepůsobí nepříjemnosti ani ho neobtěžuje. Má-li Žid s sebou nějaké zboží nebo jiné věci, podléhající celní povinnosti, zaplatí na všech celnicích jen povinné clo, které platí každý občan té obce, ve které se dotyčný Žid právě zdržuje.

§ 13 Rovněž, jestliže Židé v souladu se svými zvyklostmi převážejí z města do jiného města nebo z kraje do jiného kraje nebo ze země do jiné země nějakého mrtvého, nepře-

jeme si, aby od nich výběrčí vymáhali jakékoli clo; jestliže je výběrčí donutí k zaplacení cla, bude potrestán jako lupič, lidově řečeno raubíř.

§ 14 Rovněž, jestliže křesťan zpupně rozmetá židovský hřbitov nebo na něj vpadne, bude soudem odsouzen k trestu smrti a veškerý jeho majetek propadne vévodově pokladně.

§ 15 Rovněž, jestliže nějaký opovážlivec bude házet bláto nebo kamení na židovskou modlitebnu, nařizujeme, aby zaplatil židovskému rychtáři dva talenty.

§ 16 Rovněž, jestliže Žid bude svým soudcem, příslušným pro židovské záležitosti, shledán vinným a odsouzen k peněžitému trestu, tak zvanému wandel, nemá mu zaplatit více než dvanáct denárů.

§ 17 Rovněž, bude-li Žid výnosem pro židovské záležitosti příslušného soudce předvolán k soudu a nedostaví se k prvnímu a druhému stání, zaplatí soudci čtyři denáry; nedostaví-li se ani na základě třetí výzvy, zaplatí výše uvedenému soudci 36 denárů.

§ 18 Jestliže Žid Židovi způsobí zranění, ať se nevzpírá zaplatit svému soudci dva talenty pokuty, které se říká wandel.

§ 19 Rovněž nařizujeme, aby žádný Žid nepřísahal na Tóru, jen v případě závažných sporů, jejichž předmětem jsou záležitosti do padesáti hřiven ve stříbře a s výjimkou sporů, ve kterých bude předvolán před vévodu; v menších sporech je povinen přísahat před vstupem do modlitebny.

§ 20 Rovněž, stane-li se Žid obětí úkladné vraždy a nebude tedy moci svým přátelům svědčit, kdo jej zabil, ale po provedeném vyšetřování na někoho padne podezření, nařizujeme, aby byl podezřelý útočník Židům vydán.

§ 21 Rovněž, vztáhnou-li křesťané na nějakého Žida násilně ruku, nařizujeme, aby jim byla uřata ruka.

§ 22 Rovněž, židovský rychtář nebude příslušný k žádnému sporu mezi Židy, pouze v případě, že k tomu bude vyzván přímo jemu adresovanou žádostí.

§ 23 Rovněž, jestliže křesťan vykoupí zástavu, danou Židovi, ale neuhradí úroky, jestliže tyto úroky nezaplatí do měsíce, ať se k těmto úrokům začnou připočítávat další úroky z nezaplacených.

§ 24 Rovněž nařizujeme, aby nikdo nebyl hostem v židovském domě.

§ 25 Rovněž, jestliže Žid poskytne půjčku oproti zástavě statků nebo úpisu zemských velmožů a předloží o tom jako důkaz jejich zpečetěné dlužní úpisy, přičkeme zástavním právem tomuto Židovi náhradu v majetku anebo mu poskytneme ochranu proti zvůli.

§ 26 Rovněž, jestliže nějaký muž nebo nějaká žena odvede židovské dítě, nařizujeme, aby byli odsouzeni jako zloději.

§ 27 Rovněž, jestliže Žid od křesťana přijme zástavu a bude ji přechovávat po dobu jednoho roku a cena zástavy nebude převyšovat hodnotu půjčeného obnosu, Žid předloží zástavu příslušnému soudci a následně ji bude mít právo prodat. Jestliže jakákoli zástava

zůstane u Žida den po vypršení roční lhůty, Žid již nebude mít povinnost se ohledně ní zodpovídat.

§ 28 Rovněž nařizujeme, aby žádný Žid nebyl předvoláván k soudu kvůli vyplacení zástavy v den židovského svátku.

§ 29 Rovněž, jestliže kterýkoli křesťan Židovi násilím odebere zástavu nebo vtrhne do jeho domu a dopustí se tam násilí, bude přísně potrestán jako škůdce naší pokladny.

§ 30 Rovněž nařizujeme, aby se soud se Židem konal pouze na prostranství před modlitebnou, s výjimkou případů, kdy bude Žid v souladu s naším právem předvolán před naší osobu.

§ 31 Rovněž v souladu s papežskými výnosy a jménem Svatého otce přísně nařizujeme, aby se nadále nikdo v našem království neodvažoval osočovat Židy, že používají lidskou krev, protože podle jejich Zákona se všichni Židé mají zdržovat konzumace jakékoliv krve. Jestliže však bude nějaký Žid obviněn křesťanem z vraždy křesťanského dítěte, musí být usvědčen třemi křesťany a třemi Židy; bude li skutečně usvědčen, bude potrestán pouze takovým trestem, který je za tento zločin stanoven; pakliže výše zmínění svědkové dokážou jeho nevinu, stejný trest bude právem vykonán nad křesťanským žalobcem.

§ 32 Rovněž nařizujeme, aby Židovi bylo zaručeno vrácení jakékoli půjčky, ať už se bude jednat o zlato, peníze nebo stříbro, a to včetně úroků, které dluh navyšují.

§ 33 A aby vše výše řečené nabylo trvalé platnosti a závaznosti, vydali jsme na paměť tohoto nařízení tuto listinu, podepsanou svědky a opatřenou naší pečeti.

Fridericus [II.], Dei gratia dux Austrie et Styrie et dominus Carniole, omnibus hanc literam inspecturis salutem in perpetuum. Quoniam uniuscuiusque condicionis homines in nostro dominio commorantes volumus gratie ac benivolencie nostre participes inveniri, Iudeis universis in districtu Austrie constitutis hec iura statuimus ipsis inviolabiliter observanda:

§ 1 Statuimus itaque primo, ut pro pecunia mobili aut pro re immobili aut in causa querimoniali, que tangit personam aut res Iudei, nullus christianus contra Iudeum nisi cum christiano et Iudeo in testimonium admittatur.

§ 2 Item si christianus Iudeum inpetit asserens, quod ei sua pignora obligavit, et Iudeus hoc diffitetur, si christianus Iudei simplici verbo fidem adhibere noluerit, Iudeus iurando super equivalente sibi oblato suam intencionem probabit et transiet absolutus.

§ 3 Item si christianus obligaverit pignus Iudeo affirmans, quod Iudeo pro minori pecunia obligavit, quam Iudeus confiteatur, iurabit Iudeus super pignore sibi obligato, et quod iurando probaverit, christianus ei solvere non recuset.

§ 4 Item si Iudeus christiano testibus non assumptis dicat se pignus mutuasse, et ille negaverit, super hoc christianus sui solius iuramento se expurget.

§ 5 Item Iudeus recipere poterit nomine pignoris omnia, que sibi fuerint obligata, quocumque nomine vocentur, nulla de hiis requisicione facta, exceptis vestibus sanguinolentis et madefactis, quas nullatenus acceptabit.

§ 6 Item si christianus impetiverit Iudeum, quod pignus, quod Iudeus habet, ei furtim aut per violenciam sit ablatum, Iudeus iuret super illo pignore, quod cum recepit, furtim esse ablatum aut raptum ignoravit, hoc in suo iuramento implicito, quanto sit ei pignus huiusmodi obligatum, et sic probacione facta christianus sortem et usuras ei persolvat medio tempore accrescentes.

§ 7 Item si aut per casum incendii aut per furtum aut per vim res suas cum obligatis sibi pignoribus amiserit, et hoc constiterit, et christianus, qui obligavit, nichilominus eum impetit, Iudeus iuramento proprio absolvatur.

§ 8 Item si Iudei de facto inter se discordiam moverint aut guerram, iudex civitatis nostre nullam sibi iurisdictionem vendicet in eosdem, sed ipse dux aut summus terre sue camerarius iudicium exercebit. Si autem reatus vergit in personam, soli duci hic casus reservabitur iudicandus.

§ 9 Item si christianus Iudeo vulnus qualecumque inflixerit, reus duci solvat duodecim marcas auri sue camere deferendas, volnerato XII marcas argenti et expensas, quas pro suimet curacione impenderit medicine.

§ 10 Item si christianus Iudeum interemerit, morte digno iudicio puniatur et omnia rei mobilia et immobilia in ducis transeant potestatem.

§ 11 Item si christianus Iudeum ceciderit, ita tamen quod sanguinem eius non effuderit, solvet duci IIIIor marcas auri, percusso vero IIIIor marcas argenti; si pecuniam habere non potuerit, per detruncationem manus satisfaciat pro commisso.

§ 12 Item ubicumque Iudeus dominium nostrum transierit, nullus ei aliquod impedimentum prestabit nec molestiam inferat nec gravamen; sed si aliquas merces aut alias res duxerit, de quibus muta debeat evenire, per omnia mutarum loca non nisi debitam solvat mutam, quam solveret unus civium illius civitatis, in qua Iudeus eo tempore commoratur.

§ 13 Item si Iudei iuxta suam consuetudinem aliquem ex mortuis suis aut de civitate ad civitatem, aut de provincia ad provinciam, aut de una terra in aliam deduxerint, nichil ab eis a mutariis nostris volumus extorqueri; si autem mutarius aliquid extorserit, ut predo mortui, qui vulgariter rerawober dicitur, puniatur.

§ 14 Item si christianus cymeterium Iudeorum quacumque temeritate dissipaverit aut invaserit, in forma iudicii moriatur et omnia sua proveniant camere ducis, quocumque nomine nuncupantur.

§ 15 Item si aliquis temerarie iactaverit super scholas Iudeorum, iudici Iudeorum duo talenta volumus, ut persolvat.

§ 16 Item si Iudeus iudici suo in pena pecuniali, que wandel dicitur, reus inventus fuerit, non nisi XII denarios solvat ei.

§ 17 Item si Iudeus per edictum sui iudicis [vocatus ad iudicium] primo et secundo non venerit, pro utraque vice solvet iudici IIIor denarios; si ad tertium edictum non venerit, solvat XXXVI denarios iudici memorato.

§ 18 Item si Iudeus Iudeum vulneraverit, suo iudici duo talenta in penam, que wandel dicitur, solvere non recuset.

§ 19 Item statuimus, ut nullus Iudeus iuret super rodali, preterquam ad nostram presenciam evocatus.

§ 20 Item si Iudeus clam fuerit interemptus, ut per testimonium constare non possit amicis suis, quis eum interemerit, si post inquisitionem factam aliquem suspectum habere ceperint, non Iudeis contra suspectum pugilem volumus exhibere.

§ 21 Item si christianus alicui Iudee manum iniecerit violentam, manum illius volumus detruncari.

§ 22 Item iudex Iudeorum nullam causam ortam inter Iudeos in iudicium deducat, nisi per querimoniam fuerit invitatus.

§ 23 Item si christianus a Iudeo pignus suum absolverit ita, quod usuras non persolverit, si easdem usuras infra mensem non dederit, illis usuris accrescant usure.

§ 24 Item nullum in domo Iudei volumus hospitari.

§ 25 Item si Iudeus super possessiones aut litteras magnatum terre pecuniam mutuaverit et hoc per suas literas et sigillum probaverit, nos Iudeo possessiones assignabimus obligatas et ei eas contra violentiam defendemus.

§ 26 Item si aliquis vel aliqua puerum Iudei abduxerit, ut fur volumus condempnetur.

§ 27 Item si Iudeus receptum a christiano pignus per spacium anni tenuerit, si pignoris valor mutuatum pecuniam et usuram non excesserit, Iudeus iudici suo pignus demonstrabit et postea vendendi habeat libertatem. Si quod pignus per annum et diem aput Iudeum remanserit, nulli super hoc postea respondebit.

§ 28 Item volumus, ut nullus Iudeum super solutione pignorum in sua feriali die audeat coercere.

§ 29 Item quicumque christianus Iudeo per vim abstulerit pignus suum aut violentiam in domo eius exercuerit, ut dissipator camere nostre graviter puniatur.

§ 30 Item contra Iudeum nisi coram suis scolis nusquam in iudicio procedatur nobis exceptis, qui eos possimus ad nostram presentiam evocare.

§ 31 Item statuimus, ut et Iudei de talento per singulas ebdomadas non nisi octo denarios percipiant in usuris.

Ut autem hec nostra donacio graciosia perpetuam obtineat firmitatem, super hoc presentes litteras conscribi iussimus et sigilli nostri munimine roborari testibus, qui aderant subnotatis [...]

Datum aput Starchenberch anno ab incarnatione domini MoCCoXLIIII Kalendis Iulii secunde indictionis.

Orig.: Neznámý.

Kopie: Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, Cod. Guelf. 1007 Helmst. (14. století), fol. 45v–48v; Österreichische Nationalbibliothek Wien, Series nova 2584 (14. století, do roku 1934 rkp. 51 v Archivu kláštera Servitů, Rossau), fol. 115r–117r; tamtéž, Cod. 7702 (14. století), fol. 19r–21r; Stadtarchiv Wiener Neustadt, rkp. 3 (14. století), fol. 40r–42r.

Ed.: BUB II, č. 430, s. 283–287; MARCUS 1938, č. 6, s. 28–32 (překlad do angličtiny); SCHERER 1901, s. 179–184; CIB I, č. 45, s. 134–143 (vedle sloupce s textem Otakarových nařízení z roku 12[62]); MEILLER ed. 1853, s. 146–148; (další starší edice srov. BRUGGER/WIEDL edd. 2005, č. 25, s. 35–37).

Reg.: BRUGGER/WIEDL edd. 2005, č. 25, s. 35–37; ARONIUS ed. 1902, č. 547, s. 233–237.

Lit.: ANDICS 1988, s. 116; další starší literatura srov. BRUGGER/WIEDL edd. 2005, s. 37.

Pozn.: Statuta, tzv. Fridericiana, jsou pozoruhodná tím, že se jednalo o první zákony, platné pro více zemí současně: Rakousko, Uhry, Čechy a Moravu. Výnos si vynutila zvýšená přítomnost Židů a nutnost právního ošetření jejich postavení v rakouském prostoru. Fridericiana byla využita jako předloha pro dále uvedená *Statuta Iudeorum*, vydaná Přemyslem Otakarem II. pro Čechy a Moravu, a to téměř beze změn, vyjma obměn v panovnické titulatuře. Jsou také převzata do obdobných právních norem uherského krále Bély IV. (vydáno 5. prosince 1251) a polského panovníka Boleslava (vydáno 16. srpna 1265).

[1246–1248]

48

Dle kroniky tzv. Dalimila vtrhli za vlády českého krále Václava I. účastníci křížové výpravy do Čech a údajně s papežským privilegiem v rukách začali konfiskovat židovský majetek. Král se ale postavil na stranu Židů a povolil jim bránit se zbraní v ruce. Židé pak v bojích zabili dvě stě křížáků z německých oblastí říše.

Kap. 81, v. 1–16

O křížovnicích a o židech

Když do Čech křížovníci přijeli biechu,
ti nad židy papežovu moc jmiechu.

Té moci velikým stříbrem dobyli biechu
a s sobú mnoho lidí připravených jmiechu,
chtiee ot židův veliké peniezě bráti
nebo jě všěcky zjímati.

Král o tej válce počě netbati,
obojim řka: „Nechcu sě v to vázati.“

Řka: „Drž sě každý svého práva,
ktož ostojí, buď jeho hlava zdráva!“

Král židóm ku brani pokynu
řka: „Zbiete-li jě, nepočtu vám za vinu.“

Židé tajně oděnie a lidu dobychu,
a když na ně křižovníci udeřichu,
židové křižovníky pobichu
a na dvě stě tehdy Němcův zbichu.

Kap. 81, v. 1–30

Czu der zcít in Behem dy
kreuczir komen, ich sag, wy.
Di hettin dez bobists gwald
obir Iuden iung vnd ald.
Di gwald si zcu den stunden
mit groszin gut gewonnen;
mit in, dy si do hettin,
gewafint luet in den stetin.
Von den Iuden, als wit, als dy werlt
woltin si nemen groz gelt,
odir woldin si vohin
vnd si al irslan.
Der konig, als man gicht,
achte dez krigis nicht.
Er sprach zcu in beidir sit:
„Ich wil mit vwirm strit
gar vnvirworn sin.
Iclicher volge dem rechtin sin,
vnd wer gesigt, dem si irloubt,
daz er habe ein gesundes houbt.“

Der konig kein Iuden vink,
daz er si wil mit ir dink
beschirmen nacht vnd tag.
„Ob ir si irslahit,“ er sprach,
„ich wil vch kein schuld gebin.“
Do woffintin sich dy Iuden ebin
vnd gewafint lut si bittin
vnd dy cruzir do bestrittin.
Gein zewen hundirt si irslugin
Deutschir mit vnfugin.

Orig.: *Kronika tak řečeného Dalimila*, kap. 81; DAÑHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988a, s. 62–77.

Ed.: BROM ed. 2009, s. 490–493; KRČMOVÁ/VRBOVÁ/BLÁHOVÁ edd. 2005, s. 153–154; DAÑHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988b, s. 361–364, zvl. s. 361; JIREČEK ed. 1882, s. 182–183.

Lit.: GJ II/2, s. 660–661; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 10, s. 5; TOMEK 1892a, s. 188.

Pozn.: Událost nemá jasný historický předobraz. Podle některých odborníků (např. Zdeňka Kristena) by se mohlo jednat o křížovou výpravu vyhlášenou proti císaři Fridrichovi II. v letech 1246/1247. Český král Václav I. (1230–1253) shromáždil roku 1248 velké vojsko na podporu tohoto křížového tažení, které ale zároveň chtěl využít proti svému odbojnému synovi Přemyslovi (Přemysl Otakar II., od roku 1247 mladší král zvolený částí české šlechty, králem 1253–1278). Ve Václavově vojsku byly také oddíly Rakušanů a Uhrů. Do Prahy na Vyšehrad vojsko přitáhlo 13. února 1248, Prahu se mu ale získat nepodařilo a po neúspěšných jednáních nakonec 26. února 1248 panovník z města i s vojskem opět odcházel. Václav Prahu dobyl až roku 1249. Dalimil tak mohl popisovat útoky vojáků – cizinců z Václavova vojska na Židy. Žádný jiný pramen však tuto událost v souvislosti s Židy nepopisuje. Viz dále HAVRÁNEK/DAÑHELKA/KRISTEN edd. 1958, s. 288; NOVOTNÝ 1928, s. 794–807.

1249 srpen 15.–24. Jihlava (I)

49

Jihlavské privilegium A (§ 33):

Jihlavské městské právo stanoví, že žádný kupec, kramář, hostinský nebo Žid ani nikdo jiný nemá brát do zástavy nebo úschovy církevní majetek, leda před spolehlivými svědky.

Statuimus, ut nullus mercator, institor, tabernator vel Iudaeus nec aliquis aliquas res ecclesiasticas in pignore vel ad servandum recipiat, nisi sub certo testimonio. [...]

Orig.: SOkA Jihlava, AM Jihlava do r. 1848, Listiny, inv. č. 1 (Privilegium A, falzum, Jihlava, asi 1270–1278). Dvě pečeti: krále Václava I. a markraběte Přemysla na šňůrce ze žlutých, zelených a červených hedvábných nití.

Kopie (do roku 1500): Praha, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Strahovská knihovna, sign. DB V 58, fol. 27r–39r; tamtéž, Strahovská knihovna Praha, sign. DE IV 24, fol. 205v–215v (český překlad Petr Přespole, 1460); Österreichische Nationalbibliothek Wien sign. 14446, fol. 92r–31v; Národní knihovna Praha, sign. XVII E 17, fol. 139r–154r; Praha, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Strahovská knihovna, sign. DE IV 24, fol. 53r–67r, 68r–70v, fol. 183v–202r, fol. 203v–205v; tamtéž, Strahovská knihovna Praha, sign. DD V 50, fol. 161v–179v; ZA Opava, pob. Olomouc, MCO, sign. CO 530, fol. 122rb–133vb; SOkA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, kniha č. 2, fol. 1r–51r; Bayerische Staatsbibliothek München, Cgm 561, fol. 63va–72ra; SOkA Jihlava, AM Jihlava do r. 1848, kodex A, fol. 20vb–38vb; AM Praha, *Knihla instrukcí a rozličných pamětí*, Sbirka rukopisů, sign. 1865, fol. 130v (121v–133v, druhá polovina 15. století).

Ed.: CDB IV/I, č. 177, s. 310–311 (A, § 52); s. 321–322 (B, § 92d); CIM II, č. 5, s. 7–10; český překlad následuje v CIM II, k č. 5, s. 20 (10–30); CIB I, č. 39, s. 100 (82–119); CDM IX, č. 129, s. 104 (konfirmace Karla IV. z 27. května 1359); CDM III, č. 147, s. 117–119; CDM III, č. 148, s. 120–122; TOMASCHEK ed. 1897, s. 3–17, 70–133, 206–207; TOMASCHEK 1868, s. 56–261 (edice recenzí do roku 1416), s. 353–372 (příloha: edice jihlavského práva ze 14. století); TOMASCHEK 1859, s. 245 (193–300, včetně paralelního německého překladu těchto práv, který byl pořízen městským písařem Janem z Gelnhausenu ve druhé polovině 14. století); PEITHNER ed. 1780, s. 285 (261–291); HABRICH ed. 1781, s. 109–110 (76–121).

Extr.: STERNBERG 1837, s. 17–35; DOBNER ed. 1779, s. 225 (205–232).

Reg.: RBM I, č. 1226, s. 566–569; ARONIUS ed. 1902, č. 573, s. 244–245; SCHMIDT ed. 1832, č. 1, s. 1–5; č. 2, s. 5–6; č. 3, s. 6–7.

Lit.: PISKOVÁ A KOL. 2009, s. 88–108; KEJŘ 1998, s. 299; HOFFMANN 1981, s. 23–64; ŠEBÁNEK 1962, s. 125–142; HOFFMANN 1955, s. 704; MEZNÍK 1954, s. 3–28; ZYCHA 1900a, s. 40–297; TOMASCHEK 1868, s. 1–55; TOMASCHEK 1859, s. 29–68; STERNBERG 1836, s. 25–37.

Pozn.: Jihlavská práva měšťanů a horníků (*Iura civium et montanorum*) mají v privilegiu A, zvaném také *Iura originalia* (původní práva) čtyři hlavní části. V první jsou všeobecně formulována privilegia krále Václava I. a markraběte Přemysla, ve druhé čtyři (později pět) základních svobod udělených panovníky měšťanům a horníkům (tzv. *Libertates civium*). Třetí, nejobsáhlejší část obsahuje městské právo (*Statuta civilia*), čtvrtá nepříliš početné články práva horního. V CIM II byla edice jihlavského horního práva Jaromírem Čelakovským pro velký počet předchozích plnotextových edic vynechána. Tzv. *Libertates civium* byly potvrzeny jihlavským měšťanům císařem Karlem IV. majestátem vydaným v Praze dne 27. května roku 1359 a podobně také následujícími českými králi a markrabími moravskými. Moderní diplomatické zkoumání dovršili Jindřich Šebánek a Šáša Dušková edicí v CDB IV/I, č. 177, s. 290–328.

Některá města v Čechách a na Moravě, ale i v okolních zemích jako jmenovitě Čáslav, Kutná Hora, Kolín, Brno nebo Banská Štiavnica si záhy opatřila přepisy jak městských svobod, tak i ostatních jihlavských městských a horních práv udělených roku 1249, kterých se následně dovolávala jakožto svého práva. V právních rukopisech těchto i jiných měst se setkáváme s přepisy základních jihlavských práv buďto v původní formě anebo ve formě rozmnožené o nové články, které jihlavští konšelé k původnímu sepsání svého práva připojili někdy na konci 13. století. Důkazem, že užívali Jihlavských práv, je také několik německých a českých překladů z rozmezí 14. až 15. století, které se dochovaly v několika

rukopisech, stejně jako přepisy jihlavských městských práv v městských knihách jiných českých a moravských měst. Vývoj a dochování textů jihlavského městského a horního práva přehledně shromáždil František Hoffmann v PÍSKOVÁ A KOL. 2009, s. 90.

Základní text obsahuje proslulé privilegium A dlouho datované do roku 1249 (tak zařazeno jako falzum i Šebánkem a Duškovou v nejnovější edici v CDB IV/I). Problematice jihlavského městského a horního práva byla věnována velká pozornost nejenom co do počtu jeho edičního zpřístupnění, ale také velkým množstvím odborných monografií nebo studií. Zde snad postačí pouze shrnout závěry posledních výzkumů, které se shodují na tom, že se jedná o falzum jihlavské městské kanceláře, jež lze datovat do šedesátých, ale spíše sedmdesátých let 13. století. Jeho podoba byla dovršena až v polovině 14. století přimanipulováním panovnických pečeti. Autorem textu B byl s největší pravděpodobností jihlavský městský notář Heřman. Přestože nemá datum, lze ji poměrně spolehlivě datovat do roku 1290. Nutno podotknout, že právě opisy odvozené z textu B došly největšího pozdějšího rozšíření.

1249 srpen 15.–24. Jihlava (II)

50

Jihlavské privilegium B (§ 58):

Ustanovení jihlavského městského a horního práva „O Židech“

§ 1. Žádný Žid se v den Velkého Pátku nesmí po celý tento den stýkat s křesťany.

§ 2. Pokud by nějaký Žid cizoložil s křesťanskou ženou a byl při tom přistižen a usvědčen dvěma muži, oba cizoložníci mají být pohřbeni zaživa.

§ 3. Totéž ať se stane, pokud by smilnil křesťan s Židovkou a byl přistižen a usvědčen jedním křesťanem a dvěma Židy.

De Iudaeis

§ 1. Nullus Iudaeorum in Parascheve quicquam communionis cum christianis habere tenetur toto die.

§ 2. Et si aliquis Iudaeorum cum christiana muliere adulteratus fuerit, raptus et duobus viris convictus ambo vivi sepeliantur.

§ 3. Similiter fiat, si christianus cum Iudaea commisceatur, et raptus vincatur uno christiano et duobus Iudaeis.

Orig.: SOKA Jihlava, AM Jihlava do r. 1848, Listiny, inv. č. 2 (text B, neodeslaná, Jihlava, asi 1290).
Ed.: CDB IV/I, č. 177++, s. 310–311 (A, § 52); s. 321–322 (B, § 92d); CIM II, č. 5, s. 7–10; český překlad následuje v CIM II, k č. 5, s. 20 (10–30); CDM IX, č. 129, s. 104 (konfirmace Karla IV. z 27. května 1359); CDM III, č. 147, s. 117–119; CDM III, č. 148, s. 120–122; CIB I, č. 39, s. 100 (82–119); TOMASCHEK ed. 1897, s. 3–17, 70–133, 206–207; TOMASCHEK 1868, s. 56–261 (edice recenzí

do roku 1416), s. 353–372 (příloha: edice jihlavského práva ze 14. století); TOMASCHEK 1859, s. 296–297 (193–300, včetně paralelního německého překladu těchto práv, který byl pořízen městským písařem Janem z Gelnhausenu ve druhé polovině 14. století); HABRICH ed. 1781, s. 109–110 (76–121); PEITHNER ed. 1780, s. 285 (261–291).

Extr.: STERNBERG 1837, s. 17–35; DOBNER ed. 1779, s. 225 (205–232).

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 573, s. 244–245; RBM I, č. 1226, s. 566–569; SCHMIDT ed. 1832, č. 1, s. 1–5; č. 2, s. 5–6; č. 3, s. 6–7.

Lit.: PISKOVÁ a kol. 2009, s. 88–108; KEJŘ 1998, s. 299; HOFFMANN 1981, s. 23–64; ŠEBÁNEK 1962, s. 125–142; HOFFMANN 1955, s. 704; MEZNÍK 1954, s. 3–28; ZYCHA 1900a, s. 40–297; TOMASCHEK 1868, s. 1–55; TOMASCHEK 1859, s. 29–68; STERNBERG 1836, s. 25–37.

Pozn.: Viz předchozí záznam (č. 50).

1254 březen 29. Vídeň

51

Přemysl Otakar uděluje Židům usazeným v jeho zemích mnohá práva a svobody.

Nos Otakarus, Dei gracia rex Boemie, dux Austrie et Styrie et marchio Moravie, omnibus in perpetuum. Quoniam uniuscuiusque condicionis homines in nostro dominio commorantes volumus graciae et benivolencie nostre participes inveniri, universis Iudeis in regno nostro et dominio constitutis hec iura statuimus inviolabiliter observari: [...]

Et ut omnia, que premisa sunt, perpetue obtineant firmitatis robur, presens instrumentum cum testium annotatione ipsis dedimus cum sigilli nostri caractere pro cautela. [...]

Actum in Praga anno Domini millesimo CCLIIIo. Datum Wyenne per manum nostri prothonotarii magistri Arnoldi, IIIo Kalendas Aprilis.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Insert v konfirmaci privilegií vydané Karlem IV. 30. září 1356 ve Štaufu, srov. RBM VI, č. 456, s. 253; *Staré zemské, městské a jiné právo království českého*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 1864, fol. 259r–261r (první polovina 15. století); *Knihy instrukcí a rozličných pamětí*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 1865, fol. 138v–141v (druhá polovina 15. století); *Liber formarum Zacensis* (Žatecký formulář zvaný Staňkův), SOkA Louny, AM Žatec, sign. XVIIb 1, fol. 90v–91v (přelom 14. a 15. století).
Ed.: CDB V/1, č. 316, s. 471–474; CIM I, č. 3, s. 5–8; RBM II, č. 15, s. 7–10; CIB I, č. 45B, s. 134–142 (datováno do roku 1254); srov. RÖSSLER ed. 1845, č. VI, s. 177–187.

Reg.: BRUGGER/WIEDL edd. 2005, č. 39, s. 51–54; ARONIUS ed. 1902, č. 597, s. 255 (datováno do roku 1254).

Lit.: JAN A KOL. 2013, s. 298–299; DOLEŽALOVÁ 2012, s. 679; ŽEMLIČKA 2011, s. 243–244; HOFFMANN 2009, s. 381–382; ŽEMLIČKA 2002, s. 400–402; KEJŘ 1998, s. 298–299; HOENSCH 1989, s. 176; ANDICS

1988, s. 119; GJ II/1, s. 92; PĚKNÝ 2001, s. 23–24; ZACHOVÁ 1978, s. 72–74; SMOLÍK 1971, s. 7; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 24, s. 15–19; SCHERER 1901, s. 317–321; TOMEK 1892a, s. 289–290; KATZEROWSKY 1891, č. 2, s. 6.

Poznámka: Text privilegií se téměř doslovně shoduje s textem tzv. *Fridericiana* (viz výše, č. 47), liší se pouze arengou, titulaturou panovníka a svědečnou řadou, ve které jsou vesměs zastoupeni představitelé české šlechty. V § 10 je navíc stanoven trest za zabití Žida: viníkův majetek propadá panovníkovi. Ze soudobého zákonodárství, např. brněnského městského práva, známe ustanovení týkající se dluhů zemřelého, tzv. nárok mrtvé ruky (*in vulgari dicitur nach toder hant*). Toto vychází z události, kdy byl v Podivíně (německy Gostel) zavražděn jakýsi Žid. Vdova po zavražděném pohnala k soudu několik jeho dlužníků, kteří svůj závazek popřeli. Brněnské právo řeší otázku, zda ke zproštění závazku stačí, aby obžalovaný svůj dluh popřel, nebo musí své tvrzení podepřít výpovědí dvou svědků. Stanoví, že pokud věřitel pohání dlužníka beze svědků, stačí, jestliže tento odpřisáhne, že není dlužný. Pokud ho ovšem věřitel zažaluje a k soudu si přivede svědky, musí obžalovaný rovněž přivést svědky, kteří podpoří jeho tvrzení (srov. RÖSSLER ed. 1852, § 19, s. 12). V § 13 se naráží na u Židů běžnou praxi převážet na přání zesnulého jeho tělo tam, kde si mrtvý přál spočinout, včetně Svaté země. V § 18 zmíněné talenty byla numismatická jednotka: talent obsahoval dvacet solidů po dvanácti denárech (rozhodoval počet kusů, nikoli kvalita zrna). U § 25 je na okraji připsáno rukou 16. století: „Nebo jsi Žid byl, a nebos Židy přáteli jmiti musil.“

Statuta Judeorum, stejně tak jako obdobný zákon uherského krále Bély IV., obsahově vychází z židovského zákoníku Friedricha II. Svárlivého z roku 1244 (srov. CIB I, s. 134–142). Přemysl Otakar II. obnovil tato práva ještě roku 1268 pro brněnské Židy, srov. CDM IV, č. 16, s. 17–21, zde č. 54; GERBERT ed. 1772, č. XVI, s. 162–163. Také brněnská privilegia vycházejí z židovského ediktu Friedricha II. Svárlivého z roku 1244, s některými dodatky, které se týkají papežského zákazu obviňovat Židy z užívání křesťanské krve a stanovení povinnosti platit Židům pohledávky.

Novější bádání posouvá dataci dokumentu do roku 1262. Opírá se o skutečnost, že Otakar je titulován jako rex Boemie. Tento titul mu náležel až po korunovaci, která proběhla roku 1261.

1254 říjen 23. Sadská

52

Přemysl Otakar II. vyhláší dvě buly papeže Inocence IV., které zapovídají utlačovat Židy. Pod trestem exkomunikace nesmějí křesťané nutit Židy ke křesťanské víře, zabíjet je či zraňovat, brát jim peníze, rušit jejich obyčeje nebo je napadat při jejich slavnostech nebo ničit jejich hřbitovy.

Ottakarus, qui et Przyemysl, [...] protestamur, quod literas summi pontificis [...] Iudeis concessas [...] vidimus et audivimus in hunc modum continentes:

Innocencius [...]. Sicut Iudeis non debet esse licencia in synagogis suis ultra, quam premissum est, lege presumere, ita in hiis, que concessa sunt, nullum debent preiudicium sustinere. [...] quia tamen defensionem nostram et auxilia postulant [...] ipsorum petiti-

onem admittimus eisque proteccionis nostre clipeum indulgemus. Statuimus eciam, ut nullus Cristianus invitos vel nolentes ad baptismum venire compellat [...] veram quippe cristianitatis fidem habere non creditur, qui ad Cristianorum baptisma non spontaneus, sed invitus cognoscitur pervenire. Nullus eciam Cristianus eorum personas sine iudicio potestatis terre vulnerare aut occidere, vel suas illis pecunias auferre presumat, aut bonas, quas hactenus [...] habuerunt consuetudines immutare. Preterea in festivitatum suarum celebracione quisquam fustibus vel lapidibus eos nullatenus non perturbet neque aliquis ab eis coacta servicia exigat [...]. Ad hoc [...] decrevimus, ut nemo cimiterium Iudeorum inutilitare vel minuere audeat, sub obtentu pecunie corpora humata effodere, nec eciam aliquis eis obiciat, quod in ritu suo humano utantur sanguine [...], cum apud Fuldam et in pluribus aliis locis propter huiusmodi suspicionem multi Iudei sunt occisi; quod [...] ne deinceps fiat, districcius inhibemus. [...]

Innocencius episcopus [...] dilecto filio decano Erbipolensi salutem et apostolicam benedicionem. Obviare non credimus ecclesiastice honestati, si sedes apostolica, pia mater, Iudeos [...] sui expertes favoris et presidii non relinquat, sane sicut Iudeorum civitatis et diocesis Herbipolensis peticio nobis exhibita continebat. [...] Herbipolensis episcopus considerans, quod nonnulli Cristianorum [...] dictos Iudeos indebitis molestiis et exactionibus [...] affligebant [...] duxit generaliter statuendum ac eciam inhibendum, ne aliquis [...] Iudeos ipsos in parte aliqua, in personis, rebus vel familiis eorundem aliquatenus audeat ledere, invadere vel eciam in aliquo molestare [...]. Nos itaque predictorum Iudeorum precibus inclinati [...] discrecioni tue [...] mandamus, quatenus eosdem Iudeos [...] non permittas super hiis ab aliquibus indebite molestari [...].

Igitur cum sanctorum patrum concessionem et statuta nobis [...] documenta certa sint merito et exempla universis fidelibus regni nostri [...], damus [...] in praeceptis, ut et ipsi una nobiscum firmiter custodiant et observent universa et singula, que in hac pagina sunt expressa de Iudeis in predicto regno nostro constitutis et cimiteriis eorum, synagogis, rebus quoque et personis perpetuo indebite non ledendis [...].

Actum in Satesca anno gracia millesimo ducesimo quinquagesimo quarto, decimo kalendas Novembris.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: *Liber formarum Zacensis* (Žatecký formulář zvaný Staňkův), SOkA Louny, AM Žatec, sign. 16 b I, fol. 90v–91v (přelom 14. a 15. století); *Staré zemské, městské a jiné právo království českého*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 1864, fol. 258r–259r (první polovina 15. století); *Knihy instrukcí a rozličných pamětí*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 1865, fol. 137r–138v (druhá polovina 15. století).

Ed.: CDB V/1, č. 36, s. 76–77 (bez insertu); CIM I, č. 4, s. 9; RBM II, č. 41, s. 17–18; CIB I, č. 45, s. 131; RÖSSLER ed. 1845, s. 180.

Reg.: BRUGGER/WIEDL edd. 2005, č. 32, s. 42–44; ARONIUS ed. 1902, č. 603, s. 257; BÖHMER ed. 1857, č. 56, s. 430 (datováno 1253).

Lit.: KEJŘ 1998, s. 298; GJ I/1, s. XXV; GJ II/1, s. XXIV, 92; GJ II/2, s. 638; BRETHOLZ 1935, č. 6, s. 7; BRETHOLZ 1911, s. 81–87; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 25, s. 25.

Pozn.: Listina je inserována v konfirmaci židovských privilegií vydané Karlem IV. (30. září 1356, Štauf), kterou obsahují všechny uvedené kopie (edice v CIM I, č. 63, s. 99–100; regest v RBM VI, č. 456, s. 253): „Císař a král Karel potvrzuje pražským Židům jakož i všem ostatním Židům, služebníkům své komory, usazeným v českém království a v jeho zemích privilegia krále Otakara“ (*Karolus imperator et rex Iudaeis Pragensibus nec non omnibus aliis Iudaeis in regno Bohemiae et terris suis consistentibus, camerae suae servis, privilegia Ottakari regis [...] ratificat*). Český překlad, který je podle CIM I, č. 63, s. 100 obsažen „v knize *Práva rozličná* z 15. století uložené v knihovně Vyšehradské kapituly, s. 16“, dnes nelze dohledat. První bula papeže Inocence pochází z 22. října 1246 (CDB IV, č. 370, s. 532), druhá z 25. září 1253 (*Datum Asissii VII kalendas Octobris pontificatus nostri anno undecimo*).

Zmínka první citované buly o tom, že Židé při svých obřadech používají lidskou krev, a o zabíjení Židů ve Fuldě, byla do textu originální papežské buly asi doplněna. Musíme však upozornit na to, že druhá obecně platná bula byla adresována biskupství ve Würzburgu, pod nějž Fulda spadala, srov. pozn. 2 v CDB V/1, č. 36, s. 77.

1255 březen 8. Krems

53

Přemysl Otakar, panovník království českého, vévoda rakouský a markrabě moravský propůjčuje Židům svých zemí výsady.

[...] § 27 Und ob das phant pey dem juden ain jar und ain tag beleibt, so sol er darnach nyemant darumb antwurten.

§ 28 Item wir wellen, das nyemant ainen juden umb losung die phant an seinem veirtag tue genöten.

§ 29 Item welcher christen aynem juden mit gewalt nympt seine phant oder frevelich in sein haus gieng, der sol als ain wuechster unser chamer swerlich gepessert werden.

§ 30 Item gegen ainem juden schol nicht, nur in sein schuel in dem gericht geschlagt werden ausgenommen uns, wir mugn zu unser gegenwertikait vordern.

§ 31 Item wir seczen, das sy von ainem phunt phening nicht mer denn acht phenning nemen zu gesuech.

§ 32 Item nach dem aufsatz pabst Innocencii [IV.], unsers heiligen vaters, seczen wir und verpietn strengikleich, das fürbas kain jud in unserer herschaft geczigen werden, das sy menschlichs pluet nützen, semt nach dem gepot der gesetze jerlich von allem pluet sich die juden enthalten.

Das aber alles, daz vorgeschriben ist, kraft hab ewiger vestigung, haben wir gepoten, den gegenwurtigen brief den juden zu geben zu ainer sichtigen gezeugnus und sicherhait mit bewarung unser insigel gesterckt.

Geschehen und geben zu Krembs nach Christi gepurd tausent zway hundert jar und darnach in dem fünfundfünfczigsten jar an dem achten tag des mercenzen.

Orig.: Neznámý.

Kopie: *Liber privilegiorum Novae Civitatis*, Stadtarchiv Wiener Neustadt, sign. A 1/1, fol. 15r–16r – §§ 1–27 (lat. kopie z 15. století); Österreichische Nationalbibliothek Wien, sign. 2988, fol. 128–132 (německá kopie ze 16. století); Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, Cod. Guelf. 603, fol. 91r–94v (kopie ze 16. století); *Liber memorabilium I (1735–1744)*, Stadtarchiv Krems, s. 13–15 (novodobá německá kopie).

Ed.: CDB V/1, č. 41+, s. 85–88; č. 41+*, s. 89–91; srov. RÖSSLER ed. 1845, č. VI, s. 177–187.

Reg.: BRUGGER/WIEDL edd. 2005, č. 339, s. 51–54.

Lit.: BRUGGER 2004, s. 26; GJ II/2, s. 638; LOHRMANN 1990, s. 85–87; HOENSCH 1989, s. 176; SCHWARZ 1917, s. 18; ZACHOVÁ 1978, s. 71; BRETHOLZ 1935, č. 7, s. 7.

Pozn.: Tyto výsady jsou z obsahového hlediska výtahem výše v plném znění uvedených statut, tzv. Friderician, s tím rozdílem, že arenga uvádí odlišnou titulaturu (král místo vévoda) a ve svědečné řadě jsou vedle panovnických služebníků zastoupení zástupci české šlechty. Text těchto privilegií se v níže uvedených paragrafech liší jazykem, nikoli však obsahem. Srov. edikt vévody Fridricha Rakouského, adresovaný Židům, z 1. července 1244 ve Starhemburgu, viz č. 47 a privilegia krále Přemysla Otakara českému a moravskému židovstvu z 29. března 1254 ve Vídni (č. 51) a z 23. srpna 1268 v Brně, viz č. 54.

1262 březen 29. Vídeň viz 1254 březen 29. Vídeň (č. 51)

1268 srpen 23. okolí Brna

54

Král Přemysl Otakar II. potvrzuje privilegia, která už dříve dal Židům usazeným v českém království. Zvláště připojuje privilegia určená brněnským Židům: žádný Žid ať nepřijímá jakoukoli zástavu od kohokoli po západu slunce a ať se neujímá věcí, u nichž je podezření, že byly ukradeny, ledaže o nich svědčí dva přísežní měšťané. Židé také mají přispívat čtvrtinou na opravu městských hradeb a příkopu.

[...] Nullus Iudeus moram trahens in civitate Brunnensi pignus quodcunque post occasum solis a personis quibuscunque notis vel ignotis recipiat, etiam de die nec de equis, bobus,

vaccis, seu rebus aliis, de quibus suspicio subtractionis habetur, se nullatenus intromittat, nisi sub duorum civitatis testimonio iuratorum. Iudei etiam pro reparatione murorum et fossati civitatis debent contribuere quartam partem. [...].

Actum apud Brunnam anno Domini MCCLXVIII [...] et datum [...] decimo calendas Septembris [...].

Orig.: Nedochovaný.

Kopie: *Liber negotiorum civitatis Hradisch*, SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště I, inv. č. 145, fol. 32r–33v (14. století); AM Brno, Sbíрка rukopisů a úředních knih, rkp. 2, fol. 125v–126v (14. století); AM Brno, Sbíрка rukopisů a úředních knih, rkp. 5 (1446), fol. 219v–221r; AM Brno, Sbíрка rukopisů a úředních knih, rkp. 2762 (1491), fol. 42r–44r; MZA Brno, G 12 – Cerroniho sbírka II, č. 91, inv. č. 208, fol. 3r–5v (17. století); AM Brno, Sbíрка rukopisů a úředních knih, rkp. 1, fol. 221v–226r (14. století, něm. překlad).

Ed.: CDB V/2, č. 566, s. 137–143; CIB I, č. 45B, s. 134; CDM IV, č. 16, s. 17–21; RÖSSLER ed. 1852, s. 367 (něm. překlad); GERBERT ed. 1772, č. XVI, s. 162–163.

Reg.: BRUGGER/WIEDL edd. 2005, č. 47, s. 62–65; RBM II, č. 622, s. 241; ARONIUS ed. 1902, č. 731, s. 308; BÖHMER ed. 1857, č. 197, s. 443.

Lit.: FLODR 1992, s. 171; GJ II/2, s. 510, 638; HOENSCH 1989, s. 177; ZACHOVÁ 1978, s. 73; DRÍMAL 1958, s. 126; BRETHOLZ 1935, č. 10, s. 8–9; BRETHOLZ 1911, s. 102–105; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 27, s. 31.

Pozn.: Listina ještě rozšiřuje privilegia daná králem Přemyslem (viz výše dokument č. 51 z 29. března 1254, vydaný ve Vídni). Dva poslední paragrafy týkající se Brna byly zřejmě součástí jiné verze téže konfirmace určené pro Brno. Antonín Boček je podle uvedené městské knihy zařadil do své edice v CDM, ostatní editoři je obvykle připojují s poznámkou k vydání statut z roku 1254, s nimiž se jinak text této konfirmace doslova shoduje. Podrobně o textové tradici listiny, dalších edicích a literatuře v CDB V/2, s. 137–138.

1273 srpen 18. (I)

55

Roku 1273 došlo v Praze k velké povodni, při které byla zničena řada budov, zahynulo mnoho lidí a voda dosáhla až ke kostelu sv. Jiljí a skrz židovskou čtvrť až ke kostelu sv. Františka. Zpráva o tom byla zapsána do druhého pokračování Kosmovy kroniky.

Anno domini 1273, XV Kal. Septembris inundatio aquarum facta est magna in flumine Wltaviae, ita ut capella lignea, quae sita erat ante pontem in Piesek totaliter cum fundamento defluxit, et alia ecclesia lapidea, quae erat sub ponte in insula, pars eius media collisa est, et omnia molendina, quae erant circa civitatem Pragensem, cum aqua confracta defluerunt; homines plurimos suffocavit, aedificia plurima subvertit. In campis annona

et foenum de pratis cum alluvione descenderunt; ortos olerum vitiavit, per civitatem Pragensem fluxit, extendens meatus suos usque ad ecclesias sancti Aegidii et ecclesiam sancti Nicolai, fluens per totum vicum Iudaeorum usque in ecclesiam sancti Francisci.

Orig.: *Annales Bohemiae* 1196–1278; FRB II, s. 282.

Ed.: FRB II, s. 301.

Lit.: TOMEK 1892a, s. 257, 595.

Pozn.: Z kronikářského záznamu je patrné, že povodeň roku 1273 významně zasáhla staroměstské osídlení. Zaplavena byla zřejmě oblast od dnešní Husovy ulice až ke konventu minoritů a klarisek (dnešnímu Anežskému klášteru).

1273 (II)

56

Jan Marignola ve své kronice zaznamenal, že roku 1273 došlo v Praze k velké povodni, při které byla zničena řada budov, zahynulo mnoho lidí a voda dosáhla až ke kostelu sv. Jiljí a skrz židovskou čtvrť až ke kostelu sv. Františka.

[...] anno sequenti [1273], tanta fuit Prage inundacio aquarum, quod pontem fregit et infinita dampna intulit tam urbi quam villis et ecclesias multas et molendina destruxit, plures homines sunt submersi et olera et sata desertavit, et pertigit aqua usque ad ecclesiam sancti Egidii et per vicum Iudeorum usque ad ecclesiam sancti Francisci.

Orig.: Johannes de Marignola, *Chronicon Bohemiae*, Národní knihovna Praha, sign. I D 10 (fol. 1r–102v), fol. 73r; FRB III, s. 490–491.

Ed.: FRB III, s. 572.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 30, s. 32; TOMEK 1892a, s. 257, 595.

Pozn.: Jan Marignola pravděpodobně čerpal z *Annales Bohemiae* (viz č. 55).

1273 prosinec 16.

57

Olomoucký biskup Bruno posílá papeži Řehoři X. na jeho žádost zprávu o církevních poměrech v německém království a sousedních zemích; v posledním odstavci zmiňuje i své poznatky o Židech, kteří mají křesťanské kojné, účtují si úroky při půjčování peněz, vykonávají veřejné úřady nebo zastavují kradené věci a posvátná roucha.

[...] De infidelibus inter nos conversantibus deo teste de hereticis nihil scimus. De Iudaeis vero dicimus, quod christianas habent nutrices, usuras patenter exercent et eas indigentibus aggravant ultra modum in tantum, ut infra annum excedant etiam ipsam sortem. Publica exercent officia, telonearii, monetarii fiunt, et cum alias sunt infideles, fidem minimam etiam in his servant. Furantes calices, vestes sacras nec non et libros recipiunt a furibus et servant; et cum sic acceptos cogantur restituere christiani, si apud eos fortassis inveniuntur, Iudaei eos restituere non coguntur. [...]

Orig.: Archivio Segreto Vaticano, A. A. Arm. I–XVIII, n. 3104.

Kopie: *Collectio antiquorum instrumentorum*, Biblioteca Vallicelliana Roma, sign. B 12, fol. 597v–598r (16. století ?).

Ed.: CDB V/1, č. 719, s. 369–376 (odst. 9, s. 375); MGH Const. 3, č. 620, s. 589; RBM II, č. 845, s. 342–348; CDM VI, č. 6, s. 364–370.

Reg.: RI VI/1, č. 42d, s. 27; PALACKÝ 1838, č. 331, s. 43 (k roku 1274); DOBNER ed. 1764, č. 90, s. 276 (k roku 1267).

Lit.: KEJŘ 1998, s. 298; STOOB 1977, s. 90–91; GJ II/2, s. 628; BRETHOLZ 1935, č. 11, s. 9; ŠUSTA 1935, s. 126–128; BRETHOLZ 1911, s. 105–106; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 29, s. 32; GOLL 1902, s. 487–490; FRIEDLÄNDER 1900, s. 8–9.

1273–1278 (formulářová sbírka)

58

Přemysl Otakar II. osvobozuje brněnské Židy na jeden rok počínaje svátkem sv. Michala od placení veškerých dávek, daní a od jiných služebností. Činí tak z milosrdenství vůči Židům, kteří byli ‚cizími pány‘ tak utiskováni a sužováni, že zcela zchudli. Král nařizuje moravským mincmistrům, aby Židy nenutili přijímat denáry z mincovny, a přikazuje moravskému komořímu, aby je on ani brněnsští konšelé nezatěžovali odvody, dále aby nikomu nebyli povinni platit dluhy, pokud by jim nebyly zaplaceny peníze, které půjčili; rovněž nemají být poháněni před soud, leda pro vraždu, krádež a podvod. Pro ty budou souzeni, jak tomu bylo dříve, podle privilegia, které jim ohledně jejich práv udělil on sám a jeho otec.

[...] Iudeorum igitur in Brunna degencium miseriam et pressuras, quibus [...] acerbe molestati et angariati fuerint hactenus per alienos dominos, [...] miserantes, a solutione collecte cuiuslibet sive steure necnon omni servitutis genere [...] eos universos et singulos a festo b. Michaelis primo futuro et per unius anni spacium exemptos esse volumus et immunes [...]. Mandamus tenore presencium, quod infra prescriptum annum magistri monete Moravie non compellant eos recipere denarios de moneta, quod camerarius

Moravie et iurati Brunnenses non molestent ipsos nec angarient, quod nemini teneantur solvere debita, nisi ipsi ea, que crediderunt, soluta fuerint, necnon et quod nullum iudicium seu per aliquem iudicium sumatur aut fiat de ipsis vel ipsorum aliquibus nisi in tribus dumtaxat casibus, homicidii videlicet, furti, falsi, in quibus secundum formam privilegii ipsis super iuribus eorum a patre olim nostro et nobis indultum est, ratione previa iudicentur. [...].

Orig.: *Summa Henrici Italici (de Isernia)*, původně v Staatsarchiv Königsberg Ms. 281^a, s. 205–206, dnes nezvěstný.

Kopie: Archiv Národního muzea, Sběrka opisů, sign. ANM II 14, sub dato (18.–19. století).

Ed.: RBM II, č. 2556, s. 1101; VOIGT ed. 1863, č. 189, s. 176–177; CDM VII, č. 384, s. 927.

Lit.: PĚKNÝ 2001, s. 25; JANÁČEK 1972, s. 883–885 et passim; GJ II, s. 137; BRETHOLZ 1935, č. 12, s. 9; ENGEL 1928, s. 5, 166; ŠEBÁNEK 1928, s. 411; BRETHOLZ 1911, s. 366; PETROV ed. 1907, s. 24; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 28, s. 31; DUDÍK 1882, s. 233.

Pozn.: Formulářová sbírka Jindřicha z Isernie se dochovala ve více rukopisech ne zcela stejného obsahu. Citovanou listinu obsahuje jen Codex Regiomontanus, tj. rukopis původně uložený v Královci (Königsberg), jehož dochování se nepodařilo ověřit. Rozpětí let 1273 až 1278 udává BONDY/DVORSKÝ 1906 a má ho i BRETHOLZ 1935, s. 10, ale na časové zařazení jsou i jiné názory, ŠUJAN 1928, s. 112 např. datuje 1254. Nicméně listina mohla vzniknout teprve po privilegii z roku 1268 (viz výše) a nepokojích z roku 1273 a před smrtí Přemysla Otakara II. v roce 1278. Bertold Bretholz sám (BRETHOLZ 1911, s. 366) se přiklání k roku 1276. Král Přemysl odkazuje na listinu svého otce, mohl mít tedy na mysli privilegium Václava I. z roku 1249. Svým privilegiem míní zřejmě ono z 29. března 1254, vydané ve Vídni, zde viz č. 51 nebo nařízení z 23. srpna 1268, vydané v okolí Brna, zde viz č. 54.

1278 červenec 13. Rožmberk

59

Jindřich z Rožmberka před výpravou do Rakous ve zbožné nadaci klášteru ve Vyšším Brodě vypočítává své věřitele a výši dlužných částek; mezi jmény věřitelů figuruje jméno jistého Mojžíše, kterému Jindřich dluží sedmnáct talentů.

[...] Ego Heinricus de Rosenberch ad expeditionem Austrie proficiscens [...], quia varius est eventus belli, [...] venerabilium fratrum in Hohenfu^ort orationi me committens [...], de bonis [...] meis collatis forum in Merica et villam in Gerbrehtslag [...] in remedium anime mee nec non progenitorum meorum domui sancte Marie in Hohenfu^ort tradidi iure perpetuo possidenda [...]. Hiis autem debitis me fateor obligatum: primo domino Benate purchravio triginta sex marcas [...]; item Iacobo Leydnycerio duodecim marcas et viginti talenta [...]; item Ulrico de Wischel septem fertones; item Alwico viginti talenta [...]; item

Môsió sedecim talenta, pro quibus sibi villam in Chaltenbrunne obligavi; item Wernhardo Turdlingerio decem marcas et octo talenta [...]; item Ulrico Lednicerio tredecim talenta; item Ulrico, iudici seniori, sex talenta; [...].

Datum in Rosenberch in die sancte Margarete virginis.

Orig.: Archiv Vyšší Brod, OCist., sign. 1278 iul. 13. Pečeť Jindřicha z Rožmberka na pergamenovém proužku.

Ed.: CDB V/2, č. 879, s. 616–617; MILLAUER 1932, č. 13, s. 76; PANGERL ed. 1865, č. 25, s. 30.

Reg.: RBM II, č. 1131, s. 485.

Lit.: ŽEMLIČKA 2011, s. 281; ŠEBÁNEK/DUŠKOVÁ 1956, č. 21, s. 81.

Pozn.: Jindřich z Rožmberka byl jediným z významných Vítkovců, který se po roce 1289 přiklonil na stranu krále. srov. CHARVÁTOVÁ 2007, s. 113, 118; PÁNEK A KOL. 2011, s. 38. Ačkoliv není výslovně řečeno, že věřitel Mojžíš byl Žid, usuzujeme tak na základě jeho jména a skutečnosti, že páni z Rožmberka byli jedním z máločetných rodů, které si směly držet Židy, a rovněž z druhu transakce – úvěrového obchodu.

1278 červenec 17. Modřice

60

Olomoucký biskup Bruno vyhlašuje rozsudek ve sporu mezi Erclinem, farářem kostela Všech svatých v Brně, který patří pod patronátní právo kláštera v Oslavanech, a Židem Natanem o zcizení věna tohoto kostela. Podle výroku, který vynesli čtyři rozhodčí jmenovaní oběma stranami, má Erclin dát Židu Natanovi 30 hřiven stříbra na vykoupení věna kostela, a to má být kostelu Všech svatých zcela navráceno. Část těchto 30 hřiven se zavazuje zaplatit probošt patronátního kostela v Oslavanech z budoucích výnosů vykoupěného věna.

Nos Bruno [...] Olomucensis episcopus tenore presentium protestamur [...], quod cum discordia sive controversia inter Erclinum plebanum Omnium sanctorum apud Brunam ex una et Nathan Iudeum super obligationem sive alienacionem dotis ecclesie Omnium sanctorum ex parte altera aliquamdiu verteretur [...], ex utraque parte in arbitrium quatuor proborum virorum fuit legitime compromissum, in magistrum videlicet: Johannem de Mochln, doctorem decretorum, et magistrum Henricum de Witys ex parte Erclini, et in dominum Achillem militem nostrum et Johannem notarium nostrum ex parte Nathan Iudei, tandem predicti quatuor arbitri [...] tale arbitrium protulerunt, quod prefatus Erclinus pro redemptione dotis ecclesie Nathan Iudeo dabit XXX marcas argenti, tam pro pecunia capitali, tam etiam pro usura, et dos ecclesie Omnium sanctorum, [...] integraliter revertetur. Et quia prefatam summam Erclinus integraliter solvere non poterat [...], prepo-

situs de Ozla, patronus ecclesie Omnium sanctorum partem pecunie promisit solvere de redditibus dotis ecclesie exsolute [...]. Et quoniam prefatus Iudeus est certificatus de predicta summa XXX marcarum per fideiussoriam caucionem, que sibi suis temporibus persolvetur, prefatam dotem ad ecclesiam Omnium sanctorum confirmamus perpetuo [...].

Datum in Modriz anno Domini millesimo CCLXXVIII, XVI Kalendas Augusti.

Orig.: AM Brno, Sbírka listin, mandátů a listů, inv. č. 32. Pečeť biskupa Bruna ze Schauenburku, poškozená, na červených hedvábných nitích.

Ed.: CDB V/1, č. 880, s. 617; CDM V, č. 52, s. 263.

Reg.: RBM II, č. 1133, s. 485.

Lit.: KEJŘ 1998, s. 298; BRETHOLZ 1935, č. 13, s. 10; BRETHOLZ 1911, s. 106–108.

1278 září 20. Ivančice

61

Německý král Rudolf I. potvrzuje a rozšiřuje práva a výsady města Olomouce s ustanovením, aby tamější Židé byli povinni odvádět stejné berně a podílet se na výdajích města stejným způsobem jako ostatní obyvatelé Olomouce.

Rudolfus, [...] Romanorum rex [...]. Nos predictis civibus <Olmuzensibus> omnes gracias [...], quas a quondam Ottackaro, rege Boemie, [...] tenuerunt, rata habemus et grata, easque [...] confirmamus. [...]. Insuper volumus et presenti sancimus edicto, ut Iudei civitatis predictae, universi et singuli in solvendis nobis contributionibus sive stiuris ac civitatis oneribus sustinendis sicut et cives predicti omnimodis astringantur. [...]

Datum in castris apud Iwanschicz XII. Kalendas Octobris, indiccione sexta, anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo octavo, regni vero nostri anno quinto.

Orig.: ZA Opava, pob. Olomouc, AM Olomouc, Listiny, inv. č. 3. Pečeť krále Rudolfa I., olámaná, na červených a žlutých hedvábných nitích.

Ed.: CDM IV, č. 157, s. 217–218; BOČEK 1835, s. 49.

Reg.: SPÁČIL 1998, č. 3, s. 67; RBM II, č. 1147, s. 493; PARSCH 1901, č. 3, s. 3; RI VI/1, č. 1008, s. 255.

Lit.: KEJŘ 1998, s. 299; GJ II 2, s. 628; GJ I, s. 254; BRETHOLZ 1935, č. 14a, s. 11; BRETHOLZ 1911, s. 108; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 33, s. 33.

Pozn.: BONDY/DVORSKÝ 1906 datuje do října 1278.

[září 1278] (formulářová sbírka)**62**

Německý král Rudolf I. potvrzuje a rozšiřuje práva a výsady obyvatel města Brna a připojuje ustanovení, aby tamější Židé zachovávali dosavadní zvyklosti a platili daně a veškeré dávky stejně jako ostatní měšťané v Brně.

[...] eisdem civibus <Brunnensibus> [...] confirmantes omnes et singulas libertates, [...], que [...] ex indulto quondam Otocari, illustris regis Bohemie, [...] tenuerunt. Ex quibus aliquas gratias ipsis factas presentibus ampliamus. [...]. De Iudeis quoque taliter iudicamus, ut in civitatis oneribus una cum civibus sustinendis servatas hactenus consuetudines non offendant.

Orig.: Nezvěstný.

Ed.: GERBERT ed. 1772, č. XVI, s. 162–163; RBM II, č. 1140, s. 490; CDM V, č. 55, s. 266; BOČEK 1835, s. 45.

Reg.: RI VI/1, č. 1014, s. 256.

Lit.: KEJŘ 1998, s. 299; BRETHOLZ 1935, č. 14b, s. 11; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 32, s. 32.

Pozn.: Jediný dostupný text obsahuje vydání Gerbertovo, které se opírá o blíže neidentifikovaný vídeňský rukopis (viz GERBERT ed. 1772, s. XIX–XXI) a z něhož vycházejí i všechny další citované edice. Listina je bez data, ale náleží zřejmě do stejného časového období jako následující určená pro Olomouc, tj. do září 1278, Bohumil Bondy uvádí datum 15. září 1278. Rudolf I. Habsburský jako římský král vládl v letech 1273 až 1291.

1278–1305 (městská kniha)**63**

Král Václav II. potvrzuje a obnovuje Židům na Moravě privilegium, které dostali od jeho otce krále Přemysla Otakara II.

Wenceslaus, [...] rex Boemie et marchio Moravie. [...] Huius igitur tenore privilegii noverint [...], quod quanquam Iudei per nefandum, quod patres eorum scelus commiserunt in domino nostro, filio dei vivi, privilegio iuris naturalis privati in calamitatem servilis conditionis miserabiliter sint redacti, tamen [...] Iudeorum degentium in Moravia precibus et monitis inclinati, benignius privilegium quoddam per d. Othakarum, regem Bohemiae, [...] ipsis concessum vidimus et contenta in eo [...] renovantes ratificamus et vigere volumus stabili robore firmitatis. [...], tenor ac continencia eius talis: [...].

Orig.: Nedochovaný.

Kopie: AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 2 (14. století), fol. 125v; AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 5 (15. století), fol. 219; AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 1, fol. 224 (asi 13. století, německá verze).

Ed.: RÖSSLER ed. 1852, s. 367 (něm. verze).

Lit.: FLODR 1992, s. 171; BRETHOLZ ed. 1935, č. 16, s. 11; BRETHOLZ 1911, s. 109.

Pozn.: Obdobná listina byla vydána ve stejné době pro Znojmo, což lze vyvozovat z toho, že ve shodném textu je zmínka o Židech na Moravě nahrazena slovy: „přece na prosby Židů žijících ve Znojmě“ (*tamen [...] Iudeorum degentium in Znoyma precibus*). Listina pro Znojmo se shodným textem je obsažena ve formulářové sbírce *Summa Henrici Italici (de Isernia)* v rukopise Zdeňka z Třebíče (NK I E 48, fol. 53r–v) a vydána v RBM II, č. 2390, s. 1034, jak to dokládá i PETROV 1907, s. 46. Privilegium Přemysla Otakara II. (z 23. srpna 1268, zde č. 54) inserované v originále, ve formuláři a tudíž ani v edici není.

[1282–1283]

64

Ve Zbraslavské kronice je zaznamenáno, že na začátku osmdesátých let 13. století, snad přímo v letech 1281 a 1282, kdy v Čechách vypukl hladomor, dopadla tíživá ekonomická situace také na cisterciácký klášter v Sedlci. V jejím důsledku byli mniši nuceni rozprodávat majetek konventu a zastavovat klenoty Židům.

Eo tempore per totum regnum Bohemie monasteria destruuntur et quorum progenitores fundaverunt ecclesias, hii crucifixi patrimonio moliuntur insidias. Bona ecclesiastica per reproborum violencias distrahuntur et ubi sex persone prius copiosum victum habuerant, ex hoc due difficillime nutriuntur. Monasterium siquidem Scedilicense ad tantam devenit inopiam, quod nichil penitus ibi remanserat, unde fratres suam possent evadere egestatem. Grangie ipsorum perierunt, structure corruerunt et villis spoliatis census de pauperibus suis tollere nequiverunt. Non habentibus igitur fratribus, unde viverent, mobilia venduntur, et cleinodia monasterii Iudeis sub usurarum voragine exponuntur. Auxilium amicorum queritur, sed qui perituro succurrat monasterio, nullus penitus invenitur. Quid amplius? Consumptis hiis, que habere poterant, annona deficiente panem de multis granorum generibus congestum cum graciaram accionibus fratres comederunt; panis rudis, potus tenuis, alius quoque victus dabatur miserabilis, cibaria brutis apta monachis prepontur, quia pisa, olus et rapule, si tamen habentur, oleo aut adipe rarissime condiuntur.

Orig.: *Chronicon aulae regiae* I, cap. 13; FRB IV, s. XV–XVII.

Ed.: FRB IV, s. 18; DOBNER ed. 1784, s. 43.

Lit.: CHARVÁTOVÁ 1998, s. 106, 117; JANÁČEK 1972, s. 895; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 34, s. 33.

Pozn.: Autorem této části kroniky je Ota Durynský. V letech 1281 a 1282 vypukl v Čechách hladomor. Cisterciácký klášter v Sedleci (dnes součást Kutné Hory) byl v této době spravován opatem Valthemem, údajně starým a slepým mužem. Podle líčení opata zbraslavského kláštera Oty prořídilý konvent přinutil tamního opata Valthelma k resignaci a v nové volbě se stal opatem Heidenreich, za něhož měl sedlecký klášter dojít opětovného rozkvětu.

1283–1297 (formulářová sbírka)

65

H. řečený Velký a jeho bratr Ondřej z Vysokého Mýta potvrzují, že si vzali u pražského měšťana Jakuba Velflova čtyři štučky jemného plátna z Tournai na dluh, který se zavazují do roka řádně zaplatit. Pakliže svému závazku nedostojí, Jakub má právo dlužné peníze vzít u Židů nebo kupovat a prodávat látky na jejich účet; veškeré ztráty jim budou přičteny k nákladům.

H. Magnus et Andreas frater noster cives de Muta [...] profitemur, quod [...] Iacobo quondam filio Wolflini tenemur XLIV marcas argenti et fertonem puri argenti Pragensis ponderis pro quatuor staminibus de Dorn levibus apud eundem Iacobum in credencia receptis; quam summam [...] exsolvere promittimus [...] ad unius anni spacium [...]. Quod si non fecerimus [...], Iacobus habet [...] facultatem prescriptam pecuniam recipiendi in Iudea vel pannos emendi vel eciam vendendi super dampnum nostrum sub [...] recepcionis vel vendicionis cautela, ut omne dampnum [...] sibi refundere promittimus.

Orig.: *St. Pauler Formular*, Stiftsarchiv St. Paul Lavanttal, rkp. XXXII c 261, fol. 63d.

Ed.: LOSERTH ed. 1896, č. 15, s. 35–36.

Pozn.: Dornem je míněno město Tournai, odkud se do Čech dovážely luxusní látky, srov. GRAUS 1950, s. 23.

1283–1297 (formulářová sbírka)

66

Václav de Reuma, malostranský měšťan, potvrzuje, že si vzal u Konráda Velflova třicet hřiven stříbra a pět věrdunků, za které mu zastavil svůj dům tamtéž. Pakliže nesplatí svůj dluh do roka, jak se zavázal, a svému závazku nedostojí, má právo dlužné peníze vzít u Židů,

základní obnos plus úroky. Za Václavův dluh navíc ručí za stejných podmínek Mikuláš Radost svým domem.

Wenceslaus de Reuma civis Nove civitatis sub castro in Praga notum fieri cupio [...], quod Conrado quondam filio Wolflini [...] civi Pragensi in triginta marcis argenti examinati et quinque fertonibus, quos sibi teneor, domum meam, quam inhabito, sitam sub castro antedictae civitatis usque ad festum Pasche proxime affuturum duxi presentibus obligandam tali condicione [...], quod si prefatam meam domum dicto termino a dicto Conrado non exsolvero [...], Conradus liberam habeat facultatem sub usura recipiendi pecuniam prehabitam in Iudea super domum meam per taxatam usuram et capitalem pecuniam computando. Insuper ego Nicolaus Radost dictus, civis sepedictae civitatis sub castro, dicto Conrado tali sub obligatione [...] esse me fateor obligatum, ut quidquid sibi in domo dicti Wenceslai depereat, super domum meam [...] quam inhabito, similiter sub usura recipiat in Iudea, omneque dampnum seu partitionem, quod apud Iudeos vel Christianos dictus C. perceperit [...], nos sibi resarcire (et) deponere volumus et promittimus [...].

Orig.: *St. Pauler Formular*, Stiftsarchiv St. Paul Lavanttal, rkp. XXXII c 261, fol. 64b.

Ed.: LOSERTH ed. 1896, č. 18, s. 36–37.

Pozn.: Věduňk byla čtvrtina stříbrné hřivny, která se dále dělila na šestnáctiny – loty, srov. CASTELIN 1953, s. 31.

1283–1297 (formulářová sbírka)

67

Rychtář Jindřich a přísežní konšelé města Prahy stvrzují, že František (Fanca) od Louže zastavil své krámy s látkami za 19 hřiven stříbra Menhartovi, synu Markéty Rokycanské. Pokud nezaplatí ve stanovené lhůtě, má Menhart právo nakupovat látky na Františkovy náklady nebo si vzít zástavu na krámy u Židů.

Nos H(einricus) iudex et iurati civitatis Pragensis fatemur [...], quod Franco dictus de Lacu civis Pragensis [...] obligavit [...] institas suas, in quibus pannus venditur, Meinhardo filio Margarete Roczannerisse in viginti marcis puri argenti minus una marca [...] exsolvendis [...], promittens, quod (si) non exsolverit, extunc [...] Meinhardus plenam habere poterit facultatem pannos emendi super dampnum dicti Franconis vel dictam pecuniam recipiendi in Iudea [...], ut sibi tam de capitali pecunia, quam de dampno satisfaciat [...].

Orig.: *St. Pauler Formular*, Stiftsarchiv St. Paul Lavanttal, rkp. XXXII c 261, fol. 72d–73a.

Ed.: LOSERTH ed. 1896, č. 63, s. 64–65.

Pozn.: František od Louže patřil k významným pražským měšťanům během vlády Václava II. Vzhledem k jeho označení od Louže (*de Lacu*) vlastnil dům na dnešním pražském Mariánském náměstí, které se na sklonku 13. století nazývalo na Louži. Existenci jeho domu v těchto místech (*domus sita in Lacu*) potvrzuje i zápis k roku 1301 ve formulářové sbírce *Summa Gerhardi*, srov. TOMEK 1892a, s. 228, 231, 317.

1283–1297 (formulářová sbírka)

68

Hynek z Dubé, Jindřich z Lipé a Rajmund z Lichtenburka potvrzují, že dluží Fridmanovi ze Znojma šedesát dvě hřivny stříbra, které se zavazují splatit. Pokud nebudou moci uhradit dluh ve stanovené lhůtě, slibují poskytnout Fridmanovi postačující zástavy, které pak věřitel může zastavit Židům či jinde.

Nos Henco de Duba, Henricus de Lipa, Re(i)mundus de Luchtemburgh [...] fatemur, quod [...] Fridmano dicto de Smayn tenemur sexaginta duas marcas puri argenti et Pragensis ponderis, quam [...] summam [...] exsolvere promissimus [...] in festo Pentecoste [...] tali addita condicione, quod si predicto Fridmano promptam [...] pecuniam [...] dare non possemus [...] in termino prescripto, extunc promissimus [...] dare [...] sufficiencia pignora, que [...] pingnora [...] Fridmannus [...] possit obligare in Iudea vel ubicunque sibi placuerit [...].

Orig.: *St. Pauler Formular*, Stiftsarchiv St. Paul Lavanttal, rkp. XXXII c 261, fol. 69a.

Ed.: LOSERTH ed. 1896, č. 38, s. 52.

Lit.: URBAN 2003, s. 150–152.

Pozn.: Z měšťanské rodiny ze Znojma (Znoymerů) se ve Svatopavelském formuláři objevují dva příslušníci – Fridman a Konrád, který se spolu s měšťanem Wolflinem podílel na půjčce 1 000 hřiven stříbra pražskému biskupu Řehořovi a Janu ze Sonnenwaldu. O Fridmanovi ze Znojma srov. zmínku v RBM III, č. 408, s. 163–165 (Vánoce 1318). Také v textu otištěném v RBM II, č. 2189, s. 952 (27. červenec 1309) se objevuje vedle zemských šlechticů jako svědek prodejní smlouvy Vítka ze Švábenic (stejně tak Hynek z Dubé a Jindřich z Lipé). Měšťanskému rozrodu Znoymerů doposud nebyla věnována samostatná pozornost a ve svém přehledu nejvýznamnějších staroměstských rodin ji vynechal také Václav Vladivoj Tomek. Jistá je pouze to, že vzhledem ke svému přízvisku rodina pocházela ze Znojma a někteří příslušníci, například Mikuláš, zasedali často v městské radě (TOMEK 1892a, s. 610). Rodina v dané době disponovala značnými finančními částkami v hotovosti a mezi věřitele Fridmana ze Znojma patřili také přední zemští šlechtici Hynek z Dubé, Jindřich z Lipé nebo Rajmund z Lichtenburka, jak ostatně potvrzuje i tento formulářový zápis.

1283–1297 (formulářová sbírka)

69

Kunhuta, vdova po pražském měšťanu Bernoldovi, spolu se syny Františkem a Budmanem potvrzuje zástavu jejich domu Jakubu Velflovu za dvanáct a půl hřiven stříbra za dva štučky látky z Ypres, ke kterým se přičítá ještě osm štučků, vzatých na dluh předtím od Jindřicha od Kamene. Pokud nesplatí dluh ve stanovené lhůtě, zastaví věřitel dům u Židů; pokud ani tehdy během deseti týdnů nezaplatí, věřitel dům Židům prodá.

Ego Kunigundis, relicta [...] Bernoldi civis Pragensis, et filii mei Franciscus et Budmannus recognoscimus [...], quod nos Iacobo filio quondam Wolflini civi Pragensi domum nostram [...] pro duodecim marcis argenti et dimidia marca pro duobus staminibus de Ypra [...] circa ipsum acceptis Henrico iuveni de Lapide assignatis [...] obligavimus [...], nichilominus preter octo stamina Yprensis panni supra domum nostram [...] circa eundem civem accepta prius [...], sub huiusmodi condicionibus inter nos et dictum Iacobum [...] expressis, quod si dictam nostram domum [...] non exsolverimus in termino [...] extunc idem civis [...] pecuniam super domum [...] recipiat in Iudea, hoc eciam adiecto, quod si sepedictam domum nostram a Iudeis [...] infra decem septimanarum spacium [...] non liberaremus, extunc prenotatus Iacobus domum nostram [...] vendat libere et eandem recipiat pro domo pecuniam, quam tenemur sibi exsolvere a Iudeis integraliter [...].

Orig.: *St. Pauler Formular*, Stiftsarchiv St. Paul Lavanttal, rkp. XXXII c 261, fol. 70a–71b.

Ed.: LOSERTH ed. 1896, č. 50, s. 58–59.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 122–123; GRAUS 1950, s. 23; TOMEK 1892a, s. 316, 491, 493–494, 505 (k Jakubu Velflovi); s. 228, 317, 495, 511–512, 514, 516 (k Jindřichovi od Kamene).

Pozn.: Ypern (fr. Ypres) je město v dnešním kraji Západní Flandry v Belgii, středisko vlámského obchodu s látkami, viz LexMa 9, sl. 424–427, s. v.; RÖRIG 1971, s. 357–358. Doklady o obchodu českých dovozců látek s městem Ypres (via Řezno) nacházíme ve středověkých bohemikálních pramenech pravidelně. Příkladem je zámožný pražský obchodník Frenclin z Nymburka. srov. PLAVEC 2009, s. 67. Jakub Velflův a Jindřich od Kamene patřili k významným pražským měšťanům své doby.

1286 (formulářová sbírka)

70

Václav II. pronajímá Tilovi z Uherského Brodu, Bertoldovi z Jihlavy a Oldřichovi z Brna na určitou dobu a za uvedených podmínek moravskou mincovnu a rychtu ve Znojmě a Jihlavě. Mezi jiným nařizuje, aby Židé na Moravě přijímali v jednotlivých týdnech denáry z mincovny, jak bylo dosud zvykem.

Nos Wenceslaus, [...] rex Boemie et marchio Moravie, constare volumus [...], quod nos monetam per Moraviam locavimus Tiloni de Brod Ungaricali, Bertholdo de Iglavia et Ulrico de Brunna cum iudiciis Znoymensibus et Iglaviensibus regendam et tenendam [...] pro mille talentis denariorum, duobus scarletis, duobus staminibus de Gent et septem tunicis in quatuor anni temporibus persolvendis [...]. Precipimus etiam, quod Iudaei per Moraviam singulis septimanis recipiant denarios de moneta, sicut fuit hactenus consuetum [...].

Orig.: *Summa Henrici Italici (de Isernia)*, původně v Staatsarchiv Königsberg Ms. 281^a, č. 3, s. 13–15, dnes nezvěstný.

Ed.: RBM II, č. 2332, s. 1011; CIB I, č. 77, s. 219–223; STERNBERG 1837, č. 27, s. 44.

Reg.: VOIGT ed. 1863, č. 137, s. 142.

Lit.: SULITKOVÁ 1995, s. 46–64, zvl. s. 49.

Pozn.: Formulářová sbírka Jindřicha z Isernie je dochována ve více rukopisech, které nemají zcela stejný obsah. Citovaný text obsahuje rukopis nazývaný *Codex Regiomontanus*, původně uložený v Královci (*Königsberg*), jehož dochování ani současné uložení se nepodařilo ověřit. Z tohoto rukopisu je pořizena edice Sternbergova, na kterou odkazují i ostatní editoři. Další dva rukopisy, rovněž ze 14. století (cod. Zdeňka z Třebíče, Národní knihovna Praha, sign. I E 48, č. 5, fol. 8v–10r; APH Praha, Knihovna metropolitní kapituly, sign. K XXXIII, č. 17 fol. 11), mají text zcela shodný, jen s dvěma výjimkami. Liší se jednak iniciály osob, jimž se mincovna propůjčuje, jednak na daném místě (fol. 9v) čteme nikoli *Iudei* ale *iudices*. Vzhledem k tomu, že ustanovení: *Iudei [...] recipiant denarios de moneta* se objevuje v listinách častěji, nelze vyloučit, že se tu jedná o chybu písaře.

1287 květen 23. Praha (formulářová sbírka)

71

Biskup Tobiáš z Bechyně si od nejmenovaného pražského Žida půjčuje 120 hřiven stříbra na splátku jiné půjčky u pražských měšťanů, určené na cestu ke koncilu ve Würzburgu. Jako zástavu dává stejnému Židovi stříbrný kalich a vystavuje mu pečetí opatřený dlužní úpis.

Episcopus Iudeo dat litteras cum sigillo ecclesie in pignus, recipiendo ab eo pecuniam.

[...] Nos Thobias dei gracia Pragensis episcopus notum esse volumus universis [...], quod nos anno domini MCCLXXXVII, X Kalendas Iunii pro persolvendis debitis, que contraximus apud cives Pragenses, recipientes ab eis ad credenciam sub certis terminis per annos varias expensas et alias res, quibus indiguimus pro nobis et familia nostra, ad domini legati concilium in Herbipolim profecturi, pecuniam aliter habere necessariam non valentes [...] Prage a [...] Iudeo centum XX marcas boni et puri argenti ad credenciam

mutuo recepimus sub usuris, obligantes sibi quendam calicem ecclesie nostre ponderantem XL marcas argenti et eidem tenore presencium promittentes, quod cum centum viginti marcis argenti predictis et usuris super eas acrescentibus calicem ipsum apud eum aut heredes suos et coniugem quantocius poterimus redimemus, solventes sibi aut heredibus eius et coniungi [...] C et XX marcarum pecuniam et super quamlibet marcam argenti quintinum in septimana qualibet, quamdiu obligacio ista duraverit, huic solucioni usurarum nomine adiungentes. [...]

Datum Prage anno et die predictis, pontificatus nostri anno nono, indiccionis XV.

Orig.: *Formulae litterarum cancellariae Thobiae episcopi Pragensis emanatarum*, Universitätsbibliothek Innsbruck, sign. 714, fol. 9.

Kopie: *Formularius Joannis Przimda*, APH Praha, Knihovna metropolitní kapituly, rkp. I XL/2, fol. 260.

Ed.: NOVÁK ed. 1903, č. 57, s. 51–52.

Lit.: JANÁČEK 1972, s. 895; PODLAHA ed. 1922, s. 157–159.

Pozn.: Pražský biskup Tobiáš (1278–1296) pocházel z rodu pánů z Benešova, tradičně je ale odbornou literaturou uváděn jako „z Bechyně“ podle jednoho z jejich rodových statků. V dokumentu je ohlášena pečeť kapituly a biskupa Tobiáše z Bechyně.

1288 březen 21. (formulářová sbírka)

72

Biskup Tobiáš sděluje v listu nejmenovanému děkanovi své rozhodnutí uvalit církevní klatbu na jistého opata, který zatvrzele odmítá zaplatit předepsaný obnos na prokuraci papežského legáta přes veškeré biskupovy upomínky. Navíc prý opat nechává příliš dlouho v zástavě u pražských Židů jisté cennosti pražského kostela, které by mohly přijít nazmar, a nedbá na exkomunikaci, kterou na něho uvalil papežský legát. Biskup Tobiáš proto nařizuje adresátovi, aby přistoupil k provedení interdiktu a dohlédl na jeho dodržování u všech poddaných opatova kláštera na území svého děkanátu.

Episcopus mandat decano, ut universos homines abbacie [...] removeret a divino officio, propterea quod abbas contributionem non solvit.

Thobias dei gracia etc. dilecto in Christo filio [...] decano [...] salutem. Cum propter honorabilis viri domini abbatis de [...] pertinaciam manifestam in eo, quod ipse procuracionum domini legati sedis apostolice contributionem iam dudum sibi impositam non persolvens, licet [...] fuerit pluries requisitus, pignora Pragensis ecclesie nostre apud Iudeos

Pragenses obligata permittit diucius permanere, excomunicacionis in se latam auctoritate domini legati predicti sentenciam contempnendo, nos id, ne pignora ipsa contingat [...] deperire, tollerare diucius non valentes, discrecioni tue mandamus [...] sub pena suspensionis ab ingressu ecclesie firmiter et expresse, quatenus universos et singulos iamdicti [...] monasterii homines et eorum familias in omnibus decanatus tui ecclesiis tamdiu a divino officio et sepultura ecclesiastica removeas et facias removeri, ecclesias parochiales, in quibus dominus abbas predictus ius obtinet patronatus, ecclesiastico subiciens interdicto, contradictores, si qui fuerint, per censuram ecclesiasticam compescendo, donec a nobis aliud receperis in mandatis, alioquin suspensionis penam incurres et graviolem non effugies ulcionem. Datum etc.

Orig.: *Formulae litterarum cancellariae Thobiae episcopi Pragensis emanatarum*, Universitätsbibliothek Innsbruck, sign. 714, fol. 11v.

Kopie: *Formularius Joannis Przimda*, APH Praha, Knihovna metropolitní kapituly, rkp. I XL/2, fol. 249v.

Ed.: NOVÁK ed. 1903, č. 74, s. 62–63.

Lit.: PODLAHA ed. 1922, s. 157–159, zde s. 159.

Pozn.: List patří do souboru dokumentů vztahujících se k papežskému legátovi Janu Tuskulskému (viz č. 73). Uvedené datum je *terminus ante quem*.

1288 březem (formulářová sbírka)

73

Pražský biskup Tobiáš vymáhá pod hrozbou interdiktů od nejmenovaného exkomunikovaného opata částku, kterou měl zaplatit na prokuraci papežského legáta <Jana, biskupa Tuskulského>. Sumu na prokuraci si pražský biskup vypůjčil u pražských Židů a zpětně ji vymáhá od duchovenstva.

Episcopus scribit abbati, ut contributionem sibi impositam transmitteret, alioquin ecclesias ipsius ponet sub interdicto.

Thobias dei gracia Pragensis etc. honorabili viro domino [...] abbati de [...] sinceram in domino caritatem. Cum sit indecens nimium et dampnosum, quod pro vestre contributionis parte, olim ex causa procuracionum domini legati sedis apostolice vobis inposita ad solvendum, pignora Pragensis ecclesie nostre sub usuris apud Iudeos Pragenses diucius remaneant obligata, quoniam possunt ipsa hiis malis temporibus casu fortuito ex facili deperire, honestatis vestre providenciam [...] hortamur, quatenus contributionem ipsam

cum usuris, que super eam accreverunt hactenus et accrescunt, in bono et puro argento finaliter infra dominicam palmarum proxime venturam honesto viro [...] sacriste Pragensi assignari integraliter sine diminucione qualibet faciatis, alioquin excommunicationis sentenciam, quam contra vos auctoritate domini legati predicti protulimus, agravantes, ecclesias parochiales, in quibus ius patronatus habetis, subiciemus et subici faciemus ecclesiastico interdicto, universos vestros et monasterii vestri homines usque ad satisfactionem condignam licet inviti a sepultura et divino officio ex causa prehabita removendo. Omnes namque et singuli prelati alii exempti et non exempti Pragensis civitatis et dyocesis, vobis dumtaxat exceptis, fecerunt in hoc casu tempore congruo vel debito quod debuerant, et propter hoc sentenciam contra vos latam non immerito cogimur agravare. Datum etc.

Orig.: *Formulae litterarum e cancellaria Thobiae episcopi Pragensis emanatarum*, Universitätsbibliothek Innsbruck, sign. 714, fol. 11.

Kopie: *Formularius Joannis Przimda*, APH Praha, Knihovna metropolitní kapituly, rkp. I XL/2, fol. 248v.

Ed.: NOVÁK ed. 1903, č. 71, s. 62–63.

Lit.: PODLAHA ed. 1922, s. 157–159, zde s. 159.

Pozn.: Jméno papežského legáta Jana, tuskulského biskupa v letech 1285–1309, není v tomto dokumentu přímo zmíněno, je ale možné je doplnit z kontextu dalších zápisů ve formulářové sbírce patřících do souboru listů datovaných k létům 1287–1288, v nichž se pražský biskup domáhá zaplacení pohledávek u českého duchovenstva za legátovu prokuraci. Jedná se o texty tištěné v Novákově edici pod č. 63–76 (NOVÁK ed. 1903, s. 57–67). Židé jako věřitelé zde nejsou zmiňováni pokaždé, protože se ale jedná o tutéž kauzu, lze Židy jako věřitele předpokládat i v dalších případech této série dokumentů.

asi 1293–1310 Slavkov u Brna, Vídeň, Barcelona

74

David a Azriel ben Moše, dva bratři ze Slavkova u Brna, žádají Rabi Šloma Ibn Aderet z Barcelony, aby podpořil akci podniknutou několika aškenázskými rabíny na ochranu dobré pověsti Davida a Azriela a k zastavení nejmenovaného protivníka v šíření pomluv o předcích obou bratrů. Přikládají listy následujících aškenázských rabínů: (1) Rabi Jisachara ben Šalom z Vídně, jehož dopis zmiňuje, že Azriel podporuje rabínské vzdělávání, (2) Rabi Jaakova z Triusht <z Třešti na Moravě?>, jehož list obsahuje formální osvědčení o tom, že učitel Rabi Jaakova, jistý Rabi Jicchak ben Eljakim, byl vyšetřován soudem. Židovský soudní dvůr získal svědectví několika svědků ohledně původu Davida a Azriela a dospěl k závěru, že druhý jmenovaný je bez poskvrny. Další listy byly vydány (3) Rabi Jicchakem

ben Eljakim a Rabi Chajimem ben Machir, (4) Rabi Chajimem ben Paltiel a (5) Rabi Šabtajem ben Šmuel. Ve svém responsu Rabi Šlomo Ibn Aderet souhlasí s aškenázskými rabíny, že pomlouvač Davida a Azriela může být exkomunikován.

[Dokument A: List Davida a Azriela ben Moše ze Slavkova u Brna Šlomovi Ibn Aderet z Barcelony

[...] ואף כי אחרי ראות מורנו ורבנו עדיותנו וזכיותנו על פי הגדולים שבארצנו הישיש מורנו ורבנו הרב רבי יעקב טריושט והישיש מורנו ורבנו הרב רבי חיים פלטיאל שאם שום עדות של לעז על משפחתנו שדבריהם בטלים ומבוטלים ופיהם דבר שוא. [...] וגם ראות מורנו ורבנו בכתב זה אחד מן הגדולים שבארצנו שהעיד על בעל מריבנו שהוא איש לץ רע ובליעל וכל מעשהו הפך. ולמוד הוא בשכבר לשכור עדים שקרים. ואדני כמלאך השם ונבון דבר ומי יקום נגד אילן גדול שבארצנו לפסול משפחה שלמה. ועל כל זאת תלינו עינינו על אבינו שבשמים ועליך הרב הגדול שתורנו משפטו של האיש הבא לפסול משפחה שלמה כאשר יורוך מן השמים. אולי יישר לפני מורנו ורבנו שלמה להסכים לרבותינו הגדולים שבארצנו ולא תעשה נבלה כזאת בישראל [...]

Oč více [bude tvůj rozsudek spravedlivý] poté, co náš učitel a rabi uvidí svědectví o nás a našich zásluhách od velkých [rabínů] z naší země, od našeho ctihodného učitele a našeho rabína, rabiho Chajima Paltiel – o tom, že pokud existuje nějaké pomlouvačné svědectví proti naší rodině, jedná se o bezcenné a bezvýznamné urážky na cti, a jejich ústa promlouvají falešně. [...] A také uvidí náš učitel a náš rabi v tomto dopise, že jeden z těchto velkých [rabínů] z naší země dosvědčuje o našem protivníkovi, že je člověkem plným posměchu, zla a zkaženosti, a každý jeho skutek je nečestný. A je známý tím, že se již dříve nechal najmout k tomu, aby podal křivá svědectví. Ale můj pán je jako anděl Hospodinův, moudrý vůdce, a kdo z těch, kteří jsou v naší zemi, se postaví proti rozložitému stromu, aby znevážil [pověst] dokonalého rodokmene? A kvůli tomu všemu lpí naše oči na našem Otci v nebesích, a na tobě, velký rabíne, že nás ohledně rozsudku pro muže, který se pokouší znevážit [pověst] dokonalé rodiny, poučíš tak, jak ti to bude ukázáno z nebes. Možná budeš správné pro našeho učitele a rabína Šloma souhlasit s velkými rabíny v naší zemi, že v Izraeli by nemělo docházet k takové ohavnosti.

[Dokument B: List rabiho Jissachara ben rabi Šalom z Vídně Šlomovi Ibn Aderet]

אפיל תחנתי אני החתום [...] לראות בתקנ' הנדיב רבי עזריאל לעיין בעדותיו ובכתבי רבותנו ולגעור באיש לץ ובליעל זה אשר פער פיו על משפחת הנדיב ר' עזריאל. וידוע לכל מכיריו שזה הנכבד רבי עזריאל אוהב לומדי תורה כל ימיו ועוד היום. והחזיק ידי רבותינו כל ימיו ועדיין מחזיק ידיהם בממונו ובגופו.

והעמיד ישיבות בביתו כל ימיו והכין טרף לבחורים הלומדים ועוד היום עושה כן. וכן ידוע לכל סביבותינו שכל משפחות המיוחסות שבמלכות נתחתנו בו ובאחיו הרב רבי דוד. וזה האיש הלך ידוע לכל סביבותינו שכל מעשהו הפך. שכל אבותינו שבאו הנה לעיר ויג"א [צ"ל וינא] ציער והקניט והתריס נגדם ואינו אוהבם אך להנאתו. וידוע שזה הנדיב רבי עזריאל לא היה לו עסק עמו לא תביעת ממון ולא שאר עסקים. אך קנאת האיש הלך שקנא לנדיב רבי עזריאל שמכבדים אותו העולם כראוי לו הרשיע ודבר נגד משפחתו. אכן במטו ובבקשה מורנו ורבנו לכתוב עליו הראוי לו

[...] Padnu [k zemi] se svou prosbou, já, podepsaný, [...] abych mohl vidět ospravedlnění šlechtného rabiho Azriela, aby bylo posouzeno, [co bylo řečeno] v jeho vlastním svědectví a v dopisech našich rabínů, a aby bylo spíláno tomuto muži [plnému] posměchu a zkaženosti, který otevřel svá ústa proti rodině šlechtného rabiho Azriela. A všem, kteří jej znají, je zřejmé, že tento úctyhodný člověk, rabi Azriel, miluje ty, kdo studují Tóru, po všechny dny svého [života] až dodnes, a podporoval naše rabíny po všechny dny svého [života], a stále je podporuje prostřednictvím peněz i osobně. Ve svém domě spravuje ješivy po všechny dny svého [života], a připravoval pokrm pro studující chlapce, a dělá to tak až dodnes. Podobně je v celém našem okolí dobře známo, že každá význačná rodina v království je s ním a s jeho bratrem rabim Davidem, spojen sňatkem, kdežto o tomto vysměvači je po celém našem okolí dobře známo, že každý jeho skutek je nečestný, protože všem našim otcům, kteří přišli sem do města Vídně, způsoboval obtíže, vysmíval se jim a stavěl se proti nim, a neprojevoval jim žádnou přízeň, jen [pokud to bylo] v jeho zájmu. A je známo, že tento vlídný rabi Azriel s ním neuzavřel žádný obchod, nepožadoval [od něj žádný] peníze ani [s ním nevyjednával žádný] jiné záležitosti. Avšak závist, s jakou tento muž posměchu záviděl štědrému rabimu Azrielovi proto, že jej všichni ctí tak, jak si zaslouží, jej [vysmívače] učinila zlým, a [proto] pomlouval jeho rodinu. Prosíme tedy a žádáme našeho učitele a rabína, aby proti němu napsal to, co si zaslouží. [...]

[Dokument C: Kopie výpovědi rabiho Jissachara ben rabi Šalom z Vídně, pořizená Chajimem ben rabi Machir]

[...] שבא עדות לפני מורי הרב ר"י בה"ר אליקים שישב בתורת בית דין וקבל עדות גמורה מזקני ונאמני המלכות על משפחת הח"ר והנדיב רבי עזריאל שהם כשרים ומיוחסים שבכל ישראל בכל בדקי אבותם ואמותיהם מכל הצדדין. ואלו הן העדים הישיש הה"ר פנחס בן הח"ר יהודה והישיש הח"ר צדוק ב"ר שלמה ור' יוסף ברבי יעקב. וגם אני מעיד ויודע בברור מקודם שכך הוא באמת משפחת הח"ר דוד והנכבד ר' עזריאל בני רבי משה הם כשרים ומיוחסים כמיוחסים שבכל ישראל בכל בדקי אבותיהם ואמותיהם מכל הצדדין. לכן נראה לי שכל מי שמוציא לעז שמץ פסול על משפחתם או הוציא דבר שיש בו גזרת חכמים כגון צד עבדות הרי הוא בנדוי ובחרם ובשמתא [...] זה הכתב העתקתי אות באות מכתב שחתום עליו מורי הרב רבי יעקב יששכר ברבי שלום. חיים ברבי מכיר

[...] že svědectví se dostalo k mému učiteli, rabínu J[icchakovi] ben rabi Eljakimovi, který předsedal rabínskému soudu, a [že tedy] dostal úplná svědectví od starších a důvěryhodných z tohoto království o rodině šlechtného rabiho Azriela [a o tom], že [jejich rodokmen] je bezvadný a z nejvýznačnějšího rodu v celém Izraeli, [jak vyplývá] ze všech přezkoumání otců a matek ze všech stran. A toto jsou svědci: ctihodný Pinchas, syn pana Jehudy, a ctihodný pan Cadok, syn pana Šloma, a pan Josef, syn rabiho Jaakova, A já [to] také dosvědčuji a jsem si jasně vědom již dlouhou dobu, že je tomu vskutku tak, že rodokmen pana Davida a váženého pana Azriela, synů rabiho Mošeho, je bezvadný a patří k nejvýznačnějším mezi významnými rody v celém Izraeli, [jak vyplývá] ze všech přezkoumání otců a matek ze všech stran. Tudíž se mi zdá, že každý, kdo šíří [byť] sebenepatrnější pomluvu hanobící jejich rodinu, nebo kdo prohlašuje něco, [za co] moudří [Talmudu] nařizují exkomunikaci – jako je např. [zmínka o] otroctví – ten je jistě [exkomunikován prostřednictvím klateb] *niduj, cherev a šamta*. [...]

Tento spis jsem opsal slovo od slova ze spisu, který je podepsán mým učitelem, rabim Jaakovem Jissacharem ben rabi Šalomem. Chajim ben rabi Machir.

[Dokument D: Kopie pořizená Chajimem ben rabi Machir a reprodukuje potvrzení Jicchaka ben rabi Eljakim o vyjádření Jissachara ben rabi Šalom]

אמת ויציב שקבלתי העדות המוזכרים על ענין המוזכרים לעיל [...] הע' יצחק בה"ר אליקים. גם זה הועתק ועליו יששכר. חיים ברבי מכיר.

Je pravdivé a neochvějné, že jsem obdržel zmiňované svědectví ohledně výše zmiňované záležitosti [týkající se] rodiny pana Davida a váženého rabiho Azriela, [které tvrdí], že [jejich rodokmeny] jsou bezvadné, jak je vysvětleno výše. [...]

Nepatrný Jicchak ben rabi Eljakim. Také toto bylo opsáno pro Jissachara, Chajimem ben rabi Machirem.

[Dokument E: Responsum Chajima Paltiel]

[...] ופליאה נשגבה בעיני שרבותינו שיחיו מורינו הרב רבי יעקב והרב רבי יצחק שכתבו נדוי על מדברי צד עבדות על משפחת הרב והנכבד רבי עזריאל. אם שום אדם לא דבר נדוי זה למה כי נדוי זה פשוט על כל המשפחות. ואם שום אדם בשכרותו או בשטותו כפר בעיקר מדוע לא יקהו שניו לנדותו בשם ולהבדילו. ומורי הרב רבי חיים שהוא ירא שמים וקנאי ודורשי רשומות שבעיר והקהלות היה להם לשלוח בו יד. [...] והדברים מוכיחים כי בימי רבותינו הזקנים ז"ל והנדיבים נתחתנו בהם כל הטובים ואין נודד כנף ומצפץ. כל שכן בדורות אחרונים שכל המיוחסים דחוקים להתחתן בהם. [...] ואם נעשה או יעשה מסכים אני לרבותי לכל חומר שהחמירו ויתמירו [...]

[...] Jsem velice udiven tím, že naši rabíni, nechť žijí dlouho, naši učitelé rabi Jaakov a rabi Jicchak, napsali *niduj* proti těm, kteří mluvili o [tom, že existuje] linie otroků v rodokmenu pana a váženého rabiho Azriela. Jestliže nikdo neřekl nic, [za co by měl být potrestán pomocí] *niduj*, proč [to napsali], když tento *niduj* je jednoduše platný pro všechny rodiny? A jestliže někdo ve své opilosti či hlouposti spáchal hřích, proč neotupí jeho zuby tím, že jej exkomunikují [pomocí] *niduj* namířeného přímo proti němu a neoddělí jej?

A [hle] můj učitel, pan rabi Chajim, který se bojí nebes a [je] horlivý a přesný ve výkladu [textů], a on je [přítomen] ve městě a obce proti němu měly zakročít. [...]

A slova dokazují, že za dnů našich starých rabínů blahé paměti, se všichni dobří [lidé] spojovali sňatkem s oněmi šlechetnými, a „nikdo nezamával křídlem a nepípl“. A tím spíše [nyní], v [době] posledních generací, [kdy] žádná význačná [rodina] nemůže jinak, než se s nimi spojit sňatkem. A jestliže někdo spěchá, aby [o nich] hovořil zlostně, nechť Bůh odřízne jeho rodinu, a nechť je jeho podíl v zemi proklet trestem z nebe. A co se týče pozemského soudu, jeho trest je již vysloven [v Talmudu]: „kdokoliv nazve svého společníka otrokem atd. [...] a pokud se toto stalo nebo stane, podpořím své učitele v jakékoliv přísnosti, kterou vyhlásili nebo vyhlásí. [...]

[Dokument F: Potvrzení o výše řečeném vystavené Šabtajem ben rabi Šmuel]

מאחר שרבותינו הגדולים והזקנים מעידים על משפחת ה"ר דוד וה"ר עזריאל שהיא כשרה ובדוקה. תשיגהו צרה וצוקה המוציא דבה ושמץ פסול על משפחות כשרות ואשר פער או יפער פיהו. ביטל חק שהוא כי חרם הוא וראוי לשקצו ולעוקצו בקוץ המכאיבו [...]

Jelikož naši velcí a ctihodní rabíni dosvědčují o rodokmenu pana Davida a pana Azriela, že je bezvadný a prověřený, nechť pohroma a soužení stihne toho, kdo rozhláší pomluvy a [obvinění z bytí] sebenepatrnější poskvrny o rodinách s bezvadným rodokmenem, a toho, kdo otvíral nebo bude otvírat svá ústa [proti ní]. Bude vyobcován, neboť je *cherem* [tj. exkomunikován], hodí se jen pro opovržení a pro bodání bodcem, který mu způsobí bolest. [...]

[Document G: Responsum Šloma Ibn Aderet]

[...] ואמנם כהגיע כתבתם אל ידי כפתחי עמדותי מרעיד אף לא ידעתי עיקר המבוקש. מה אם על חשש המשפחה או על הנקמה? ואולם הדבר בכל הצדדין בריא כאולם שהמשפחה בהכשרה עומדת מכם צדדין [...]. ואם יגדו אני עונה אחריהם לחזק דבריהם. אך אמנה מאשר הארץ רחוקה ולא ידעתי הדבר על בוריו אין הרשות נתונה בידי לפתוח ראשון ואחר הרבנים והראשים אני בא [...]

[...] Vskutku, když ke mně dorazilo tvé psaní, stál jsem u svých dveří a třásl se, neboť jsem nerozuměl podstatě této žádosti: jedná se o podezření této rodiny nebo o odplatu? V každém případě je tato záležitost jasná ze všech stran, jako je [zřejmé], že rodokmen této rodiny je bezvadný, [což vyplývá] z několika okolností [...] A jestliže jej exkomunikovali, odpovídám jim [amen], abych posílil jejich slova. Nicméně jelikož je tato země daleko a já neznám všechny detaily případu, nemohu [tuto exkomunikaci] začít, a proto půjdu [až] po vůdcích a rabínech [té země].

Orig.: Nezvěstný.

Ed.: *ShU^oT Rashba* I, č. 386; viz IBN ADRET 1958, s. 136–137. Německý překlad BRETHOLZ/GLASER, s. 25–35. Použitý český překlad: Jana Horáková v *Visi/KRAPPMANN/DREXLEROVÁ* edd. 2013, s. 31–46.

Pozn.: Tyto dokumenty byly pravděpodobně sepsány až po smrti T. Meira z Rothenburgu v roce 1293 a před smrtí rabi Shloma Ibn Aderet v roce 1310.

Azriel je možná identický s Azrielem Schwarzleinem, obchodníkem, jehož aktivity jsou zachytitelné ve Vídni v pozdním 13. století; viz KEIL 2006, s. 52–53.

asi 1293–1310

75

Rabi Jaakov Trotsh <Třešť na Moravě ?> popisuje právní debatu, která mu byla předložena ve Znojmě. Avigdor žaloval svého tchána rabiho Jicchaka před soudním dvorem a tvrdil, že domy, v nichž rabi Jicchak bydlí, patří jemu. Avigdor přivedl svědky, kteří potvrdili, že mu rabi Jicchak tyto domy prodal a že on (tj. Avigdor) v nich bydlel po tři roky a postavil zde další budovy. Rabi Jicchak odmítl, že by on kdy tyto domy prodal a poukázal na rozpory v tvrzeních svědků. Rabi Šlomo Ibn Aderet z Barcelony a rabi Ašer ben Jehijel <z Toleda> byli dotázáni na názor. První z nich akceptoval argumenty rabiho Jicchaka; druhý se spíše klonil k přijetí argumentů Avigdorových.

לרב יעקב טרושט י"א מעיר צניינים הקרובה אל עיר ויאנה יום אחד. אמרת ראובן העמיד שמעון חמיו בדין ואמר לו בתים אלו שאתה דר בתוכן שלי הן שאתה נתת לי במתנה, ושמעון השיב לא היו דברים מעולם. וראובן הביא לוי לבית דין והעיד ששמעון הנזכר אמר לו וליהודה שילכו לאשתו ויקנו ממנה תחילה שהם נותנין הבתים הנזכרים לראובן חתנם הנזכר וכן עשו. ויהודה העד השני אמר שלא היו דברים מעולם, שלא אמר לו כן שמעון ושלא נתנם לו שמעון בפניו מעולם. עוד הביא ראובן עד אחר והעיד שראהו דר בבתים שלוש שנים. ועוד הביא עד אחר שהעיד שראהו ראובן דר בבתים אבל לא נתן לב כמה שנים ראה אותו דר בהם, ולאחר שבועים חזר ואמר נתתי אל לבי כמה שנים דר בהם זה וזכרתי שהיו שני חזקה. עוד הביא עדים שראהו בונה בנין בבתים וממשכן מלבושיו ומלבושי אשתו כדי לפרוע הוצאות הבנין, ודן על

הבתים עם השכנים ולא עם ראובן. ועוד הביא עדים ששמעו קול שיצא בעיר שאותן בתים שראובן היה דר בהם הם שלו. ועוד הביא עד אחר שהעיד שהוא שכר ממנו עלייה אחת מן הבתים אבל לא העיד כמה שנים. ושמעון השיב, כי לוי שהעיד שהוא היה עד במתנה אינו נאמן, שהרי יהודה שאמר לוי שהיה עד עמו מכחישו שלא היו דברים מעולם. והעד שאמר שראה אותו דר שם שלש שנים אינו אלא אחד, שהשני שאמר שראה אותו דר בהן כבר אמר שאינו זוכר כמה שנים. ואף על פי שחזר ואמר אחר זמן שנתן אל לבו וזכר שהיו שני חזקה, אינו נאמן דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. והעדים שהעידו שהיה ממשכן מלבושיו ומלבושי אשתו כדי לפרוע הוצאת הבנין, על פיו היה עושה לעיתים שלא היו מעות מצויות ומבקש ממנו שילווה על בגדיו והוא יפדה וכן פדה הכל. ומה שאמרו שקול יצא שהיו הבתים שלו, משום קול לא אבד זכותו, שהבתים היו שלו שהוא קנאן מן הבעלים הראשונים ושטר הקנייה בידו. ומה שהוא דן עם השכנים על הבתים, מפני שהוא עשהו מורשה, לפי שהיה הוא טרוד בעניינין אחרים

Orig.: Nedochovaný.

Ed.: IBN ADRET ed. 2005, č. 289, s. 189; BEN YEHIEL ed. 1552, č. 59:1, s. 89a.

Lit.: CJ II/2, s. 833.

Pozn.: Ve verzi Šloma Ibn Aderet (zde otištěné) jsou skutečná osobní jména nahrazena pseudonymy převzatými z Bible (“Ruben“, „Šimon“, „Levi“ a “Juda“). Z verze rabiho Ašera ben Jehijel víme, že „Ruben“ byl Avigdor a “Šimon“ byl rabi Jicchak. Ve verzi rabiho Ašera je rabi Jicchak nazýván Avigdorovým „bratrem“. To je pravděpodobně písářská chyba; má být „zeť“. Další drobné odlišnosti mezi těmito dvěma texty zde mohou být pominuty. Čtení „Tznaym“, tj. Znojmo, je v edici responsa rabi Šloma ben Aderet zkomoleno. Správné čtení bylo rekonstruováno Simchou Emanuelem, viz EMANUEL 2012, s. 790, pozn. 14. Je pravděpodobné, i když to není v prameni řečeno jednoznačně, že debata mezi Avigdorem a rabi Jicchakem se odehrála ve Znojmě.

1294 červenec 25. Praha

76

Oldřich z Jindřichova Hradce odkazuje v případě, že by zemřel bez dědiců, některé své statky králi Václavovi II. Vypisuje práva, která má od krále, mezi která patří svolení usídlit v Jindřichově Hradci osm Židů a zemřelé doplnit odjinud. Jen tito smějí ve městě provozovat lichvu.

[...] Ad maioris quoque gratiae cumulum saepe dictus dominus meus rex mihi concessit, ut in civitate praedicta de Nova Domo octo Iudeos tantum cum eorum familiis habeam liceatque mihi, si aliqui predictorum octo Iudeorum decesserint, alios loco eorum non tamen de terris suis, sed aliunde recipere seu colligere ad inhabitandum civitatem predictam, qui mihi solvant et faciant servitia et iura, quae alii Iudei dicto domino meo faciunt in Bohemia et persolvunt; et de ipsis Iudeis omnia, quae ipse dominus meus rex de suis fecerit, ego faciam, gratiam ipsis octo Iudeis usuram in dicta civitate liceat exercere.

Actum Pragae a. D. MCCXCIV, VIII Kal. Aug et VII indict, datum vero ibidem a. D. MCCXCVIII, III Kal. Aug. XI. ind.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Lobkovická knihovna Roudnice, sign. VI F b 5, fol. 178v–180r (15. století).

Ed.: RBM II, č. 1656, s. 710–711; CDM V, č. 11, s. 9–12.

Lit.: JAN 2006, s. 49–50; GJ II/2, s. 576; RACHMUTH 1934, s. 447–451; RACHMUTH 1931, s. 191; TEPLÝ 1927, s. 77; TEPLÝ 1915, č. 39, s. 1; TEPLÝ 1915, č. 41, s. 1; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 38, s. 33.

Pozn.: Dvojí datace v závěru textu poslední vůle pravděpodobně znamená, že závěť byla sepsána 25. července 1294 snad na panovníkovo přání jako svého druhu slib věrnosti, poté však zůstavitel závěť měnil nebo doplňoval a zřejmě ratifikoval (*datum vero[...]*). Druhé datum pod závětí odkazuje na 30. červenec 1298. Oldřich II. z Hradce zemřel roku 1312. K doplnění závěti došlo zřejmě krátce před tím, než se mu narodil syn Oldřich III. z Hradce (1299). Narozněním mužského dědice se stala neplatnou klauzule o králově nároku na majetek Oldřicha II. z Hradce, jestliže zůstavitel zemře bez mužských potomků. Neplatná závěť se zřejmě dochovala v domácím archivu pánů z Hradce, k její publikaci však pravděpodobně nedošlo. O nové závěti nemáme žádné dochované zprávy.

Oldřich z Hradce patřil do konce šedesátých let 13. století k předním dvořanům krále Přemysla Otakara II. a zastával v letech 1263 až 1270 úřad vrchního komořího. To vysvětluje okolnost, že mu bylo povoleno držení dokonce osmi Židů (František Teplý udává deset osob; v citovaném jediném dochovaném pramenu se však mluví o osmi). Výrazem „jeden Žid“ není pravděpodobně míněna pouze jedna osoba, ale rodina včetně služebnictva, jak to definuje listina Karla IV., vydaná 16. srpna 1348 klášteru v Broumově: Karel touto listinou osvobozuje dva broumovské Židy od daní. Výslovně uvádí, že se jedná o “dva otce rodin s manželkami, dětmi a služebnictvem obého pohlaví“ (*II Iudeos, patres familias cum uxoribus, pueris et familiis sexus utriusque*), srov. RBM V/2, č. 444, s. 224. Počet Židů, zaručený výše uvedenou výsadou, je v českých poměrech vysoký, i když např. v rakouských zemích si Gerhard z Blankenheimu směl držet dokonce dvanáct Židů), srov. BULACH ed. 2012, č. 315, s. 172. Této výsadě se, alespoň nakolik lze usuzovat z dochovaných pramenů, těšili pouze Rožmberkové, páni z Hradce a krátký čas Ješek z Michalovic. Stály však o ni mnohé další rody. srov. KUTHAN 1993, s. 261–262; HOENSCH 1989, s. 59. Je na místě předpokládat, že Židé sídlili v Jindřichově Hradci před rokem 1294, ačkoliv se o tom kromě Oldřichovy závěti nedochovaly písemné doklady. První potvrzení o židovské komunitě ve městě nacházíme až v norimberském martyrologiu, kde Jindřichův Hradec figuruje v soupisu měst, kde byli Židé ohroženi protizidovskými bouřemi. Ve městě však ke skutečným pogromům na Židy nedošlo (srov. SALFELD 1898, s. 240).

František Teplý uvádí, že Židé v Jindřichově Hradci platili nejen daň z hlavy vrchnosti, ale také tzv. plecháčkovou daň duchovním, tedy daň odváděnou v pleháčcích neboli brakteátech, stříbrných mincích, zavedených začátkem 13. století Přemyslem Otakarem I. Tyto brakteáty nahradily tou dobou již značně znehodnocený denár. Pleháčky se jim říkalo proto, že byly raženy z tenkého plechu (srov. HLINKA/RADOMĚRSKÝ 1996, s. 111–114). Židé v Jindřichově Hradci měli povinnost odvádět jednou do roka o suchých dnech sv. Lucie a Otílie čtyřicet pleháčků duchovenstvu. Teplý ovšem svou hypotézu nestaví na originálních dokumentech z období, kdy byly brakteáty v oběhu, ale na základě mnohem pozdějšího stavu. Povinnost pleháčkové daně se totiž udržela až do novověku a byla zrušena až roku 1787. Do té doby si Židé museli nesnadno opatřovat mince, které už byly dávno staženy z oběhu.

1295 (I)

77

Podle kroniky Beneše Krabice z Weitmile byli Židé roku 1295 v Německu a v Čechách krutě pobíjeni.

Eodem anno Iudei in Almaniam et Boemia inmaniter trucidati sunt.

Rinthleisch rex iste tibi gens Iudaica triste
Excidium fecit, te namque repente reiecit,
Et quasi delevit, te namque Deus modo sprevit
Ipseque tortorem dat, quod te sic ad amorem
Ipsius alliciat, tibi quod sua gratia fiat.
O Iudee dole! quia tu cum duplice mole
Semper pressus eris, hic ac illic crucieris.

Orig.: Benessius de Weitmile, *Cronica ecclesiae Pragensis*, APH Praha, Knihovna metropolitní kapituly, rkp. H VI/3 fol. 1r–108v, zde fol. 3v; FRB IV, s. XXIV.

Ed.: FRB IV, s. 461.

Lit.: LOTTER 1988a, s. 548–560, LOTTER 1988b, s. 385–397; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 39, s. 34–35.

Pozn.: Autor kroniky, Beneš Krabice z Weitmile patrně čerpal ze Zbraslavské kroniky (srov. č. 80), event. i z kroniky Františka Pražského (srov. č. 81). Text je ovšem velmi redukovaný a datum události je chybně uvedeno k roku 1295 (správná datace odpovídá roku 1298). Oproti dvěma starším kronikám posunul Beneš Krabice událost ještě o jeden rok dříve. Zápis se vztahuje k tzv. Rintfleischovu pogromu v některých říšských městech. Obdobně stručný zápis obsahuje mladší dílo Přibíka Pulkavy z Radenína (srov. č. 78). Verše o Rintfleischovi, které obsahuje originál kroniky a které Beneš Krabice doslovně přebírá ze Zbraslavské kroniky, edice nepřetiskuje. V mladší redakci se objevuje i u Hájka (č. 82).

1295 (II)

78

Podle kroniky Přibíka Pulkavy z Radenína byli roku 1295 pobíjeni Židé v Německu.

Eodem anno etiam Iudei occiduntur in Almania.

Orig.: *Cronica Przibiconis dicti Pulkava*; viz ed. FRB V, s. XIII–XIX.

Ed.: FRB V, s. 177.

Lit.: LOTTER 1988a, s. 548–560, LOTTER 1988b, s. 385–397; SALFELD 1898, s. 185, 271, 275.

Pozn.: Autor kroniky Přibík Pulkava z Radenína patrně čerpal z díla Františka Pražského (srov. 81). Text je velmi stručný, datum události je chybně uvedeno k roku 1295 (správná datace odpovídá roku 1298), stejně jako u Františka Pražského. Zápis se vztahuje k tzv. Rintfleischovu pogromu v některých říšských městech. Původní zpráva je pravděpodobně převzata ze Zbraslavské kroniky (č. 80), event. z Beneše Krabice z Weitmile (č. 77). V mladší redakci se pak objevuje i u Hájka (č. 82).

1296 Olomouc (formulářová sbírka)

79

Chvalko, opat premonstrátského kláštera v Hradisku, se souhlasem krále, generálního opata řádu a opata Strahovského, jakož i generální kapituly, ustupuje doživotně okrsek Hranice s veškerým příslušenstvím Janu, proboštovi Vyšehradskému a kancléři království, za jeho velké zásluhy o klášter. Uvádí, že je k tomu veden více důvodů, ale především zadlužeností kláštera u Židů, pro kterou se klášterní hospodářství nemůže vzchopit. Po uplynutí desíti let vznikne proboštovi povinnost placení ročního platu tři hřiven ve zlatě nebo třiceti ve stříbře moravské váhy výše uvedenému klášteru.

Chwalco, [...] abbas Gradicensis Premonstratensis ordinis [...], circuitum in Hranicz, qui et Alba ecclesia nuncupatur, [...] propter multa impedimenta et maxime propterea, quod necessitatibus ipsius predicti monasterii nostri contracta in Iudea non posse nos viriliter reformare, [...] de licencia [...] Bohemie regis [...] et [...] abbatis Montis Syon [...] predictum circuitum cum opido, villis, nemoribus [...] domino Iohanni preposito Wissegradensi Bohemie cancellario [...] concedimus ad tempora vite sue [...]. De quo circuitu prefatus dominus prepositus exspiratis decem annis [...] Gradicensi monasterio tres marcas auri vel triginta marcas puri argenti Moravici ponderis [...] exsolvere tenebitur [...].

Orig.: *St. Pauler Formular*, Stiftsarchiv St. Paul Lavanttal, rkp. XXXII c 261, fol. 67a–67d.

Ed.: LOSERTH ed. 1896 č. 32, s. 47–48.

Lit.: MLČÁK 1978, s. 15; ŠIMÁK 1938, s. 1286.

Pozn.: Chvalko byl opatem v letech 1290/1292 až 1299, srov. RBM II, č. 1568, s. 673; a ČERMÁK 1877, s. 263. Jan Volek (zemřel 27. září 1351) byl nemanželským synem krále Václava II. V letech 1311 až 1334 působil jako vyšehradský probošt a kancléř českého království, v letech 1334 až 1351 pak byl olomouckým biskupem (srov. SPĚVÁČEK 1979, s. 42, 62, 99, 116).

Zbraslavská kronika uvádí zápis, který popisuje tzv. Rintfleischův pogrom v některých říšských, především franckých a bavorských městech. V textu jsou zmiňovány Röttingen, Würzburg, Rotenburg nad Tauberem, Windsheim a Norimberk. V této souvislosti autor kroniky zmiňuje, že český král Václav II. nechal zajmout všechny Židy v království a jejich majetek zabavit, údajně stejně jako jiná knížata.

De plaga, quam Iudei plurimi sustinuerunt in Alemannia. Annus Domini MCCXCVIus.

Carnifex quidam Rintfleisch cognomine, vir degener et pauper, mente acer, nacione de Franconia, nescio quo zelo impellente ipsum, surrexit cum turba plebeia et constituit contra Iudeos prelia multa quam stulta. Repentino namque semel quodam clamoris impetu in oppido Rotil dicto populum concitavit, ecclesiamque intrans crucifixum cum vexillo rapuit ac Iudeorum petens hospicia, omnes, quos in ipsis reperit, furiose gladiis ac fustibus interemit. Convolabat mox ad istum Iudeorum tortorem innumerabile vulgus plebeium, qui omnes pariter conglobati fecerunt exercitum copiosum, sequentes regem Rintfleisch quasi dominum suum verum, dehinc unanimiter ad Herbipolim, Rotenburg, Windisheim, Nurenberg ac ad plures civitates et oppida Alemannie se transferunt, in quibus nulli etati aut sexui parentes Iudeos passim circa decem millia occiderunt, quotquot autem ad castra aut ad municiones confugerant, consumpsit fumus et ignis, eos eciam extinxit cuspis, gladius et fustis, qui inventi fuerant in vicis ubilibet aut plateis. Irruit autem tunc timor vehementer super omnes Iudeos in longinquis eciam regionibus constitutos. Eodem tempore uno et eodem die pius Wenceslaus, rex sextus Bohemie, omnes incepit Iudeos, qui in universo regno fuerant, detinere, quos nequaquam vita, sed infinita pecunia privavit. Sic et diversarum terrarum principes fecerunt, ab ipsis enim Iudeis in eorum constitutis dominiis vitam aut pecuniam abstulerunt. Huius plage tam immanis rationem assignabat opinio vulgaris, quod videlicet in Rotil, civitate Franconie, crucifixissent Iudei Christum in hostia consecrata et sacratissimo sacrificio altaris: quidam namque, ut dicebatur, ex Iudeis hostiam consecratam sibi per ancillam eorum procuratam acubus et claviculorum aculeis tam diu pupugerunt, quod ex ipsa ipsi primo et postea alii profluxisse sanguinem conspexerunt; opinantur tamen alii, quod factum fuerit amore pecuniam rapiendi. Quidquid sit, scio, quod de tanta strage permissio Dei fuit.

Rintfleisch rex iste tibi gens Iudaica triste
Excidium fecit, te namque repente reiecit,

Et quasi delevit, te namque Deus modo sprevit,
Ipseque tortorem dat, quod te sic ad amorem
Ipsius alliciat, tibi quod sua gracia fiat.
O Iudee dole! quia tu cum duplice mole
Semper pressus eris, hic ac illic crucieris.

Orig.: *Chronicon aulae regiae* I, cap. 55; FRB IV, s. XV–XVII.

Ed.: FRB IV, s. 66–67; DOBNER ed. 1784, s. 109–110.

Lit.: JAN 2006, s. 45–47; LOTTER 1988a, s. 548–560, LOTTER 1988b, s. 385–397; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 39, s. 34–35; SALFELD 1898, s. 185, 271, 275.

Pozn.: Autorem této části kroniky je Petr Žitavský. Datace v kronice je chybná, neboť k tzv. Rintfleischovu pogromu došlo v roce 1298. Podnětem k němu se stalo obvinění Židů ze znesvěcení hostie v Röttingenu.

Není dochován žádný další doklad, který by potvrdzoval, že Václav II. nechal roku 1296 nebo 1298 zajmout Židy v království. Možný průběh událostí v Čechách a na Moravě nastínil JAN 2006, s. 47. Zápis i s chybnou datací přebírají do svých kronik František Pražský (srov. č. 81) a ve velmi redukované verzi Beneš Krabice z Weitmile (srov. č. 77). V mladší redakci se objevuje i u Hájka (č. 82).

1296 (II)

81

František Pražský píše, že roku 1296 údajně z návodu jistého člověka došlo k útokům na Židy ve městech a byli vražděni a upalováni. Český král Václav II. nechal své Židy zajmout a vybrat od nich vysokou pokutu, prý obdobně jako panovníci jiných zemí. Židé snad byli zajímáni proto, že někteří z nich měli bodat do hostie, která pak krvácela.

Eodem anno quidam crudelis homo, nescio quo zelo impellente ductus, congregatis multis satellitibus in diversis civitatibus, multa milia Iudeorum interfecit; qui autem ad castra vel ad municiones confugerant, hos fumus et ignis consumpsit. Irruit tunc timor super Iudeos in aliis terris constitutos. Et rex Wenczeslaus in suo regno omnes Iudeos detinuit et ab eis recepit pecuniam infinitam. Sic et diversarum terrarum principes fecerunt. Nam quidam ex Iudeis acubus et clavibus corpus Christi pupugerunt, quod de ipso sanguis manifeste stillavit et effluxit.

Orig.: *Chronicon Francisci Pragensis* I, cap. 9, ZACHOVÁ ed. 1997, s. IV–V.

Ed.: ZACHOVÁ ed. 1997, s. 29, FRB IV, s. 360.

Lit.: LOTTER 1988a, s. 548–560, LOTTER 1988b, s. 385–397; SALFELD 1898, s. 185, 271, 275.

Pozn.: Autor záznamu František Pražský čerpal informace pro tuto událost ze Zbraslavské kroniky (srov. FRB IV, s. 66–67). Událost datuje chybně, stejně jako Zbraslavská kronika, k roku 1296 (správná datace je 1298). Zápis se vztahuje k tzv. Rintfleischovu pogromu v některých říšských městech. František Pražský do textu navíc přidal zmínku o rituálním deliktu Židů – znesvěcení hostie. Tento zápis je jednou z nejstarších zpráv o rituálním znesvěcení Těla Kristova v Českých zemích. Událost je pojednána ve velmi stručné podobě také v kronikách Beneše Krabice z Weitmile (srov. č. 77) a Přibíka Pulkavy z Radenína (srov. č. 78). V mladší redakci se objevuje i u Hájka (viz č. 82).

1296 (III) Hájkova kronika

82

V Hájkově Kronice české je uvedeno, že poté, co byla v Röttingenu nalezena krvácející hostie zneuctěná Židy, vyvolal řezník, jménem Rintfleisch, tažení proti Židům. Mnoho Židů bylo zavražděno nejen v Röttingenu, ale také ve Würzburgu, Rotenburgu nad Tauberem a Norimberku. Český král Václav II. pak nechal zajmout všechny Židy v království a jejich majetek zabavit, údajně stejně jako další knížata.

Nedaleko od Frankfurtu přihodilo se v městečku jednom, jménem Rotýl, že lotr jeden všed nočně do kostela farního, i ukradl tam částku těla Božího v svátosti velebné a po některém času prodal to Židům. Kteříž majíce to v své moci, divně s tím nakládali, rozličný z toho činíce posměch. Jeden z nich vzav nůž i bodl tak, až z toho ukázala se krev. A oni ulekše se, odtud pryč běželi.

To když zvědino bylo od křesťanův a od kněží, ta svátost těla Božího zase poctivě jest do téhož kostela donesena. Tu jeden řezník, jsa člověk chudý, jenž měl příjmí Ryntslajch, rodem z Frankfurtu, těžce váže takový účinek židovský, vzkřikl a zhouřil lid v Rotýli na Židy, takže se mnoho lidu obecného sběhlo na ryňk toho městečka, a někteří z nich vběhše do kostela, pochytili korouhev, na níž byl namalován obraz umučení Božího, i kázali jej před sebou nositi a sami za ním běhající, domy židovské vybíjeli a Židy mordovali.

V brzkém času veliké množství lidu sběhlo se k tomu mordýři židovskému, takže jich byl veliký houf učiněn, a jdouce za tou korouhví a za svým hejtmanem Ryntslajsem, jeho jako pána svého poslouchali. Odtud pak obrátili se do Vircburku, do Rotemburku i do Normberku, také i do jiných mnohých měst a městeček, v kterýchžto Židy tepouce, žádnému pohlaví ani věku neodpustili. Píší ovšem někteří, že jsou jich zbili okolo desíti tisíc. Kteříž pak k zámkům a ke všem utíkali, proto smrti neušli. Z toho veliký byl případl strach na všecky Židy, kteříž jsou i v dalekých obývali krajinách. [...]

Král Václav Český o tom, co se v jiných zemích děje, uslyšev, kázal všecky Židy v Praze i ve všem království zjímati, ač jích životův nezabavil, ale nesčíslný počet peněz a zlatých od nich vzal. Též i jiná okolní knížata činili.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CCLXV–CCLXVIr.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 631–632; SANDEL ed. 1596, fol. 355r–v.

Pozn.: Hájek patrně čerpal ze starších českých kronik (Zbraslavské kroniky, č. 80; kroniky Františka Pražského, č. 81 a event. také Beneše Krabice z Weitmile, č. 77). Nelze však vyloučit ani jiné německé předlohy. Datace události je chybná, stejně jako u předchozích českých kronik. Popisovaná událost odpovídá roku 1298.

1297 leden 6. (formulářová sbírka)

83

Purkrabí města Magdeburgu potvrzuje, že si od pražského Žida Mušlina vypůjčil dvacet hřiven stříbra, které se zavazuje splatit ve stanovené lhůtě (do 3. března). V dokumentu se zdůrazňuje, že Mušlin byl o půjčku požádán, ovšem poskytl ji dobrovolně, nikoliv z donucení.

Nos Burchardus de Meydburch purchgravius, regni Bohemie camerarius, notum fore volumus [...], quod Muschlinus Iudeus de Praga ad nostram petitionem nobis viginti marcas puri argenti Pragensis ponderis prestitit [...] benivole et gratanter. Quas [...] Muschlino in Dominica proxima Quadragesime [...], qua cantatur Invocavit [...] promittimus persolvendas. Anno Domini 1297 die Dominica quasi festo Epyphanie Domini.

Orig.: *St. Pauler Formular*, Stiftsarchiv St. Paul Lavanttal, rkp. XXXII c 261, fol. 73d.

Ed.: LOSERTH ed. 1896 č. 69, s. 67.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 129–130; JAN 2006, s. 49, 71; ŽEMLIČKA 1986, s. 240.

Pozn.: Poslední zmínku o Mušlinovi, resp. o jeho vdově (srov. též RBM II, č. 2763, s. 1207) udává kvitance z 9. srpna 1302, viz níže č. 88. Není vyloučeno, že doložka o dobrovolnosti je záměrně přidána proto, že podle znění zápisu se v tomto případě jednalo o bezúročnou půjčku. Srov. JANÁČEK 1972, s. 895.

konec 13. – první polovina 14. století

84

Pražské městské právo § 123–130

Na základě údajného výnosu krále Přemysla Otakara II. Žid nemá požadovat z jedné marky úrok vyšší než pět feniků, z libry šest feniků a jeden feník ze třiceti feniků. Žid ve vlastní při nesmí být svědkem; jako svědky smí povolat jednoho křesťana a jednoho Žida. Bude-li Žid přistižen u svobodné křesťanské ženy, tato žena se bude zodpovídat před duchovním soudem, rozsudek nad Židem vynese židovský soud. Jestliže bude Žid přistižen s vdanou ženou, trest bude vykonán u kůlu na křižovatce a Židův majetek propadne rychtáři. Židé nesmějí přijímat do zástavy zkrvavené nebo vlhké šatstvo, nebo bude pykat jako zloděj. Křesťan, který zbije Žida a způsobí mu smrt, bude potrestán královským úředníkem. Budou-li u Žida nalezeny kalich, kniha nebo mešní roucho, aniž by mohl prokázat, od koho je přijat do zástavy, musí věci vydat bez náhrady škody. Musí-li Žid odpřísáhnout křesťanovi, bude přísahat na Pentateuch.

§ 123. (97) Wi der iude di mark lien sol. Der iude sol di marg nicht hoer lien denne um funif pfennige, das <pfund marg> um sechse und dreezitt um einen pfennig.

§ 24. (98) Das der iude nich en mac geczuc sin. Der iude mag nicht geczuic sin, er habe einen crislin und einen iuden, und wissit um kainir slechte sache.

§ 125. Ob ein iude by einem cristen wibe begrissin wirt. Begrisit man einen iuden by einen cristin weibe, bey der er lige, is sy ein ledig weip, is get dem iuden czu haut und czu har, und das weip antwurt man in geistlich gerichle.

§ 126. (99) Ob ein iude mit einir elichin weybe. Uuirt ein iude mit einis elichin mannis weip (begrissen), dor ubir sal man richtin an der weigescheide mit einem psale, und des iuden gut sol man in des richters gewalt irtailin.

§ 127. (100) Das iudin kain nazze pfant noch plutig suln nemen. Der iude sol kein pfant nemen czu pfande, das plutic sie oder naz gewant, nimpt er das dor ubir, is get im an das lebin, und mus antwurten an sinis diebes slat.

§ 128. (101) Ob ein cristin slet den iudin czu tod. Slet ouch ein cristin den iuden czu tode, man sol richtin czu im dadurch, wan si sint des kuniges kamerer gehaisin.

§ 129. (102) Ob der iude cleit oder puch neme czu pfande. Nimpt ouch der iude czu pfande kelch oder buch oder messegewant, vindit man das by im, und en hat er denne nicht, der is im gesaczit hat, er mues is al da widir gebin, und hat di pfennige uorlorn, di er dor uf hat gelegin.

§ 130. (103) Ob ein iude deme criften swern sol ainen. Ist das der iude einen cristen einen ait swern sol, ist di schult so groz, dem sol er sweren aus moyses puche, dirre ait get alsus.

Orig.: Nezvěstný.

Ed.: RÖSSLER ed. 1847, č. 123–130, s. XXV–XXVI (IX–XXVII).

Reg.: ARONIUS ed. 1902, č. 737, s. 311.

Lit.: TOMEK 1892a, s. 279–280, pozn. 90.

Pozn.: Emil Franz Rössler vydal celé znění dokumentu s tím, že vznik rukopisu kladl do konce 13. nebo první poloviny 14. století. Od něj text převzal Julius Aronius. Ten se sice v poznámce odkazuje na první díl *Dějepis města Prahy*, ale přiznává, že mu tehdy nebyl dostupný. Václav Vladivoj Tomek v obsáhlé poznámce (TOMEK 1892a, s. 279–280, pozn. 90) popřel pravost daného dokumentu a odmítl jej využít pro další práci. Tomek upozornil jak na nesrovnalosti s letopočtem a intitulací, tak na samotný fakt, že v textu není žádný přesvědčivý doklad o tom, že se jednalo o právo pražské či právo určené pro pražské souměstí. Nevyloučil, že se mohlo jednat o městské právo Přemysla Otakara II., nikoliv pro Prahu, ale pro všechna města v království. Co je však zřejmé, toto právo nikdy nevstoupilo v obecnou platnost a k opatrnosti nás nutí také fakt, že se o něm nikde jinde nečiní žádné zmínky. K první známé kodifikaci staroměstského práva došlo až roku 1341, přičemž se o tomto právu opět nezmiňuje, ačkoliv pokud by vstoupilo v platnost, zajisté by to bylo zaznamenáno. Nejspíše vlivem Aronia se odkaz na toto privilegium ocitl také v registové edici BRUGGER/WIEDL edd. 2005, č. 32, s. 44 (poznámka k dané listině). Tato práva jsou podobná těm, které později udělil Přemysl Otakar II. brněnským Židům (RÖSSLER ed. 1852, s. 367–371; CDM IV, č. 16, s. 17–21). Termínem „Pfund“ (*vadium* = *pignus*) se v tomto zápise myslí úrok, nikoliv důchod (renta).

[1300]

85

Čtvrtá kniha zákoníku Ius regale montanorum, který vydal král Václav II. kolem roku 1300, se týká soudů a obsahuje také odstavec, podle nějž nesmějí být svědky nevěřící: Židé, Saraceni a heretici.

lib. IV, cap. XII De testibus. [...]

§ 11. Et infidelis reprobatur; nam dubius in fide infidelis est, nec aliquo modo ei credendum est, qui viam veritatis ignorat, sicut Iudaei, Saraceni et haeretici et omnes alii fidem catholicam abnegantes. [...]

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: SOkA Kutná Hora, AM Kutná Hora, kniha 1, fol. 38r (kolem 1410); Praha, Královská kánonie premonstrátů na Strahově, Strahovská knihovna, sign. DE IV 24 (1460), fol. 1r–53r, spec. fol. 46r; tamtéž, Strahovská knihovna, sign. DD V 50 (1469– počátek 16. století), fol. 3r–75r, spec. fol. 64v; český překlad: tamtéž, Strahovská knihovna, sign. DE IV 24 (1460), fol. 109r–183r, spec. fol. 109r; tamtéž, Strahovská knihovna, sign. DD V 50 (1469– počátek 16. století), fol. 96r–160r, spec. fol. 151v.

Ed.: ZYCHA 1900b, s. 40–297; CIB I, č. 102, s. 410 (*Ius regale montanorum* s. 265–435); BÍLEK ed. 2002, s. 17–85 (český překlad).

Lit.: PFEIFER 2002, s. 277; BÍLEK ed. 2002, s. 3–12; ŠTROBLOVÁ/ALTOVÁ 2000, s. 44–46; HOFFMANN 1973, s. 53–69; HOFFMANN 1971, s. 65–137 (zejména s. 71, 107–108); ZYCHA 1900a, s. 85–97.

Pozn.: Horní zákoník *Ius regale montanorum*, který vydal král Václav II. kolem roku 1300, upravoval podmínky pro těžbu a zpracování stříbra. Vycházel ze starších horních zákonů, hlavně z jihlavského práva. Panovník vymezil některé důležité zásady a především stanovil, že bez ohledu na vlastníka půdy byly drahé kovy ve vlastnictví krále (horní regal), a rovněž svobodu báňského podnikání podmíněnou ovšem splněním závazků vůči panovníkovi. Osoby zabývající se hornickou činností měly možnost svobodného pohybu a vztahovala se na ně jen pravomoc královských správních a soudních institucí. Zákoník se skládá ze čtyř knih. První pojednává o osobách v hornictví, druhá a třetí o horách, čtvrtá se týká soudů. Byl přeložen do mnoha jazyků. Nejstarší český překlad *Právo královské horníkuov* je dílem kutnohorského měšťana Petra Přespole z roku 1460. K starším horním zákonům srov. výše č. 49 a 50 k roku 1249.

1300 prosinec 9. Horažďovice (formulářová sbírka)

86

Radní města Horažďovic dosvědčují, že Rimbota, měšťan v Horažďovicích, postupuje pražskému měšťanu Oldřichovi svůj dům, který mu už dříve zastavil za 12 hřiven čistého stříbra bez 1 ½ lotu, a dává mu právo pronajmout dům komukoli, ať je Žid nebo křesťan, nebo jinak s ním naložit tak, aby Oldřich získal zpět zmíněné peníze.

[...] quod Rimbota de domo ac hereditate Ulrico, civi Pragensi, quam prius sibi obligaverat, cessit libere et absolute ac sua spontanea voluntate, videlicet in XII marcis puri arg. Prag. ponderis minus 1 ½ lotonibus, dans et concedens eidem Ulrico, civi Prag. liberam voluntatem [...] supradictam domum ac hereditatem locandi, conveniendi seu exponendi cuique homini, seu Christianus fuerit aut Iudaeus, prout sibi videbitur expedire, aut per quemcumque alium modum, per quem supradictam pecuniam de saepedicta domo ac hereditate plenarie habere poterit et complete. [...]

Datum in Horawicz anno incarnationis Domini MCCC V idus Decembris.

Orig.: SOA Třeboň, rkp. 56, fol. 100v.

Ed.: RBM II, č. 1866, s. 802; PALACKÝ ed. 1842, č. 117, s. 321.

Pozn.: Formulářová sbírka byla původně součástí Schwarzenberského archivu a bývá někdy citována se starou signaturou cod. MS sign. C n. 1 (viz PALACKÝ ed. 1842, s. 253).

Král Václav II. vyslovuje souhlas s tím, že opat a bratři kladrubského kláštera dali v zástavu příjem 20 hřiven ze své vsi Meclov Pirkošovi řečenému z Milavče za 200 hřiven stříbra, aby mohli vykoupit vesnici kláštera zvanou Lubenec, která byla na příliš vysoký úrok zastavena u Židů.

Nos Wenceslaus [...], cum religiosi viri Przedota abbas et conventus monasterii Cladrubensis viginti marcarum redditus in villa ipsius monasterii dicta Meczlow in ducentis marcis arg. Pyrkossio dicto de Milawes pro redimenda villa eiusdem monasterii dicta Luben eis utiliore, quae erat in Iudaeis sub usuris intolerabilibus obligata et quam aliter redimere non poterant, titulo pignoris obligarint, nos [...] obligationem ipsam [...] ratam habentes [...] ei nostrum [...] prebemus assensum [...].

Datum Brunnae a. d. MCCCII, V idus Apr. XV indict., a. regnorum nostrorum Boemiae V, Poloniae II.

Orig.: Institut für Österreichische Geschichtsforschung Wien, Urkundensammlung Nr. 254.

Ed.: RBM II, č. 1915, s. 823.

Pozn.: Poznámka v edici udává jako zdroj *cod. dipl. Cladrub.*, ale v dochovaných kopiářích kladrubského kláštera (NA, AZK, rkp. 38–40, inv. č. 2479–2481) naši listinu nelze najít. Týká se jí nejspíše zmínka v listině o něco mladší zapsané v zmíněném kopiáři (9. listopad 1312 – NA, AZK rkp. 38, č. 54, fol. 121r–122r), z níž je zřejmé, že originál byl po vyplacení vesnice vrácen: „opat kladrubského kláštera vykoupil ves jménem Meclov, kterou jsem držel v zástavě za 200 hřiven, a zaplatil mi. Já pak jsem mu vrátil privilegia pana krále Václava, která jsem měl jako svědectví té zástavy; protože však listina, kterou jsem měl od onoho kláštera jako dosvědčení zástavy, byla strávena ohněm, potvrdil jsem, že já ani moji příbuzní místo mne nesmíme klášter nijak osočovat“ [...] *abbas ecclesie Cladrubiensis villam nomine Meczlowe, quam ego in ducentis marcis tenui obligatam, [...] exsolvit et me [...] pagavit. Ego quoque privilegia domini regis Wenceslai [...], quae in testimonium dictae obligationis habui, eidem restitui, [...], quia vero privilegium, quod ab ecclesia praefata pro testimonio obligationis habui, per ignem consumptum fuerat, [...] testificavi, ne [...] ego vel pro me consanguinei mei aliquo modo impetere debemus. [...].* Není jisté, zda Josef Emler při vydání v RBM pracoval opravdu s kladrubským kopiářem, nebo použil opis listiny (rukou Františka Palackého), který je uložen v Archivu Národního muzea, Sbirka opisů, sign. ANM II 14, sub dato (18.–19. století).

Zmíněná ves *Luben* je zřejmě Lubenec, městys u Žlutic, snad ves, která od roku 1115 pod tímto jménem *Luben* patřivala kladrubskému klášteru, srov. SEDLÁČEK 1998, s. 572, kde zaznamenáno také: „Léta 1302 vyplatil ji klášter od židův, zastaviv ji předtím pro dluhy.“

1302 srpen 9. Praha

88

Jindřich rychtář a přísežní města Prahy vysvědčují, že vdova po Židu Mušlinovi, její zet Avigdor a jejich přátelé, pražští Židé, potvrdili příjem dlužné částky od mistra Fridricha, komtura a konventu špitálu u paty mostu řádu křižovníků s hvězdou i s úroky. Jako svědci jsou jmenováni čtyři pražští Židé: Baruch, Vogel, Izák, Swargeveran.

Nos Henricus iudex, [...] cives iurati civitatis Pragensis recognoscimus [...], quod relicta Muslini Iudei, Avigdor gener eius et heredes quidam eiusdem Muslini, nec non ceteri amici eorum, Iudei civitatis Pragensis, in nostra presencia constituti fassi sunt [...], quod [...] super quadam pecunia et usuris eis exsolvendis [...] magistrum Fridericum commendatorem totumque conventum fratrum domus hospitalis Prage in pede pontis ordinis fratrum Stelliferorum cum cruce [...] a solutione capitalis pecunie cuiuslibet et de usuris omnibus [...] dimiserunt liberos et solutos [...].

Testes: Baruch, Wogel, Ysac, Swargeveranus, Iudei civitatis Pragensis.

Actum et datum Prage anno Domini MCCCII quinto idus Augusti.

Orig.: NA Praha, Křižovníci s červenou hvězdou, inv. č. 112. Pečeť Starého Města pražského na pergamenovém proužku; na rubu téměř soudobou rukou: *privilegium absolucionis a Iudeis*.

Ed.: RBM II, č. 2763, s. 1207.

Pozn.: V edici je listina zařazena pod datem 1302 srpen 10. Pražský Žid Mušlin je zmíněn již v roce 1297, viz výše č. 83. Tomuto židovskému obchodníkovi věnovali pozornost JAN 2006, s. 49, 71; naposledy MUSÍLEK 2012, s. 129–130; a MUSÍLEK 2015.

1308 březen 16. Kutná Hora

89

Rychtář Albert a přísežní v Kutné Hoře potvrzují, že kutnohorský měšťan Mikuláš Parchyphal zastavuje Mikuláši Thawlrnovi z Prahy za 600 hřiven pražských grošů svoje dědictví Chudrynhewen a své podíly v Kutné Hoře a stanoví podmínky splácení. V případě jejich neplnění může získat Thawlrn příslušnou sumu na účet dlužníka u křesťanů či Židů.

Nos Albertus iudex, [...] iurati in Kuttis [...] profiteamur [...], quod [...] Nicolaus dictus Parchyphal, civis in Khuttis, [...] Nicolao Thawlrn, civi Pragensi, suam hereditatem, que vulgariter dicitur Chudrynhewen et partes suas in Khuttis [...] in sexcentis marcis

gr. denar. monete Pragensis [...] obligavit, tali adiecta condicione, [...] si sepedictus Nicolaus Parchyphal aliquem terminum solucionis suprascriptum solvere neglexerit Nicolao Thawlrún supradicto, extunc idem Nicolaus Thawlrún habet et habere debebit liberam potestatem sepedictam pecuniam recipiendam super dampnum sepedicti Nicolai Parchyphal inter Iudeos vel christianos, [...].

Actum et datum in Khutna sabbato post diem beati Gregorii a. d. MCCCVIII^o.

Orig.: SOA Třeboň, Vs Sedlec u Kutné Hory, inv. č. 11.

Ed.: RBM II, č. 2171, s. 937; STERNBERG 1837, č. 48, s. 62–63.

Pozn.: O dolování v Kutné Hoře v této době pojednává obecně Kašpar Sternberg (STERNBERG 1836, s. 46–63), ale k samotné listině, i přes údaje starší literatury, nic nemá.

1309 listopad 24.

90

Purkmistr a radní města České Budějovice vyznávají, že jejich spoluměšťan Štěpán Nodler prodal kopy grošů platu na svém domě ležícím v židovské čtvrti mezi domy řezníka Cíglera a perníkáře Vincence za deset kop grošů kapli sv. Jakuba na hřbitově farního kostela a jejímu kaplanovi.

[...] Stephanus Nodler nobis concivis, recognovit [...] se super domo sua et area, quam inhabitat, in vico Iudeorum inter domos Cziegler carnificis et Wincencii lebetarii sita et locata, unam sexagenam gross. Prag. census sive pensionis [...] capelle s. Jacobi in cimiterio ecclesie parrochialis vel ipsius capellano [...] pro X sex. gr. [...] vendidisse. [...]

Actum et datum anno Domini M^oCCC^oIX, feria II in vigilia s. Katherine.

Orig.: Neznámý.

Kopie: Archiv Národního muzea, Sběrka opisů, sign. ANM II 14, sub dato (18.–19. století).

Ed.: RBM II, č. 2201, s. 957.

Lit.: NOVOTNÝ A KOL. 2006, heslo Židé, s. 645.

Pozn.: Originál byl původně uložen v AM České Budějovice, ale je už dlouho ztracen. Uvádí ho jako pramen ještě Josef Emler v edici RBM II, č. 2201, s. 957. Listinu už ale nezná Karl Köpl a není tedy zařazena v jeho edici KÖPL ed. 1901.

1310 březen 25.

91

Rajmund z Lichtenburka, pán poloviny Německého Brodu, a jeho synovci Václav, Smil a Čeněk, vyznávají, že obdrželi od měšťanů Německého Brodu 200 hřiven grošů. Za to jim povolují, že mohou město opatřit hradbou. Kromě toho je kvůli výdajům při budování hradeb osvobozují na deset let od všech břemen a berní, jakož i od placení cla v Habrech. Po ten čas si vyhrazují jenom soudní pravomoc, roční úroky a Židy. Kromě toho mohou měšťané žádat po čtvrt hřivně stříbra z lánů přilehlých k městu jako výpomoc. Řádový farář komendy německých rytířů má zajistit na vlastní náklady vybudování části hradeb v délce dvou provazců.

Nos Remundus, Wencezlaus, Smilo, Czenko patruelles dicti de Luhtenburch [...] civibus in Broda Theutunicali concessimus et indulsimus eandem civitatem muro circumdare et munire pro ducentis marcis grossorum denariorum [...]. Praeterea eisdem civibus [...] sarcinam et laborem, quem habent in muri edificio construendo [...] cupientes relevare, ipsis quasdam gracias promissimus [...] facere speciales, videlicet quod a nativitate domini proxima preterita usque ad decem annorum spacium ab omni servicio, exactione et collecta liberi manebunt pariter et soluti, nichilominus Iudeos ibidem pro nobis et iudicium reservantes et excepto solo censu nostro, quem annis singulis colligemus. [...]

Actum et datum anno Domini M^oCCC^oX^o, VIII kal. Aprilis.

Orig.: SOkA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod inv. č. 4 sign. L I/4. Čtyři pečeti: Rajmunda, Václava, Smila a Čenka z Lichtenburka, z nichž poslední chybí, na červených, fialových, žlutých a zelených hedvábných nitích.

Ed.: CIM II, č. 90, s. 160–162; RBM II, č. 2214, s. 962.

Lit.: URBAN 2003, s. 155; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 45, s. 37.

Pozn.: Německý Brod, zvaný někdy podle Smila z Lichtenburka i Smilův (do roku 1308), nese od roku 1945 jméno Havlíčkův Brod. Ždali za Václava II. páni z Lichtenburka zcela ovládali Německý Brod, nebo byl král uznáván za jeho spoludržitele, nevíme. Jisté je, že Brodští si v roce 1310 vymohli uvedené privilegium na Rajmundovi z Lichtenburka, při čemž si Rajmund a jeho synovci pro sebe vyhradili kromě jiného i Židy, tj. veškerá práva týkající se Židů. Král Jan Lucemburský v roce 1319 (3. září) koupil od Rajmunda polovinu města za 2500 hřiven a postoupil ji Jindřichu z Lipé (viz RBM III, č. 522, zvl. s. 216).

1310 prosinec 13. Praha (městská kniha)**92**

V soupisu výdajů města je k datu 13. prosince 1310 uvedeno: Dále bylo vyplaceno rychtáři osm grošů za dvě závory k brance mezi Židy.

Hec sunt distributa civitatis anno domini MCCCX a festo sancti Galli inchoata: [...] Item iudici VIII gr. pro II seris ad portulam inter Iudeos.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 271v.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 461.

Reg.: RBM II, č. 2247, s. 976.

Lit.: GJ II/2, s. 660; TOMEK 1892a, s. 295–301; TOMEK 1892b, s. 352–361.

1310–1346 (formulářová sbírka)**93**

Král Jan Lucemburský purkrabímu Smilovi z Bítova opakovaně připomíná, aby zajistil ochranu a klid Židům ve Znojmě, zejména co se týká domů, které jim král vrátil. Je totiž zjevně nutné, aby tito Židé přispívali ke zlepšení stavu královské pokladny. Toto je proveditelné pouze za předpokladu, že Židům bude zajištěna osobní bezpečnost a ochrana majetku. Král ujišťuje purkrabího, že se mu za vrácený židovský majetek dostane náhrady.

Te fidelem nostrum dilectum, Smylonem de Vetovia, nunc sicut aliquociens antea requirimus [...], quatenus Iudeos Znoymenses super eorum domibus, quas ipsis restituimus et pro quibus conveniens rependium tibi in aliis impendere disponimus, non inquietes nostri consideratione decetero, sed potius quietos permittas. Nam evidens requirit necessitas, ut ipsi Iudei pro incremento camere principis, cui per te non credimus nec volumus derogari, in eorum bonis et viribus favorabiliter conserventur.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes nezvěstné.

Ed.: CODEx JACOBI, č. 24, s. 13.

Extrakt: CDM VII, č. 319, s. 892.

Lit.: URBAN 2003, s. 165–166; BRETHOLZ 1935, č. 33, s. 15.

Pozn.: *Terminus post quem non* Smilova působení jako purkrabího na Znojmě je rok 1347, kdy ze-

mřel. Patřil k nejužšímu kruhu dvořanů semknutých okolo mladého markraběte Karla a byl jedním z panovníkových družiníků na cestě do Tridentu (srov. RBM IV, č. 390, s. 158; MENDL ed. 1936, s. 31; RBM V, č. 132, s. 76).

1310–1346 (formulářová sbírka)

94

Stížnost Židů u krále Jana Lucemburského na útlak královského podkomořího Rusa z Litic (Luticz), který od nich vymáhá výkupné z nuceného ležení, které na ně uvalil. Výše nákladů na ležení činí 150 kop pražských grošů. Dále žádají, aby král vymohl odklad splatnosti dluhu ve výši 400 kop u Mikuláše od Věže. Celková výše jejich dluhu u různých osob (včetně dluhu u Mikuláše od Věže) činí 800 kop, které nemohou zaplatit, aniž by je to úplně zničilo. Žádají o odklad plateb a rozložení do alespoň dvou splátek. Dále požadují, aby se na výkupném z ležení podíleli i ti Židé, kteří spolu s nimi byli uvězněni, ale po osvobození se rozptýlili do různých zemí: Lazar, syn Jonášův, Juda z Klatov, Samuel z Kolína, Klára z Kadaně a další. Zmiňují se o protižidovských nepokojích v Praze a prosí krále, aby tlumočil jejich vděčnost biskupům olomouckému a pražskému a některým pražským měšťanům za to, že se jich zastali. Žádají, aby král zjednal Židům klid ve městech i na venkově, nanejvýš nutný pro jejich přežití a živnosti. Upozorňují také krále, že po dobu jeho nepřítomnosti jim nikdo neplatí pohledávky a nemají se na koho obrátit o pomoc.

Serenitati vestre [...] conquerimus, quod dominus Ratz de Luticz cogit nos cum CL sexagenis grossorum maxima debita contrahere per expensas, quas facimus in obstagio propter ipsum, qui et nos impedit per dictum obstagium, quod vestram presenciam, prout nostra requireret necessitas, accedere non valemus. Cui dignemini committere, ut a destructione nostra se cohibens nobis non sit animo tam gravis. Et petimus instantissime propter reformationem vestre camere nobis inducias apud Ny<colaum> in Turri pro CC sexagenis usque ad festum beati Galli proximum et pro residuis CC usque ad festum beati Georgii deinde proximum ordinetis. Nam si pro VIII^c sexagenis, in quibus ad hoc diversis obligamur personis, non obtineremus inducias, tunc totaliter periremus. Petimus similiter, ut pro respiratione a diversis nostris incommodis et pressuris et translacione aliquorum Iudeorum aliunde in Boemia et Praga, ut speramus fieri, nobis curetis dare plene libertatis ad tempus vestras litteras generosas. Petimus etiam, ut infrascriptos Iudeos, qui nobiscum in pacto liberacionis a captivitate nostra steterunt, sed tempore solvendi pecuniam pacti receperunt se sub diversa baronum dominia, faciatis per officiatos vestros, [...], ad solvendum nobiscum contribucionem debitam in hac parte compelli [...], quorum nomina, Lazarus filius Jone [...], Iudea de Glatow, Zmoyel de Colonia, Chlara de Chadano et alios,

si qui nobis in hac parte voluerint rebellare. Et petimus vos, ut regratiari curetis dominis episcopis Pragensi et Olomucensi ac civibus Pragensibus, qui in nostris turbationibus pro nobis seriose steterunt. Committendo vestris officiat, quod pax in civitatibus et in campis nobis valde necessaria continue procuretur. Scituri, quod vobis absente de regno Boemie nulla nobis sunt debita persoluta, nec aliquis nobis cooperari voluerit in hac parte.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes neznámé.

Ed.: CODEX JACOBI, č. 54, s. 23.

Pozn.: Rus z Litic se objevuje jako podkomoří roku 1344 a roku 1351, srov. DOBNER ed. 1764, č. 7, s. 237–238; v úřadu setrval až do roku 1356, srov. BOBKOVÁ 2003, s. 183; TOMEK 1905, s. 44; PALACKÝ 1832, s. 343. Mikuláš od Věže byl významným pražským měšťanem, srov. TOMEK 1892a, s. 308–309; nejnověji MUSÍLEK 2013a, s. 2–15.

1310–1346 (formulářová sbírka)

95

Hrabě lucemburský nařizuje, aby byla zajištěna ochrana Židům v jeho městě X, ačkoliv si své neštěstí zasloužili. Zakazuje jejich jakékoli obtěžování a pronásledování ve městě, počínaje nastávajícím svátkem narození Krista a po celý další rok, během kterého budou Židé volní.

Noverint universi presencium copiam vel noticiam habituri, quod quamvis ob ipsorum demerita, quibus omnibus christicolis infesti redduntur, Iudeorum profectibus minime intendere debemus, tamen quia nunc generosius veritas nostra clarescit cum [...] difunditur graciosae, nos [...] comes vel omnes subscripti presentis tenore Iudeos universos et singulos in civitate nostra tali degentes ab omni accione cuiuscumque nominis et demum a qualibet vexacione et molestia a festo Nativitatis Christi proximo futuro usque per anni circulum revolutum absolvimus et esse volumus liberos et solutos vel inermes, inhibentes districte, ne quivis audeat agravare infra ipsos [...].

Orig.: Neznámé.

Kopie: Bayerische Staatsbibliothek München, rkp. 22303, fol. 79v.

Lit.: HALM 1969, s. 41.

Pozn.: V případě tohoto formulářového zápisu nelze určit vydavatele předlohy jinak než z kontextu. Vzhledem k tomu, že formulář vychází z českých listin, ukazuje titul vydavatele i styl textu na kancelář Jana Lucemburského a nějaký jeho ochranný glejt pro Židy v blíže neurčeném městě. Pokud by skutečně byl vydavatelem tohoto dokumentu Jan Lucemburský jako hrabě, vztahovala by se tato listina spíše na lucemburské hrabství.

1310–1346 (formulářová sbírka)

96

Frenclin <Jakubův>, královský podkomoří, nařizuje radě města Litoměřic přezkoumání přiměřenosti výše židovských daní v případě nemajetných Židů.

Frentzlinus, Boemie subcamerarius [...], magistro civium, consulibus ceterisque iuratis Luthmericensibus [...]. Quia exigentibus quibusdam pregravibus debitis Iudeorum omnium, qui camere regie per Boemiam sunt serviles, taxationem [...] inevitabilem pro [...] persolvendis debitis oportet fieri [...], que quidem taxatio [...] nobis presentibus et ad interessendum [...] querela plurimorum Iudeorum pauperum, qui secum in hac parte iniuriose asserebant fieri, specialiter provocatis, [...] instituta est, [...] sic quod [...] aggravaminis remedium in proxime secutura taxatione debeat emendari.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes nezvěstné.

Ed.: CODEX JACOBI, č. 162, s. 68.

Lit.: MUSÍLEK 2008, s. 492.

Pozn.: Podrobná poznámka o Frenclinovi, synovi pražského měšťana Jakuba Velflova (1320–1345/1350) srov. níže č. 157. Obecně o úřadu komořího a podkomořího a jeho pravomocích ve středověkých Čechách srov. DVOŘÁČKOVÁ–MALÁ/ZELEŇKA 2011, s. 95–97; srov. FIALA 1954, s. 64–80.

1311 mezi 22. květnem a 18. červnem (I)

97

Král Jan Lucemburský se svou manželkou Eliškou Přemyslovnou navštívil při cestě po Moravě Brno. Slavnostní průvod na přivítání panovníka uspořádali i brněnští Židé. Kronikář jakožto očítý svědek popisuje pohnutí, kterému se Židé, vystaveni v uplynulých letech spolu s veškerým obyvatelstvem království útrapám a nepokojům, neubránili. Sám pisatel se podle vlastních slov rovněž neubránil dojetí.

[...] Denique de Olomuncz rex exiens versus Brunnam gressus dirigit, ubi non solum a clero et ab universo christiano populo, sed eciam a tota Iudeorum synagoga magnifice susceptus fuit. Longius namque a civitate Brunnensi processionaliter ierant Iudei et primo occurrerunt venienti regi. Cum autem inconsuetam processionem conspicerem Iudaicam decalogum syndone involutum cum reverencia baiulantem, regem quoque cantu hebraico suscipientem, tam ex stupore, quam ex devocionis ardore anima mea liquefa-

cta est et exitum aquarum deduxerunt oculi mei, quia videns vidi et tunc recordatus fui oppressionis valide, quam cum christianis in Bohemia sustinuerant hii Iudei. Occurrunt turbe regi Johanni cum regina Elizabeth venienti, inter quas vidi plurimos, qui exuberanti cordis sui leticia lacrimis facietenus sunt perfusi. Rex Brunnam intrat, intus et foris pacem et concordiam ordinat et ex hac tota congratulans plebs exultat. [...]

Orig.: *Chronicon aulae regiae* I, cap. 109; FRB IV, s. XV–XVII.

Ed.: FRB IV, s. 178; DOBNER ed. 1784, s. 271.

Reg.: GRÜNBAUMOVÁ 2013, s. 296; ANTONÍN/BOROVSKÝ 2009, s. 111–113; SPĚVÁČEK 1982, s. 73; BRETHOLZ 1935, č. 21, s. 12.

Pozn.: Autorem této části kroniky je Petr Žitavský. Stejný příběh vložil do textu své kroniky i František Pražský (viz č. 98). Naopak další kronikáři doby Karlovy (např. Beneš Krabice z Weitmile) tuto epizodu vynechávají.

1311 mezi 22. květnem a 18. červnem (II)

98

František Pražský ve své kronice uvádí, že král Jan Lucemburský navštívil při cestě z Olomouce Brno, kde byl slavnostně uvítán všemi obyvateli. Ve slavnostním průvodu přivítali panovníka i brněňští Židé. Kronikář popisuje jejich uvítání jako hojně navštívené, velkolepé a srdečné.

De Olomucz quoque rex exiens gressus dirigit versus Brunam, ubi non solum a clericis et ab omni populo christiano, sed eciam a tota synagoga Iudeorum magnifice fuit susceptus et ibidem pacem intus et foris ordinat et ex hoc tota congratulans plebs exultat. [...]

Orig.: *Chronicon Francisci Pragensis* I, cap. 26, ZACHOVÁ ed. 1997, s. IV–V.

Ed.: ZACHOVÁ 1997, 66–67; FRB IV, s. 378.

Lit.: ANTONÍN/BOROVSKÝ 2009, s. 111–113; SPĚVÁČEK 1982, s. 73; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 46, s. 37.

Pozn.: František Pražský, který sepsal svou kroniku kolem poloviny 14. století, převzal tento příběh ze Zbraslavské kroniky (viz č. 97), vynechává ale podrobnější popis židovského průvodu i část o společném utrpení Židů a křesťanů v uplynulých létech

1311 Nový Bydžov (městská kniha)

99

Blažej, řečený Tobolka, postoupil jeden lán, který měl ve vsi Metličanech, Merklinovi a Michalovi jako náhradu za sedm kop, dlužných u Židů kvůli přestupku zapsanému v této knize.

Notum esse volumus universis presentes inspecturis, quod a. d. MCCCXI, quod Blasias Thobolca cognomine, preposuit unum laneum, quem habuit in Metliczan, Merclino et Michaeli in VII sexag. coram iudicio bannone et juratis universis super dampnum in judea pro quodam excessu, qui in libro presenti continetur.

Orig.: *Kniha svědomí 1311–1470*, SOkA Hradec Králové, AM Nový Bydžov, kniha č. 1, inv. č. 1078, fol. 56.

Ed.: KAPRAS ed. 1907, č. 85, s. 30.

Lit.: VOJTÍŠEK 1953b, s. 355–366.

Pozn.: V jednom z předchozích zápisů v knize je uvedeno, že Blažej Tobolka byl vyhnán z města za přechovávání zlodějů a kapsářů (KAPRAS ed. 1907, č. 77, s. 28). Pouze výběrovou edici s reprodukcí pag. 21–36 publikoval ŠAŠINA ed. 1946. Ke vsi Metličanům, která se nacházela půl kilometru východně od Nového Bydžova, srovnej PROFOUS 1951, s. 60.

1311–1316 Olomouc (formulářová sbírka)

100

Petr, biskup olomoucký, informuje o židovské rodině konvertitů. Jsou to rodiče Jan a Markéta, jejich děti Mikuláš a Magdalena, a Jakub, bratr Markéty. Vyzývá věřící své diecéze, aby konvertitům byli nápomocní, protože nemají být z čeho živi.

Petrus, Dei gracia episcopus Olomucensis. Universis christifidelibus in civitate et dyocesi Olomucensi constitutis salutem in omnium salvatore. Quia de bonis affluentibus egenicium necessitatibus subvenitur et precipue ad fidem katolicam conversorum subvenitur necessaria et pietati consona res agitur et pro temporali subvencione pauperum retribucio [...] eterna. Cum igitur Iohannes et Margareta, uxor sua, necnon Magdalena et Nycolaus pueri eorundem, <et> Jacobus, frater ipsius Margarete, de errore cecitatis judaice ad lumen pervenerint fidei christiane nec sustentari valeant [...], universitatem vestram rogamus, monemus et hortamur, ut [...] pias elemosinas et grata studeatis karitatis subsidia erogare, ut per vestre subvencionis subsidium [...] in fide suscepta robur recipiant et de tenebrarum [...] ad splendorem veri luminis se gaudeant pervenisse [...].

Datum Olomucz etc.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Bayerische Staatsbibliothek München, rkp. 22303, fol. 79v.

Lit.: MARÁZ 2007b, s. 65, 87; HALM 1969, s. 41.

Pozn.: Tento edikt olomouckého biskupa Petra Angeli de Pontecorvo (1311–1316) následuje podobný ochranný glejt pro tutéž rodinu, jehož vydavatelem je blíže neurčený františkán Martin (srov. následující dokument z téhož rukopisu). Průvodní dopisy (lat. *salvus conductus*) představují papežské, arcibiskupské a biskupské glejty, vydané pokřtěným Židům, které se obracejí na věřící a žádají je, aby novokřtěnce přijali do svých řad a umožnili jim získat prostředky na živobytí pro sebe a své rodiny. Podobné glejty jsou zároveň důkazem toho, že křesťanská společnost přijímala konvertity obtížně a s nechtí a na jejich židovský původ nezapomínala ani po desetiletích (jak dosvědčuje příklad vzdoropapeže Anakleta II.). Známý je například takový list papeže Bonifáce IX. z roku 1400, vystavený Pavlovi, dříve Jakobovi, jeho manželce a dětem, usídleným na území Olomoucké diecéze. Podobně poslední vzdoropapež Felix V. vystavil roku 1441 ochranný list pokřtěnému manželskému páru z Prahy. Právě z důvodu velké nedůvěry vůči Židům se tyto listy vyznačují zesíleným morálním apelem, kterým se vydavatel dovolává smyslu pro spravedlnost a lidskosti příjemců. V případě konvertitů se totiž jednalo o osoby neodvolatelně odvržené původním společenstvím (postižené klatbou – *cheremem*) a bezbranné. Zákroky v podobě ochranných listů jsou motivovány snahou zabránit návratu neofytů k původní víře, který katolická církev vnímala jako misijní neúspěch, srov. SIMONSOHN ed. 1988, č. 215, s. 220; SIMONSOHN ed. 1988, č. 620, s. 720; č. 643, s. 748 aj.

1311–1316 Olomouc (formulářová sbírka)

101

Františkán Martin informuje biskupa Alberta o židovské rodině konvertitů. Jsou to rodiče Jan a Markéta, jejich děti Mikuláš a Magdalena a Jakub, bratr Markéty. Slibuje jedenáctidenní odpustky všem, kteří výše uvedeným konvertitům budou nápomocní.

Frater Martinus ordinis Fratrum minorum Alberto episcopo. Universis christifidelibus, qui Iohanni et Margarete, uxori sue, Nycolao et Magdalene pueris eorundem et Jacobo sororio eius, exhibitoribus presencium, de cecitate judaica ob dileccionem Christi ad fidem katolicam conversis elemosinas suas fuerint elargiti de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius et beati Wenceslai martiris confisi patrociniis [...]. vere contriti et confessi fuerint, XI dierum indulgencias de iniunctis sibi penitenciis in Domino relaxamus.

Datum Olomucz anno Domini etc.

Orig.: Bayerische Staatsbibliothek München, rkp. 22303, fol. 79v.

Lit.: HALM 1969, s. 41.

Pozn.: O rodině konvertitů Jana, Markéty, Mikuláše, Magdaleny a Jakuba se zmiňuje edikt olomouckého biskupa Petra Angeli de Pontecorvo (1311–1316) téhož rukopisu (viz předchozí záznam č. 100). Kdo je adresát biskup Albert, není známo. Může jít o některého titulárního biskupa působícího ve střední Evropě. Vzhledem ke skutečnosti, že je zápis dochován pouze ve formulářové sbírce, se může jednat o fiktivní osobu.

1312 červenec 13. (formulářová sbírka)

102

Křižovník Gifrid, farář v Kozlech, a spolu s ním všichni měšťané dosvědčují, že majitel tohoto listu, Jan, dříve Žid, opustil vše, co měl, a přestoupil na křesťanskou víru. Byl pokřtěn spolu s manželkou a dvěma syny na den sv. Markéty roku 1312. Vydavatelé listu vyzývají křesťanskou obec, aby byli konvertitům nápomocní a usnadnili jim život v novém prostředí.

Frater Gifridus, Cruciferorum ordinis sancti Iohannis commendator et plebanus in Cozla, ac universitas civium ibidem omnibus christifidelibus, ad quos presens scriptum pervenit salutem. In eo, quod est omnium vera salus, letamur omnes metris gaudento cum sanctis, quoniam omnes chori angelorum in celis super uno peccatore converso exultant tripudiis [...]. Nunc est, quod Iohannes, quondam Iudeus, exhibitor presencium, ne laqueis dyaboli caperetur, omnia, quod habuit, propter Deum pure derelinquit, christianitatem vero fidei sincera devocione constanter affectans, ut in sacro fonte baptismi a peccatis originalibus mundaretur. Ideo predictum Iohannem una cum uxore et duobus pueris anno Domini M^oCCC^oXII^o in die beate Margarete virginis recognoscimus baptizatum tenore presencium publice profitendo. Quare vestre devocionis karitatem, quam omni petenti pro Christi nomine probare tenemini, monemus fideliter rogantes, ut predicto Iohanni ita vestris [...] elemosinis pure dignemini subvenire propter Deum, ut ipsa clemencia sudore vestri corporis contracta eterne vite mercedem ad non recipere mereatur, qui se dulcedinis pro amaritudine doloris [...] poculum suis fidelibus [...] cum gaudiis angelicis sui voltus. Ne autem prefatum Iohannem aliquis impediatur cum uxore et pueris suis, presentem literam [...] ad cautelam nostris sigillis fecimus roborari.

Datum etc. anno et die prenotatis.

Orig.: Bayerische Staatsbibliothek München, rkp. 22303, fol. 79v.

Lit.: HALM 1969, s. 41.

1312 Praha (městská kniha)**103**

V zápisech o příjmech a vydáních města z ungeltů je ke dni 1. ledna 1312 uvedeno, že Židu Jakubovi bylo odpuštěno clo z medu jako náhrada za 48 kop grošů půjčky, poskytnuté městu; na tento dluh má Jakub městskou listinu. Úleva je poskytnuta na 18 měsíců.

Anno domini millesimo CCC XII thelonium medonis dimissum fuit Iacobo Iudeo a Circumcisione domini ad alterum dimidium annum pro XLVIII sex. in debitis suis, pro quibus habet litteras civitatis.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 37v–38r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 252.

Reg.: RBM III, č. 172, s. 74.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 125; JANÁČEK 1972, s. 895; TOMEK 1892b, s. 361–362; obecně k židovským obchodům HOFFMANN 2009, s. 390–391.

Pozn.: Ungelt představoval clo neboli poplatek za sklad zboží, který museli městské radě odvádět do města příchozí zahraniční kupci (TOMEK 1892a, s. 23–24; TOMEK 1892b, s. 146–147, 361). V praxi městská reprezentace mnohdy postupovala tak, že svým zámožným spoluměšťanům pronajímala za jasně stanovených podmínek (délka pronájmu a výše zaplacené sumy) ungelt z různého zboží dováženého do města. Tyto dohody byly oboustranně výhodné. Městská rada se jednak zbavovala povinnosti dohledu a další agendy s vedením ungeltů, jednak obdržela celou částku z pronájmu najednou a mohla ji využít pro potřeby města. Nájemci, k nimž patřili zámožní jedinci nebo i několik společníků, naopak na pronájmu vydělali vyšší částky, než ve skutečnosti zaplatili městské radě. Jak dokládají naše zápisy, z pronájmu ungeltů nebyli vyloučeni ani Židé. Nutno podotknout, že pronájem ungelty z některých druhů zboží (sladu, vína, medu apod.) dosahoval vysokých sum, které mnohdy přesahovaly i několik stovek kop grošů. Ungelty byly městskou obcí využívány také ke splácení vypůjčených obnosů, kdy byly ve výši zapůjčené částky postoupeny věřiteli (TOMEK 1892a, s. 300).

1312 Praha (městská kniha)**104**

V zápisech o příjmech a vydáních města z ungeltů je uvedeno, že Židu Jakubovi bylo dáno sedm kop grošů a byl mu od ledna toho roku na rok a půl propůjčen medný ungelt jako náhrada za 48 kop půjčky, kterou 24. prosince poskytl městu na výdaje spojené s uvítáním krále Rudolfa.

Item Iacobo Iudeo dedimus VII sex. et thelonium medonis locavimus sibi a Circumcisione domini ad alterum dimidium annum pro XLVIII sex., quas concessit civibus in Nativitate domini ad honorandum regem nostrum Rudolfum beate memorie.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 39r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 253.

Reg.: RBM III, č. 114, s. 48.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 125; TOMEK 1892b, s. 361–362.

Pozn.: Zápis se objevuje v *Liber vetustissimus* na fol. 39r. Zdá se, že Žid Jakub ve druhém desetiletí 14. století půjčoval městu celkem pravidelně, za což mu byl často pronajatý městský ungelt (viz další záznamy, č. 105, 107, 111, 113, 114, 119 aj.).

1312 Praha (městská kniha)

105

V zápisech o příjmech a vydáních města z ungeltů je zaznamenána položka, že Židu Jakobovi je odpuštěno clo z medu ode dne sv. Petra a Pavla až do dne Narození Krista za 14 kop grošů a tím bude umořen dluh. Jakub po zapravení dluhu vydá městu kvitanci. Dohledem nad plněním dohody je pověřen Konrád z Chebu.

Item theloneum de melle dimissum est Iacobo Iudeo a die beatorum Petri et Pauli usque ad diem Natalis Christi pro XIII sex. gr., et hoc est sibi solutum suum debitum et debet reddere literam civitatis. Hoc eciam Chonrado de Egra deputavimus.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 42v.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 257.

Reg.: RBM III, č. 172, s. 74.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 125; TOMEK 1892b, s. 361–362.

Pozn.: V RBM nevydány přeškrtnuté zápisy. Konrád z Chebu byl jedním ze zámožných staroměstských měšťanů a zároveň se mezi lety 1311 až 1315 několikrát zmiňuje jako přísežný, proto se nejspíše uvádí jako dohlizitel nad plněním dohody, srov. *Liber vetustissimus*, s. 218, 251, 253.

1313 květen 5. (formulářová sbírka)**106**

Premonstrátský opat W. <Witmar> wiltenský, E. <Edmund> strahovský a H. <Heřman> milevský dávají na vědomí radostnou zprávu, že Alžběta, držitelka tohoto listu, přijala křest. Žádají křesťanskou obec, aby konvertované ženě byla nápomocná.

Universis Christifidelibus presentem literam inspecturis W. <Wiltinensis>, E. <Strahovien-sis>, H. <Milevicensis>, divina miseratione abbates Premonstratensis ordinis Brixensis et Pragensis diocesis salutem in eo, quod est omnium vera salus.

Merito ineffabili gaudio militans ecclesia debet tripudiare metris, eo quod ecclesia triumphans in celis super uno pecore converso gaudeat et letetur modo inestimabili sacre pagine testimonio aprobante. Nunc est, quod cum Elisabethatrix presencium [...] anno Domini MoCCCoXIIIo mensis Maii die quinta, que tunc fuit dies Dominica, veterem hominem judaice cecitatis exuit et novum hominem induit sacro baptismatis regenerata flumine in nomine sancte et individue trinitatis a peccatis originalibus emmundata. Quare vestre devocionis karitatem [...] omni petenti tribuere tenemus, propter Deum in domino fideliter exoramus, quatenus divine retribucionis intuitu prefate Elysabeth exhibitrici presencium cottidiana alimonia indigenti subvencionis large copia dignemini subvenire quantumque vestrum duxerit requirendos, ut domini clemencia benignissima vos universos et singulos eternaliter det salutem et prosperitate vigore in huius mundi peregrinatione et exilio incolumi et votiva. In huius rei testimonium nostra sigilla presentibus sunt appensa. Datum etc. Anno Domini et die superius annotatis.

Orig.: Bayerische Staatsbibliothek München, rkp. 22303, fol. 79v.

Lit.: HALM 1969, s. 41.

Pozn.: Jména opatů odpovídají předpokládané dataci předlohy ediktu, srov. BACKMUND 1949, s. 53–54; ČERMÁK 1877, s. 34–35, 314. V dokumentu jsou ohlášeny pečeti vydavatelů.

Podobné listy, které doporučovaly ochraně farníků novokřtěnce/bývalé Židy, nacházíme doslova po celé Evropě. Jejich vydavateli jsou panovníci a církevní ordináři, srov. např. BLECHOVÁ 2009, s. 139–142.

1313 prosinec 25. Praha (městská kniha)**107**

V zápisech o příjmech a vydáních města z ungeltů je ke dni 25. prosince 1313 uvedeno, že Židu Jakobovi bylo propůjčeno clo z medu za 23 kop grošů půjčky, kterou si u něj vzalo město. Od této sumy bude odečteno 13 kop grošů, které už byly zaplacený.

Item telonium de medone dimissum est Iacobo Iudeo pro XXIII sex. gr. defalcatis XIII sex. gr., quas sibi civitas tenebatur.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sbirka rukopisů, sign. 986, fol. 44r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 259.

Reg.: RBM III, č. 172, s. 74.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 125; TOMEK 1892b, s. 361–362.

Pozn.: Viz pozn. č. 103.

1314 březen 12. <Cheb>

108

Purkmistr a přísežní konšelé města Chebu dosvědčují úmluvu, uzavřenou s konventem dominikánů v Chebu. Podle této smlouvy konvent zakoupil v sousedství pozemek, který následně věnoval na zřízení ulice, ovšem pod podmínkou, že protější soused se zaváže, že do svého domu nepřijme žádné hlučné řemeslníky a v okolí se nebude smět usadit žádný Žid.

[...] Nos Hermannus Heckil, magister civium ceterique iurati civitatis Egrensis [...], tenore presencium publice protestamus, quod viri religiosi [...] frater Hermanus prior ceterique fratres ordinis fratrum predicatorum [...], postquam aream cum censu [...] comparaverunt et eandem aream pro platea assignaverunt [...], coram nobis taliter convenerunt, quod predicti fratres [...] ad nostram petitionem et suam favorabiliter concedunt, in muro domus sue, que contra oratorium dictorum fratrum edificare disponit, [...] perpetuo hostia fieri et fenestras, ita duntaxat, quod hostiorum ac fenestrarum apertura seu clausura in aperiendo vel claudendo extra terminum muri ad plateam nullatenus se extendat; ceterum in casis, si quas contra oratorium fratrum fecerit, nullum fabrum aut doliatorem aut cuiuscumque tumultuosi operis artificem locare debet, ne fratres [...] molestentur, ut eadem [...] platea sine corrupcione decenter [...] teneatur, hospes principalis curam adhibeat diligentem. Nullus insuper fiat effluxus sordium de curia predicti Henrici ad plateam memoratam, nec Iudei ibidem aliquatenus collocentur [...].

Datum et actus anno Domini Mo CCCo XIIIlo, [...] IIIlo Idus Marcii.

Orig.: SOKA Cheb, Dominikáni Cheb, sign. L 8. Pečeť rady města Chebu na pergamenovém proužku.

Ed.: GRADL ed. 1883, č. 621, s. 228–229.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 70, s. 44; GRADL 1893, s. 144.

1314 Praha (městská kniha)**109**

Roku 1314 byl Jindřich od Kamene, Matěj z Chebu a jejich společníci – toho času přísežní – pověřeni sjednat půjčky, aby tak shromáždili 1000 hřiven stříbra pro krále; tuto sumu nebylo možné získat z výnosů ungeltu. V obsáhlém výčtu jmen je uveden i Blažej v Židech, který přispěl jednou kopou grošů.

Anno domini MCCCXIV Heinrico de Lapide, Matheo de Egra et eorum sociis tunc iuratis facta est concessio pro habendis M mar. domino nostro regi, que nullatenus haberi poterant tunc temporis de ungelto. Primo concessit: [...] Blasias in Iudea I sex.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 50r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 266.

Reg.: RBM III, č. 236, s. 97.

Lit.: TOMEK 1892a, s. 299.

Pozn.: V době vlády krále Jana Lucemburského se často stávalo, že městská obec musela půjčit panovníkovi větší sumy peněz, které nemohla pokrýt příjmy z ungeltu. Podobné půjčky také obvykle rozvrhla na zámožnější měšťany, mezi nimiž nechyběli ani Židé.

1315 leden 1. – prosinec 25. Praha (městská kniha)**110**

V zápisech o příjmech a vydáních z ungelto je uvedeno, že Avidoru Židovi byly vyplaceny tři a čtvrt kopy.

Anno domini millesimo C° C° C° XV° in Circumcisione Domini usque ad Natale proxime venturum. [...] Isti dederunt [...] Item Awidor Iudeo III sex. et fert.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 45r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 259.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 125.

Pozn.: Všechny zápisy na fol. 45r byly přeškrtnuty. V pozměněném pořadí zopakovány na následujícím fol. 45v. V záhlaví zápisu nejsou jmenovitě uvedeni konšelé ani přísežní, kteří by na prerozdělení peněz dohlíželi. Nejspíše se ale jednalo o Jindřicha od Kamene, Matěje z Chebu a další konšely, kteří jsou uvedeni při opakování zápisu na fol. 45v.

1315 červenec 23. Praha

111

Rychtář Velfl a přísežní Starého Města pražského vysvědčují, že Oldřich, syn starého Hilkmara Fridingera, prodal Menhartovi a Bohuslavovi, synům někdy Olbramovým, šestnáct městišť před branou u sv. Klimenta na Poříčí a tři městiště proti staré židovské synagoze s ročním platem 110 grošů, který má být odváděn na sv. Havla.

Wolflinus iudex et [...] iurati Pragensis civitatis recognoscunt Ulricum, antiqui Hyltmari Fridingerii filium, [...] vendidisse XVI areas domorum ante valvam civitatis ad s. Clementem in Porsiecz et tres areas in civitate eorum versus antiquam synagogam Iudaeorum sitas et census duarum sexagenarum gr. den. Prag. minus X gr. [...] Meinhardo et Bohuslao, filiis olim Wolframi [...].

Actum et datum Prage anno Domini MCCCXV, X kal. Augusti.

Orig.: NA Praha, Benediktini – klášter Břevnov, inv. č. 68. Pečeť Starého Města pražského na pergamenovém proužku, značně poškozená.

Ed.: RBM III, č. 270, s. 109.

Lit.: MENDL 1932, s. 186–187.

Pozn.: Pozemky před městskou hradbou na Poříčí patřily předním pražským měšťanským rodům. Někde v těchto místech již roku 1300 vlastnil zahradu Šimon Štuk. V době jeho smrti roku 1311 již byla zahrada zastavěna novými domy. Lukrativní pozemky poblíž městské hradby tedy nejpozději od počátku 14. století lákaly zámožné podnikatele a lokátory, kteří zde vysazovali poplatné domy. K nim patřili zejména Velflovi, Štukové nebo Fridingerové a Olbramovi, kteří se zmiňují v této listině (k tomu podrobně MENDL 1932, s. 186–187). Starou židovskou synagogou je myšlena Stará škola neboli Stará synagoga, která stála někde v místech dnešní Španělské synagogy a pravděpodobně ji lze považovat za nejstarší synagogu v Praze. Tři zmiňovaná městiště se nejspíše nacházela nedaleko pozemků, na nichž později příslušníci rodiny Rokycanských založili klášter sv. Ducha.

1315 listopad 1. Praha (městská kniha)

112

V opisech městských listin ohledně dluhů je ke dni 1. listopadu 1315 citováno prohlášení městského rychtáře Mikuláše Waczingera, přísežných a konšelů, že dluží měšťanu Salcerovi 12,5 kop pražských grošů, které slibují zaplatit po příštím oktávu svatého Martina tak, že pokud řečenému Salcerovi nezplatí nebo odepřou zaplatit řečenou částku ve stanoveném termínu, uhradí kromě základní sumy veškeré další škody, které Salcerovi v důsledku toho vzniknou u Židů nebo křesťanů, bez jakýchkoli průtahů.

Nos Nicolaus Waczinger iudex, iurati et consules [...] notum facimus universis presentes litteras inspecturis, quod nos discreto viro Salcero nostro concivi XII sex. cum dimidia sex. gr. den. Prag. tenemur, quas sibi infra hunc et octavam beati Martini venturam proximiter solvere promittimus et debemus, quod si dicto Salcero non solveremus seu solvere neglexerimus dictam peccuniam in termino prenotato, extunc omne dampnum, quod prefatum Salcer apud Iudeos seu christianos incideret contingi, illud sibi una cum capitali peccunia solvere promittimus et debemus contradiccione qualibet procul mota. [...] Datum Prage anno domini millesimo CCC^o X^o V^o , Kalendas Novembris.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sbíрка rukopisů, sign. 986, fol. 20r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 238.

Reg.: RBM II, č. 2240, s. 970.

1315 prosinec 23. Praha (I) (městská kniha)

113

V zápisech o příjmech a vydáních z ungeltů je uvedeno, že Židu Sybothovi bylo vyplaceno devět kop.

Anno domini milesimo trecentesimo quinto decimo nos Henricus de Lapide, Matheus de Egra et socii nostri iurati intromiserunt nos de ungelto in vigilia Nativitatis domini et locavimus ea, sicut inferius continetur [...] Isti dederunt [...] Item Sybothoni Iudeo IX sex.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sbíрка rukopisů, sign. 986, fol. 45v.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 260.

Reg.: RBM III, č. 288, s. 116.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 128.

Pozn.: Sybotha se podobně jako před ním Awidor [Avigdor] objevuje v přeškrtnutém zápise na předcházejícím fol. 45r, nicméně zde není na rozdíl od Awidor uveden jako Žid, ale pouze se objevuje zmíněno „Sybothovi v domě dáno devět kop grošů“ (*Item Sybothoni in domo IX sex. gr.*). Nejspíše je zde míněno, že Sybothovi byla dlužná částka předána v jeho domě. V *Liber vetustissimus* je zápis omylem datován do 24. prosince.

1315 prosinec 23. Praha (II) (městská kniha)

114

V zápisech o příjmech a vydáních z ungelťů je uvedeno, že Avidoru Židovi byly vyplaceny tři a čtvrt kopy.

Anno domini milesimo trecentesimo quinto decimo nos Henricus de Lapide, Matheus de Egra et socii nostri iurati intromiserunt nos de ungelto in vigilia Nativitatis domini et locavimus ea, sicut inferius continetur [...] Isti dederunt [...] Item Awidor Iudeo III sex. et fertonem.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 45v.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 260.

Reg.: RBM III, č. 288, s. 116.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 128.

Pozn.: Zopakování přeškrtnutého zápisu z fol. 45r.

asi 1315 Praha (I) (městská kniha)

115

V soupisu dluhů městské rady Starého Města pražského se vypočítávají dluhy, které je nutno zaplatit za půjčku 600 hřiven poskytnutou předtím králi Janovi Lucemburskému. Dále bylo vyplaceno Židovce Izákově sedm kop a 13 grošů.

Haec sunt debita, que iurati videlicet Heinricus de Lapide, Conradus de Egra et eorum consocii tenentur solvere in illis sexingentis mar., quas primo dederunt regi Iohanni [...] Item Ysackinne VII sex. et XIII gr.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 4r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 219.

Reg.: RBM IV, č. 1992, s. 781.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 128; JANÁČEK 1972, s. 875–906; ŠUSTA 1946, s. 113–115; TOMEK, 1892a, s. 299.

Pozn.: V rukopise zápisy nedatovány. Paleograficky možný přesah až do třicátých let 14. století (*Liber vetustissimus*, s. 53).

asi 1315 Praha (II) (městská kniha)

116

V soupisu dluhů městské rady Starého Města pražského se vypočítávají dluhy, které je nutno zaplatit za půjčku 600 hřiven poskytnutou předtím králi Janovi Lucemburskému. Dále byla vyplacena Židu Jarušovi jedna a půl kopy a devět grošů.

Haec sunt debita, que iurati videlicet Heinricus de Lapide, Conradus de Egra et eorum consocii tenentur solvere in illis sexigentis mar., quas primo dederunt regi Iohanni [...]. Item Iarussio Iudeo H sex. et IX gr.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 4r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 219.

Reg.: RBM IV, č. 1992, s. 781.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 128; JANÁČEK 1972, s. 875–906; ŠUSTA 1946, s. 113–115; TOMEK, 1892a, s. 299.

Pozn.: V rukopise zápisy nejsou datovány. Paleograficky je možný přesah až do třicátých let 14. století (*Liber vetustissimus*, s. 53).

asi 1315 Praha (III) (městská kniha)

117

V soupisu dluhů městské rady Starého Města pražského se vypočítávají dluhy, které je nutno zaplatit za půjčku 600 hřiven poskytnutou předtím králi Janovi Lucemburskému. Dále bylo vyplaceno Židu Jakobovi 13 kop grošů.

Haec sunt debita, que iurati videlicet Heinricus de Lapide, Conradus de Egra et eorum consocii tenentur solvere in illis sexigentis mar., quas primo dederunt regi Iohanni [...] Item Iacobo Iudeo XIII sex.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 4r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 219.

Reg.: RBM IV, č. 1992, s. 781.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 128; JANÁČEK 1972, s. 875–906; ŠUSTA 1946, s. 113–115; TOMEK, 1892a, s. 299.

Pozn.: V rukopise zápisy nejsou datovány. Paleograficky je možný přesah až do třicátých let 14. století (*Liber vetustissimus*, s. 53).

asi 1315 Praha (IV) (městská kniha)

118

V soupisu dluhů městské rady Starého Města pražského se vypočítávají dluhy, které je nutno zaplatit za půjčku 600 hřiven poskytnutou předtím králi Janovi Lucemburskému. Dále byly vyplaceny Židu Merklinovi tři kopy bez čtvrtiny grošů.

Haec sunt debita, que iurati videlicet Heinricus de Lapide, Conradus de Egra et eorum consocii tenentur solvere in illis sexingentis mar., quas primo dederunt regi Iohanni [...] Item Merklino Iudeo III sex. sine fertone.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 4r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 219.

Reg.: RBM IV, č. 1992, s. 781.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 128; JANÁČEK 1972, s. 875–906; ŠUSTA 1946, s. 113–115; TOMEK, 1892a, s. 299.

Pozn.: V rukopise zápisy nejsou datovány. Paleograficky je možný přesah až do třicátých let 14. století (*Liber vetustissimus*, s. 53).

1316 leden 29. Praha (městská kniha)

119

V zápise o vyúčtování ungeltů města Pražského přijatých roku 1316 bylo Židu Jakobovi odpuštěno clo z medu od čtvrtka před Očištěním Panny Marie na jeden rok za dvacet kop grošů půjčky, ze kterých si už odečetl pět kop svého dluhu.

Anno domini millesimo trecentesimo sexto decimo [...] Item ungeltum de melle dimissum est Iacobo Iudeo a feria V proxima ante Purificacionem s. Marie per annum pro XX sex. gr. den., de quibus defalcavit V sex. in suo debito.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 47r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 262.

Reg.: RBM III, č. 347, s. 141–143.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 125.

Pozn.: GJ II/2, s. 659 má s datací 1315 a v poznámce 18 odkazuje na příslušné pasáže v RBM (RBM III, č. 114, s. 48–49; RBM III, č. 172, s. 71–75 z let 1306 až 1312; RBM III, č. 347, s. 141–143 z roku 1316; RBM III, č. 748, s. 306–307 dluhy města z roku 1321; RBM IV, č. 1992, s. 781–782), kde byly zachyceny zápisy o účtech a poplatcích Starého Města pražského převzaté z *Liber vetustissimus*.

1316 únor 2. Praha (městská kniha)**120**

V zápise o vyúčtování příjmů a vydání z ungeltů je uvedeno, že městská obec byla Meinlinovi z Rokycan dlužna 35 kop grošů za klenoty. Z těchto mu bylo u Židů vyplaceno 23,5 kop. Zároveň má tentýž Meinlin zaplatit také za klenoty u Židů 11,5 kopy. Tentýž Meinlin také přijal u Jeklina Lemperfulera tři kopy grošů.

Anno domini millesimo trecentesimo sexto decimo [...] Item Meinlino de Rokczan tenebamur pro klenodiis XXXV sex. gr.; de hiis sunt sibi solute ad Iudeos XX sex. et III sex. gr. Item ipsemet Meinlinus debet solvere ad Iudeos XII sex. gr. eciam pro klenodiis. Item ipse Meinlinus recepit apud Iecklinum Lemperfiller III. sex. gr.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 47r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 262.

Reg.: RBM III, č. 347, s. 141–143.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 125.

Pozn.: Meinlin z Rokycan (Rokycanský, Rokczaner) patřil k jednomu z nejbohatších staroměstských měšťanů a často zasedal v městské radě, podobně jako příslušníci rodiny Lemperfulerů. Zatímco Rokycanští se ve městě dokázali na předních pozicích udržet až do počátku husitské revoluce, zprávy o příslušnících rodiny Lemperfulerů mizí po polovině 14. století. Tento zápis se nejspíše vztahuje k dalšímu záznamu v *Liber vetustissimu*, fol. 47v, zde č. 123, v němž je Židu Auidonovi (Awidorovi/Avigdorovi) vyplaceno 23, 5 kop za klenoty přijaté Meinlinem z Rokycan. Celý zápis lze vyložit tak, že městská rada u Židů zastavila některé klenoty, které se později rozhodla věnovat králi jako vánoční dar. Na jejich vyplacení však městská rada neměla dostatek financí, proto celou poměrně vysokou částkou 35 kop za klenoty u Židů (nejdříve 23,5 kopy a později ještě dalších 11,5 kop pražských grošů) vyplatil Meinlin Rokycanský, který je také z pověření města následně králi věnoval jako vánoční dar. Poslední zápis, který se týká dluhu tří kop grošů u Jeklina Lemperfulera, pravděpodobně souvisí s jinou záležitostí.

1316 duben 14. (I)**121**

Ve Zbraslavské kronice je zapsána zpráva o požáru, který vypukl 14. dubna 1316 v Praze v Židovské ulici a rozšířil se až k bráně sv. Martina ve Zdi, takže město bylo těžce poškozeno. O dvanáct dní později vypukl poblíž další požár, tentokrát u kostela sv. Valentina.

Eodem tempore anno scilicet Domini MCCCXVIo in die beatorum Tiburcii et Valeriani igne domestico, qui in platea Iudeorum incipiens usque ad portam beati Martini iuxta

murum se diffuderat, Pragensis civitas dampnabiliter est cremata; post hoc incendium die duodecimo iterum alia circa ecclesiam beati Valentini maxima adustio est secuta.

Orig.: *Chronicon aulae regiae* I, cap. 126; FRB IV, s. XV–XVII.

Ed.: FRB IV, s. 230; DOBNER ed. 1784, s. 345–346.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 48, s. 38; TOMEK 1892a, s. 501–502.

Pozn.: Autorem této části kroniky je Petr Žitavský. Požár zasáhl v dubnu roku 1316 Prahu dvakrát, a to 14. a 26. dubna. V prvním případě šlo snad o místa poblíž dnešní Národní třídy, ve druhém případě o dnešní Valentinskou ulici. Podle výpovědi Petra Žitavského by při prvním požáru muselo shořet téměř celé Staré Město pražské, protože Židovská ulice a kostel sv. Martina ve Zdi se nacházejí na opačných stranách města (Židovská ulice na severozápadě a kostel sv. Martina ve Zdi na jihovýchodě). Otázkou zůstává, zda se kronikář v tomto zápise nezmýlil. Kostel sv. Valentina s přilehlým rynkem (dnešní Kaprova ulice a náměstí Jana Palacha) skutečně ležel v sousedství Židovského Města.

Záznam o požáru se objevuje i u Hájka (č. 122).

1316 duben 14. (II) Hájkova kronika

122

V Hájkově Kronice české je uvedena zpráva o požáru, který vypukl 14. dubna 1316 v Praze v Židovské ulici a rozšířil se do přilehlé čtvrti až ke Zderazské bráně nedaleko kostela sv. Martina ve Zdi. O dvanáct dní později vypukl poblíž další požár, tentokrát u kostela sv. Valentina. První požár se rozšířil z domu Žida Levi Natana, druhý neměl známou příčinu, přesto z něj byli obviňováni Židé.

Léta toho na den svatého Tiburcí ohněm domácím, kterýž vyšel z Židovské ulice, z domu jednoho Žida, jenž slul Levi Natan, polovice města Prahy od strany polední shořelo až do brány Zderazské, kteráž jest blízko kaply svatého Martina ve zdi městské. Po témž ohni dvanáctý den nedaleko odtud opět jako prve zapálilo se tak, až ta druhá strana, v kteréž jest kostel svatého Valentina, se všemi kaplami i kostely až do též brány Zderazské shořela, takže žádného domu celého nezůstalo, rathouz i dvůr královský i jiné všecko týž oheň pohubil.

O témž ohni rozličná jsou byla u lidí domnívání – někteří pravili, že by to Židé zúmyně v ten den větrný učinili, jiní, že by se to z příhody stalo, a tak o počátku té zlé příhody žádný nic jistého pověděti neuměl a Židův se mnoho pryč z Prahy (neb se báli pokuty) rozběhlo.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žipů, 1541, fol. CCXXXVIv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 678; SANDEL ed. 1596, fol. 384r–v.

Lit.: TOMEK 1892a, s. 501–502.

Pozn.: Hájek vyšel z informace uvedené ve Zbraslavské kronice (viz č. 121). Původní záznam ale doplnil o jméno Žida – původce prvního požáru a obvinění Židů z druhého požáru. Zderazská brána neboli brána sv. Martina se poprvé v písemných pramenech připomíná roku 1310. Byla jedním z hlavních vstupů do Starého Města pražského směrem z jihu z dnešní Spálené ulice (srov. TOMEK ed. 1866, s. 256). Nacházela se na opačné straně města než Židovská ulice a kolem ní seskupené židovské město. Naopak kostel sv. Valentina ležel v těsném sousedství židovského města, poblíž jedné ze šesti či sedmi židovských fortén, které je oddělovaly od křesťanského osídlení.

1316 prosinec 25. Praha (městská kniha)

123

V zápise o vyúčtování příjmů a vydání z ungeltů je uvedeno, že Žid Avidon Žid obdržel 23,5 kop za klenoty přijaté Meinlinem Rokycanským, které Meinlin věnoval králi Janovi Lucemburskému.

Anno domini millesimo trecentesimo sexto decimo [...]. Item Iudeo Auidon XX et IIII sex. pro clenodiis circa Meinlinum de Rockczan acceptis, que dederunt regi in Nativitate Christi.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sbírka rukopisů, sign. 986, fol. 47v.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 262.

Reg.: RBM III, č. 347, s. 141–143.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 125.

Pozn.: O Meinlinovi a Židu Auidonovi se činí zmínky v předcházejících regestech.

1320–1321 Praha (městská kniha)

124

V zápise o pronájmu ungeltů městskou radou je uvedena položka, podle které bylo Židu Avigdorovi vyplaceno 90 kop.

Anno domini MCCCXX locata sunt ungelta civitatis per iuratos [...] sicut inferius continetur [...] Awigdor Iudeo XC sex.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 51v.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 267.

Reg.: RBM III, č. 640, s. 271.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 125.

1321 Praha (I) (městská kniha)

125

Mikuláši od Věže má být zaplaceno šest hřiven stříbra, které si půjčil pro potřeby města u Židů.

Anno domini M^oCCC^oXXI^o conscripta sunt hec debita civitatis [...] Nicolao de Turri debent solvi VI mar. auri, quas inter Iudeos pro civitate obligavit.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 9v.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 226.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 125; k Mikulášovi od Věže nejnověji MUSÍLEK 2013a, s. 2–15.

Pozn.: Oproti ostatním záznamům zápis mřežován. Zdá se, že věřitelé vždy žádali, aby nositelem záruky byla konkrétní fyzická osoba, nějaký movitý měšťan. Nepůjčovali tedy městu jako právnické osobě, ale ručitelem musel být konkrétní měšťan.

1321 Praha (II) (městská kniha)

126

Témuž <Mikuláši od Věže> má být zaplaceno šest hřiven stříbra, které si půjčil pro potřeby města u Židů.

Anno domini M^oCCC^oXXI^o conscripta sunt debita civitatis Pragensis [...]. Item eidem <Nicolao de Turri solvi debent> VI mar. auri, quas pro civitate obligavit inter Iudeos.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 5r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 220.

Reg.: RBM III, č. 748, s. 307.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 125.

Do Zbraslavské kroniky byla zapsána zpráva k roku 1321 o tom, že se v Evropě (zejména ve Francii) rozšířilo malomocenství, na které umíralo mnoho lidí. Za původce epidemie byli označováni také Židé, kteří prý podpláceli malomocné, aby trávili vodu ve studních. Text zápisu doplnil kronikář Petr Žitavský o přepis údajného listu papeže Jana XXII. o malomocných.

Hoc anno ego ipse plurimas Reni et Gallie partes pertransivi et omnia leprosororia seu leprosororum habitacula igne concremata conspexi. Ipsi enim leprosi, qui in eisdem partibus poterant inveniri, pariter sunt cremati. Insonuerat namque fama publica, quod ipsi leprosi per Iudeos et Sarracenos pecunia corrupti Christianis darent et occulte ministrarent in aquis, in puteis et fontibus toxicum et venena. Ob hanc causam vidi plures puteos et fontes in Gallicanis partibus humo tunc repletos et clausuris superius cautissime cooperatos. Epistolam vero papalem, ut creditur, causam et materiam huius negotii continentem in Morimundensi monasterio a quodam, qui eam se habuisse fatebatur a Romana curia, propria manu scripsi et hic de verbo ad verbum hanc in cetera annotavi. Utrum autem eadem epistola ex certa sciencia domini pape processerit, pro certo nescio, sed hoc discutere legencium iudicio derelinquo.

Orig.: *Chronicon aulae regiae* II, cap. 10; FRB IV, s. XV–XVII.

Ed.: FRB IV, s. 257–260.

Extr.: DOBNER ed. 1784, s. 381–382.

Lit.: PUMPROVÁ 2012, s. 243–247; BLÁHOVÁ 2006, s. 19–21; HLEDÍKOVÁ 2004, s. 18; PRZYBILSKI 2004, s. 105–129.

Pozn.: Kronika vznikala ve Zbraslavském klášteře na počátku 14. století. Autorem této části kroniky je Petr Žitavský. Zpráva o malomocenství a následných útocích na Židy ve Francii byla do textu kroniky autorem začleněna zřejmě proto, že ji zapsal vedle dalších zpráv o přírodních katastrofách tohoto roku, navíc podle zápisu v kronice byl Petr Žitavský při své cestě do Francie roku 1321 očitým svědkem likvidace malomocných. Přesto je možné předpokládat, že protižidovská rétorika obdobného typu byla rozšířená po celé Evropě.

„List o malomocných“ je dobový publicistický spisek, který nepochází z papežské kanceláře a odráží protižidovské nálady ve Francii ve dvacátých letech 14. století. Petr Žitavský, jak sám v textu své kroniky uvádí, si pořídil či nechal pořídít opis tohoto listu v cisterciáckém klášteře v Morimondu (dnes součástí Fresnoy-en-Bassigny, Francie) a byl si přitom vědom, že se pravděpodobně jedná o podvrh. Přesto list do textu kroniky vložil, čtenáře však na tuto okolnost upozornil.

1321 (II)

128

Podle kroniky Františka Pražského vypukla ve Francii roku 1321 epidemie malomocenství. Z jeho šíření byli obviněni Židé a Saracéni, kteří měli trávit vodu ve studních.

Eodem anno [1321] in partibus Reni et Gallie omnium leprosorum habitacula igne sunt concremata et ipsi pariter sunt cremati. Insonuerat namque fama publica, quod ipsi leprosi per Iudeos et Saracenos corrupti christianis darent et occulte ministrarent in aquis, puteis et fontibus toxicum et venena. Ob hanc causam plures putei in partibus Gallicanis humo sunt repleti vel superius caute cooperti.

Orig.: *Chronicon Francisci Pragensis* II, cap. 8, ZACHOVÁ ed. 1997, s. IV–V.

Ed.: ZACHOVÁ ed. 1997, s. 100; FRB IV, s. 394.

Pozn.: Zpráva je patrně převzata ze Zbraslavské kroniky, autor vynechává text „epistola de leprosis“ (viz FRB IV, s. 257–260). Obdobně je událost zachycena i v mladší kronice Beneše Krabice z Weitmile (viz FRB IV, s. 394).

1321 (III)

129

Podle kroniky Beneše Krabice z Weitmile roku 1321 ve Francii vypukla epidemie malomocenství. Z jeho šíření byli obviněni Židé a Saracéni, kteří měli trávit vodu ve studních.

Eodem anno [1321] insonuit rumor in Francia, quod leprosi et per Iudeos et Sarracenos ministrarent toxicum, et precipue in puteis aquarum, unde iidem leprosi in plurimis locis cum eorum habitaculis igne cremati sunt.

Orig.: Benessius de Weitmile, *Cronica ecclesiae Pragensis*, APH Praha, Knihovna metropolitní kapituly, rkp. H VI/3 fol. 1r–108v, zde fol. 24r; FRB IV, s. XXIV.

Ed.: FRB IV, s. 477.

Pozn.: Kronika svatovítského kanovníka Beneše Krabice z Weitmile vznikala z pověření Karla IV. ve třetí čtvrtině 14. století. Zpráva je převzata ze Zbraslavské kroniky, autor zcela vynechává text „epistola de leprosis“ (viz č. 127). Obdobně je událost zachycena i ve starší kronice Františka Pražského (viz č. 128).

1321 (IV) (Hájkova kronika)**130**

Podle textu Hájkovy Kroniky české, se roku 1321 ve Francii objevila epidemie moru, na niž zemřelo mnoho lidí. Ze šíření nemoci byli obviněni Židé, kteří prý z návodů Turků sypali jed do studní. Židé pak byli pro toto obvinění chytáni a upalováni.

Téhož léta [1321] v Francké zemi počal býti veliký a náhlý mor, kterémuž se netoliko lid obecný, ale i mnozí učení a lékaři velmi divili, neb žádných bolestí morních na lidech nebylo, než každý, kdož stonati počal, hned vnahe otekl a brzo umřel, někteří pak chtějí takové věci vyšlakovati, odkud by svůj měly počátek, pravili, že ani z příčiny hvězd spojení, ani z nakaženého aneb smrdlavého povětří takové věci jsou nepříšly, než že nějakými jedovatínami se lidé tráví.

Vtom zastížen jest jeden Žid, an sype nějaký prach do křesťanské studnice, i stal se po něm pokřik, takže jest polapen a veden před soudci a tu hned trápen. Kterýž vyznal, že křesťané proto otěkají a mrou, neb na osmdesát jest Židův v Francké zemi, kteříž mají ten a takový prach a sypí jej (jsouce od Turkův navedeni a najati) do studnic křesťanských. I rozkázal král francký pilně jich hledati a takové traviče jímati a ohněm je pálití. I zahubeno jest jich ve čtyřech měsících sedmdesát a pět a jiní mnozí Židé, kteříž o tom trávení také věděli, pryč se rozběhli.

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CCLXXXIIIv.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 693–694; SANDEL ed. 1596, fol. 393v.

Lit.: DAVID 1993, s. 59–60.

Pozn.: Hájek čerpal ze Zbraslavské kroniky či dalších mladších kronik (č. 127–129). Do svého příběhu ale přidává motiv Turků, kteří měli k trávení studní Židy navést, a navíc zaměňuje malomocenství za mor.

1322 srpen 9. Praha**131**

Král Jan Lucemburský povoluje olomouckému biskupu Konrádovi a jeho kostelu za prokázané služby, aby v každém z měst Svitavy, Mohelnice, Kroměříž a Výškov mohl držet vždy jednoho Žida, osvobozeného od vymáhání a jakýchkoli soudů židovských nebo jiných a podřízeného jen jemu a jeho olomouckému kostelu.

[...] nos venerabilis Conradi, Olomucensis episcopi, [...] merita et obsequia [...] attendentes sibi et dicte ecclesie sue Olomucensi, ut in quatuor suis oppidis, videlicet Swittauia, Mogelicz, CREAMSIR et Wischow, in eorum quolibet unum Iudeum et a Iudeorum et aliorum impetitionibus ac exactionibus et iudiciis quibuscumque liberum et solutum, ad eundem episcopum et etiam ecclesiam suam Olomucensem solummodo habentem respectum, habere et tenere valeat gratiosius concedimus [...].

Datum Prage anno Domini M^oCCC^oXXII, V idus Augusti, regnorum anno XII°.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: *Copiarium antiquissimorum diplomatum et privilegiorum*, ZA Opava, pob. Olomouc, MCO, kniha 26, sign. E I 27, fol. 101–102 (14.–16. století); *Privilegien von Kaisern und Königen 1144–1732*, ZA Opava, pob. Olomouc, MCO, kniha 29, sign. E I 20, fol. 22v–23a (18. století).

Ed.: RBM III, č. 791, s. 319; CDM VI, č. 213, s. 159.

Reg.: BÖHMER ed. 1865, č. 606, s. 393.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 51, s. 40; BRETHOLZ 1935, č. 22, s. 13; BRETHOLZ 1911 s. 113–115.

Pozn.: Svolení držet jednoho Žida se nemuselo týkat jednotlivce, ale celé rodiny včetně služebnictva, podobně jako byla rodina brána jako celek za člena židovské obce (viz HOFFMANN 2009, s. 242). V Zemském archivu v Opavě, pob. Olomouc se nacházejí ještě další mladší kopie pod sign.: AO C 4, fol. 38; AO C 2, fol. 49–50; AO 17, n. 25, fol. 47. Originál býval uložen v arcibiskupském archivu v Kroměříži, ale v roce 1930 byl už nezvěstný a nebyl uveden ani v katalogu. Vydání v CDM, v němž se originál zmiňuje, je pořízeno podle opisu Antonína Bočka a opírá se o něj i RBM.

1322 říjen 4. Řezno

132

Římský král Ludvík zastavuje po bitvě u Mühlendorfu město Cheb i chebské území s hrady Hohenbergem, Ostrohem (Seeberg), Kinsbergem s panstvími, právy, fojststvími, kláštery, hradními lény a Židy králi českému Janovi za 20 tisíc marek jako uznání za prokázané válečné služby.

Wir Ludwig etc. tun chunt [...] daz wir umb den nuczen und erben Dienst, den uns und dem Riche unser [...] Swager Johans, Chunig von Beheim und von Polen, getan hat an dem Strite bei Müldorf [...], verseczen im Eger die Stat und das Lant mit den Vesten Hohemberg, Seberg, Kynsperg, mit Herschaft, Rechten, Vogtayan, Klostern, Burchlehen, Juden, Mannschaft, Nüezen und mit allem dem, das daczu gehort, fur zechen TusentMarch Silbers, drei Phunt Haller für ie die March zu reiten, und auch für zechen Tausent March, die wir im vor dar auf gegeben haben [...] zu haben und zu niezzen [...].

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: SOKA Cheb, AM Cheb, fasc. 1, karton I, C 12/2, 2 (19. století); Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Staatsverwaltung 3520, fol. 74r, 1 (tak ve starším inventáři Reichsregister).

Ed.: RBM III, č. 804, s. 322; GRADL ed. 1883, s. 260.

Reg.: BULACH ed. 2012, s. 114; BÖHMER ed. 1839, č. 476, s. 28.

Lit.: SPĚVÁČEK 1994, s. 325; ŠUSTA 1939, s. 347; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 70, s. 44; GRADL 1893, s. 144.

Pozn.: Kinsbergem (Kynšperkem) je myšlen hrad u Starého Hrozňatova v Karlovarském kraji.

1322 říjen 23. Praha

133

Jan, král český, na znamení vděčnosti za to, že měšťané Chebu mu na rozkaz římského krále Ludvíka bez odporu složili přísahu věrnosti, vydává listinu, ve které se zavazuje, že bude respektovat stará práva Chebu. Oznamuje, že nebude od města vyžadovat daně, soudní pravomoc nad městem bude mít pouze král nebo jím zplnomocněný hejtman nebo rychtář. Dává Chebským na srozuměnou, že do úhrnu měšťanů, kteří se tímto privilegiem stávají jeho poddanými, zahrnuje také Židy. Konečně město Cheb nemá býti žádnému dále zastavováno a jeho měšťané zůstávají osvobozeni od placení cel a ungettů ve všech zemích českých; a vice versa obyvatelé zemí českých zůstanou též osvobozeni od placení cel a ungettů v Chebu.

Wir Johans, von Gotes Genaden Chunig ze Behem und ze Polan und Grafe ze Luczemburch veriehen und tuon chunt [...], daz wir den bescheiden Luten, den Burgern von Eger darumbe, daz sie sich guetlich nach dem Gebot und dem Geheizze unsers [...] Herren, Hern Ludwiges, Chunig von Rome [...], mit der Stat zu Eger und uns gehuldet haben [...] und Trewe zu wesen als irem rechten Herren. [...]

Wir tuon in ouch die Genade, daz die Juden ze Eger mit der Stat uns dienen sullen.

Orig.: SOKA Cheb, AM Cheb, Listiny, inv. č. 26. Pečeť krále Jana Lucemburského na pergamenovém proužku.

Kopie: Transsumpt v notářském instrumentu veřejného notáře Adama Viethra ze dne 15. prosince 1571, NA Praha, AČK, inv. č. 2198; ověřený opis z roku 1725, NA Praha, Stará manipulace, sign. SM – P 106, fasc. Cheb.

Ed.: CIM II, č. 123, s. 200–201; RBM III, č. 814, s. 325; SIMON 1900, č. 26, s. 298.

Extrakt: GRADL 1879, s. 4–5; KÜRSCHNER 1869, s. 10.

Reg.: KOSS 1928, č. 110, s. 91; JIREČEK 1928, č. 43, s. 47; BÖHMER ed. 1839, č. 55, s. 187.

Lit.: KUBŮ 2006, s. 51; SPĚVÁČEK 1994, s. 325; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 53, s. 40; SIEGEL 1900, č. 26, s. 5; GRADL 1879, s. 4; GRADL 1893, s. 164–165 (včetně faksimile); DRIVOK 1875 (s opisem), č. 8, s. 320; PELZEL 1780, č. 48, s. 57; LÜNIG 1711, č. 321.

1322 říjen 23. Amberg

134

Římský král Ludvík, vévoda bavorský, uděluje chebskému Židu Jakobovi svolení přistěhovat se s rodinou do jeho města Nabburgu (Nappurch) a požívat stejných práv, jaká jsou zaručena Židům sídlícím v Norimberku. Stanoví Jakobovi daň čtyř funt řezeňských feniků, nad kterou od něj žádný jeho úředník nesmí vymáhat platby navíc.

Wir Ludwig etc. veriehen etc., daz Jacob der Jud von Eger, sein Hawsfrawe und sein Erben, in unser Stat ze Nappurch sizen sullen und alle di Recht haben, die ander unser Juden ze Nurremberch habnt, und sulln den Purgern und allen Lawten daz Pfunt Regenspurger Pfenning leiben, umb vier Regenspurger Pfenning und sebuln uns jarlich dienen in unser Camer am Sant Michahel Tag vier Pfunt Regenspurger pfenning, und daruber sullen wir und unser Amptlawt mit in nichtes haben zu sebaassen noch benöten, swenn si von danne varen wellen, so sol man si nichtes irrem und in irer Geltes helfen, si schuln auch Freyhait haben von hinne untz auf Sant Walpurg Tag der schierst kumt, und darnach soln si uns dienen als vorgeschriben stet, und schol auch unser Witztumb der jezund ist, oder die furbaz werdent ir Brief daruber in geben, das si si schirmen, als vor geschriben ist.

Orig.: Neznámý.

Ed.: RBS I, s. 746 (s udáním pramene *Regestum vetus diplomaticum*, fol. 81b).

Lit.: GJ II/1, s. 187; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 54, s. 40.

Pozn.: Přestože je dnes originál neznámý, je existence Jakuba z Chebu doložena v norimberských městských knihách, které udávají, že z Chebu později zřejmě přesídlil do Norimberka. Tentýž pramen zmiňuje další chebské Židy: Mojžíše z Chebu, jehož zeť Jekl byl roku 1325 přijat za norimberského měšťana, Jeklina z Chebu a jistou vdovu po Eberlinovi z Chebu (1343), srov. Staatsarchiv Nürnberg, Amts- und Standbuch 297.

1324 Hájková kronika

135

V Hájkově kronice české je uvedeno, že v první polovině dvacátých let 14. století český král Jan Lucemburský nepobýval často v Čechách. Údajně proto se rozmohly v zemi různé nepravosti, mj. také Židé prý získali mnoho majetků měšťanů i šlechticů. Židé ale byli obviňováni, že majetek získali neprávem, a proto byla ustanovena nová forma židovské přísahy, kterou jedině se mohl Žid očistit z nařčení z krádeže.

Toho času když se ty věci tak dály a král český sem i tam jezdil, v Čechách opět počaly

býti nevole a mnozí loupežové, oklamávání rozličná. A Židé nejvíce pod tím svých užitek hledali, lichvami rozličnými a chytře vymyšlenými příčinami lid český oklamávali, a zvláště v Praze, skrze falešné svědky a křivě a jakés podvodné přísahy lidí netoliko oklamávali, ale i o znamenité a veliké připravovali statky, takže mnozí z měšťanův i z vládyk měvše statky, skrze Židy tak ochudli, že žebrati chleba musili.

Taková věc když byla na krále vznešena, kázal takové věci spravedlivě vyhledávati a opatrovati, až jsou skrze to někteří z bohatých Židův byli i ohněm trápeni a ti divné věci, prvé v té zemi neslýchané vyznali, kterak jsou lidi připravovali (ty, jenž jím věřili) o jích statky. Král povolav do své rady lidí moudřejších, světských i duchovních, rozkázal, aby při svých soudech těžší přísahy vydávali Židům než křesťanům. I zůstáno jest na tom, aby Židům v Čechách, jestliže by čím takovým narčeni byli a oni toho jistým a pravým nemohli odvésti svědomím, přísaha, kteráž jest napsána v knihách a v právích Justiniána císaře, kteráž slove „Dvénasobní (aneb Větší) přísaha“, aby jím vydána byla, a Žid, kterýž by jí vykonal, zadost aby své přísaze učinil. Kterážto přísaha aby takto a tím způsobem učiněna byla, jakž se tuto píše slovo od slova:

„Žid každý má přísahati sám druhý a to takto: Ten Žid, kterýž přísahá, má státi bosýma nohama na sviňské kůži vnově odřené toliko v košili a druhý Žid má státi proti němu na zemi a tvrditi jeho přísahu.

Přisahající má takto mluvit:

„Jakož jsem narčen od N., že jsem statek jeho, totiž klenoty tyto a tyto, šaty tyto a tyto, tak jakž jest od něho N. mluveno a proti mně vedeno, k sobě přijal a jej mám a o něm vím. I přísahám Pánu Bohu, kterýž stvořil nebe a zemi i všecky věci, kteréž v nich jsou, přísahám skrze všecka jeho jména svatá, kteráž napsal Mojžíš, služebník jeho, přísahám skrze patery knihy Mojžíšovy, v nichž jest napsáno desatero přikázání jeho, kteréž jest sám Bůh svou pravou rukou napsal a mně křivě přísahati zapověděl, že já toho statku N. nemám ani těch klenotův ani šatův, jakž on N. praví, a nic jsem od něho N. ani od žádného jiného toho k sobě nepřijal a toho nemám, aniž jsem měl. Toho mi dopomáhej Bůh, jenž jest počátek i konec, jehož jest jméno Adonaj.“

Tehdy druhý Žid stoje proti němu, má říci:

„N., jakož jsi přísahu učinil, že tím statkem N. nejsi vinen a jeho k sobě že jsi nepřijal, aniž jsi jeho v své správě choval ani v svých stěnách ani v svých zdech ani v své zemi ani žádná čeleď tvá: jestliže právě přísaháš, tak tobě Bůh pomáhej ten, kterýž stvořil z ničehůž nebe i zemi, hory i doly, povětří i vody, listí i trávu, také i tebe. Jestliže neprávě a křivě přísaháš, dejž Pán Bůh tobě za dobrořečení zlořečení tak, aby tobě tvá modlitba, kteráž jest v knihách Tafkassim napsaná, nic neprospěla a aby na tebe žádná milost Boží nepřišla, ale aby usechl jako hory Gelboe, kteréž proklel David, na kterýchž zamordován jest Saul a tři synové jeho, ale aby tě napadlo Malchimelech a přestoupilo na tě jako na Gezi

malomocenství Námanovo a aby na tě přišla Iskopa, též i na tvou ženu i na tvé děti i na tvůj všecken rod. Jestliže křivě přísaháš, dejž Bůh, aby na tě padala síra, smola a oheň plápolající, jako padala na Sodomu devět dní a devět nocí, a aby tě spálil oheň jako Nádaba a Abiu a jako padesát mužův na žádost Eliáše proroka a aby země tvé křivé přísahy snéstí nemohla, ale tebe jako Dátana a Abirona živého požřela. Jestliže křivě přísaháš, dejž Pán Bůh, aby tvé děti i tvoji všickni přátelé i tvůj rod nepřišli mezi děti Abrahamovy a ty aby nikdá nepřišel do Jeruzaléma a Mojžíš v budoucím životě aby tobě nedal jísti Šerabara a Leuiacham. Tak tobě pomáhej Bůh věčný, jehož jest svaté jméno Adonaj, amen.““

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CCLXXXVIr-v.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 699–701; SANDEL ed. 1596, fol. 397r-v.

Lit.: DAVID 1993, s. 62.

Pozn.: Epizoda nemá předlohu v dochovaných historických pramenech.

1328 leden 5.

136

Heřman z Drážďan purkmistr a přísežní města Ústí nad Labem (Dusk auf der Elbe) vysvědčují, že tamní měšťan Hanuš z Klíše (Kleisch), který má pronajatu vinici křížovnického špitálu svatého Františka s polem o šesti strýších vedle vinice Modlerovy a platí z ní špitálu v Ústí na svatého Michala 40 měřic ječmene, učinil prohlášení, že kdyby onen plat v stanoveném termínu neodvedl, má připadnout vinice s polem opět ústeckému špitálu. Židů se týká jen slovní spojení: u Židů i křesťanů.

[...] das des genandten zinses undt der busse als voll wert sey, dass man es darfür, ob sen dorf gescheh, an juden oder an christen versetzen möge [...].

[...] haben wir unser stadt insigell gelegeet an diesem brieff, der gegteben ist nach Christi geburt umb dreyzehnhundertten und darnach in dem acht und zwanzigisten jahr an der heiligen obristen abend unsers herren Jesu Christi.

Orig.: NA Praha, Křížovníci s červenou hvězdou, inv. č. 176. Pečeť města Ústí n. Labem na pergamenovém proužku chybí.

Kopie: *Liber aureus* (17. století), NA Praha, Křížovníci s červenou hvězdou, inv. č. 202, s. 155–158.

Ed.: HORČIČKA ed. 1896, č. 28, s. 14–15.

Reg.: RBM III, č. 1409, s. 553–554.

Pozn.: Edice i regest se opírají o kopii v *Liber aureus*.

1328 Praha (městská kniha)**137**

Městská statuta nazvaná „Aby nikdo nepůjčoval žádnému Židovi peníze“ uvádějí, že nemá žádný křesťan půjčovat peníze pro zisk. Byl-li z toho někdo obviněn, má přísahou dosvědčit svoji nevinu. Nemůže-li tak učinit, složí poprvé 10 kop denárů, podruhé 20 kop. Potřetí však propadne vším svým jměním, z něhož třetina připadne králi, třetina městu a třetina jeho manželce a dětem; on pak musí město navždy opustit.

Statuta civitatis: Ne quis concedat aliqui Iudeo pecunias: [...] Ez sol ouch dehein cristen man deheinem Iuden leihen pfennige um gewin [...] daz ymant beschuldiget wurde an den dingen oder an deheinen der dinge, der mag sich entschuldigen selbdrit mit seinem eide [...] daz er sich also nicht entschuldigen mag, so sol er geben zehen schok der vorgenannten pfennige ze buze [...] zu dem andern mal sol er zweinzik schok pfeninge geben [...] ze dem dritten mal sol sich alles sin gut vervallen ze buze also dem kunige dez gutes ein dritte teil, der stat das ander dritte teil, seiner hausvrowen und seinen kindern daz dritte dritte teil; darzu schol er di stat raumen ewiclichen.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sbíрка rukopisů, sign. 986, fol. 56r; *Kniha pamětní 1366–1540 (– 1611)*, AM Praha, Sbíрка rukopisů, sign. 993, pag. 187.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 271; RÖSSLER ed. 1845, č. 16, s. 11.

Reg.: RBM III, č. 1406, s. 552–553.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 130–131.

1330 červen 16. Praha (městská kniha)**138**

V městských statutech v položce nazvané „Ustanovení o mladých měšťanech“ rychtář, přísežní a měšťané z Prahy stanovují, že kdo by nezdárnému mladistvému měšťanovi poskytl půjčku, ať křesťan nebo Žid, ten má vše ztratit, a přitom mu nemá nikdo více půjčovat; má být také zbaven svého městského práva.

Statuta civitatis: Wir rychter und scepfen und purger ze Prag [...] Daruber, wer der were, der demselben ungeraten iungen, er sei cristen oder iude, ichtesicht borget, der sol das durchslechtes vorlorn haben, und sal darum nimmer me monen; im sol ouch dhein recht darum geschehen [...].

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 58r; *Knih pamětní 1366–1540 (–1611)*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 993, pag. 189.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 273; RÖSSLER ed. 1845, č. 21, s. 14–15.

Reg.: RBM III, č. 1656, s. 646–647.

Lit.: TOMEK 1892a, s. 285–286; TOMEK 1844, s. 580.

1330 srpen 6. Znojmo

139

Martin, správce řádu minoritů v Čechách a v Polsku, na prosbu abatyše kláštera sv. Kláry ve Znojmě a se souhlasem konventu minoritského kláštera tamtéž dává klariskám část minoritské zahrady, od čtvrtého pilíře nového chóru až ke zdi, ležící proti ulici židovské a oddělující židovskou zahradu od minoritské, a pak dále místo až k věži stojící u Židů. Přitom si minorité vymínili, že klarisky nebudou stavět ani podle kůru ani při sakristii žádné budovy ani kaple, a dále že budou dávat pozor, aby se zeď při jejich dormitáři nebořila. Branka ve zdi určená pro Židy má být úplně zavřena a místo ní bude zřízen východ pro Židy u čtverhranné věže, která hraničí s židovskou čtvrtí.

[...] Ego Martinus, dictorum fratrum Minorum per Bohemiam et Poloniam minister et servus, fieri cupio manifestum, quod me in Znoyma constituto [...] soror Margareta, abbatissa sororum ordinis s. Clare in civitate prefata, cum suarum sororum collegio [...] supplicarunt, quod eis partem orti fratrum tribuerem, videlicet a novo choro usque ad murum, qui est contra plateam Iudeorum, [...]. Accedente [...] ceterorum fratrum eiusdem conventus beneplacito et assensu petitionem ipsarum annui in hunc modum, quod videlicet a quarto pilerio novi chori murus sororum protendatur directe usque ad murum ortum fratrum ab orto Iudeorum dividendum et abinde usque ad Turrim, que vergit contra Iudeos, [...]. Item quod portula Iudeorum omnino claudatur, et iuxta Turrim quadrangulam, que est contra vicum Iudeorum, alia fiat pro Iudeis. [...]

Actum et datum in Znoyma anno domini MCCCXXX, octavo ydus Augusti.

Orig.: MZA Brno, E 43 – Klarisky ve Znojmě, sign. 4. Čtyři pečeti: Martina, vydavatele listiny, Petra z Načeratic, kustoda moravské kustodie (obě poškozené) a obou klášterů na pergamenových proužcích.

Ed.: CDM VI, č. 403, s. 310.

Reg.: RBM III, č. 655, s. 1675.

Lit.: GJ II/2, s. 942; POLESNÝ 1928, s. 103–108; BRETHOLZ 1935, č. 25, s. 13; BRETHOLZ 1911, s. 120–121; BONDY/DVORSKÝ 1906 č. 61, s. 42.

Pozn.: O blízkosti kláštera a židovské čtvrti svědčí i ustanovení městské rady ve Znojmě z 8. května 1341 (viz dále č. 194). Jako zahrady jsou nazývány židovské hřbitovy.

1330 srpen 8. Praha (městská kniha)

140

V městských statutech upravujících řád krčmářů rychtář, přísežní a měšťani Starého Města pražského společně vyznali tímto otevřeným listem, že požadují zákaz šenkování v panských, dvorských a zájezdních hostincích, na farách a v klášterech, v Židovských dvorech a domech, které leží v našem městě. Zákaz má platit pro všechny vyjma těch, kteří by přijali městské právo a stali se měšťany, jak odpovídá zvyklostem.

Tabernatorum ordinatio: Wir [...] richter und [...] schepfen und purger gemeinlich der grozzeren stat ze Prag bechennen an disen gegenwortigen prief, daz wir wellen, das das vorboten sei, das niman furbas schenken schol in der herren, hofleuten, hofen und in der pfaffen und in der munchen und in der nunden und in der Iuden hofen und heusern, di in unser stat ligent [...] er hab denn der burger recht gewonnen und verburget, als gewohnlich ist.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sbíрка rukopisů, sign. 986, fol. 16r; Kniha pamětní 1366–1540 (–1611), AM Praha, Sbíрка rukopisů, sign. 993, pag. 18l.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 235.

Reg.: RBM III, č. 1678, s. 656.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 62, s. 42; TOMEK 1892a, s. 349.

asi 1330 Cheb (městská kniha)

141

Abraham Žid obžaloval Hermana Salfuera, že zabil jeho bratra Michala.

Ich Abraham der Jud han mit rechter urteil indi echt bracht Herman den Salfuer, daz er mir mein bruder Michel hat zu tot erslagen an schuld und an recht.

Orig.: *Kníha psanců 1310–1390 (Achtbuch des Egerer Schöffengerichtes)*, SOkA Cheb, AM Cheb, fond 1, kniha č. inv. 977, fol. 2.

Ed.: SIEGL ed. 1901, č. 18, s. 15.

Lit.: KNOLL 2007, s. 63; STURM 1951, s. 147–168.

Pozn.: Dějinám židovské osady v Chebu je věnováno heslo v GJ II/1, s. 185–188. Žalobu podával bratr snad i proto, že zavražděný nebyl ženatý. Jeho právem bylo pohnat viníka k soudu a žádat splacení půjček, které zesnulý poskytl. Jednalo se o běžný postup. Bratr byl žalobcem i v případě zavražděného pražského Žida Michala roku 1390, v němž byl soudcem moravský markrabě Prokop. Na lavici obžalovaných usedl Plichta ze Žerotína. Žalobcem byl Nassan, soudce pražské židovské obce a bratr zavražděného, srov. NA Praha, AČK, inv. č. 1290; a SEDLÁČEK 1998, s. 204.

1331 říjen 27. Brno

142

Jindřich, notář českého krále Jana Lucemburského, informuje opata zbraslavského kláštera Petra Žitavského o výpravě Jana Lucemburského do Vratislavi a o úspěšném obléhání měst Hlohova a Poznaně. V důsledku obležení Hlohova se tamní pán, Přemek Hlohovský, poddal českému králi a přijal od něho zemi v léno. Obležení Poznaně bylo završeno uzavřením příměří mezi Janem Lucemburským a polským králem Vladislavem Lokýtkem na jeden měsíc. Prostředky na toto tažení ve výši dvanáct tisíc hřiven získal český král ve Vratislavi, a to jak od křesťanů, tak i od Židů.

Epistola de processibus et successibus regis Johannis.

Venerabili in Christo patri domino Petro, abbati Aule Regie, Henricus incliti domini Johannis, regis Boemie, notarius paratum animum ad servicia et se totum. [...] Cupiens itaque vestris iussionibus obedire et affectionibus satisfacere, vobis scribo, quod dominus meus rex ab illo tempore, quo de Praga exiit, die decimo Wratislaviam pervenit, in qua civitate paucis sub diebus plus quam duodecim milia marcarum diversis extorsionum modis tam a christianis obtinuit quam Iudeis. Hanc quidem pecuniam quasi totam stipendiarii deputavit. Congregata vero ibidem et alias magna bellatorum multitudine quatuor in Wratislavia acceptis machinis abinde versus Glogouiam direximus viam nostram. [...]. Datum Brune in vigilia Symonis et Jude.

Orig.: *Chronicon aulae regiae* II, cap. 28; FRB IV, s. XV–XVII.

Ed.: FRB IV, s. 309–310; DOBNER ed. 1784, s. 452–453.

Pozn.: Autorem této části kroniky je Petr Žitavský.

1332 březen 12. Praha (městská kniha)

143

V zápisech o pečeti listin městskými konšely se objevuje zmínka o listinách, které byly pečeti Mikulášem Rokycanským, Jindřichem Glasem, Mikulášem od Věže a Henslinem Matějovým v domě téhož Henslina. Jako první byla zpečetěna listina, potvrzující Mikuláši Rokycanskému příjem 400 hřiven vybraných z židovské daně.

Anno domini millesimo trecentesimo tricesimo primo sabbato in die sancti Othmari sigillate sunt hec littere per Nicolaum Rokezaneri, Henricum Glas, Nicolaum in Turri et Henslinum Mathie in domo ipsius Henslini. Primo ipsi Rokezanero super Iudeos pro CCC mar. census. [...]

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sbírka rukopisů, sign. 986, fol. 32r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 245.

Reg.: RBM III, č. 1852, s. 721–722; TOMEK ed. 1866, s. 248–249.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 129; JAN 2006, s. 44; HILSCH 1983, s. 24; GJ II/1, s. 91; TOMEK 1892b, s. 370–371.

Pozn.: Židovskou berni zmiňuje vedle prací uvedených v literatuře také GJ II/1, s. 138, srov. GJ II/2, s. 659, kde lze dohledat také pro srovnání doloženou výši berně v královském městě Brně.

1332 září 8. Praha (městská kniha)

144

Ustanovení v kapitole městských statut „Jak má věřitel postupovat, když účtuje dlužníkovi vzniklé škody“ se vztahují jak na Židy, tak i na křesťany.

Statuta civitatis: Quomodo creditor debet facere cum debet super dampna recipere debitoris [...], er sei Cristen oder Iued [...].

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sbírka rukopisů, sign. 986, fol. 10r; *Kniha pamětní 1366–1540 (–1611)*, AM Praha, Sbírka rukopisů, sign. 993, pag. 177.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 227; RÖSSLER ed. 1845, č. 27, s. 17.

Reg.: RBM III, č. 1941, s. 754–755.

Lit.: TOMEK 1892a, s. 287.

1332 září 14. Praha

145

Král Jan Lucemburský potvrzuje mistru a bratrům špitálu sv. Františka u paty mostu v Praze, řádu křižovníků s hvězdou právo na vybírání cla na mostě dané jim privilegií předchozích českých králů, která shořela. Z každého koně mají vybírat od obyvatel království jeden haléř, od cizinců dva haléře. Veze-li se zboží, jeden haléř, při čemž jsou osvobozeni obyvatelé sídlící do dvou mil od Prahy. Veze-li někdo svoji nevěstu, 72 haléřů a při dopravě mrtvého Žida k pohřbení do Prahy 72 haléřů a stejně, stěhuje-li se kdo s rodinou a zařízením. Bratři mohou také na opravu mostu, kláštera a špitálu kdekoli lámat kámen. Nařizuje všem úředníkům a zvláště rychtáři a přísežným nebránit křižovníkům ve vybírání tohoto cla.

[...] Preterea si quis suam sponsam trans pontem eundem de quocumque loco duxerit, ab eodem 72 hallenses denarios, de Iudeo quoque mortuo, qui per dictum pontem sepeliendi causa adductus vel apportatus fuerit, 72 hallenses denarios, [...].

Datum Prage in die Exaltacionis s. Crucis a. d. MCCCXXXII.

Orig.: NA Praha, Křižovníci s červenou hvězdou, inv. č. 187. Pečeť krále Jana Lucemburského na červených a zelených hedvábných nitích; na rubu téměř soudobou rukou: Super thelonio pontis Pragensis, Judeis, virginibus et aliis traducentibus (!).

Kopie: *Diplomata super libertatibus teloniorum uti et donatio telonii pontis Pragensis*, NA Praha, Křižovníci s červenou hvězdou, inv. č. 33, fol. 4r–v (14. století); *Liber aureus*, NA Praha, ŘKř, inv. č. 202, fol. 168–170 (17. století).

Ed.: RBM III, č. 1945, s. 756–757.

Reg.: BÖHMER ed. 1865, s. 400, č. 736.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 66, s. 42.

Pozn.: Řád křižovníků s červenou hvězdou, původně špitální bratrstvo, sídlil od roku 1252 u paty Juditina (dnešního Karlova) mostu. Budova špitálu a kostela těsně sousedila s nástupem na Juditín most. V roce 1253 předal Václav I. řádu správu mostu. Řád měl privilegium vybírat clo a mýtné, ale také povinnost udržovat a opravovat most.

1332 září 19. Praha (městská kniha)

146

Noví pražští konšelé zpečetují listinu pro Mikuláše Rokycanského na 1200 hřiven stříbra královské daně, kterou mají během tří let platit čeští Židé.

Item anno domini M CCC XXX II [...] sigillate sunt littere per novos iuratos, per hos videli-

cet: Martinum de Egra, Nicolaum Buzk, Wenceslaum Allia et Polter Iacobi. Primo Nicolao Rokczaner pro mille CCis mar. census regii per Iudeos Boemie tribus annis solvendis.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 33r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 247.

Reg.: RBM III, č. 1948, s. 758; TOMEK ed. 1866, s. 248–249.

Lit.: MUSÍLEK 2012, s. 129; JAN 2006, s. 44; TOMEK 1892b, s. 370–371.

1332 (městská kniha)

147

V zápisech o ustanovení litkupníků se objevuje jako ručitel měšťana Kuny také Kunclin (Konrád), židovský rychtář.

Do man czalt nach Cristes geburt dreuzczehenhundert iar un dar nach in dem czway und dreisigestem iar [...] Chuna ist der drit des purgel ist Chunzil judenrichter.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 25r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 242; RBM III, č. 1969, s. 764–765.

Lit.: BLECHOVÁ 2015b.

Pozn.: Jedná se o první zmínku o židovském rychtáři v jiných než normativních bohemikálních pramenech. Instituci tohoto úřadu v obecné rovině kodifikují již *Fridericana* a *Statuta Iudeorum*, viz výše č. 51 a 54.

1333 červenec 22. Znojmo

148

Stanislav, znojemský měšťan kupuje od probošta kláštera Mikuláše, převorky Kateřiny, podpřevorky Hedviky a konventu premonstrátského kláštera v Dolních Kounicích ves Vlasatice, kterou klášter prodává, aby vyplatil dluhy Jakobovi, Židu z Retzu.

Noverint universi [...], quod nos Stanislaus, civis Znoymensis, ab [...] Nicolao preposito et [...] sororibus [...] ac toto conventu monasterii Chunicensis villam Wassaticz, quam pro redimendis suis magnis debitis vendiderant, [...] emeremus pro quadringentis marcis

grossorum Pragensium [...], quas de mandato ipsorum Jacobo, Iudeo de Retz, in ipsorum et monasterii debitis assignavimus [...]

Orig.: Neznámý.

Ed.: BISTRICKÝ A KOL. 1991, č. 61, s. 101–102.

Reg.: ZEMEK/TUREK 1983, č. 65, s. 182–183; HURT/TUREK 1950, č. 35.

Lit.: GJ II/2, s. 942.

Pozn.: Srov. CDM VII, č. 4, s. 3; CDM VII, č. 676, s. 501 – z tohoto regestu víme, že předchůdcem Mikuláše byl zemřelý probošt Ruland (srov. ČERMÁK 1877, s. 297). Ten dlužil ještě Židu Izraelu Schwarzmannovi z Vysokého Mýta asi 60 hřiven. O Stanislavovi jako o rychtáři obecně: HAVLÍK 1956, s. 34. Stanislava zmiňují prameny o rok později, když v roce 1334 zastával ve Znojmě úřad židovského rychtáře, srov. č. 151.

1333 září 21. Parma

149

Král Jan Lucemburský stanoví, že nikdo, kdo přichází se zbožím z Rakouska, nemá jít cestou na Blučinu a Měnin, ale musí zamířit přes Brno. Nařizuje také, že všichni Židé v Brně musí uhradit čtvrtinu výdajů, které by brněnští měšťané případně měli při opravě zdí a příkopu. Brněnští nadto nemají z popluží, která obdělali na své náklady, nadále platit žádné daně klášterům a mohou volně procházet do Čech.

Nos Joannes, [...] Boemie et Polonie rex ac Lucemburgensis comes, [...] statuimus volentes, ut nullus de Austria stratam versus Lauschans per Meneys cum rebus et mercibus suis sed per Brunnam transire debeat [...]. Volumus eciam, ut omnes Iudei nostri Brunenses pro reparacione murorum et fossati ipsius civitatis quartam partem pecunie, quam cives ipsi communitati ipsius civitatis imponerent forsitan, ipsis civibus Brunensibus [...] debeant [...] assignare. [...]

Datum Parme in die beati Mathei apostoli et evangeliste anno domini millesimo trecentesimo tricesimo tercio.

Orig.: AM Brno, Sběrka listin, mandátů a listů, inv. č. 73. Pečeť krále Jana, částečně poškozená.

Kopie: AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 2, fol. 130r (14. století); AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 40, fol. 46v, 48r.

Ed.: FLODR 1990, č. XV, s. 410; CDM VI, č. 455, s. 355–356.

Reg.: RBM III, č. 2039, s. 792; BÖHMER ed. 1839, č. 188, s. 199.

Lit.: FLODR 1990, s. 71–72; FLODR 1992, s. 183–184; BRETHOLZ 1935, č. 27, s. 14; BRETHOLZ 1911, s. 119; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 68, s. 43.

Pozn.: BONDY/DVORSKÝ 1906, s. 119 má jako jediný jiné datum – 24. února 1334. Přes Blučínu vedla stará obchodní stezka do Uher. Tuto ves a myto na Jihlavce daroval král Jan roku 1319 Elišce Rejčce, vdově po Václavovi II. a Rudolfovi II. Habsburském, což znovu potvrdil v roce 1323. Těž král roku 1333 přikázal, aby žádný obchodník nejezdil po cestě Židlochovice – Blučina – Měnín. Měnín byl tenkrát městem a centrem samostatné právní oblasti. Toto privilegium výrazně oslabilo staré dominující postavení Měnína ve prospěch Brna.

1334 leden 13. Lucemburk

150

Král Jan Lucemburský vzhledem k tomu, že Rožmberkové měli od nepaměti na svých stanicích Židy k užítku komory i svému vlastnímu, uděluje Petrovi z Rožmberka a jeho následníkům povolení k přijetí a usazení čtyř Židů v rožmberských městech a městečkách.

Nos Joannes, [...] Boemie et Polonie rex ac Lucemburgensis comes [...], fuerimus informati, quod progenitores [...] Petri de Rosemberch, summi eiusdem regni Boemie camerarii, ab antiquo et semper in bonis eorum Iudeos pro camera et utilitate ipsorum soliti sunt habere; qua propter nos [...] sibi et heredibus suis de speciali gratia concedimus et favemus, quod quatuor Iudeos hospites, quoscumque acceptaverit, in civitatibus et oppidis suis habeant et possideant cum omni libertate utilitate et iurisdictione, que ad nos [...] possent pertinere. [...]

Datum Lucemburch in octava Epiphanie Domini anno a nativitate eiusdem MCCCXXXIV^o.

Orig.: SOA Třeboň, Historica, sign. 9a inv. č. 10. Pečeť krále Jana Lucemburského na pergamenovém proužku chybí.

Kopie: *Diversa privilegia regni Bohemie et magnificorum dominum de Rosenberk* (tzv. kodex Marientálský), Národní knihovna Praha, sign. XI E 19, č. 22, fol. 16b.

Ed.: RBM IV, č. 10, s. 3; PANGERL 1872, s. 605, v pozn. 3.

Reg.: SCHMIDT/PICHA 1908, č. 63, s. 12.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 69, s. 43.

Pozn.: Listina je v třeboňském archivu uložena s chybným datem 3. ledna. Edice RBM je pořízena z originálu, ostatní (PANGERL 1872, s. 605 i SCHMIDT/PICHA 1908, s. 12) vycházejí z kopie. K výsadě držby Židů šlechtou a městy viz poznámka u č. 76.

1334 únor 14. Dolní Kounice

151

Probošt kláštera Mikuláš, převorka Kateřina, podpřevorka Hedvika a celý konvent premonstrátského kláštera v Dolních Kounicích prodávají (v nedostatku výhodnějších nabídek) konventu a opatovi Louckého kláštera u Znojma vesnici Držkovice za 300 moravských hřiven pražských grošů téže hodnoty, v jaké si je jejich předchůdci vypůjčili u znojemského Žida Beneše s právem zpětného odkoupení vsi do tří let. Učinili tak na základě soudního výroku židovského rychtáře ve Znojmě Stanislava a purkrabího Hynčíka, kteří jakožto zástupci královské moci rozhodovali ve při mezi nimi a Židem Benešem, a to s úmyslem vyrovnat dluh a vyhnout se dalším úrokům.

Nicolaus prepositus, Katherina priorissa, Hedwigis suppriorissa totusque conventus monasterii Chunicensis Premonstratensis ordinis Olomucensis dyocesis, discreto viro Benessio Iudeo in Znoima et suis heredibus ex predecessorum nostrorum contractibus in trecentis marcis moravicalibus grossorum Pragensium, sexaginta et quatuor grossis eiusdem monete pro marca qualibet numeratis, debitores et obnoxii teneremur, de [...] arbitrio [...] Stanislai civis Znoimensis, tunc iudicis Iudeorum ibidem et Hinshikonis, purchravii castris nostri, qui inter nos et eundem Iudeum auctoritate regia arbitrati sunt, villam nostram Dirschowicz, que et Stetindorf dicitur, [...] vendicioni duximus exponendam, ut eiusdem Iudei debitum et usurarum voragines declinare possemus. [...] Johanni abbati monasterii Lucensis prope Znoymam [...] villam nostram Stetindorf [...] una cum curia nostra ibidem [...] pro trecentis marcis eiusdem ponderis et monete, quas vice et nomine nostro dicto Benessio Iudeo in toto persolvit nostrasque literas dictum debitum continentes nobis et nostro monasterio liberavit, nos et fideiussores nostros ab impetitione eiusdem Iudei [...] quitando, libere et voluntarie vendidimus iure hereditario in perpetuum possidendam. [...]

Acta sunt hec et data in monasterio nostro Chunicensi anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo quarto, XIV die mensis Februarii.

Orig.: MZA Brno, E 57 – Premonstráti Louka, 1334 II 14. Čtyři pečeti: Mikuláše, dolnokounického probošta; konventu kláštera, Stanislava, znojemského měšťana; Hynčíka, dolnokounického purkrabího na pergamenových proužcích.

Ed.: CDM VII, č. 4, s. 3.

Reg.: RBM IV, č. 16, s. 7.

Lit.: BOROVSÝ 2004, s. 25; GJ II/2, s. 942; BRETHOLZ 1935, č. 28, s. 14; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 70, s. 44.

Pozn.: Srov. též dále dokument z 22. října 1346, č. 226, z něhož víme, že předchůdcem Mikuláše v úřadě probošta kláštera byl zemřelý probošt Ruland, který dlužil ještě Izraelu Schwarzmannovi z Vysokého Mýta asi 60 hřiven.

1334 duben 28. Želiv

152

Opat premonstrátského kláštera Želiv Stibor, otec-opat premonstrátského kláštera v Dolních Kounicích, nevidí při zadluženosti kláštera jiné východisko, než poskytnout souhlas k prodeji nějaké nemovitosti v majetku kláštera, protože klášter nevlastní movité věci v takové míře, aby z výtěžku jejich prodeje bylo možno uhradit dluhy. Svoluje tedy, aby kounický probošt Mikuláš prodal statek ve Stetindorfu, jinak též Držkovicích, za 300 hřiven stříbra moravské váhy a pražských grošů. Statek koupil opat premonstrátského kláštera v Louce, který těmi penězi vyrovná dluh kláštera u Beneše, znojemského Žida.

Nos Stiborius, miseratione divina abbas Syloensis, Pragensis diocesis, pater abbas monasterii Chunicensis, considerantes dictum Chunicense monasterium pluribus debitorum [...] periculis involutum [...], ad tanta [...] persolvenda, [...] domino Nicolao, preposito et suo conventui Chunicensi predictis licenciam donavimus vendendi villam in Stetindorf, que et Dirskowitz dicitur. [...] Quam villam Stetindorf venerabilis [...] Johannes abbas Lucensis [...] comparavit ac prepositum et conventum predictos a Benessio Iudeo de Znoima in debitis trecentarum marcarum argenti Moravicalis ponderis grossorum Pragensium liberavit. Et ipsis ab eodem Iudeo litteras ipsorum dictum debitum continentes, totaliter exbrigavit [...].

Datum Syloe, anno millesimo CCC°XXXIII°o, XXVIII° die mensis Aprilis.

Orig.: Nezvěstný.

Ed.: CDM VII, č. 8, s. 6.

Reg.: RBM IV, č. 33, s. 13.

Lit.: GJ II/2, s. 942; POKORNÝ 1935, s. 6; BRETHOLZ 1935, č. 29, s. 14.

Pozn.: Podle posledního údaje Josefa Chytila se originál s oválnou pečetí nacházel ve sbírce Johanna J. H. Czikanova *Diplomatarium Moravicum collectum*, dnes uložené v MZA Brno, fond G 11 – Rukopisy bývalého Františkova muzea FM 90. Soupis sbírky Ireny Zachové a Stanislava Petra z roku 2010 již však odkaz na listinu neobsahuje, srov. ZACHOVÁ/PETR 2010, s. 53–55. K opatu Ctiborovi srov. ČERMÁK 1877, s. 213–214; srov. rovněž dokument výše, č. 151.

1334–1346 (formulářová sbírka)

153

Jan Lucemburský dává na vědomí, že povolil Janu II. (Ješkovi) z Michalovic na určitý počet let držet na svých statcích pouze jednoho Žida. Nyní však lhůta podle jeho mínění už dávno

vypršela. Nařizuje Bertholdovi z Lipé, vyšehradskému proboštovi a pražským úředníkům, aby Ješka vyslechli. Pokud se ukáže, že lhůta ještě běží, na základě Bertholdova svědectví ať vyšetří stížnost Žida na Markvarta ze Zvířetic a zjedná mu spravedlnost, ale jen onomu jednomu. Pokud lhůta vypršela, jak se král domnívá, Žid nemá na nápravu nárok. Pak ať probošt Berthold a zástupci města Nymburka předají tento list Markvartovi.

Vobis camer<ario> et beneficiariis seu urzedniconibus Pragensibus [...] significamus, quod fideli nostro Jesconi de Michelsberch solum Iudeum in bonis suis pro se tenendum ad aliquot certos annos meminimus nos dedisse, credentes, quod huiusmodi anni totaliter sint elapsi. Quocirca vobis [...] mandamus, [...] quatenus si idem Jesco coram venerabili Bert< holdo> de Lipa, Wise<g>radensi preposito, regis Boemie cancellario, principe nostro dilecto, eorundem annorum aliquem demonstraverit superesse, extunc ad ipsius Bert<holdi> testimonium tali Iudeo, soli tantum et non pluribus, faciatis iuxta suas que-relas de fideli nostro Marquardo de Swiroticz et suis hominibus ac haeredibus iustitiam expeditam. Si vero predicti anni elapsi fuerint, ut credimus, preferto Bert<holdo> de hoc eciam vobis veritati testimonium exhibente, extunc nec uni nec pluribus huiusmodi Iudeorum de predictis Marq<uardo>, suis hominibus vel heredibus, aliquam iustitiam faciatis nostre gratie sub obtentu. Et presentes litteras coram predicto Bert<tholdo> preposito beneficiariis Neumburgensibus postmodum perlegendas prehibitis demonstrandas praefato Marquar<do> per vos volumus resignari.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes nezvěstné.

Ed.: CODEX JACOBI, č. 11, s. 6.

Lit.: SPĚVÁČEK 1994, s. 426; GJ III/2, s. 971–972.

Pozn.: Jan II. z Michalovic, řečený Správný (zemřel 1354), byl v blízkých vztazích k Janu Lucemburskému (kterého dokonce doprovázel jako jeho družiník na Litvu) i ke Karlovi IV. Byl pánem na boleslavském panství a dále vlastnil Brandýs nad Labem, Ostrý, Děvín, Úštěk, Skorkov, Benešov a Českou Kamenici. Byl jedním z ručitelů za věnný dluh za nastávající manželku Jindřicha Korutanského v listině z 20. listopadu 1327, srov. CDM VI, č. 26, s. 34–35; BERAN 2010, s. 19–20, 48–49. Výše zmíněná královská koncese, poskytnutá Ješkovi a týkající se držení jednoho Žida, byla zřejmě odměnou za četné půjčky, které pán z Michalovic Janu Lucemburskému poskytl. Kde přesně dotyčná židovská rodina žila, není známo, za pravděpodobné bydliště však lze považovat Mladou Boleslav, jejímž pánem Ješek byl (srov. CIM II, č. 168, 169, s. 282–284; KAMPER ed. 1935, s. 20–21). Židovská komunita je v Mladé Boleslavi doložena nejpozději od třetí čtvrtiny 15. století, srov. WALDHAUSER 2009, s. 35–36. K výsadě držby Židů šlechtou a městy viz poznámka u č. 76.

1344–1346 (formulářová sbírka)**154**

Král Jan Lucemburský neodvolatelně nařizuje rychtáři a přísězným konšelům města Čáslavi, aby zjednali spravedlnost Židu Abrahamovi, služebníku královské komory, ve věci dlužního úpisu vydaného mu Reymbotovou manželkou. Varuje adresáty, aby se neopovážili neuposlechnout pokynů jeho a markrabího Karla. Žádá, aby Abrahamovi dlužníci byli ve jménu krále zatčeni a donuceni ke splnění svých závazků Abrahamovi. Co se týká klášterů a dalších šlechticů, kteří jsou Abrahamovými dlužníky, nechť jsou zadrženi jejich lidé, až přijdou do města, aby byli přinuceni splatit Abrahamovi své dluhy.

Vobis [...] iudici et iuratis Czazlaviensibus [...] mandamus [...], quatenus Abraham Iudeo, camere nostre servo, restituatis statim litteris Reymbotisse, ipsi Abraham faciatis de bonis ipsius Reymbotisse [...] iustitiam expeditam. Caventes, ne [...] litterarum [...] nostrarum et [...] Karoli, marchionis Moravie, mandatum [...] presumatis aure surda pertransire [...], facturi etiam dicto Abraham de ceteris suis debitoribus, quos per arrestationem [...] ad hoc per vos volumus nostro nomine coartari, quod [...] promissa sua [...] ipsi Abraham teneant inconvulsa. Claustrales quoque et nobiles ceteros, qui ipsius Abraham debitores fuerint, per arrestationem hominum suorum, quicumque ad civitatem vestram venerint, ad satisfaciendum ipsis Abraham de debitis per vos volumus nostro nomine coartari.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes nezvěstné.

Ed.: CODEX JACOBI, č. 157, s. 66.

Lit.: GJ II/2, s. 834; SEDLÁČEK 1874, s. 63.

1334–1346 (formulářová sbírka)**155**

Karel, markrabě moravský, potvrzuje darování svého otce Jana Lucemburského, kterým věnoval Jindřichovi, truksasovi vyšehradského probošta Bertolda z Lipé, a jeho manželce Kateřině opuštěný dům v Praze. Tento dům připadl královské komoře právem odúmrti i právem židovského regálu. Jedná se o budovu vyhořelou za posledního požáru v Praze, která kdysi patřila bohaté Židovce Milce z Čáslavi. Jan Lucemburský učinil darování na žádost Karlovy manželky Blanky.

Nos Karolus [...] marchio Moravie, scire volumus universos, quod [...] rex Boemie [...] ad instancias [...] Blance, conthoralis nostre [...] domum desertam in civitate Pragensi, que quondam divitis Milce, Judee de Czazlavia, fuit et ad ipsum ex eo, quod in ea [...] ignis, qui nostram civitatem Pragensem in parte devastavit, exortus fuit, rationabiliter devoluta [...] Henrico, pincerne venerabilis Bertholdi de Lipa, Wysseradensis prepositi, ac ipsius Henrici conthorali Katharine et eorum heredibus [...] dedit hereditarie [...]. Ita nos, donacionem [...] approbantes [...], dantes ad maioris roboris certitudinem [...] Henrico, Katharine eorumque heredibus successoribus quibuslibet has litteras in evidenciam premissorum. In quorum omnium robur et testimonium presentes dedimus nostri sigilli munimine roboratas.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes nezvěstné.

Ed.: CODEX JACOBI, č. 69, s. 30.

Lit.: GJ II/2, s. 834; SEDLÁČEK 1874, s. 63.

1334–1346 (formulářová sbírka)

156

Karel, markrabě moravský, v listu rychtáři a přísežným města Jemnice stvrzuje, že viděl originál listiny města Jemnice týkající se práv, která má znojemský Žid Nechlin na domu, polnostech a příslušenství zemřelého jemnického měšťana Berngera Krieglera (Chriglera). Z této listiny vyplývá, že Nechlin těchto práv nabyl nejenom před pronásledováním Židů, ale také předtím, než město převzal Vilém z Landštejna. Městská rada následně na rozkaz zmíněného Viléma Nechlinovi dům odebrala a vrátila ho Berngerovi, čímž Nechlina poškodila. Markrabě jí nyní nařizuje, aby Nechlinovi zjednala spravedlnost, umožnila mu držení nemovitosti a nahradila vzniklé škody. Karel ustanovuje rozhodčím případných dalších sporů pouze olomouckého biskupa Jana a zemského hejtmana Moravy, který jako jediný smí o záležitosti rozhodovat.

Vos Henricum iudicem et iuratos civitatis Gemnicensis [...] scire volumus, nos vidisse civitatis vestre patentes litteras et iura, que Nechlino Iudeo Znoymensi, camere nostre servo, competunt in domum olim Berngeri Chrigleri, civis Jemnicensis, et integritate agrorum, ad ipsam domum spectantium, [...] et quod predicta iura Nechlinus obtinuerat ante persecutionem Iudeorum et antequam civitas fuerit paterno et nostro fideli Wilhelmo de Lantstain subdita et commissa. Et quia [...] asseritis, quod ad mandatum

predicti Wilhelmi domum pretactam alienaveritis a prefato Nechlino, tam memorato Berngero, quam suis heredibus, restituendo in ipsius Nechlini preiudicium et gravamen, idcirco nunc [...] vobis precepimus [...], quatenus dictum Nechlinum memorate domus et agrorum [...] faciatis potentem [...]. Et si quis contra [...] Nechlinum et pretactas [...] litteras voluerit in iudicio litigare, id volumus fieri coram [...] Iohannem, episcopum Olomucensem, capitaneum Moravie [...]. Predicto Nechlino inhibemus, ut nullum quere-re debeat super predicta domo iudicium coram vobis, sed tantam <pro: tantum, err. ed.> coram episcopo et capitaneo antedicto. Tibi quoque Henrico iudici predicto precipimus [...], ut sepedicto Nechlino super pecunia vel alia causa [...] iustitiam [...] coram episcopo et capitaneo [...] debeas respondere [...].

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes nezvěstné.

Ed.: CDM VII, č. 354, s. 909; CODEX JACOBI, č. 158, s. 66.

Lit.: GJ II/2, s. 942; GJ II/1, s. 379; BRETHOLZ 1935, č. 34, s. 16.

Pozn.: Norimberské martyrologium klade dataci pronásledování Židů ve Znojmě do roku 1338, Nechlin tedy nabyl svého nároku před tímto datem, srov. SALFELD 1898, s. 68, 240. Biskup olomoucký Jan VII. Volek (zemřel 27. září 1351), Karlův nevlastní strýc, byl v době Karlovy nepřítomnosti několikrát pověřen správou Moravy, srov. SPĚVÁČEK 1979, s. 140, 147. O Vilémovi z Landštejna srov. poznámku dále, č. 173.

1334–1346 (formulářová sbírka)

157

Frenclin z Prahy, královský komoří, v dopise českému králi, toho času u Rýna, píše mezi jinými záležitostmi o neposlušnosti nejmenovaného služebníka u Štěpána <z Tetína>, zemského písaře, který odmítl zaplatit 100 kop. Pisatel informuje krále, že nechal tohoto vzpurného služebníka společně s jeho komplicem, jistým Židem, vsadit do vězení v Poděbradech.

Camerarius Boemie regi ad Renum scribit diversas causas.

Frenzl<inus> Jacobi de Praga etc. [...]. Detrectationes eciam et suspiciones graves a Stephano, terre notario, patior propter suum famulum, a quo C sexagenas iuxta mandatum vestrum extorqueo, ut oportet, nolens eum pro eisdem, sicut non mandastis fieri, iudicio convenire, cuius suffragio et favore ab eisdem se sperabat absolvi. Quem denique famulum una cum Iudeo adversante sibi, dictas C sexagenas dare simpliciter recusante, turris un Poydibrat custodie commendavi. [...]

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes nezvěstné.

Ed.: CODEX JACOBI, č. 22, s. 11.

Lit.: DVOŘÁK 2003, s. 11; JANÁČEK 1972, s. 893, 899; ZOUBEK 1870, s. 241–250.

Pozn.: Frenclín Jakubův (1320–1345) pocházel z jednoho z nejvýznamnějších pražských měšťanských rozrodů Velflovičů. Jeho otec Jakub Velflův se spolu se svými bratry Dětrichem a Mikulášem výrazně angažoval v bojích o český trůn po vymření Přemyslovců (1306–1310) a byl častým věřitelem českých panovníků. Jeho osoba byla ve své době natolik významná, že po něm Petr Žitavský celý rozrod Velflovičů nazývá jako „cognatio Jacobi“. Jakub měl celkem tři syny: Jana, Bolka (Polka) a Františka (Frenclína), kteří jako příjímí užívali nejčastěji křestní jméno svého otce. Všichni zastávali významnou pozici v městské správě a societě. Frenclínovi se dokonce podobně jako jeho strýci Dětrichu Kamaréři podařilo proniknout do úřadu královského podkomořího (MUSÍLEK 2012, s. 119; MUSÍLEK 2013a, s. 2–4). Jednalo se do jisté míry o paradoxní situaci, kdy měšťan ve funkci podkomořího měl mimo jiné na starosti dohled nad královskými městy a zde osedlými měšťany. Z titulu svojí funkce vykonával také dohled nad Židy a židovskými osadami v českých zemích, o čemž přináší doklady zejména formulářová sbírka *Codex Jacobi*. Tento formulář nás také informuje o tom, že Frenclín udržoval úzké vazby jak s panovníkem, tak s lidmi v jeho nejtěsnějším okolí, například s trevírským arcibiskupem Balduinem (srov. ZOUBEK 1870, s. 241–250).

Právě na příkladu Frenclína Jakubova lze poměrně dobře doložit prolínání šlechtického a měšťanského světa, kdy Frenclína lze opatrně považovat za měšťana přecházejícího ke šlechtě. Vedle značných majetků ve městě vlastnil také řadu venkovských statků, po nějakou dobu měl od panovníka v zástavním držení hrady Přimdu a Poděbrady s úřadem místního popravce. Máme také zprávy o tom, že Janovi Lucemburskému osobně pomáhal na bojišti s několika desítkami ozbrojenců, takže podobně jako příslušníci městských elit v říši bojoval na koni jako rytíř. Frenclín Jakubův tak představuje příklad měšťana, který díky dostatečnému finančnímu zázemí rodiny a osobní obratnosti dokázal nejenom proniknout do blízkosti panovníka, ale stal se pro něj prakticky nepostradatelným peněžníkem a bankéřem neboli osobou, která se dokázala velice dobře orientovat ve složité středověké úvěrové politice.

1336 leden 6. Praha

158

Jan, král český a hrabě lucemburský, zadlužený u Petra z Rožmberku, zastavuje Petrovi vsi Pištůn a Záblatí a platy z bavorovických dvorů. Dále stanovuje způsob umoření dluhu Petrovi z královské berně a kutnohorské královské urbury. Ve výčtu dlužných částek se nacházejí tyto položky:

- 1) 1470 kop pražských grošů splatných z kutnohorské urbury;
- 2) dluh u Zdislava ze Šternberka 116 kop;
- 3) dluh u Žida Merklina z Krumlova 100 kop;

- 4) dluh u pražského měšťana Mikuláše z Rokycan 135 kop;
- 5) u Kunclina, židovského rychtáře, za útraty ležení <nespecifikováno kolika> 81 kop;
- 6) u Frenclina Tavelruna, pražského měšťana, za jedno ležení 21 kop minus deset grošů;
- 7) u Sopusě z Prahy za ležení deset kop minus 12 grošů;
- 8) za vyvázání <disbrigaci> hmotného majetku Bavora <ze Strakoníc?> 700 kop;
- 9) za vyplacení hradu Protivín 240 kop;
- 10) za vyvázání <disbrigaci> hmotného majetku klášteru Svaté Koruny 180 kop;
- 11) za vyplacení ceny vesnic Radošovice, Žabovřesky a Dehtáře 420 kop;
- 12) za vyplacení lesů u Kamýka 500 kop.

Nos (Iohannes etc.) notum facimus universis etc., quod nos [...] Petro de Rosenberch de nostris debitis satisfacere volentes sibi in summa sexagenarum trium milium nongentarum septuaginta quinque grossorum denariorum Pragensium, quas eidem Petro [...] per ratiotinia secum nuper habita remansimus debiti per has particularum summas: et primo in summa remanente, quam prius de urbora Cuthnae percipere debebat, MCCCCLXXo sexagenas; item pro Sdeslao de Sterenberch CXVI sexagenas; item pro Merklino Iudeo de Crumnob C sexagenas; pro Nycolao Rochiczanerio de Praga CXXXV sexagenas; pro Conczlino, Iudaeorum iudice de Praga, pro obstagiis octuaginta unam sexagenam; pro Frenczlino Tavelrun de Praga pro obstagio XXI sexagenam minus X grossis; pro Sopussio de Praga pro obstagio X sexagenas minus XII grossis; item pro disbrigatione bonorum Bavari DCC sexagenas; item pro exsolutione castru Protivin CCXL sexagenas; item pro disbrigatione bonorum Sanctae Coronae CLXXX; item pro villis Radossovicz, Zabobrziesk et Dehtars CCCCXX sexagenas; item pro exsolutione nemorum Kamicensium D sexagenas. [...].

Datum Pragae a. d. MCCCXXXVI^o, in festo Epiphaniae eiusdem.

Orig.: SOA Třeboň, Vs Hluboká, sign I 1 A , č. 10, inv. č. 1. Pečeť krále Jana Lucemburského na pergamenovém proužku.

Kopie: Archiv Národního muzea, Sběrka opisů, sign. ANM II 14, sub dato (18.–19. století).

Ed.: RBM IV, č. 253, s. 99–101; SCHMIDT/PICHA edd. 1908–1910, č. 68, s. 12.

Lit.: MARÁZ 2007a (k pečetí); GJ II/2, s. 459; ŠUSTA 1946, s. 258–259; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 72, s. 44.

Pozn.: O židovském rychtáři Kunclinovi se zmiňuje již *Liber vetustissimus* z roku 1332, viz výše č. 147.

1336 březen 5.

159

Kněz Fridlin Pokam vykoupil po smrti svého otce z dluhů u Židů a křesťanů pole blízko nového sídliště u Ponávky u Běhounské brány města Brna, kterými zesnulý tato pole zatížil. Výše dluhů se vyšplhala na téměř padesát kop grošů. Vykoupená pole odkazuje herburskému klášteřu v Brně.

[...] Ego dominus Fridlinus Pokam prespiter (!) [...] solvendo debita plurima et diversa patris mei [...] post eius obitum, in quibus graviter apud Iudeos et Christianos indebitatus fuerat, que videlicet debita in universo et in toto fere ad quinquaginta marcas grossorum se plenarie extendebant. Ego vero agros paternos [...] nolens vendere, [...] ante portam cursorum prope novam plantacionem et Ponaviam sitos, multis debitis alienis obligatos [...], devotis in Christo sororibus, priorisse et conventui monasterii Ordinis predicatorum celle sancte Marie in Brunna dedi, legavi et assignavi [...].

Datum et actum anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo sexto, proxima feria tertia post Dominicam Quadragesime, qua cantatur Oculi mei semper ad Dominum.

Orig.: MZA, sign. E 25 – Jesuité Brno 52. Čtyři pečeti brněnských měšťanů Jana Wiffonova, Jana Smelczlina a brněnských přísežných Jana z Tišnova a Tomáše Gonera Vitisseri.

Kopie: MZA Brno, fond G 1 – Bočkova sbírka, č. 4949.

Ed.: CDM XV, č. 43, s. 34–36.

Extrakt: CDM VII, č. 108, s. 81 (s nesprávným datem 3. března).

1336 květen až červen (I)

160

Jan Lucemburský vytáhl v únoru 1336 na úspěšné tažení proti rakouským vévodům Albrechtovi a Otovi Habsburskému. Tažení však bylo pro českého krále finančně příliš nákladné. Proto vypsal nové daně a nařídil konfiskaci některého církevního majetku. Nezastavil se ani před plundrováním pražského biskupského kostela sv. Víta a staroměstské synagogy (24. května 1336), kde mělo být při kopání v zemi nalezeno dva tisíce hřiven. O deset dnů později (3. června 1336) nechal král Jan zajmout všechny Židy v zemi a zajistit jejich majetek.

Eodem anno mense Februario Johannes, rex Boemie, in die beati Mathie apostoli de Praga egrediens congregata copiosa de diversis terris pugnatorum multitudine procedit

contra Albertum et Ottonem, generum suum, duces Austrie, quorum terras ex aquilonari parte Danubii per totum tempus Quadragesime et Pasce plurimum ferro fugavit et turbavit igne. Viginti expugnavit municiones, captivavit tam de Austria quam de aliis terris multos comites, ministeriales et nobiles, nec non muratas cepit civitates aliquas. [...]. Tandem Johannes, rex Boemie, suis aequaliter negociis ibidem dispositis et suis hominibus in municionibus acquisitis pro custodia derelictis cum quibusdam stipendiariis in vigilia beati Vrbanus Pragae rediit, ubi in brevi magnam pecuniam acquisivit. Ipse namque ex quorundam informacione Prage in synagoga Iudeorum fodi fecit, et circiter duo milia marcarum in auro et argento et denariis sub terra invenit. Fodi quoque circa sepulcrum beati Adalberti martyris in castro precepit, sed pecuniam fodiens non invenit. Die vero decimo adventus regis in Pragae rex Iudeos mandavit per omne dominium suum captivari; ex hac captivitate rex ditatur non modica pecunie quantitate. Hiis diebus Johannes rex talliam, quam vngelt communiter nominant, universis sui regni civitatibus et oppidis forensibus inposuit, ex quo maxima in populo turbacio facta fuit. Omnes tam clerum quam laycum vexacio hec includit; abstulit eciam tunc rex Johannes in vigilia beati Viti monasterio beate Virginis in Aula Regia castrum Landesperk et adiacencia omnia ibi bona sua regia potestate, sed accedente abbatis et conventus nullatenus voluntate. Igitur copiosa pecunia, scilicet viginti milia marcarum, ut dicitur, per Johannem regem subito congregata cito dispergitur, stipendiariis pars solvitur, pars alias emittitur et totaliter dissipatur. [...]

Orig.: *Chronicon aulae regiae* III, cap. 12; FRB IV, s. XV–XVII.

Ed.: FRB IV, s. 331–332; DOBNER ed. 1784, s. 490–492.

Lit.: JAN 2006, s. 45; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 73, s. 44–45; ŠUSTA 1946, s. 218–220; SPĚVÁČEK 1982, s. 226.

Pozn.: Autorem této části kroniky je Petr Žitavský (kniha III, kap. XII). Finanční tíseň českého krále byla způsobena vojenským tažením proti rakouským vévodům téhož roku. Podle zpráv obou kronik, tj. Zbraslavské kroniky a kroniky Františka Pražského (viz č. 161) vyvolalo uvalení daní na města v království i panovníkovo další počínání velké nepokoje mezi lidem. K rabování synagogy mělo dojít podle Zbraslavské kroniky 24. května 1336.

1336 květen až červen (II)

161

Podle kroniky Františka Pražského nechal roku 1336 český král Jan Lucemburský kopat ve staroměstské pražské synagoze, kde mělo být v zemi nalezeno asi dva tisíce hřiven ve

zlatě a stříbře, a kopat také u hrobu svatého Vojtěcha v biskupském kostele sv. Víta v Praze. Krátce nato nechal král Jan zajmout všechny Židy v zemi a zajistit jejich majetek.

[...] tandem rex Boemie suis aliquo modo in municionibus acquisitis pro custodia derelictis cum quibusdam stipendiariis Pragae rediit et ibidem magnam pecuniam congregavit. Ipse namque ex quorundam informatione Prage in synagoga Iudeorum fodi fecit et circiter duo milia marcarum in auro et argento sub terra invenit. Fodi quoque circa sepulchrum beati Adalberti in ecclesia Pragensi precepit, sed pecuniam non invenit. Sed de hoc multi fuerunt scandalisati de sua avaricia admirantes. Post hoc Iudeos mandavit per totum regnum suum captivari et ab ipsis maximam pecuniam extorsit. His diebus rex talem sive exactionem, que ungelt vulgariter dicitur, universis sui regni civitatibus et oppidis forensibus inposuit, ex quo maxima in populo turbatio fuit facta. [...]

Orig.: *Chronicon Francisci Pragense* III, cap. 9; ZACHOVÁ ed. 1997, s. IV–V.

Ed.: ZACHOVÁ ed. 1997, s. 162; FRB IV, s. 423.

Pozn.: Zpráva je převzata ze Zbraslavské kroniky, která ji datuje do 24. května 1336 (č. 160).

1336 květen až červen (III)

162

Podle kroniky Beneše Krabice z Weitmile nechal roku 1336 český král Jan Lucemburský kopat ve staroměstské pražské synagoze, kde mělo být při kopání v zemi nalezeno víc tisíců hřiven ve zlatě a stříbře. Nebál se ani vyřabovat hrob svatého Vojtěcha v biskupském kostele sv. Víta v Praze.

[...] Rex vero Boemie in municionibus ac civitatibus Austrie, quas acquisiverat, collocatis viris bellicosis Pragae cum triumpho reversus est. Et quia pro stipendiariis pecuniis indigebat, cepit excogitare diversos modos conquirendi pecunias, monasteria et civitates talliando, ungeltum, quod prius nunquam auditum fuerat, recipiendo de vino et sale per totum regnum; bernas etiam seu regalem collectam sepius recipiendo a suis Boemis. [...] Eodem anno ipse rex fecit fodi in synagoga Iudeorum Pragensium et invenit plura milia marcarum, sed malo ductus consilio, et precipue per suos Reynenses, qui sibi adherabant, illectus, Dei timore postposito fecit fodi in ecclesia Pragensi penes sepulchrum sancti Adalberti et in capella divisorie, sperans aliquid invenire, sed spe sua frustratus imagines

XII apostolorum, que pro sepulcro sancti Wenceslai fuerant per filium suum Karolum et de fidelium elemosina fabricate, abstulit et asportavit.

Orig.: Benessius de Weitmile, *Cronica ecclesie Pragensis*, APH Praha, Knihovna metropolitní kapituly, rkp. H VI/3 fol. 1r–108v, zde fol. 37v; FRB IV, s. XXIV.

Ed.: FRB IV, s. 488.

Pozn.: Zpráva je převzata ze Zbraslavské kroniky (srov. č. 160). Stejný příběh je zapsán také v kronice Františka Pražského, srov. č. 161; Beneš Krabice z Weitmile ale upravuje sumu nalezených peněz na neurčitý počet tisíců hřiven a nad rabování v synagoze nadřazuje co do závažnosti rabování v kostele sv. Víta.

1336 květen až červen (Hájkova kronika)

163

Podle Hájkovy Kroniky české se pražští Židé dostali do sporů mezi sebou a udávali se navzájem pro různé delikty, včetně rituálních vražd. Vyšetřování se ujal král Jan Lucemburský. Při mučení se Židé přiznali a čtyřicet pět jich bylo upáleno.

Toho roku <1336> přihodilo se, že Židé pražští někteří spolu se svadivše, jedni na druhé mnoho tejných a nešlechtných věcí vynášeli. Král o tom vzav, co se mezi Židy děje, zprávu, a že oni křesťanských dětí krev vylévají, kostely kradmo a nočně odmykají a kostelní věci ven vynášejí, mnozí z nich zdělavše se lékaři, lidi hojí a podtím je hubiti a trávití obyčej mají, kázal jich osm nejznamenitějších jíti a mučiti a oni mnohé divné své nešlechtnosti na sebe i na jiné vyznali. I zjímáno jich čtyřicet a pět, kteříž když se též ve všem seznali, kázal je král všecky ohněm spáliti a jiní se všickni rozběhli.

Třetího dne kázal král v jich škole kopati a hledati pokladův. I nalezeno jest sto a patnáct hřeven zlata, tři tisíce hřiven stříbra a sedm tisíce hřiven české mince a jiných klenotův. to všecko král kázal do své komory pobrati. [...]

Orig.: Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541, fol. CCCIV_v–CCCV_r.

Ed.: LINKA ed. 2013, s. 719; SANDEL ed. 1596, fol. 409_r.

Pozn.: Epizoda nemá oporu v historických pramenech.

1336–1345 (formulářová sbírka)

164

Ve smlouvě ohledně prodeje nejmenované vsi mezi kutnohorským měšťanem Bořutou a kupujícími Albertem a Hodkem, se používá formule „mezi křesťany i Židy“. Jedná se o pasáž, která upravuje smluvní podmínky ručení za půjčku: dlužník se zavazuje k ležení, dokud nebude uhrazena kupní cena v plné výši.

[...] Et si octo diebus in dicto permanserint obstagio, tunc Borsuta, heredes aut successores sui predicti debent summam predictae pecunie eis non persolute super dampna fideiussorum predictorum [...] recipere apud Christianos vel Iudeos nec debent de predicto exire obstagio etc. [...]

Orig.: *Summa Gerhardi*, Národní knihovna Praha, sign. IV C 23, s. 3.

Ed.: TADRA ed. 1882, č. 3, s. 332–333.

Pozn.: Bořutu, v textu „*discretus vir Bors. civis Chutnensis*“, lze pravděpodobně ztotožnit s Bořutou neboli Bořitou, který v Kutné Hoře působil v roce 1339 jako vardajn (zástupce mincmistra), v roce 1340 jako písař mince, kolem 1343 jako jeden z mincmistrů, srov. ŠUSTA 1946, s. 390. Vzhledem k tomu, že nejspíše tento Bořuta vystupuje ve formulářových sbírkách často ve společnosti předních pražských měšťanů (například Velflovice Johlina Jakubova) nelze vyloučit, že se také jedná o stejnojmenného staroměstského rychtáře, který tento úřad zastával v polovině 14. století a vlastnil výstavný věžový dům čp. 404/I na Havelském tržišti (MUSÍLEK 2012, s. 126, srov. dále v textu pod datem 8. září 1345, č. 214). Ve městě se ještě později připomíná jeho syn Václav Bořutův, který však město opustil a usadil se na svých venkovských statech, TOMEK ed. 1866, s. 129, 133.

1336–1345 (formulářová sbírka)

165

Opat Břevnovského kláštera vystavuje zápis o převzetí dluhu 110 kop, které dlužil Jan, vévoda Korutanský, pražskému měšťanovi Baršovi. V případě, že klášter nesplatí dlužnou částku ve stanoveném termínu, Baršo má právo obstatit klášterní majetek. Ve znění smlouvy se používá formule „získat od křesťanů či Židů“.

[...] alioquin [...] Barscho dicte pecunie quantitate[m] habebit statim in dampna nostra super omnia bona [...] a Christianis conquirere vel Iudeis. [...]

Orig.: *Summa Gerhardi*, Národní knihovna Praha, sign. IV C 23, s. 120–121.

Ed.: TADRA ed. 1882, č. 144, s. 481–482.

Pozn.: Korutanským vévodou Janem je myšlen Jan Jindřich (moravský markrabě 1349–1375), bratr Karla IV.

1336–1345 (formulářová sbírka)

166

Karel, syn českého krále, vystavuje dlužní úpis pražskému měšťanovi C. na 36 kop grošů, které mu zůstal dlužen za koně. Zároveň vydává držiteli tohoto úpisu svolení, aby dluh vymáhal na Židech z Čáslavi a jejich domech, které vlastní v Praze. Pokud Židé celou částku nezaplatí do následujícího masopustu, má C. právo uvalit na zmíněné židovské domy břemeno.

Nos Carolus etc. [...] C. civi Pragensi volentes de solucione XXXVI sexagenarum grossorum denariorum Pragensium, in quibus eidem pro uno equo empto apud eum obligari dinoscimur [...] circa Iudeos Czaslavienses et super ipsorum Iudeorum domibus, quas in Praga quomodolibet obtinent, deputamus taliter, quod Iudei predicti in Carnisprivio venturo [...] antedicto C. [...] pecuniam [...] solvere teneantur, alioquin [...] C. vel presencium possessor legitimus domos eorundem Iudeorum [...] obligandi [...] habebit [...] potestatem [...].

Orig.: *Summa Gerhardi*, Národní knihovna Praha, sign. IV C 23, s. 17.

Ed.: CDM VII, č. 354, s. 909; TADRA ed. 1882, č. 23, s. 354–355.

Lit.: GJ II/2, s. 834.

1336–1345 (formulářová sbírka)

167

Karel, syn českého krále, na základě opakovaných stížností nařizuje znojemskému purkrabímu Janu z W., aby zjednal vrácení dluhů, které si místní vzali u zesnulého znojemského Žida Permana, a to jeho dědicům a Židu Lankušovi. Zákrok má být proveden s potřebnou rázností.

Nos Carolus etc. [...] Iohanni de W. purchravitio Znoymensi [...] Cum iam pluries per que-relam ad audienciam nostram sit deductum, quod nonnulli debitores quondam Permanni Iudei de Znoyma debita, que [...] tenebantur eidem et que mere sint ad heredes ipsius

et ad Lankussium Iudeum, servos camere nostre, devoluta, solvere [...] heredibus [...] et Lankussio contradicant, nosque volentes [...] ad solucionem omnium debitorum [...] pervenire, tibi D. [...] committimus [...] potestatem, quatenus auctoritate nostra omnes [...] debitores [...] solucioni omnium debitorum, que predicti Iudei demonstraverint [...] inducas [...] per arrestacionem personarum et rerum [...] capcionem pignorum [...] coercendo, quandocumque [...] per Iudeos predictos [...] fueris requisitus, ne ipsorum querele super debitis antedictis ad nos perveniant iterato.

Orig.: *Summa Gerhardi*, Národní knihovna Praha, sign. IV C 23, s. 27–28.

Ed.: TADRA ed. 1882, č. 43, s. 367–368.

Reg.: HUBER ed. 1877, č. 6419, s. 683.

Lit.: URBAN 2003, s. 164–165.

Pozn.: Janem z W. se snad míní Jan z Lichtenburka, zde označovaný z Bítova (latinsky *Wetovia*). Jindřich Korutanský udělil Bítov v roce 1307 lénem Raimundovi z Lichtenburka. Ve 14. století drželi hrad Smil, Čeněk (od roku 1331) a Jan (v roce 1343) z Lichtenburka; moravský markrabě Karel potvrdil všem třem bratřím držení lenních hradů Bítova a Cornštejna. Pokud je předlohou tohoto formulářového zápisu listina, vydaná ve Znojmě, bylo by možno zpřesnit její dataci na červenec 1338, kdy Karel navštívil Znojmo. Svědčí o tom listiny z 27. a 28. července, ve kterých Karel řeší znojemské záležitosti na základě stížnosti opata kláštera Louka a městských radních. Stížnost Židů by zapadala do kontextu listin, kterými Karel na stížnosti reaguje a urovnává rozhárané poměry ve městě; srov. CDM VII, č. 206, s. 150; CDM VII, č. 207, s. 151. Královský úřad byl nucen zastat se znojemských Židů již dříve, srov. výše č. 63.

1336–1345 (formulářová sbírka)

168

D. vystavuje dlužní úpis na 150 kop pražských grošů zapůjčených v hotovosti s úrokem ve výši 1,5 groše na kopu, v případě zpoždění platby dva groše na kopu a konečně pod závazkem ležení, Židu Pinkasovi řečenému Velký z Prahy. Podmínky ležení a právo věřitele na řádný soud (např. u pražské cúdy) se stanoví v druhé části listiny.

Nos D. [...] recognoscimus Pincassio Magno, Iudeo Pragensi [...] in CL sexagenis grossorum Pragensium denariorum, quas idem nobis in parata mutuavit pecunia, debitorie nos teneri, grosso et dimidio super dictarum sexagenarum quamlibet crescentibus pro usura [...] singulis septimanis. Et promittimus [...] totum huiusmodi debitum [...] Pincassio, nunquam ipsum proinde alias remittendo, [...] persolvere in Nativitate Christi proxime affutura. Quod si non fecerimus, extunc dimidia sexagena grossorum accrescente cum

usura prefata in dampnum nostrum pro expensis unius equi qualibet septimana sive ipsum equum dicto Pincassio obligaverimus sive non obligaverimus in hac parte, deinde in carnisprivio succedente proxime [...] debitum, sortis videlicet, usure et expensarum equi, tenebimur [...] Pincassio persolvere, alioquin statim die altera uno tantum ex nobis pro ceteris ammonito obstagium debitum et consuetum in Maiori civitate Pragensi [...] tenebimur [...] in personis nostris propriis, donec [...] Pincassio in parata et numerata pecunia satisfecerimus, continue observare.[...]. De cuius [...] obstagii observacione [...] sibi tenebimur [...] pro expensis [...] XXX grossos [...] solvere qualibet septimana [...], id [...] si [...] neglexerimus obsevere, duobus grossis Pragensibus a dicto Carnisprivio septimanatim super dictarum sexagenarum quamlibet continue crescentibus pro usura. [...] Et quandocunque [...] Pincassio unum nostrum pro persolvendo sibi toto pretacto debito [...] ammonente, eius ammonicioni non acquieverimus in hac parte, extunc statim ipse potestatem habebit plenariam pro ipso toto debito personas et res quaslibet nostras et hominum nostrorum tamquam rem iudicatam ubique locorum pro suo beneplacito et commodo arrestandi ac de ipsis quidquid voluerit libere faciendi [...]. Poterit preterea ipse Pincassius adversum nos singulos vel omnes semper et ubique absque quolibet sui iuris preiudicio [...] loqui quicquid mali voluerit [...]. Pro quibus ipse P. et heredes eius [...] poterunt in czuda Pragensi [...] inpetere [...]. Et qui hanc literam [...] habuerit sive christianus sive Iudeus, sic eidem plenum ius competit omnium premissorum.

Orig.: *Summa* Gerhardi, Národní knihovna Praha, sign. IV C 23, s. 127.

Ed.: TADRA ed. 1882, č. 153, s. 486.

Lit.: TOMEK 1892a, s. 326.

1336–1345 (formulářová sbírka)

169

Dlužní úpis nejmenovaných osob pražskému Židu Izákovi na šest kop pražských grošů, za které dali věřiteli do zástavy jezdeckého koně. Úroky a výdaje na vydržování koně činí 34 grošů týdně. Dlužníci se zavazují zaplatit dluh v hotovosti, popřípadě cennostmi. Zdrželi se s placením, Izák má právo koně prodat. Nepokryje-li tržba dluh, na zbytek dluhu budou nadále nabíhat úroky. Pokud se koni něco stane nebo se ztratí, dlužníci nebudou povinni platit. Dlužníci se zavazují dluh řádně splatit, v opačném případě bude mít Izák právo zveřejnit jejich jména a oznámit jejich nepoctivost. Zavazují se nastoupit do ležení, dokud dluh nebude vyrovnán.

Nos [...] et D. [...] recognoscimus Ysaac Iudeo Pragensi in VI sexagenis grossorum denariorum Pragensium pecunie capitalis, in quibus sibi [...] dextrarium obligavimus in hunc modum, quod super [...] pecuniam at dextrarium crescant nomine usure et sumptuum XXIV grossi singulis septimanis, debitorie nos teneri. Et promittimus [...] in solidum totum debitum prefato Isaac [...] cum paratis grossis persolvere aut pignera [...] superaddere [...]. Quod si non fecerimus, [...] Isaac [...] dextrarium vendat [...], et si totum [...] debitum [...] de precio dicti dextrarii venditi non potuerit rehabere, extunc super partem residuam XXIV grossi crescent continue, quamdiu hec litera in predicti I<saac> Iudei fuerit potestate. Sique in sepedicto dextrario quicquid infortunii [...] acciderit, vel [...] si [...] amissus fuerit, nichilominus ad solucionem tocius debiti principalis et usure ac sumptuum [...] volumus [...] obligari. Quod si non fecerimus [...], sepedicto Isaac licebit adversum nos loqui, quicquid voluerit, [...] et nichilominus statim ad requisicionem suam obstagium [...] observare, donec sibi [...] fuerit totaliter satisfactum [...].

Orig.: *Summa Gerhardi*, Národní knihovna Praha, sign. IV C 23, s. 128–129.

Ed.: TADRA ed. 1882, č. 155, s. 489–490.

Lit.: GJ II/2, s. 660.

Pozn.: Tento Izák je snad totožný s Izákem z Prahy, o kterém se k roku 1346 zmiňují frankfurtské městské knihy (*Gerichtsbücher*), srov. více GJ II/2, s. 660.

1336–1345 (formulářová sbírka)

170

Dlužní úpis nejmenovaných osob Židu A. z Domažlic na 32 kop pražských grošů. Úroky činí jeden groš na kopu, tedy 32 grošů týdně. Dlužníci se zavazují zaplatit dluh řádně. V opačném případě dají do zástavy koně, na jejichž vydržování budou hradit dalších sedm grošů týdně. Pokud ani tehdy nesplní závazek, zavazují se vstoupit do ležení a Žid A. po uplynutí lhůty bude mít právo zabavit tolik z jejich majetku a majetku jejich lidí, kolik bude k uhrazení dluhu potřeba.

Nos [...] recognoscimus [...] A. Iudeo Tustensi in XXXII sexagenis grossorum denariorum Pragensium nomine mutui per nos ab eo perceptis et uno grosso [...] septimanatim crescente debitorie nos teneri. Et promittimus totum huiusmodi debitum [...] A. persolvere [...] alioquin equos nostris pascendos sumptibus VII grossos [...] nomine intersigni [...] sub nostris periculis, si que in ipsis equis [...] acciderint, predicto A [...] tenebimur assignare et nichilominus obstagium [...] observare, donec sibi de [...] debito [...] per nos

totaliter satisfiat. Si [...] non observaverimus obstagium, [...] dictus A. nos et res nostras quaslibet et homines nostros cum eorum rebus [...] poterit [...] arrestare [...].

Orig.: *Summa Gerhardi*, Národní knihovna Praha, sign. IV C 23, s. 130.

Ed.: TADRA ed. 1882, č. 156, s. 490–491.

Lit.: FIEDLER 2012, s. 5; GJ II/2, s. 816.

Pozn.: Ačkoliv se jedná o formulářovou položku, přítomnost židovského etnika v Domažlicích je možno považovat za pravděpodobnou, třebaže není doložena jinými písemnými prameny. Encyklopedie židovských komunit (ALICKE 2008; GOLD 1929) se o starším židovském osídlení v Domažlicích z tohoto důvodu nezmiňují. Domažlice byly založeny jako královské město mezi lety 1262 až 1265. Městem také vedla obchodní stezka přes Waldmünchen nebo Furth im Wald. Je možné, že A. je totožný s jistým Abrahamem z Domažlic, věřitelem Rusa ze Šitboře a společníků, o kterém se zmiňuje dokument z roku 1348 (srov. RBM V/1, č. 364, s. 185).

1336–1345 (formulářová sbírka)

171

Dlužní úpis opata a konventu nejmenovaného kláštera na neurčený počet kop grošů, zapůjčený od Žida Manny (Manasse, Menachem) a jeho ženy Evy (Chavy) s úrokem jeden groš na kopu týdně, který začal narůstat minulý pátek a skončí o svátku sv. Jiří. Pokud klášter nezplatí v termínu mezi svátkem sv. Jiří (24. duben) a sv. Jiljí (1. září), úrok se zdvojnásobí. Pakliže ani tehdy nebude dluh uhrazen, nastoupí dlužníci do ležení. Nenastoupí-li, mají Židé právo nechat je veřejně prohlásit za nečestné a způsobit jim újmu na cti.

Nos [...] abbas totusque conventus [...] recognoscimus discretis hominibus Manne Iudeo, Chabe uxori sue et eorum heredibus in [...] sexagenis grossorum denariorum Pragensium feria sexta proxime preterita usque ad festum beati Georgii venturi proxime unus grossus septimanis singulis pro usura, debitorie nos teneri. Quibus tunc non solutis ab inde usque ad festum b. Galli [...] crescunt super dictarum sexagenarum quamlibet duo grossi singulis ebdomadis pro usura. Promittimus [...] cum [...] usuris duplicibus [...] Iudeis [...] persolvere aut pignora mobilia eis [...] assignare in festo s. Galli. [...] Quod si factum non fuerit, [...] tenebimur [...] obstagium [...] in Maiori civitate Pragensi etc. [...] Si [...] non servaverimus obstagium, extunc fidefragi et nostri honoris ac fidei detractores [...] volumus [...] reputari.

Orig.: *Summa Gerhardi*, Národní knihovna Praha, sign. IV C 23, s. 131.

Ed.: TADRA ed. 1882, č. 157, s. 491–492.

1336–1345 (formulářová sbírka)

172

Dlužní úpis nejmenovaných osob pražským Židům T. a B., zeťovi Manny (Menasse, Menachem) na 37 kop pražských grošů, za které dali věřitelům do zástavy dva jezdecké koně. Úroky a výdaje na udržování koňů činí sto grošů týdně. Dlužníci se zavazují zaplatit dluh v hotovosti, popř. přidáním klenotů nebo koňů, o následujících Vánocích. Pokud tuto podmínku nesplní, mají ihned nastoupit do ležení v Praze. Zároveň se nedopustí vůči Židům žádného násilí nebo štvavých řečí. Vyhrazují jen sobě právo prohlásit toho z nich, který nedodrží své závazky, za nespolehlivého dlužníka, a jeho část zaplatí ostatní.

Nos [...] et D. [...] recognoscimus, quod T. et B. gener Manne, Iudei Pragenses, concesserunt nobis [...] XXXVII sexagenas grossorum denariorum Pragensium, in quibus eis duos dextrarios obligavimus servandos sub nostris periculis, ut moris Iudeorum est, crescentibus [...] pro usura [...] et [...] dextrariorum expensis [...] C grossos denariorum qualibet septimana. Et promittimus [...] Iudeis [...] cum parata pecunia satisfacere aut pignora scrinialia sive cistalia vel equos plures addere [...] et assignare in Nativitate Christi proxime affutura, alioquin statim [...] obstagium [...] in Maiori civitate Pragensi [...] tenebimur [...] observare [...]. Promittimus [...] Iudeos super solucione [...] debiti nec ad [...] regem Boemie [...] remittere [...], promittentes [...] Iudeis prefatis in dictis dextrariis [...] quicquid acciderit, id [...] per equivalentes [...] duos alios vel unum supplebimus, prout super eo per ipsos Iudeos fuerimus requisiti [...]. Et prefata promissa dictis Iudeis [...] vel ei, qui [...] hanc literam [...] habuerit sive christianus sive Iudeus fuerit, promittimus [...] observare. Si autem aliquem nostrum [...] sua promissa contingeret non servare, proinde dicti Iudei ad recuperandum in nobis [...] id, quod [...] ipsis Iudeis deperire videretur, non tenebuntur eundem [...] denunciare [...] fidefragum, quod faciendum nobis tantummodo reservamus satisfacturi Iudeis [...] nichilominus sine decremento de toto debito [...].

Orig.: *Summa Gerhardi*, Národní knihovna Praha, sign. IV C 23, s. 128–129.

Ed.: TADRA ed. 1882, č. 154, s. 488–489.

1336–1346 (formulářová sbírka)

173

Pražští měšťané Konrád z Domažlic a Václav Geunaher si stěžují u Viléma z Landštejna na jeho bratra Smila z Ledenice, který nezaplatil dluh u Židů, za který ručili. Také zů-

stává nezaplacený dluh opavského knížete Václava, za který výše zmíněný Konrád ručil. Stěžovatelé uvádějí, že Smil nedodržuje žádné termíny a neplní sliby. Stejně se chová i jistý Tluksa. Žádají adresáta, aby zakročil a přiměl bratra k vyrovnání závazků, tedy uhrazení dlužné částky, úroků a nákladů na ležení, jinak u příležitosti prvního následujícího pobytu královny, markraběnky, velmožů od Rýna a z Lombardie nechají zveřejnit dlužní úpisy výše jmenovaných Smila a Václava, a to opakovaně a tak dlouho, dokud neuhradí dluh a náklady vzniklé ležením. Hrozí také zpřístupněním těchto dlužních úpisů tak, aby byly volně k nahlédnutí všem urozeným i neurozeným obyvatelům Království českého.

Hic cives Pragenses conqueruntur domino de Lantstein, quod eos a debito Iudeorum non faciunt absolutos.

[...] Wilhelmo de Lantstain, Conradus de Tust et Wenceslaus Geunacher, cives Pragenses [...]. Conquerendo significamus, quod [...] Zmylo de Ledenitz, frater vester, nos non absolvit de debito Iudeorum [...] in quibus suo nomine obligamur et specialiter de debito, in quo me Conradum predictum pro domino Wencezlao duce Opavie [...] oneravit. [...] Rogantes [...], quatenus [...] fratrem vestrum, qui nullum terminorum [...] servavit hucusque – quod similiter de domino Tluxa vobis conquerimur – ad servandum [...] inducere dignemini [...]. Quia si non fecerint [...] extunc [...] ipsorum litteras, cum Pragam venerit, domine regine, domine marchionisse et aliorum magnatum [...] de Reno et Lombardia nec non nobilium et ignobilium regnicolarum Boemie ostendemus in publico ad legendum, non semel, sed tociens, donec [...] nobis pecuniam capitalem, super quem usura et expense, quas in obstagio facimus, crescunt continue, [...] persolvent.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes nezvěstné.

Ed.: CODEX JACOBI, č. 124, s. 54.

Pozn.: Rodiny z Domažlic a Geunaherů patřily k významným pražským měšťanským rozrodům. Vilém z Landštejna, syn Vítka (+ 1356) patřil k nejmocnějším šlechticům království. Byl oddaným stoupence Jana Lucemburského, kterému prokazoval služby na vojenských výpravách i jako člen zahraničních poselstev. V roce 1350 byl například jedním ze členů výpravy, která přivezla z Bavor do Čech říšské korunovační klenoty. V letech 1351 až 1354 zastával úřad pražského purkrabího. Vilémův bratr Smil z Ledenice pravděpodobně zemřel roku 1358. Opavským knížetem Václavem (zemřel asi 1381) je snad míněn syn Mikuláše II. Opavského. Tento Václav se ovšem opavským knížetem stal až po dělení opavského dědictví – tedy po smrti svého otce v roce 1365, srov. JURÍK 2010, s. 114–117, 206; KAPUSTKA/KLÍPA/KOZIEL/OSZCZANOWSKI/VLNAS edd., s. 348; FUKALA 2007, s. 223–224.

1337 červen 26.

174

Henslin, syn Petra, řečeného Kacíř byl vyslýchán před inkvizitorem Havlem z Jindřichova Hradce a dalšími svědky kvůli podezření z hereze. Při výslechu mj. uvedl, že slyšel od Žida Siefrida (Zyfrida), s nímž byl ve vězení, o jistém Vincmanovi v Mohuči, který konvertoval k judaismu a zbohatl.

Anno domini MCCCXXXVII feria quinta post Iohannis [...] de dyocesi Ratisponensi postquam penitencia sibi fuisset iniuncta et infra penitenciam iuratus deposuit coram domino inquisitore fratre Gallo et testibus, videlicet fratribus Augustino lectore domus sancti Thome et socio suo Andrea, dominis Henrico et Ulrico iuris peritis et me Miroslao notario, quod Henzlinus filius Petri dicti Hereticus dixit: „Quid potest me sacerdos, qui est peccator, absolvere?“ Item a beghardo nuper capto dixit, quod ipse audivit de beghardis quibusdam, quod corpus domini, si esset verum coprus, iam esset per sacerdotes consumptum, si esset sicut unus mons magnus. Item dixit se audivisse ab aliis beghardis, quod si beata virgo Maria in hoc seculo adhuc fuisset VII diebus, fuisset publica mulier facta. Item dixit se audivisse a Iudeo Zyfrido, qui fuit secum in carcere, quod sciret in Maguntia Vincmanum, qui factus est Iudeus et est dives. Item audivit, quod Petrus predictus dixit: „Scio aliquos sacerdotes, qui probarent non esse purgatorium“, et quod ipsi convincerent eum per scripturam, ita quod inquisitorem credere oporteret vel ire ad ignem.

Orig.: Inkviční protokol, tzv. Brněnský zlomek; dnes neznámý.

Ed.: PATSCHOVSKÝ ed. 1979, č. 3, s. 241–243.

Lit.: HLAVÁČEK 1957, s. 527.

Pozn.: Brněnský zlomek inkvičních protokolů je datován do rozmezí let 1336 až 1337. Výslech před inkvizitorem Havlem z Jindřichova Hradce se odehrál v Praze v konventu dominikánů u sv. Klimenta (dnes v areálu Národní knihovny ČR v Praze). Proselyta Siefrid nebyl původem z Čech ani Moravy a jeho příběh nemá přímou vazbu k dějinám českých a moravských Židů. Zajímavým faktem je, že vyslýcháný Henslin syn Petrův uvádí do spojitosti konverzi k judaismu a zámožnost konvertity.

1337 listopad 21. Znojmo

175

Mikuláš, zeť Stanislava, rychtář a znojmská městská rada se svolením mladého markraběte Karla uzavírají s louckým opatem Janem dohodu o jmenování městského rychtáře. Do znění

smlouvy je vtělena klauzule, že v případě neplacení závazku bude mít opat právo vyzvednout dlužný obnos u křesťanů či u Židů na účet města.

Nos Nicolaus, gener Stanislav, iudex [...] scabini seu iurati [...] civitatis Znoymensis [...] fatemur [...] eiusdem civitatis Znoymensis iudicium ad venerabilem dominum Johannem abbatem et conventum monasterii Lucensis ex concessione [...] domini Johannis Boemie regis et primogeniti [...] Karoli [...], marchionis Moravie, dictis domino abbati et conventui [...] iure proprietatis [...] pertinere ac inter ipsos dominum abbatem et conventum et nos dicte civitatis vice et nomine [...] ordinationem super ipso iudicio huiusmodi intervenisse [...], quatenus nos [...] unum [...] iudicem eligere tenebimur, qui ab [...] abbate [...] quolibet anno iudicium suscipere et sibi quatuor annis [...] tantum per quinque marcas [...] et non amplius de ipso iudicio anno quolibet census nomine solvere tenebitur [...]. Post mortem quoque eiusdem domini abbatis nos [...] solvemus anno quolibet census nomine decem marcas in [...] quatuor temporibus [...]; et si in eisdem terminis [...] pecunia tunc solvenda non solveretur [...], extunc [...] dominus abbas et sui [...] successores eandem summam non solutam apud Christianos vel Iudeos super dampnum nostrum et successorum nostrorum ac dicte civitatis recipere possunt [...].

Orig.: Neznámý.

Kopie: *Matrica et documenta monasterii Lucensis prope Znoymam, de anno 1190 usque ad 1606*, MZA Brno, G 12 – Cerroniho sbírka II, č. 253, inv. č. 377, fol. 16.

Ed.: CDM VII, č. 177, s. 124–126.

Lit.: ŠVÁBENSKÝ 1973, s. 464; BRETHOLZ 1935, č. 31, s. 15.

Pozn.: Z dobových pramenů víme, že Stanislav byl židovský rychtář ve Znojmě, srov. HAVLÍK 1956, s. 34.

1338 květen 13. Praha

176

Dne 13. května roku 1338 lehla popelem úplně celá židovská čtvrť, od kostela sv. Valentina až po kostel sv. Františka s překrásnou zvonící, jejíž zvony se roztavily žárem.

Item sub anno MCCCXXXVIII, tercio Idus Maii ab ecclesia sancti Valentini tota Iudea in longitudine et latitudine usque ad sanctum Franciscum cum pulcherrimo campanili alto et lato fuit crematum et campana liquata.

Orig.: Bayerische Staatsbibliothek München, Clm 180002, fol. 299b.

Ed.: NEUMANN ed. 1926, č. 6, s. 161.

Lit.: VILÍMKOVÁ 1990, s. 16; HALM ed. 1969, č. 1032, s. 126.

Pozn.: Zprávu spolu s několika dalšími, které se týkaly Čech, zapsal mnich Václav z řádu křižovníků s červenou hvězdou v Praze do rukopisu z let 1338–1341 obsahujícího text bible a uloženého původně v opatství Tegernsee.

Židovská čtvrť na Starém Městě pražském se skutečně nacházela v prostoru mezi kostelem sv. Valentína a klášteřem sv. Františka.

1338 (I)

177

Podle kroniky Františka Pražského byla roku 1338 v Kouřimi nalezena krvácející hostie, rituálně zneužitá Židy. Proto prý pak byli Židé v celém království zabíjeni, stejně jako v jiných zemích. Dalším místem, kde se přihodil zázrak s krvácející hostií, byla Pulkava v Rakousku.

Et in civitate Curimensi eodem tempore corpus Christi fuit revelatum a perfidis Iudeis verberibus concussum et cruentatum, unde miseri Iudei in regno Boemie et in aliis terris ferro et igne variisque modis fuerunt interempti. Et mirum est, quod de corporibus eorum, cum vulnerarentur aut mutilarentur, sanguis non emanavit.

Eodem anno in civitate Pukka eciam fuit inventum corpus Christi cruentatum. Veniens quoque episcopus Pataviensis, in cuius erat dyocesi, propter maiorem cautelam a tergo circa hostiam inventam aliam hostiam consecratam apponi mandavit timens, ne populus ydolatrie committeret crimen. Multa quoque miracula per Salvatoris nostri clemenciam ibidem ostensa fuerunt et de largissimis oblacionibus fidelium ecclesia in honore corporis Domini ibidem decenter extitit fabricata.

Orig.: *Chronicon Francisci Pragensis* III, cap. 12, ZACHOVÁ ed. 1997, s. IV–V.

Ed.: ZACHOVÁ ed. 1997, s. 168; FRB IV, s. 426; LOSERTH ed. 1875, s. 559.

Reg.: BRUGGER/WIEDL edd. 2005, s. 347; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 74, s. 45.

Lit.: SOUKUP 2011, s. 697–712; WIEDL 2010, s. 2; BRUGGER/KEIL/LICHTBLAU/LIND/STAUDINGER 2006, s. 216–219; BRUGGER/WIEDL edd. 2005, s. 347; MEZNÍK 1999, s. 155; ANSELGRUBER/PUSCHNIK 1992, s. 41–52; LOTTER 1988b, s. 385–397; GJ II/1, s. 379–379, 393; GJ II/2, s. 576, 666, 834; BROWE 1938, s. 139–159; BRETHOLZ 1935, č. 32, s. 15; SALFELD 1898, s. 68, 240–241, 249.

Pozn.: František Pražský příběh o kouřimském nálezu zařadil mezi další zprávy o zázracích s hostiemi. Jistou zajímavostí je, že událost z Pulkavy (Pulkau v dnešním Rakousku) zmiňuje až následně po Kouřimi a nedává jí vůbec do souvislosti se Židy. BRUGGER/WIEDL edd. 2005, s. 347 chybně uvádějí, že František Pražský převzal podklad pro svůj text ze Zbraslavské kroniky; ta ale končí už roku 1337.

Tzv. norimberské martyrologium uvádí mezi lokalitami, v nichž došlo k pogromům roku 1338, Znojmo, Jemnici, Třebíč, Valtice (Feldsberg), Vratěnin (Fratting), Hrádek u Znojma (Erdberg), České Budějovice, Čáslav, Příchovice, Jindřichův Hradec a Libiš (viz SALFELD 1898, s. 240–241, 249). Židovské osídlení v Příchovicích (vsi u Přeštic), ve Valticích (Feldsberg), Vratěnině (Fratting) a Hrádku u Znojma (Erdberg) není pro dobu první poloviny 14. století nikde jinde doloženo. Identifikace obce Libiš (Lubes / LVBS) není jednoznačná.

Zprávu o kouřimském zázraku převzal také Beneš Krabice z Weitmile (č. 178).

1338 (II)

178

Roku 1338 byli podle kroniky Beneše Krabice z Weitmile zabíjeni Židé v celé zemi proto, že ve městě Kouřimi byla nalezena zkrvavená hostie, kterou měli Židé znesvětit.

Eodem anno in civitate Gurzym inventum est corpus Christi cruentatum, et communis referebat fama, quod Iudei denuo martirizaverunt illud. Ad illa ergo loca fiebat maximus concursus hominum, et Iudei fere in omnibus partibus trucidabantur.

Orig.: Benessius de Weitmile, *Cronica ecclesiae Pragensis*, APH Praha, Knihovna metropolitní kapituly, rkp. H VI/3 fol. 1r–108v, zde fol. 38r; FRB IV, s. XXIV.

Ed.: FRB IV, s. 490.

Reg.: BRUGGER/WIEDL edd. 2005, s. 347.

Lit.: SOUKUP 2011, s. 697–712; WIEDL 2010, s. 2; ANSELGRUBER/PUSCHNIK 1992, s. 41–52; GJ II/1, s. 393; GJ II/2, s. 666; LOTTER 1988b, s. 385–397; BROWE 1938, s. 139–159; BRETHOLZ 1935, č. 32, s. 15.

Pozn.: Kronika svatovítského kanovníka Beneše Krabice z Weitmile vznikala z pověření Karla IV. ve třetí čtvrtině 14. století. Kronikář převzal tuto epizodu pravděpodobně od Františka Pražského (srov. např. č. 177). Příběh uvádí několik dokladů o zázracích spojených s hostií, které se měly udát v Čechách (a to v Praze a v Pněvicích – dnes zaniklé farní obci v katastru Kutné Hory). Inspirace událostmi v rakouské Pulkavě je zjevná, přestože ji autor přímo nezmiňuje. V dalších pramenech jsou dochovány zprávy o útocích na Židy na jižní Moravě (viz BRETHOLZ 1935, s. 15; a SALFELD 1898, s. 240–241, 249), které také mohou být interpretovány v souvislostech s eucharistickými zázraky.

1338 (III)

179

Záznam v Neplachově kronice k roku 1338 uvádí, že byli zabíjeni Židé v celých Čechách, na Moravě a v Rakousích. K útokům na Židy docházelo prý také kvůli hostii nalezené v Pulkavě.

A. d. MCCCXXXVIII Iudei per totam Boemiam, Morauiam et Austriam eciam cum uxoribus et infantibus in cunabulis occiduntur, et mirabile contigit, quod de nullo Iudeo sanguis emanavit, sed omnes sine sanguinis effusione mortui sunt. Iudei eciam propter hostiam inventam in Pulka in multis locis deleti fuerunt.

Orig.: *Summula chronica* (Stručné sepsání kroniky římské a české opata Neplacha), FRB III, s. 445–450.

Ed.: FRB III, s. 481; DOBNER ed. 1779, s. 121.

Reg.: BRUGGER/WIEDL edd. 2005, s. 347.

Lit.: SOUKUP 2011, s. 697–712; WIEDL 2010, s. 2; BRUGGER/KEIL/LICHTBLAU/LIND/STAUDINGER 2006, s. 216–219; ANSELGRUBER/PUSCHNIK 1992, s. 41–52; GJ II/1, s. 393; GJ II/2, s. 666; LOTTER 1988b, s. 385–397; BROWE 1938, s. 139–159; BRETHOLZ 1935, č. 32, s. 15; SALFELD 1898, s. 240–241, 249.

Pozn.: Neplachova kronika vznikla v klášteře v Opatovicích nad Labem kolem poloviny 14. století. Její autor, opat Neplach, převzal zprávu od starších autorů, patrně od Františka Pražského, srov. č. 177) nebo Beneše Krabice z Weitmile (č. 178), nespojuje ji však s Kouřimí, jak to udělali jeho předchůdci, ale zmiňuje jenom Pulkavu. Stejně jako František Pražský cituje Neplach středověké klíše, že ze zabíjených Židů netekla krev, pravděpodobně v kontradikci ke krvácejícímu Tělu Páně.

1338 (IV)

180

Ve světelských análech je k roku 1338 uvedeno, že v domě jednoho Žida v Pulkavě v Rakousku byla nalezena zneuctěná hostie. Proto byli zabijeni Židé v řadě měst, mj. ve Znojmě.

1338 Hoc anno pasca christianorum convenit cum pasca Iudeorum, propter quod maximum exterminium factum est Iudeorum. Nam post festum pasce reperta est in Pulka in domo cuiusdam Iudei hostia tota cruentata, et multis miraculis approbata, et non solum ab indigenis, verum etiam ab omnibus circumquaque terrarum populis humiliter visitata et devote venerata. Propter quod factum christiani zelo divino permoti, circa festum sancti Georgii omnes Iudeos in Pulka, Retz, Znoyma, Horn, Egenburga, Neunburga, Zwetl occiderunt et conbusserunt et in pulverem redegerunt.

Orig.: *Annales Zwetlenses*; MGH SS 9, s. 677.

Ed.: MGH SS 9, č. 1851, s. 683.

Reg.: BRUGGER/WIEDL edd. 2005, s. 347.

Lit.: SOUKUP 2011, s. 697–712; WIEDL 2010, s. 2; GJ II/1, s. 393; GJ II/2, s. 666; BRETHOLZ 1935, č. 32, s. 15; SALFELD 1898, s. 68, 240–241, 249.

Pozn.: Světelské anály (*Annales Zwetlenses*) vznikly v tamním benediktinském klášteře (Zwettl, dnes v severním Rakousku) v první polovině 14. století. Jako jediné z rakouských letopisů zmiňují vraždění Židů na Moravě. Zpráva doplňuje údaje z českých kronik o konkrétní dopady událostí v Pulkavě, jako byl např. pogrom ve Znojmě. Patří tak do série zpráv o eucharistických zázracích např. v Kouřimi, Pněvicích a dalších místech.

1338 (formulářová sbírka)

181

Karel, moravský markrabě, s odvoláním na ochranný list svého otce Jana Lucemburského nařizuje rychtářovi, konšelům a měšťanům města Plzně, aby od nynějška trestali útoky na Židy a jejich týrání. Za posměšky a urážky na veřejných prostranstvích, házení kameny a blátem, žádá peněžitý trest; v případě, že útočník nebude moci zaplatit, nechť je potrestán jinak. Za vážná zranění až po ona s výronem krve bude provinilci uťata ruka. Za vraždu Žida bude vrah usmrcen. Za potrestání viníka zodpovídá městská rada: jejím úkolem je viníky dopadnout a nikoliv se vymlouvat, že až budou znát jméno útočníka, pak teprve ho postaví před soud. Jestliže Židé označí útočníka, ať se tento nemůže vyvléct z obvinění pouhou přísahou.

Karolus etc. [...] iudici et iuratis ac universitati civium Novepilsne. [...] Noveritis nos [...] genitoris nostri preceptum [...] recepisse pridie in hunc modum, quod universis Iudeis Boemie, regie camere servis, debeamus plenam pacem et securitatem [...] personarum et rerum [...] procurare. Nos itaque [...] mandamus volentes, quatenus Iudeis vobis commentibus pacem et securitatem [...] procurantes, ipsos non inclametis de cetero in plateis, nec eos verbo vel opere in rebus et personis presumatis aliquomodo molestare, immo molestatores eorum per inclamationes seu leves iactus lapidum sive luti gravi pena pecuniaria puniatis, quam non habentes solvere, aliter compescatis. Eos vero singulos, qui manus violentas usque ad effusionem sanguinis in aliquem iniecerint Iudeorum, manu privari volumus [...]. Qui [...] Iudeum [...] occiderit, occidatur. Et <si> de quacunque querela excessuum pretactorum vos, iudex et iurati, Iudeo non satisfeceritis conquerenti, asserentes fortassis quod, demonstrata vobis molestatoris persona, libenter velitis in eum iustum iudicium exercere [...]. Demonstrata [...] vobis per aliquem Iudeorum probabiliter molestatoris persona, eundem per iuramentum proprium nequaquam in hac parte volumus expurgari.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes nezvěstné.

Ed.: STRNAD ed. 1891, č. 43, s. 46; CDM VII, č. 324, s. 894; CODEX JACOBI, č. 19, s. 10.

Lit.: MALIVÁNKOVÁ/WASKOVÁ/DOUŠA a kol. 2014, s. 167; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 75, s. 45–46.

1339 Praha (městská kniha)

182

Jmenování ručí společně v hotovosti za Johlina Hyltprandova zadržného kvůli násilnosti, které se dopustil vůči Chabě Židovce.

Nota, quod Bartha Kokot, Chunscho retro Luthomericzerum, Frenclinus Aichor et Wolflinus carnifex fideiusserunt in solidum coniuncta manu pro Iohlino Hyltprandi pro excessu, quem idem Iohlinus in Chaba Iudea commisit.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 149r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 341.

Reg.: RBM IV, č. 634, s. 245.

Pozn.: V GJ II/2, s. 660, pozn. 25 se snad jedná o záznam, který se zde vztahuje k roku 1339. Zápis o ručení za Johlina Hiltprandova do knihy zanesen spolu s třemi zápisy o pečetění. Ručení nedatována (asi 1339), zápisy o pečetění jsou z 22. března, 4. září a 1. října. V RBM vydáno jako jeden zápis.

1339–1341 nebo 1346 (formulářová sbírka)

183

Petr z Rožmberka, hejtman a nejvyšší komorník království českého, v listu Hynkovi ze Žleb z královského rozkazu nařizuje, aby Hynek vyrovnal dluhy u pražského Žida Ladmana. Upomínka je odůvodněna obavou, že Ladman z důvodu zchudnutí opustí království. Ladman má Hynkův dlužní úpis a Petrovi ho předložil k nahlédnutí. Ať Hynek zaplatí nebo se s Ladmanem dohodne jinak, aby nevznikl nezasloužený dojem, že pisatel nařízení odmítá zjednat spravedlnost.

Petrus de Rosenberch, [...] summus regni Boemie camerarius, [...] Hinconi de Slebn [...]. Nomine [...] regis [...] committentis, ut debitores Ladmani, Iudei Pragensis, ne ipsum contingeret [...] extraneam a [...] regno querere mansionem, ad persolvendum sibi debita nomine regio artaremus, et etiam auctoritate [...] marchionis Moravie [...] duximus com-

mitendum, quatenus ipsi Ladmano [...] debita [...], super quibus obtinet vestras patentis litteras, quas vidimus, persolvatis, aut secum super eo, prout poteritis, concordetis, ne deinceps iustitiam [...] fieri indebite denegare.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes neznámé.

Ed.: CODEX JACOBI, č. 136, s. 59.

Pozn.: Hynek ze Žleb (neboli Žlebský z Lichtenburka) se v historických dokumentech zmiňuje od roku 1314. Naposledy se s jeho jménem setkáváme ve svědečné řadě roku 1351, srov. RBM V/3, č. 1042, s. 514; URBAN 2003, s. 195–199. Listina krále Karla z 6. listopadu 1351 již o něm mluví jako o zemřelém, srov. RBM V/3, č. 1175, s. 563–564.

1339–1341 nebo 1346 (formulářová sbírka)

184

Rychtář Mikuláš Petermanův nařizuje z rozkazu hejtmána Českého království Petra z Rožmberka kadaňskému rychtáři, aby zadržel Židovku Klaru, jejího manžela Árona a syna Matacha a přiměl je k zaplacení sta kop grošů a zabránil jejich útěku z města. Nepřipouští rychtářovu výmluvu, že zmínění dlužníci před obdržením listu uprchli z města. Pokud rychtář dopustí, aby Židé uprchli, bude k zaplacení dluhu pohnán on osobně. Židé dluží zmíněných sto kop královské pokladně. Dále rychtáři ukládá, aby se do Prahy dostavili Židé Izák (Iczlin) a Abraham.

Nicolaus Petermanni iudex curie [...] iudici Chadanensi [...]. Ex parte [...] Petri de Rosenberch, capitanei Boemie [...] tibi [...] precipio [...], ut Claram Iudeam et maritum eius Aaron ac filium eorum Matach occupes et pro C sexagenis grossorum constringas fideiussoria cautione, ne de civitate recedere valeant Chadanensi, nec te per hoc salvare credas, quod ante receptionem presentium ipsos Iudeos de [...] civitate [...] asseras effugisse. Nam si effugerint, tunc pro dictis C sexagenis grossorum [...] me capitaneo debitor remanebis, [...], quia dicti Iudei camere regie in ipsis C sexagenis remanent debitores. Preterea Iczlin, Abraham Iudeos Chatanenses Pragam venire procures [...].

Orig.: Neznámé.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes neznámé.

Ed.: CODEX JACOBI, č. 138, s. 60.

Lit.: GJ II/1, s. 384; Text souvisí s vlnou zatýkání Židů, které Jan Lucemburský nařídil uvěznit, aby od rodin zadržovaných vymáhal výkupné.

1339–1341 nebo 1346 (formulářová sbírka)

185

Hejtman Českého království Petr z Rožmberka ostře vytýká rychtáři a přísežným měst Nymburka, Nového Bydžova, Hradce (Králové) a Kolína, že nesplnili předešlý králův rozkaz přinutit tamní Židy, aby se dostavili do Prahy a odevzdali svůj díl židovské berně. Vyzývá je, aby tak nyní učinili. Rozkaz dostavit se do Prahy se nevztahuje pouze na Sarcu z Čáslavi a Mušlina z Nymburka. V případě, že radní nepošlou Židy do Prahy, ponесou adresáti hmotnou zodpovědnost a upadnou v královskou nemilost. Petr z Rožmberka předem odmítá výmluvu, že zmínění dlužníci před obdržáním listu uprchli z města nebo se někde skryli. Jako donucovací prostředek má městská rada použít zabavování židovského movitého i nemovitého majetku. Do Prahy se mají dostavit otcové rodin.

Petrus de Rosenberch, regis Boemie capitaneus, discretis viris Neunburge, Piczov, Gretz et Colon, civitatum iudicibus et iuratis [...]. Mirari de vobis [...] cogimur, quod prioribus nostris litteris et mandatis [...] effectum non tribuentes [...] Iudeos in singulis vestris civitatibus habitantes ad veniendum Pragam [...] non artastis, ut cum magistro et ceteris Iudeis ibidem Prage, quorum interest, se pro eorum collecta, que eos nomine contingit regio, expedissent. Mandamus [...], quatenus predictos Iudeos singulos, vobis commorantes, exceptis Sarca in Czazlavia et Muschlino in Neuburga [...] Pragam ad expediendum se ibidem cum prefatis Iudeis et pro eorum collecta [...] compellatis venire, ne in vos reddundent negligentia cum dampnis, que exinde predictis Iudeis poterint evenire. Nec vos [...] volumus excusari, si quosdam dictorum Iudeorum a vobis dixeritis effugisse vel quomodolibet abscondisse. De bonis [...] Iudeorum [...] mobilibus et immobilibus [...] vos intromittatis [...], quousque patres familias Pragam venientes collectam suam prefatis Iudeis Pragam [...] expediant integraliter et completo.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes nezvěstné.

Ed.: CODEX JACOBI, č. 159, s. 67.

1339–1341 nebo 1346 (formulářová sbírka)

186

Pražští Židé Beneš a Pinkas, řečený Malý, adresují rychtáři a přísežným Nymburka nad Labem oznámení, že u sebe dosud mají zástavu Konráda Treutweina, kterou slíbili vyplatit Ješek a Rameš z Čecelic. Předměty zástavy jsou dvě stříbrné číše, přilbice a krunýř.

[...] iudici et iuratis Neumburgensibus super Albea, Benessius et Pincassius Parvus, Iudei Pragenses [...] significamus, quod quedam Conradi Treutwini pignora, videlicet duo picaria argentea, galeam et toracem, que [...] Jesco et Ramszo de Tzetzeltz [...] pro novem fer-tonibus grossorum Pragensium [...] exsolvere promiserunt, adhuc [...] in nostra potestate tenemus, verba veritatis super nostrum iudaismum presentibus litteris [...] confirmantes.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Rkp. formulářové sbírky dříve uložené ve Vratislavi, dnes nezvěstné.

Ed.: CODEX JACOBI, č. 182, s. 73.

1340 leden 17. – listopad 24. (formulářová sbírka)

187

Ludvík Bavor zprošťuje cisterciácký klášter Waldsassen všech dluhů, které má klášter u chebských Židů.

Orig.: Nezvěstný.

Reg.: RI VII/9, č. 339, s. 186–187.

Pozn.: Zpráva o tomto dokumentu se objevuje v kronice kláštera ve Waldsassen k roku 1341: „Protože za těch časů klášter zabředl do obrovských dluhů [...] ponejvíce dlužných chebským Židům, požádali císaře Ludvíka, aby dluhy zrušil a zprostil tak klášter povinnosti platit úroky, které nadměrně zatěžovaly jeho hospodářství. Stalo se roku 1341.“ (*Quia monasterium his temporibus maximis fuit involutum debitis [...] et maxime Judaeorum apud Egram commorantium, Ludovicus imperator requisitus Judaeis obligata debita relaxat, ne nimium ex his gravetur usuris monasterium, anno MCCCXLI.*), srov. RBS I, s. 71. Další zmínka o tomto výnosu se nachází ve Staatsarchiv Amberg, Kloster Waldsassen 425, pod registrem: „O židovském dluhu, aby už netísnil klášter, 26. roku království, 13. roku císařství.“ (*Über de juden schuld, das sy das closter nicht besweren de dat. regni 26 imperii 13*), a tamtéž, v rejstříku ze 16. století tamtéž 346, fol. 10v. Srov. též Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Waldsassen KL 13/II. Datování listiny se opírá o údaj v citovaném německém registru o letech panování Ludvíka Bavora: regni 26, imperii 13. Další zmínku srov. v rejstříku ze 17. století v Staatsarchiv Amberg, Kloster Waldsassen, fol. 14v. Obsahem připomíná podobné nařízení Jana Lucemburského ze 3. května 1341 vydané v Praze, kterým král dovoluje klášteru Waldsassen žalovat chebské Židy kvůli lichvě, srov. č. 193. Nepochybně souvisí s další listinou ze 13. prosince 1348, ve které rada města Chebu vydává prohlášení o vyrovnání (nebo spíše anulování) pohledávek chebských Židů vůči zmíněnému klášteru (srov. RBM V/2, č. 520, s. 263; a GRADL 1893, s. 201). Městská rada v Chebu totiž měla nad tamějšími Židy příkazovací právo, srov. ŠMAHEL 2001, s. 415. Také dokument z 5. února 1343 (č. 202) zlistiňuje akt, kdy císař Ludvík zprošťuje norimberského purkrabího Jana všech dluhů, jimiž byl zavázán asi osmdesáti Židům, mezi kterými figurují jména několika Židů z Chebu, srov. GRADL 1893, s. 184 (červenec 1343).

1340 květen 7.

188

Tomáš, farář v Horní Stropnici, vyznává, že si pronajal na pět let všechny desátky v Horní Stropnici náležející opatu Tomášovi a konventu ve Vyšším Brodě, s tou podmínkou, že po pět let každý rok zaplatí konventu deset liber malých vídeňských denárů ve dvou termínech, polovinu o Vánocích a polovinu o Velikonocích. Pokud nedodrží slovo, mohou si opat a konvent opatřit dlužnou částku na úrok u Židů.

[...] Thomas in Strobnitz plebanus profiteor [...] me [...] domini Thome abbatis tociusque conventus in Altovado universas in Strobnitz decimas ad quinque annorum spacium continue subsequencium convenisse [...], tali convencionis modulo, ut per eosdem quinque annos omni anno prefatis dominis meis in Altovado X libras parworum den. Wiennensium exsolvam terminis infrascriptis [...]. Quod si non facerem, [...] domini liberam habebunt potestatem prescriptam pecuniam super dampnum meum sub usura recipere in Iudea. [...]

Datum anno domini millesimo CCC^o XLimo in dominica post Pascha, qua cantatur ‚Jubilate‘.

Orig.: Archiv Vyšší Brod, OCist., sign. 1340 V 07. Tři pečeti: Tomáše faráře v Horní Stropnici a svědků: Jindřicha faráře v Benešově (*Peneschaw*) a Liebharda faráře v Rychnově (*Reichennaw*) na pergamenových prouzcích, první a třetí poškozená.

Ed.: PANGERL ed. 1865, č. 83, s. 84.

Pozn.: Z obsahu listiny nelze usuzovat nic o židovském osídlení, židovská čtvrť (*Judea*) je tu zmíněna zcela obecně, ve smyslu jiné obvyklé floskule „mezi Židy i křesťany“ (*inter Iudeos et christianos*). Svědky byli faráři v dalších novohradských obcích Benešově nad Černou a Rychnově u Nových Hradů.

1340 srpen 1. Praha

189

Karel, prvorozený syn českého krále, markrabě moravský, a olomoucký biskup Jan VII. Volek vydávají pánu Náchoda Hynkovi z Dubé prohlášení, ve kterém se přiznávají k dluhu dvou set kop pražských grošů, a slibují ho vyrovnat do dvou měsíců od vydání listiny. Pokud svému závazku nedostojí, bude mít Hynek na základě tohoto úpisu právo vymáhat dluh včetně úroků a vzniklých škod. Ve formulí úpisu je užito ustáleného spojení „mezi křesťany a Židy“.

Nos Karolus, [...], marchio Moravie, et Johannes, [...] Olomucensis episcopus, capitaneus Moravie, recongnoscimus [...] universis, quod fidei [...] Hinconi de Duba, domino in Nachod, promissimus [...] bona fide ducentas sexagenas grossorum denariorum Pragensium sibi [...], infra duos menses [...] dare et in parata pecunia expedire. Quod si non faceremus, extunc idem Hinc et heredes sui, aut qui presentes habuerit litteras, eandem summam super dampna nostra inter christianos vel Iudeos recipere poterit. [...]

Datum Prage, die beati Petri apostoli ad vincula, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Urkundenabschriften – Böhmisches Urkunden Kt. 76 (asi 18. století).

Lit.: GJ II/1, s. 568.

Pozn.: Hynek Berka z Dubé (1297–1348) pocházel z významného šlechtického rodu Ronovců. Patřil ke šlechticům, kteří měli blízko ke králi. Byl například jedním ze svědků lenní přísahy Jana Lucemburského, kterou král potvrdil přijetí mj. Moravy jako zvláštního léna a podrobil se vůli Ludvíka Bavora. Od roku 1320 až do své smrti zastával úřad nejvyššího purkrabí, srov. BOBKOVÁ 2003, s. 39–40; MEZNÍK 1999, s. 42; OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ 3, s. 814.

1340–1350 Cheb (městská kniha)

190

Konrád z Haslachu žaluje Žida Jakuba a jeho souvěrce ze Selbu, že ho přepadli na veřejné cestě a obrali o šedesát liber grošů.

Ich Cunrad von Hasela han mit Urteil in die Echt bracht Jacob und den Juden von Selwen, daz si mich haben beraubet uf des Reiches Straze uf sechzik Pfunt Haller.

Orig.: *Kniha psanců 1310–1390 (Achtbuch des Egerer Schöffengerichtes)*, SOKA Cheb, AM Cheb, fond I, kniha č. inv. 977, fol. 4.

Ed.: SIEGL ed. 1901, č. 45, s. 21.

Lit.: KNOLL 2007, s. 64–65; STURM 1981, s. 198; GJ II/2, s. 76; STURM 1951, s. 147–168; GRADL 1893, s. 182.

Pozn.: Dějinám židovské osady v Chebu je věnováno heslo v GJ II/1, s. 185–188. Město Selb bylo v letech 1322 až 1412 součástí Českého království, proto byl pro spor příslušný chebský soud.

1341 duben 18. Praha

191

Král Jan Lucemburský povoluje měšťanům města Budějovic, aby přijali do města dva Židy, kteří by se v něm usadili za stejných podmínek jako Židé v jiných královských městech. Tito Židé mají být ode dne přijetí do města na deset let osvobozeni od placení všech berní, jež by mohly být uloženy, pod podmínkou, že během té doby budou městu odvádět plat, který bude použit na opravu nebo budování městských hradeb a parkánů.

Nos Johannes [...] civibus ipsius civitatis in Budwois [...] duximus [...] indulgendum, ut quia nullum in ipsa civitate habere dinoscantur residentem Iudeum, licite valeant vocare [...] duos Iudeos et ad dictam civitatem Budywois recipere ad manendum et residendum in ea sub eis iuribus, [...], quibus ceteri Iudei nostri in aliis manere civitatibus regalibus consueverunt, concedentes eisdem Iudeis, [...], ab omni solucionis, [...] aut cuiuscunque servicii et dacionis onere, [...] per nos, officiales nostros quoscunque, seu Iudeos nostros imposito vel imponendo, plenariam libertatem [...] per decem annorum spacium duraturam. Ita tamen super quocunque censu annuo per ipsos Iudeos infra dictum decennium persolvendo prefati cives nostri cum eis concordaverint, quod idem census totaliter in melioracionem sive construccionem muri et barchani ipsius civitatis et nullas alibi convertatur. [...]

Datum Prage proxima quarta feria post dominicam Quasimodo geniti anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo primo.

Orig.: SOKA České Budějovice, AM České Budějovice sign. I/7 inv. č. 7. Pečeť krále Jana Lucemburského utržená; na rubu: *Conceduntur duo Judei in civitatem assumendi.*

Ed.: KÖPL ed. 1901, č. 63, s. 40; CIM II, č. 220, s. 346; RBM IV, č. 900, s. 361.

Reg.: BÖHMER ed. 1839, č. 286, s. 208; CDM VII, č. 315, s. 229.

Lit.: GJ II/1, s. 143 viz u následující listiny č. 192; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 76, s. 46.

Pozn.: Židovská čtvrť v Českých Budějovicích existovala již dříve, srov. dokument z 24. listopadu 1309 (č. 90). Karel Köpl ve své edici uvádí chybně rubní poznámku, která patří k následující listině.

1341 duben 18. Praha

192

Král Jan Lucemburský povoluje druhým listem městu České Budějovice, aby mohlo ve městě usadit ještě dva Židy s rodinami a vybírat od nich přiměřený poplatek určený na veřejné účely. Budějovičtí měšťané si totiž často půjčovali peníze u Židů za hranicemi země a půjčování

i spláčení znesnadňovala velká vzdálenost. Aby Židy do města přilákal, poskytuje jim král na deset let počínaje svátkem sv. Jiří osvobození od všech berní.

Nos Johannes, [...] Boemie rex ac Lucemburgensis comes, [...] cum denique civitas nostra Budwoys terris extraneis contermina pro eo, quod a Iudeis extraneis eiusdem civitatis cives et incole pecunias pluries accomodaverint et propter loci distanciam habita pecunia solucionis eosdem visitare nequiverint, remedio eiusdem indigeat speciali, ipsi civitati indulgemus [...], quatenus duos Iudeos et eorum familias sibi in dictam civitatem ab aliunde possint assumere et eosdem sub solucione competentis census, quem in communem usum et utilitatem ipsius civitatis converti volumus, secum possint et debeant confovere. Ut autem Iudei huiusmodi ad dictam civitatem se recipere delectet, ipsi et eorum familiis ab universis exaccionibus, [...] communi vel speciali contribucione Iudeorum et omnibus gravaminibus et solucionibus ab instanti festo b. Georgii per decem annorum spacium continuum damus [...] libertatem. [...]

Datum Prage feria quarta post dominicam Quasimodo geniti proxima anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo primo.

Orig.: SOKA České Budějovice, AM České Budějovice sign. I/8 inv. č. 8. Pečeť krále Jana Lucemburského, poškozená; na rubu rukou 15. století: *Ista litera est de parte Iudeorum.*

Ed.: KÖPL ed. 1901, č. 62, s. 39; CIM II, č. 221, s. 347–348; RBM IV, č. 901, s. 362; PELZEL 1780, č. 101, s. 108.

Reg.: BÖHMER ed. 1839, č. 286, s. 208; CDM VII, č. 315, s. 229.

Lit.: ČECHURA 1999, s. 203; GJ II/1, s. 143; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 76, s. 46.

Pozn.: Jedná se o jinou listinu, než předechází, byť je téhož data a obdobného obsahu. GJ II/1, s. 143 v anotaci spojuje obsah obou.

1341 květen 3. Praha

193

Král Jan Lucemburský dovoluje klášteru Waldsassen žalovat chebské Židy kvůli lichvě a slibuje v tom klášter podporovat.

Johannes, [...] Boemie rex et Lucemburgensis comes, [...] abbati et conventui monasterii Waltzassensis [...]. Cum per usuras Iudeorum Egrensiu magna debita acomodaveritis et sitis per earundem aggravacionem nimium depauperati, vobis compacientes indulgemus [...], quatenus ipsos Iudeos [...] pro singulis usuris, quas a vobis et vestro receperunt

monasterio, iure speciali positus et debeatis impetere nichil in eo contra nos aut nostros facientes [...].

Datum Prage, die Inventionis sancte Crucis, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo primo.

Orig.: Staatsarchiv Amberg, Kloster Waldsassen Urkunden č. 308. Pečeť krále Jana Lucemburského na pergamenovém proužku, poškozená.

Ed.: GRADL 1893, s. 183.

Lit.: CJ II/1, s. 185; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 77, s. 46.

1341 květen 8. Znojmo

194

Znojmská městská rada osvobozuje tři domy, které leží u židovské synagogy a patří zdejšímu klášteru sv. Kláry, od všech dávek kvůli škodě, kterou jim způsobilo, že část své vinice v blízkosti městského příkopu a židovského hřbitova daroval klášter městu k lámání kamene.

[...] Nos igitur Nicolaus Hutreiter, tunc temporis iudex [...], iurati et tota universitas civium in Znoyma recognoscimus [...], quod [...] sororibus ordinis s. Clare in Znoyma [...] tres domos a synagoga Iudeorum, que ipsarum claustro sunt annexe, ab omnibus et singulis exactionibus [...] perpetuo libertamus [...] propter dampnum, quod receperunt in vinea earum, que iacet contra fossatum civitatis vicinum tumulacioni Iudeorum, de qua vinea nobis et civitati nostre utilitate et emendacione partem donaverunt ad rapturam lapidum [...].

Actum et datum anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo primo, feria tertia proxima post festum Philippi et Jacobi apostolorum.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: *Kniha testamentů z let 1421–1529*, SOkA Znojmo, AM Znojmo, sign. II 96.

Ed.: CDM VII, č. 318, s. 230.

Reg.: RBM IV, č. 913, s. 367.

Lit.: BRETHOLZ 1935, č. 35; BRETHOLZ 1911, s. 120.

Pozn.: Údaje o kopii jsou převzaty z edice v CDM a tedy z Bočkova opisu, který udává, že listina je zapsána na posledním listě. Kniha testamentů je v archivu ve Znojmě uložena pod uvedenou signaturou, ale náš text se na posledním listu, ani jinde v rukopise dohledat nepodařilo. O blízkosti kláštera a židovské čtvrti (viz výše č. 139).

1341 červen 10. Praha

195

Jan, král český a hrabě lucemburský, potvrzuje městu Cheb privilegia za jeho zásluhy při obraně království v těžkých časech a připojuje jeho občany a obyvatele ke společenství obyvatel Království Českého za stejných podmínek a výsad, kterých tito užívají. V listině jsou jako obyvatelé Chebu jmenováni křesťané a Židé.

Cum cives incole civitatis Egrensis, fideles nostri dilecti, Christiani et Iudei, continuis periculis iam dudum propter nos fuerunt et sunt expositi [...] grata vicissitudine in recompensam premissorum ipsis occurrere disponentes [...], hanc gratiam [...] duximus faciendam, quod omnes literas et singula privilegia [...], quas et que a [...] imperatoribus, Romanorum regibus, ab [...] regibus Boemie ac a nobis habent, [...] ratificamus. Et ut dictos cives [...] civitatis Egrensis [...] prerogativa gratie prosequi videamur, ipsos consorcio aliorum nostrorum fidelium ac incolarum regni Boemie [...] aggregamus sub omnibus privilegiis [...], quibus alii nostri cives [...] gaudent. [...]

Datum Prage die Dominica post festum Corporis Christi proxima a. d. MCCCXLI.

Orig.: SOKA Cheb, AM Cheb, Listiny, inv. č. 41. Pečeť krále Jana Lucemburského na hedvábné šňůře.

Kopie: Archiv Národního muzea, Sbírka opisů, sign. ANM II 14, sub dato (18.–19. století).

Ed.: CIM II, č. 226, s. 352; RBM IV, č. 932, s. 374; PELZEL ed. 1870, s. 48.

Reg.: BÖHMER ed. 1839, č. 292, s. 208.

Lit.: GJ II/1, s. 185; DRIVOK 1875, s. 323; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 78, s. 46.

Pozn.: Jak správně upozorňuje František Šmahel, Cheb byl mezi českými královskými městy jediným, kde měla příkazovací právo nad tamějšími Židy městská rada (nikoli panovnická moc), srov. ŠMAHEL 2001, s. 415.

1341 prosinec 20. Kutná Hora

196

Jan, král český a hrabě lucemburský, na žádost opata a kláštera ve Vilémově posuzuje a potvrzuje práva držení a vybírání cla v Habrech a Vilémově. Ve výčtu celních sazeb (v penězích a v případě, že zboží bylo potravinářské, také v naturáliích) je výslovně uvedeno, že opat a konvent kláštera mají na královský pokyn Židům odpustit starý celní poplatek, a to tak, že od těchto Židů živých a mrtvých má být vybíráno clo po křesťanském způsobu podle sazeb vypsanych ve výše uvedených případech.

Johannes, rex Boemiae ac Lucemburgensis comes, monasterio in Wilhelmow privilegia ratione thelonei in Habrn et Wilhelmow confirmat et quomodo ipsa thelonea recipi debeant statuit.

[...] Iudeis vero abbas et conventus predicti antiquam theloneorum solucionem nostri intuitu relaxarunt, sic quod ab eisdem Iudeis vivis et mortuis ipsa thelonea more christianorum recipi debent in singulis prenotatis; currus vero carbonum et scolares suos ferentes codices a solucione thelonei penitus absolventur. [...]

Datum et actum est in Montibus Chutnis [...] in vigilia s. Thome apostoli a. d. MCCCXLI°.

Orig.: AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 34, fol. 19.

Ed.: CDM VII, č. 373, s. 266–268; RBM IV, č. 1050, s. 424–425.

Reg.: BÖHMER ed. 1865, č. 854, s. 408.

Lit.: ŠRÁMEK 2012, s. 18, 43; SOMMER/ŠRÁMEK 2010, s. 12–15, 22–23; KOVÁŘ/MUSÍLEK 2009, s. 160, 164, 175; VÁVRA 1971, s. 14–16; BRETHOLZ 1935, č. 36, s. 16.

1341 prosinec 28. Praha

197

Jan, král český a hrabě Lucemburský, daruje Jindřichu Švábovi, královskému číšníkovi, za jeho zásluhy městiště na pražském předměstí před branou sv. Martina mezi dvěma dlážděnými ulicemi neboli leprosáři sv. Lazara a židovským hřbitovem.

Nos [...] Iohannes, Bohemie rex ac Lucemburgensis comes, attendentes [...] servitia, quae [...] Henricus Swewus, civis Pragensis, curiae nostre pincerna, nobis [...] exhibuit [...], aream nostram sitam iuxta duas stratas publicas inter ecclesias s. Lazari seu domum leprosorum et cimiterium Iudaeorum in burgo Pragensi ante portam s. Martini praedicto Henrico [...] damus [...].

Datum Prage in die Sanctorum Innocentum a nativitate d. MCCCXLI°.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Archiv Národního muzea, Sběrka opisů, sign. ANM II 14, sub dato (18.–19. století). Novodobý opis byl pořízen na popud Františka Palaického z dnes nezvěstného rukopisu. Tento rukopis byl podle údaje Čelakovského (CIM I, s. CLXIII) majetkem Gersdorfské knihovny v Budyšině, dnes součástí Stadtbibliothek Bautzen, a nesl číslo 56.

Ed.: RBM IV, č. 1053, s. 426–427 (podle údaje Josefa Emlera byl text inserován v konfirmaci Jiřího z Poděbrad z 6. června 1464).

Reg.: TOMEK ed. 1870, s. 68.

Lit.: BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 81, s. 47–48; WALLISOVÁ 1998, s. 141–148; WALLISOVÁ 2002, s. 73–97; ŠMAHEL 2001, s. 414; SELMI WALLISOVÁ 2009, s. 54–65; CYMBALAK/RYKL/SEMERÁD 2011, s. 14–42.

Pozn.: Podle Tomka se jednalo o později lokované domy čp. 8/II, 9/II a 10/II. Kostel sv. Lazara na Novém Městě pražském je v Tomkově místopisu uveden pod čp. 7/II. Ve stejné době je ve městě doložen také Jindřich Šváb řečený Cihlář (Czigler). Rodina Cihlářů (Cziglerů) vlastnila dům na Havelském tržišti v Praze. Oba stejnojmenní staroměstští měšťané vystupují zároveň v městské radě mezi lety 1344 až 1348, TOMEK 1892a, s. 611. Na shodu jmen u obou měšťanů naposledy upozornil MUSÍLEK 2014, s. 3.

1341–1348 Brno

198

Rychtář Jakub de Ror a přísežní konšelé města Brna potvrzují vidimus originálního listu zesnulého krále o právech a statutech moravských Židů a připojují k jeho věrné kopii městskou pečeť jako stvrzení pravosti dokumentu.

Nos Iacobus de Ror iudex et iurati civitatis [...] Brune [...] recognoscimus [...] universis, nos litteras quondam [...] domini regis Otakari originales vidisse in presenti copia fideliter de verbo ad verbum [...] translatas super iuribus et statutis Iudeorum Moravie [...] sub harum quas sigillo nostre civitatis significamus robore litterarum.

Orig.: Nezvěstný.

Ed.: CDM VII, č. 157, s. 782; HABRICH ed. 1781.

Lit.: JAN A KOL. 2013, s. 298; BRETHOLZ 1935, č. 37, s. 17; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 40, s. 35–36.

Pozn.: Ověřování listiny zřejmě souviselo s dalším usídlováním Židů ve městě.

1342 únor 19. Praha

199

Pražští konšelé zlistiňují, že Ješek z Podžidí převzal devět a půl kop pražských grošů v hotovosti a dědický podíl v Bíškovcích jako poručník a otčím nezletilých sirotek Matěje řečeného Prznice a souhlasil se zásadami uchování svěřeného majetku: zavazuje se poskytovat jim ubytování, živit je a šatit po šest let. Po uplynutí této doby bude skládat účty; nedodrží-li podmínky dohody, uhradí vzniklou škodu z domu, který obývá a jenž se nachází v Praze v Podžidí proti nové židovské synagoze.

Jessco de Subiudaea fassus est se IX sexagenas grossorum Prag. denariorum cum ꝛ sexagena dictorum grossorum in parata pecunia puerorum, heredum Mathei dicti Perznice, prevignorum suorum, cum hereditate ipsorum in Biscouicz cum pecoribus et pecudibus ac aliis pro VIII sexagenis taxatis recepisse [...]. Debet dictus Jesko [...] ipsos pueros sex annis tenere, ipsis in victu et amictu [...] providere, [...]; finitis vero predictis annis ipse Jesko [...] hereditatem predictam [...] iuratis successoribus [...] nomine et vice dictorum heredum tenebitur [...] presentare. Quod si non faceret, extunc ipsa pecunia et defectus ipsius hereditatis debet de domo sua, quam inhabitat, sita in Subiudea contra novam synagogam Iudeorum in ipsa civitate Pragensi [...] conquiri et recipi, que proinde loco pignoris obligavit. [...]

Actum a. d. MCCCXLII^o, feria III ante festum Mathiae proxima.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: *Knih pamětní 1366–1540 (–1611)*, AM Praha, Sbírk rukopisů, sign. 993, pag. 70.

Reg.: RBM IV, č. 1088, s. 440–441.

Pozn.: V zápise zmiňovanou obcí Bíškovice se s největší pravděpodobností míní obec v okrese Mělník, srov. OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ 4, s. 108. PROFOUS 1947, TEIGE 1910 ani ROUBÍK 1959 ji neuvádějí, její existence je však doložená listinou, vydanou 4. srpna 1344 v Mělníce (RBM IV, č. 2217, s. 866). Podžidí byla část Starého Města pražského, která se nacházela v jeho severní části mezi Židovským Městem, klášteřem sv. Kříže většího a městskou hradbou (zhruba oblast dnešního náměstí Curieových a budovy právnické fakulty). Přestože se jednalo o shluk několika domů a přilehlých ulic, které již neležely uvnitř několika branami vymezené židovské osady, později se zde usazovali vedle křesťanů také Židé. Dlužno upozornit na skutečnost, že se jednalo o „zapadlou“ část města, v níž sídlili méně majetní obyvatelé. Název „Podžidí“ nebo „V Podžidí“ vycházel z polohy osídlení, kdy tyto domy ležely nejenom vně Židovského Města, ale oproti němu i v nižší nadmořské výšce (před asanací a výstavbou zvýšeného nábreží vlastně na jedné z nižších vltavských teras), takže vlastně pod ním (srov. TOMEK 1892b, s. 215–216).

1342 prosinec 13. Avignon

200

Papež Kliment VI. uděluje Israelovi, synu Tomáše ze Sedlčan, faráři v Mladé Vožici, kanovníkát kostela na Vyšehradě sub expectatione praebendae, tedy až se uvolní.

Dilecto filio Israheli Thome de Sedelizano, canonico ecclesie Wissegradensis, Pragensis diocesis sancte vite ac morum honestas [...]. Volentes itaque tibi premissorum meritorum intuitu gratiam facere specialem, canonicatum ecclesie Wissegradensis, Pragensis dioce-

sis, cum plenitudine iuris canonici apostolica tibi auctoritate conferimus et de illo eciam providemus, prebendam vero, si qua in dicta ecclesia vacat ad presens, vel cum vacaverit, [...] conferendam tibi [...] reservamus [...]; non obstantibus, [...] quod parrochialem ecclesiam in Wosiez dicte diocesis nosceris obtinere. [...]

Orig.: Nedochovaný.

Kopie: Archivio Segreto Vaticano, Clementis VI A I/15 (70), č. 1223, fol. 250, *de praebendis vacaturis*, qu. 56 = V. 156, č. 1223, fol. 275.

Reg.: MVB I, č. 153, s. 85.

Pozn.: Zákroky papežů ve prospěch konvertovaných Židů, kteří dosáhli svěcení, jsou ve středověku poměrně běžné. Tak například 13. listopadu 1250 psal papež Inocenc IV. z Lyonu opatovi kláštera sv. Mikuláše v Nevers, aby se zasadil o udělení obročí „pro milého Jana, klerika, od judaismu k víře křesťanské přestoupivšího“ (*pro dilecto Iohanne, clerico, de iudaismo ad fidem christianam converso*), srov. Archivio Segreto Vaticano, Reg. Vat. 22, fol. 99v–100r, SIMONSOHN ed. 1988, č. 197, s. 204–205; roku 24. února 1319 se papežská registra zmiňují o Janu Salvati de Nova Villa Regis, popsánému jako „duchovní z diocéze Beauvais, který kdysi opustil zaslepené židovské bludy a obrátil se na katolickou víru“ (*clericus Belvacensis diocesis, qui olim de Judeorum cecitatis errore ad fidem catholicam se convertit*), srov. Archivio Segreto Vaticano, Reg. Av. 11, fol. 394v, SIMONSOHN ed. 1988, č. 299, s. 310; srov. též SYNAN 1967, s. 114. Ačkoliv se jednalo o konvertované Židy a vysvěcené kněze, přídomek Žid nebo připomínka jejich původu se u jejich jmen objevuje často a jejich židovský původ je také důvodem, proč požívají ochrany vyšších církevních úřadů – museli čelit velkým předsudkům okolí. Ke známým konvertitům patřil kupříkladu také Mistr Pavel Židek, autor *Správovny*. Pokřtění Židé byli velmi často označováni příjímím Židek, podobně jako mezi lety 1386 až 1388 doložený vrátný královny Johany Bavorské Vavřinec Židek (TOMEK 1905, s. 61). Ne vždy však příjímí Žid nebo Židek muselo označovat konvertitu, což se týkalo nejenom měšťanů, ale také kleriků. Za dobročinnost pro pokřtěné Židy, kteří ztratili svoji původní obživu, se přimlouval již pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. Bez jejich podpory totiž hrozilo, že se vrátí „jako pes k tomu, co vyvrhl“. TOMEK 1893, s. 220–221, pozn. 9. Samozřejmě konvertovali také křesťané k judaismu. K oboustranným dobrovolným individuálním konverzím Jean-Claude Schmitt (SCHMITT 2010, s. 178–187). Velmi podrobný seznam konvertitů pro *regnum teutonicum* shromáždil Alfred Haverkamp, srov. HAVERKAMP 2001, s. 255–310. Konvertité se samozřejmě objevují i později. Například roku 1555 byl pokřtěný Žid Pavel Šmukýř zvolen kostelníkem u sv. Mikuláše, srov. TEIGE ed. 1915, s. 109.

1342 prosinec 29. Brno viz 1343 prosinec 29. Brno (č. 204)

1343 leden 18. Brno

201

Karel, markrabě moravský, uděluje brněnskému měšťanu Matěji Mořicovu povolení vybudovat a vlastnit jatka. Tato jatka nemohou být postavena, aniž by jim padl za oběť Matějův vlastní mlýn. Matěj smí užívat jejich výnosu s tím, že dojde k úpravě prodeje masa židovských řezníků a dosáhne se tak uklidnění mezi křesťanskými a židovskými řezníky v Brně. Počet židovských řezníků je stanoven na čtyři osoby. Židovští řezníci budou od nynějška svým souvěrcům prodávat jen přední poloviny zvířat; zadní poloviny budou prodávat křesťanům, nikoli však rozsekané na drobné kusy, ale rozbourané na čtvrtiny, jak to od nepaměti bylo zvykem. Kdo se tomuto nařízení vzepře, bude potrestán peněžitou pokutou, jejíž výši stanoví přísežní a soudci města.

Nos Karolus, [...] marchio Moravie, [...] ad universorum [...] noticiam volumus pervenire, quod [...] Mathie Mauricii civis Brunnensis serviciis pensatis licenciam sibi plenam curiam farcorum pro mactandis pecoribus et pecudibus in limitibus communitatis prope suum molendinum [...] locandi, per se et heredes suos [...] tenendi, hereditatis titulo et iure dominii possidendi, census et usus quoscumque [...] percipiendi [...] ex gracia dedimus liberaliter speciali. Condonacionem nichilominus huiusmodi propter bonum concordie inter Christianorum et Iudeorum carnifices perpetuo servande taliter modificantes, quod macellarii Iudeorum, qui tantum quatuor esse debent, nunc de animalibus, que mactaverint, partem anteriorem suis coniudeis vendant, partem vero posteriorem non per frusta sectam et divisim, sed integraliter per quartalia duntaxat vendant, prout antiquitus consuevit fieri Christianis. [...]

Harum, quas dictis Mathie Mauricii, suis heredibus et utriusque legis carnificibus sub appensione nostri sigilli dedimus testimonio literarum datarum Brunne in die Prisce virginis anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo tercio.

Orig.: MZA Brno, A 1 – Stavovské listiny, inv. č. 13. Pečeť markraběte Karla přivěšená na pergamenovém proužku.

Ed.: CDM VII, č. 458, s. 332.

Reg.: ŠVÁBENSKÝ 1965, č. 13, s. 17; RBM IV, č. 218, s. 487; HUBER ed. 1877, č. 162, s. 15.

Lit.: JAN A KOL. 2013, s. 571; BRETHOLZ 1911, č. 39 s. 17.

Pozn.: Regesty v CDM i RBM jsou nepřesné. Podle formulací je patrné, že listina byla určena především řezníkům „obojího zákona“ (*utriusque legis*), tj. křesťanům i Židům, kdežto Matěj Mořicův zřejmě obdržel privilegium, určené pouze pro jeho osobu. Čtyři židovští řezníci působili na jatkách pod Puhlíkem (dnes Denisovy sady). Srov. též listinu z roku 1303, kdy vratislavský biskup Jindřich zakázal ve Slezsku dosud běžný způsob porázení zvířat podle židovského kašrutu na křesťanských jatkách

(CDS V, č. 75, s. 58–59; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 41, s. 86). V Čechách a na Moravě k podobnému zákazu nedošlo, v tomto případě na brněnských jatkách poráželi židovští řezníci i nadále, byť znevýhodnění. Podle Mojžíra Švábenského (ŠVÁBENSKÝ 1965, č. 13, s. 17) je listina bez uvedení důvodů podezřelá.

1343 únor 5. Schärding

202

Císař Ludvík zprošťuje norimberského purkrabího Jana všech dluhů, jimiž byl zavázán asi osmdesáti Židům, kteří jsou v listině vyjmenováni; mezi jinými se uvádí několik Židů z Chebu.

Wir Ludowig [...] Romischer keyser [...] bekennen [...] daz wir durch [...] dankber dienst willen, die uns und dem Rich der Edel man Johans burgrave ze Nurenberg [...] ie williclichen getan hat [...] ledig und loz gesagt haben und sagen auch [...] in und sin Erben ledig mit disem brief aller der schuld und alles des gelts, haupt gutes et schadens, des er den nachgeschriben Juden, iren Erben und auch iren Gemainern [...] schuldig worden sein und gelten suln. [...] By dem ersten Jacoben dem alten [...] Irmia Mairn und Eberlins witiben von Eger, [...] Isakken, Jeklins von Eger sun [...]. Wann uns die obgenannt Juden als ander Juden mit ir lib und mit ir gut zugeho^erent und unser und des richs sind und mu^egen mit ir lib und mit ir gut tun, handeln und schaffen, was wir +wellen und wie uns du^encht. [...]

Und des ze Urchund haben wir disen brief geben versiegelten mit unserm kayserlichen Insigel, der geben ist ze Scherdingen an sant Agathe tag, nach Cristus geburt drewzehen Hundert Jar und in dem dri und Vierzigesten, in dem Newn und zwaingigestem Iar unsers Richs und in dem Sechzehenden des kaysertums.

Orig.: Staatsarchiv Bamberg, Markgraftum Brandenburg-Bayreuth U 220 (= KLS 896). Pečeť císaře Ludvíka Bavora.

Kopie: Staatsarchiv Bamberg, Markgraftum Brandenburg-Bayreuth, Geheimes Hausarchiv Plassenburg Nr. 1598 (18. století).

Ed.: MÄRCKER/STILLFRIED edd. 1857, č. 109, s. 105.

Reg.: BÖHMER ed. 1839, č. 2311, s. 145.

Lit.: GJ II/1, s. 187; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 82, s. 48; GRADL 1893, s. 184.

Pozn.: Titíž Židé z Chebu jsou jmenováni i v další listině téhož data, v níž se císař Ludvík obrací na Židy v Norimberku a žádá je, aby zbavili purkrabího Jana všech závazků, které k nim má (MÄRCKER/STILLFRIED edd. 1857, č. 110, s. 108–109; *Kaiser Ludwig gebietet den Juden dem Burggrafen Johann von Nürnberg seiner Schulden zu entledigen*).

1343 červenec 30. Praha

203

V prohlášení rychtáře a přísežných konšelů města pražského o prodeji dvoru a sladovny se udává umístění pivovaru před městskou branou sv. Martina poblíž Židovské zahrady.

Nos Wenceslaus dictus Rokezoner iudex et [...] iurati cives civitatis Pragensis recognoscimus [...], quod Petrus dictus Kaufhous [...] vendidit [...] curiam et brasiatorium [...] ante portam civitatis sancti Martini ab orto Iudeorum ex utraque parte viarum ipsum circuitum ambientium usque ad commune spatium terrae sive viae, prout nunc est et ab antiquo fuit, citra fossatum ipsius civitatis [...].

Actum et datum a. d. MCCCXLIII, III° kal. Augusti.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Archiv Národního muzea, Sběrka opisů, sign. ANM II 14, sub dato (18.–19. století).

Ed.: RBM IV, č. 1305, s. 525.

Reg.: TOMEK ed. 1870, s. 68.

Pozn.: Podle Tomka byl originál původně uložen v archivu Vyšehradské kapituly. V tomto konkrétním případě je myšlen židovský hřbitov mezi dnešními ulicemi Spálená a Vladislavova na Novém Městě pražském.

1343 prosinec 29. Brno

204

Karel, prvorozený syn krále českého Jana, markrabě moravský, postupuje městu Uherské Hradiště na opravy městských hradeb roční plat, který mu jsou povinni platit tamtéž usazení Židé. Všem Židům přísně nakazuje, aby se nepokoušeli jeho rozhodnutí jakkoliv obcházet či měnit.

Nos Karolus etc. [...] comodis [...] civitatis nostre Redisch et civium ipsius intendentes [...] eidem civitati [...] et civibus [...] conferimus censum nostrum annum, quem Iudei nostri in ipsa civitate [...] degentes, nobis dare annis singulis obnoxii dinoscuntur, [...] pro fortificatione et reformatione ipsius civitatis et murorum convertendos [...]. Mandamus itaque universis [...] capitaneis et officialibus nostris [...], quatenus predictis civitati et civibus contra [...] nostram gratiam eis factam nullam inferant [...] molestiam. Iudeis etiam omnibus mandamus districte, quatenus contra [...] nostram donationem et circa predictos Iudeos in Redisch nullam presumant facere novitatem.

Datum Brune in crastino Innocentium beatorum, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo tertio.

Orig.: SOKA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště I, inv. č. 12 (stará signatura č. 13). Pečeť markraběte Karla na pergamenovém proužku.

Ed.: CDM VII, č. 530, s. 384–385.

Reg.: RBM IV, č. 1207, s. 481; HUBER ed. 1877, č. 161, s. 15.

Lit.: KLENOVSKÝ 2007, s. 169; GJ II/2, s. 846; BRETHOLZ 1935, č. 38, s. 17; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 83, s. 48.

Pozn.: Ačkoliv je v listině uveden jako datum vydání rok 1343 (*millesimo trecentesimo quadragesimo tertio*), správná datace podle moderního výpočtu je rok 1342. Nový rok totiž začínal 25. prosince – jedná se o tzv. vánoční styl, rozšířený zejména v římskoněmecké říši a používaný panovnickou kanceláří. Podle dostupných pramenů Karel pobýval v Brně 6., 15. a 17. prosince a dále 18. ledna roku 1342. Z konce roku 1343 nejsou dochovány listiny, které by svědčily pro jeho pobyt v Brně, srov. BLÁHOVÁ 2001, s. 332–334, 338–339.

1344 leden 21. Brno (městská kniha)

205

Lazebník <a majitel> prostřední lázně před židovskou branou zastavil svoji lázeň Židu Maierovi za hřivnu grošů úročenou jedním grošem týdně, který si bude ve výše řečené lázni pro sebe a svoji rodinu všechny týdny řečený Žid odečítat tak dlouho, dokud nebude výše řečený lazebníkův dluh umořen.

Balneator Medie stube ante portam Iudeorum obligavit balneum suum Maiero Iudeo pro marca grossorum sub usura unius grossi septimanatim, quem in precio balnei pro se et familia sua omni septimana dictus Iudeus defalcabit tamdiu, donec predictam marcam balneator sibi solvat.

Orig.: Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 39r.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 191, s. 107.

Lit.: BRETHOLZ 1911, s. 370.

Pozn.: Žid Maier byl ve čtyřicátých a padesátých letech 14. století častým poskytovatelem půjček ve městě. Uvnitř brněnské židovské společnosti bezpochyby zastával významné postavení. Měl několik synů, z nichž Izák syn Maiera roku 1348 vystřídal ve funkci rabína Jakuba (GRÜNBAUMOVÁ 2006, s. 32; srov. BRETHOLZ 1911, s. 370–371). V práci Ivy Grünbaumové lze na s. 31–35 dohledat také základní informace k židovským půjčkám v Brně doby Lucemburské. Zmínit lze skutečnost, že podobně ja-

ko v Praze nebo i jinde k židovským dlužníkům vedle brněnských měšťanů patřili také příslušníci významných šlechtických rodů (BRETHOLZ 1911, s. 376–377). O nich jsme v městských knihách více informováni až od padesátých let 14. století, neboť některé osoby zmíněné v této edici vystupují jako věřitelé i mnohem později.

1344 březen 15. Brno (městská kniha)

206

Konrád celník zastavil Židu Maierovi svůj dům na rohu Sedlářské ulice, druhý dům za městem u Mautprunnu a své vinice a cokoliv ze svého ostatního majetku za sedm hřiven pražských grošů za těchto podmínek: jestliže nezaplatí dlužný obnos z hradního cla do devíti týdnů, Židé budou mít nárok na náhradu z jeho majetku. Pokud dluh nebude zaplacen a vybíráním cla bude pověřen jiný celník, tehdy Konrád musí okamžitě splatit dluh a Žid ho přijme bez úroku. Pokud nezaplatí v tomto termínu, k dlužné částce se bude každý týden přičítat jeden groš úroku tak dlouho, dokud dluh nebude uhrazen. Sepsáno před radou za přítomnosti Lucka z Osové Bitýšky, Tomáše Anselmova, Jana Švercera a dalších a zejména Jakuba Alrama, před kterým výše zmíněný Žid složil peníze v hotovosti.

Item Conradus theloneator salvo iure civitatis, ad quam cum hereditatibus suis pro solutione thelonii fideiussit, obligavit Maiero Iudeo domum suam in platea Sellatorum in acie et secundam extra civitatem apud Mautprunn sitam et vineas suas et quevis alia bona sua pro septem marcis grossorum Pragensium sub istis condicionibus, quod quamdiu eandem sibi pecuniam non solverit de thelonio castri et nona septimana omnes Iudeos vivos et mortuos et omnes eorum res qualitercumque dictas habebit subportatas. Si vero non facta solutione dictarum septem marcarum prescripto thelonio alter preficeretur thelonarius, ex tunc infra octo septimanas continuas dictus Conradus debitum prescriptum solvere et Iudeus ipsum sine usura recipere debet; quod si facere neglexerit, ulterius singulis septimanis super quamlibet prescriptarum septem marcarum unus accrescet grossus denarius in usura, quamdiu obligatio huiusmodi steterit in suspenso. Actum in consilio presentibus iuratis Luczkone de Vitis, Thoma Anselmi, Iohanne Swerczeri et aliis et specialiter Iacobo Alrami, coram quo dictus Iudeus prescriptam ipsi Conrado pecuniam numeravit, feria secunda post Letare proxima.

Orig.: *Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 65v.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 309, s. 151.

Lit.: BRETHOLZ 1911, s. 370.

Jan Jindřich uděluje Židům Trostlinovi, Samuelovi a jejich bratrům, synům Manuce, pražským Židům příslušejícím královské komoře krále Jana Lucemburského a Jana Jindřicha, a také Ebrušovi a Mušlinovi, jejich sestřím a členům jejich domácnosti, osvobození od daní, platné do příchodu jeho bratra Karla. Listina uvádí, že se tak děje jako kompenzace za těžkosti, kterým byli vystaveni, a se záměrem ochránit a podržet si zmíněné Židy na základě ediktu krále Jana.

Nos Johannes, [...] dux Karinthie, comes Tyrolis et Goricie [...] volentes Trostlino et Somuel Iudeis ceterisque fratribus eorum, filiis olim Manuc, Iudeis Pragensibus camere paterne ac nostre servis, necnon Ebrussio et Muschlino, sororibus et commensalibus eorundem, incommodis, quibus [...] sunt gravati et oppressi, succurrere gracie, ipsis libertatem [...] ab omnibus contributionibus [...] a data presencium quousque ad illustris domini Caroli, Moravie marchionis, fratris nostri [...] personale adventum contulimus [...]. Insuper dictos Iudeos circa tenorem litterarum d. [...] genitoris nostri cupientes conservare, ipsos ab hiis omnibus dicto durante termino eximimus.

Actum a. D. MCCCXIV, II. feria post diem Palmarum proxima.

Orig.: NA Praha, AČK, inv. č. 264. Pečeť Jana Jindřicha, vévody korutanského, hraběte tyrolského a gorického na pergamenovém proužku, fragment.

Kopie: Archiv Národního muzea, Sbírka opisů, sign. ANM II 14, sub dato (18.–19. století).

Ed.: CDM VII/1, č. 538, s. 390; RBM IV, č. 1391, s. 563.

Lit.: CJ II/1, s. 91; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 84, s. 49; TOMEK 1892a, s. 326.

Pozn.: Korutanským vévodou je v dokumentu myšlen Jan Jindřich (1322–1371), třetí syn Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny, tedy bratr Karla IV., kterého po celou dobu svého života významným způsobem podporoval. V útlém dětství byl zasnouben s dcerou Jindřicha Korutanského Markétou, zvanou Maultasch (Pyskatá), se kterou roku 1330 uzavřel sňatek. Po tchánově smrti se stal dědicem Tyrol a Korutan. Proto je v dokumentech často označován jako vévoda korutanský a tyrolský (srov. ANTONÍN 2012, s. 152–158).

1344 duben 17. Brno (městská kniha)

208

Benedikta obchodnice s olejem zastavila za dvě a tři čtvrtiny hřivny grošů Židu Beneši svůj dům, který leží u svatého Martina; jestliže mu Benedikta nezaplatí do nejbližšího svátku sv. Michala, Žid si vyplatí dlužnou částku z ceny domu a rozdíl vrátí Benediktě.

Item Benedicta oleatrix obligavit Weneshio Iudeo domum suam pro tribus marcis grossorum sine fertone et est sita prope sanctum Martinum; et si proximo Michaelis non redimet eam, Iudeus pagabit se ipsum de eadem per modum quemcumque sibi placentem, superfluum ultra summam predictam Benedicte assignando. Testis Iohannes Smelczlini.

Orig.: *Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 39r.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 194, s. 108.

1344 listopad 22. Brno (městská kniha)

209

Engla, vdova po zesnulém Křišťanovi kramáři, nyní manželka Jindřicha Cerenmantela, a všichni její dědici, zastavují dům, dovolí-li to již předtím na tentýž dům uvalené dluhy. Pakliže to nebude stačit, zastavuje Engla ještě vinice, aby byl vyplacen dluh šesti hřiven grošů Konráda Wollera, který si tento vzal u Židů.

Engla, relicta quondam Cristani institoris, nunc vero uxor Heinrici Cerenmantel, et omnes heredes sui sub obligatione domus, si de eius valore post priores debitores fieri potest, et eciam sub obligatione vinearum [...], si de domo fieri non posset, debent redimere Conradum Wolleri de sex marcis grossorum, que apud Iudeos sunt recepte [...].

Orig.: *Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 119r.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 653, s. 257.

1344 prosinec 24. Brno (městská kniha)**210**

Vítek rybář bude platit ze svého domu za židovským hřbitovem ročně Albertovi Cum ruffis finibus (S ryšavými konečky) hřivnu podle městského práva.

Item Witko piscator de curia sua retro cimiterium Iudeorum censuabit annuatim Alberto Cum ruffis finibus marcam iure civitatis.

Orig.: Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 377v.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 2289, s. 765.

1345 květen 20.**211**

Čeněk z Bítova ve své závěti ukládá pozůstalým, aby z jeho dluhů jako první vyrovnali dluh ve výši 40 kop, který má u Petra, židovského rychtáře v Praze.

[...] nos Czenko de Vetovia propria et spontanea voluntate [...] de omnibus bonis nostris infrascriptum [...] condidimus testamentum: [...]. Item, quod debita infrascripta persolvantur: primo Petro, iudici Iudeorum Prage, XL sexagenas debiti [...]. Sigilla excellentissime domine Johanne, ducisse Austrie, nec non nobilium virorum dominorum Jeroslai et Henrici predictorum.

Anno Domini MCCCXLV^o, feria sexta ante Dominicam et festum Trinitatis.

Orig.: MZA Brno, E 8 – Cisterciáci Žďár, 1345 V 20. Tři pečeti: Jany, kněžny rakouské, Jaroslava ze Šternberka a Jindřicha, zůstavitelova bratrance (*fratruelis*), z nichž třetí chybí.

Ed.: RBM IV, č. 1552, s. 622.

Pozn.: Čeněk Bítovský z Lichtenburka (zmiňován 1331–1345) byl synem Rajmunda z Lichtenburka (asi 1265–1329), srov. URBAN 2003, s. 165–166.

1345 červen 6. Brno

212

Karel, prvorozený syn krále českého a markrabě moravský, ve snaze vyhovět rychtáři, přísežným konšelům a židovskému rychtáři města Brna, se rozhodl povolit, aby Židé jako celek i jednotlivci, kteří se usídlí v Brně, byli přijati a jejich práva zachována. Židé nesmějí být královskými úředníky nuceni k placení daní nad roční census královské komoře. Pokud by došlo k nějakému útisku ze strany královské moci, mají rychtář a přísežní města Brna právo v případě nezbytnosti přemístit Židy na bezpečné místo beze ztrát na majetku a životech.

Nos Karolus [...], camere nostre condicionem volentes facere meliorem iudici [...] magistro civium et iuratis Brunnensibus nec non [...] iudici Iudeorum ibidem [...] duximus committendum [...], ut omnes et singulos Iudeos, qui se cum familia sua Brunnam pro facienda residencia personali ibidem recipere [...] voluerint, [...] tenere ac in suis iuribus conservare debeant [...], dantes eis liberam [...] potestatem, cum Iudeis predictis [...] quandocumque se tempus et loco obtulerint [...], pro pecuniali servicio nostre camere faciundo seu pro pensione annua persolvenda eidem nostro nomine conveniendi [...] nec non certitudinem [...] necessariam faciendi, quod ipsi Iudei et eorum quilibet ultra servicium et pensionem predictas nec per nos nec per [...] alios officiales [...] exaccionibus [...] aggravari debeant vel offendi. Quocirca promittimus [...] iudicibus, magistro civium et iuratis omnia et singula, que cum dictis Iudeis tractaverint [...], rata et grata tenere ac inviolabiliter volumus observare. Si vero contrarium umquam ullis temporibus attemperare vellemus, extunc iudices, magister civium et iurati predicti licite memoratos Iudeos et eorum quemlibet salvis rebus et personis, quocienscunque necessitas id requiret, ducent et conducent ad loca tuta, quocumque voluerint, et que ipsis videbuntur melius expedire.

Datum Brunne a. d. MCCCXLV^o, die VI mensis Junii.

Orig.: AM Brno, Sbírka listin, mandátů a listů, inv. č. 107. Pečeť markraběte Karla.

Ed.: CDM VII, č. 608, s. 443; RBM IV, č. 1559, s. 626 (s tehdy platným údajem uložení listiny v AM Jemnice).

Reg.: HUBER ed. 1877, č. 213, s. 20.

Lit.: GJ II/1, s. 138; BRETHOLZ 1935, č. 45, s. 30; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 87, s. 49–50.

Karel, markrabí moravský, dovoluje jihlavským měšťanům, aby pobídli k usídlení ve městě Židy, kteří chtějí přijít z kterýchkoli měst, městeček či míst. Zavazuje se, že bude respektovat dohody, které městská rada a přistěhovalí Židé uzavřou. Pokud by došlo k tomu, že by Židé byli zatíženi nad rámec toho, co bylo slíbeno a nad uspořádání dohodnuté mezi měšťany a řečenými Židy, tehdy má být dovoleno jihlavským měšťanům podpořit Židy k návratu na místa, odkud přišli, nebo je přemístit na bezpečnější místo, a to veřejně nebo potají, aniž by to vzbudilo Karlovu nevoli. Dále Židy, aby je povzbudil k přesídlení do Jihlavy, osvobozuje a vymaňuje ze společenství ostatních Židů na Moravě a zvláště brněnských. Mají také být zcela svobodni v daňových a jiných záležitostech.

Nos Karolus [...] marchio Moravie, cupientes condicionem nostre camere facere meliorem [...] ipsis <iudici et iuratis Iglaviensibus> [...] committimus per presentes, ut ipsi [...] Iudeos de quibuscumque civitatibus [...] ad civitatem Yglaviensem accedere et venire volentes, eis attrahant et aggregent pro residencia per eosdem Iudeos et eorum familias ibidem in Yglavia facienda, promittentes eisdem civibus Yglaviensibus [...], quod [...] premissa, que cives [...] Iudeis ad residendum in Yglaviam venire volentibus facere decreverint seu fecerint, rata et grata tenere volumus [...]. Si vero ultra promissa et ordinacionem [...] civium cum sepedictis Iudeis iniendam, Iudeos ipsos aggravare vellemus, [...] extunc liceat [...] civibus sepedictos Iudeos ad regressum ad loca, unde venerunt, vel alias [...] ad recessum promovere [...]. Et ut supradicti Iudei eo libencius se in civitatem Yglaviensem recipiant ad morandum, ipsos a consorcio aliorum Iudeorum omnium per Moraviam et specialiter Brunnensium absolvimus [...], volentes ipsos tam in contribucionibus, quam in aliis negociis quibuscumque a predictis Iudeis [...] esse liberos et solutos. [...]

Datum Prage feria quinta post festum b. Bartholomei proxima, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo quinto.

Orig.: SOKA Jihlava, AM Jihlava do roku 1848, Listiny, inv. č. 21. Pečeť markraběte Karla, poškozená.

Ed.: CDM VII, č. 619, s. 451 (z Bočkova opisu).

Reg.: RBM IV, č. 1601, s. 639; CHLUMECKÝ ed. 1856, č. 28, s. 16; HUBER ed. 1877, č. 219, s. 20.

Lit.: GJ II, s. 373 (Iglau) a 511 (Mähren); BRETHOLZ 1935, č. 46, s. 30–31; GOLD 1929, s. 243–247; BRETHOLZ 1911 s. 152; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 89, s. 50; TOMASCHEK 1859, s. 332.

Pozn.: Pro jihlavské Židy měla tato ustanovení značný význam. Do té doby podléhali Židé v Jihlavě brněnské obci. Karlova listina je z této závislosti vymaňuje a nechává na jihlavské městské radě, jaké si dohodne podmínky pro usazení Židů.

1345 září 8.

214

Zbraslavský opat a klášter povolují za úplatu rychtáři Jakobovi přeměnit část lesa v Líšnici na pole k osazení právem emfyteutickým. Při nedodržení termínu splatnosti bude klášter vymáhat pohledávku na veškerém Jakobově majetku u křesťanů či Židů.

Nos Hodco de Hodcowicz iudex, Andreas et Theodericus filii Blahutonis de Slatenik, Wandgo de Hiernschyrs, Quieton de Toschne, Hermannus filius iudicis de Lechsnicz publice recognoscimus, quod nos fideiussores sumus et ad hoc nos presentibus obligamus, quod Iacobus iudex, cui d. abbas et conventus monasterii Aule Regie partem silve Lechsnicz convertendam in triginta sex laneos fertiles locaverunt jure emphyteotico possidendam, solvet et dabit d. abbati et conventui predictis de singulis laneis tres sexagenas gross. Prag. den. nomine arre, que vulgariter anlait dicitur, in tribus terminis subscriptis, [...], quod si dictus Iacobus pecuniam, [...], non persolverit, [...], tunc ipse d. abbas et conventus pecuniam ipsam in dampnum nostrum super omnia bona nostra mobilia et immobilia, habita et habenda, recipere poterunt et debebunt apud Iudeos vel etiam Christianos, quibus quidem d. abbati et conventui de principali debito et dampno exinde percepto infra unius mensis spacium continuum post terminum satis facere promittimus coniuncta manu et in solidum bona fide [...]. Datum a. D. MCCC quadragesimo quinto in die b. Marie Nativitatis virginis gloriose.

Orig.: *Codex Damascus*, SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, sign. C XV.2, s. 152–156.

Ed.: TADRA ed. 1903, s. 50–52.

Lit.: CHARVÁTOVÁ 2002, s. 220, 224, 227; obecněji k ekonomice zbraslavského kláštera CHARVÁTOVÁ 2002, s. 228–236.

1345 říjen 15. Brno (městská kniha)

215

Ullinus Sarbuch z poloviny svého domu položeného proti dvorci kazatelů je povinen dle městského práva zaplatit Hermanu Židovi z Šitbořic půl hřivny na svátek sv. Kunhuty.

Item Ullinus Sarbuch de media domo sua sita ex opposito curie Predicatorum censuabit Hermanno Iudeo de Schutbaricz mediam marcam in festo Chunegundis iure civitatis.

Orig.: *Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 378v.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 2294, s. 767.

Pozn.: Šitbořice (*Schutbaricz, Schutvaricz*) je ves v okrese Břeclav. Prostřední dům Ullina (Oldřicha) Sarbucha, jehož poloha se uvádí naproti dominikánskému klášteru (*ex opposito curie Predicatorum*) zřejmě stál někde v okolí dnešního Dominikánského náměstí v Brně.

1345 listopad 12. Brno (městská kniha)

216

Žid Petr ze Švábské ulice, Jindřich cihlář a mistr Steublin zaplatí o příštím svátku sv. Jiřího tři měrice pšenice lidově řečené kufwaicz nebo jejich hodnotu v hotových penězích; za tento dluh ručí svými majetky.

Item Petrus Iudeus de platea Swevorum et Henricus cigler et magister Steublinus solvent proximo festo Georii Ellendo tres modios tritici vulgariter dicti chaufwaicz vel eorum valorem in parata pecunia sub obligatione hereditatum et bonorum suorum.

Orig.: *Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 316r.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 1903, s. 633.

1345 Brno (I) (městská kniha)

217

Abrahamu Židovi byla splacena hřivna a půl úroků z dluhu šesti hřiven, který si Konrád Woller před časem vzal pro potřeby města.

Item Abrahe Iudeo de 6 marcis, quas Conradus Woller receperat super civitatem in quodam antiquo debito, date sunt pro usura 1,5 mar.

Orig.: *Berní kniha 1343–1360*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 14, fol. 20r.

Ed.: MENDEL ed. 1936, s. 31.

Pozn.: K edici srov. úvodní studii MENDEL ed. 1936, s. 9–50; Židům v Brně byla nejnověji věnována pozornost ve druhém svazku nejnovějších dějin města Brna JAN A KOL. 2013, s. 297–302; srov. BRETHOLZ 1911, s. 363–381.

1345 Brno (II) (městská kniha)

218

Seidlinu Židovi byly splaceny dvě hřivny jakéhosi starého dluhu.

Item Sydlino Iudeo in quodam antiquo debito 2 mar.

Orig.: *Berní kniha 1343–1360*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 14, fol. 20r.

Ed.: MENDL ed. 1936, s. 31.

Pozn.: K edici srov. úvodní studii MENDL ed. 1936, s. 9–50; Židům v Brně byla nejnověji věnována pozornost ve druhém svazku nejnovějších dějin města Brna JAN A KOL. 2013, s. 297–302; srov. BRETHOLZ 1911, s. 363–381.

1345 Brno (III) (městská kniha)

219

Témuž Židu <Abrahamovi> byly za Anselma, který si u Abrahama pro potřeby města půjčil dvanáct hřiven, dány úroky ve výši tři hřiven. Jednalo se o peníze využité na nákup látek, kterými byli obdarováni uherský král a pán z Landštejna.

Item eidem Iudeo <Abraham Iudeus> pro Anshelmo, qui receperat super civitatem 12 mar., in quibus civitas tenebatur sibi pro pannis, cum quibus honorati fuerunt rex Ungarie et dominus de Lantstein, date sunt pro usura 3 mar.

Orig.: *Berní kniha 1343–1360*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 14, fol. 20r.

Ed.: MENDL ed. 1936, s. 32.

Pozn.: K edici srov. úvodní studii MENDL ed. 1936, s. 9–50; Židům v Brně byla nejnověji věnována pozornost ve druhém svazku nejnovějších dějin města Brna JAN A KOL. 2013, s. 297–302; srov. BRETHOLZ 1911, s. 363–381.

1345 Brno (IV) (městská kniha)

220

Motshonovi bylo vypláceno dvanáct kop a 18 grošů z dluhu 50 kop grošů, které měly být vyplaceny Bernhardem Bartošovým z židovské daně, jak stanovil v listině moravský markrabě Karel.

Motshoni de debito 50 sexagenarum, quas Pernhardus Bartushii de censu Iudeorum sibi solvere debebat, prout d. marchio litteris suis mandaverat, dabantur 12 sexagene et 18 gr.

Orig.: *Berní kniha 1343–1360*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 14, fol. 29r.

Ed.: MENDL ed. 1936, s. 47.

Pozn.: K edici srov. úvodní studii MENDL ed. 1936, s. 9–50; Židům v Brně byla nejnověji věnována pozornost ve druhém svazku nejnovějších dějin města Brna JAN A KOL. 2013, s. 297–302; srov. BRETHOLZ 1911, s. 363–381. Motsho neboli Moše, Mojžíš, zřejmě spolu s dalšími brněnskými Židy (např. Abrahamem, srov. výše č. 217, 219) figuroval na seznamu věřitelů města, které si roku 1345 vypůjčilo vysoký obnos pro markrabího. Markrabí Karel vydal pokyn, že dluh má být umořen z následující židovské daně.

1346 květen 1. Brno (městská kniha)

221

Mikuláš kramář ze svého domu ležícího za Židovskou branou naproti židovskému hřbitovu bude platit panu Jindřichovi řečenému Dyrnches půl hřivny grošů.

Item Nicolaus institor de domo sua ante portam Iudeorum sita ex opposito cimiterii Iudeorum censuabit domino Henrico dicto Dyrnches mediam marcam grossorum.

Orig.: *Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 283v–284r.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 1660, s. 565.

1346 červenec 3. Brno (městská kniha)

222

Albert Cum ruffis finibus (S ryšavými konečky), brněnský měšťan, prohlašuje, že pro svou velkou zadluženost prodal deset hřiven čistého příjmu mistru Dětrichovi z Jindřichova Hradce. Tento příjem plyne z usedlosti v Králově Poli, která se nachází mezi statky Jindřicha řečeného Liška a Mikuláše řečeného Bohatec, a dále z domu mezi dominikánským klášterem naproti Rybnému trhu. Zmíněný dům dříve patřival zesnulému Janu Švercerovi. Sousedící pozemky patří Mikuláši Vernherovu a Maruši, manželce Ondřeje zlatníka. Z domu plyne roční plat deseti hřiven, splatných v den sv. Jiří a sv. Michaela. Ručiteli dluhu jsou Mikuláš,

syn zesnulého Leitera, a Jan, bratr Albertův, oba brněnští měšťané. Jmenovaní se zavazují převzít odpovědnost za dluh, jestliže by nebyl řádně splácen. Pokud v průběhu roku dojde k prodloužení, zavazují se nastoupit ležení; po osmi dnech ležení, nebude-li závazek uhrazen, má mistr Dětrich právo na výše popsaný plat z domu a navíc náhradu škody, jak je obvyklé mezi Židy a křesťany.

Item feria secunda infra octavam beatorum Petri et Pauli apostolorum [...]. Ego Albertus Cum ruffis finibus, civis Brunnensis, recognosco [...], quod incumbentibus michi debitorum et aliarum opportunitatum mearum oneribus vendidi [...] decem marcas nudorum reddituum et certorum grossorum denariorum Pragensium Moravici numeri et pagamenti [...] magistro Theoderico de Nova Domo, canonico Olomucensi et Brunnensi, pro sexaginta marcis dictorum denariorum ponderis et pagamenti michi iam actu in integrum numeratis et solutis, habendas, [...] per iam dictum magistrum Theodericum [...] super curia mea in Chungesveld, sitam inter curias Henrici Vulpis et Nicolai Divitis, et super domo mea, que iacet circa Predicatores contra forum Piscium, que fuit quondam Iohannis dicti Swerczeri dive recordacionis, cuius confines sunt ex utraque parte, videlicet Nicolai Wernhardi et Marusche, conthoralis quondam Andree aurifabri, domus, et censuandas sibi singulis annis quinque marcas in festo sancti Georii et quinque marcas in festo sancti Michahelis, liberas ab omnibus oneribus, [...] et generaliter a contributionibus civitatis et terre Moravie quibuscumque. Nos eciam Nicolaus quondam Leutheri et Iohannes, frater uterinus supradicti Alberti, cives Brunnenses, promittimus [...], nos sponte principales debitores constituentes bona fide cum predicto Alberto, si videlicet quoquam anno in solutione seu certitudine dicti census quidquam deperiret, de omnibus bonis nostris omnino debeamus supplere [...], ut in dictis redditibus non fraudentur. Si eciam quoquam anno [...] post terminos censuandi [...] dictus census in parte vel in toto non persolveretur, ex tunc statim [...] nos omnes [...] obstagium verum et solitum in civitate Brunnensi [...] intrare et ibidem prestare debemus. Quo octo diebus ab ingressu eiusdem obstagii proxime continuato et dicto censu integre non soluto, statim dictus magister Theodericus [...] ille vel illi, quibus donaverit, [...], recipiant eundem censum in nostra in solidum dampna inter Iudeos aut Christianos, ubicumque potuerint obtinere, et nichilominus obstagium [...]intemerate ab eisdem continuetur [...], donec dictum censum cum usuris et dampnis [...] integre persolvemus [...].

Orig.: *Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379*, AM Brno, Sbírka rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 5r–6r.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 19, s. 41.

1346 červenec 7. Brno (městská kniha)

223

Mikuláš Metzner obdržel u Žida Abrahama na jméno Henlina šrotěře bez groše 5,5 čtvrtřiven z platu, „který mně písaři městskému byl dlužen Heinlinus“; a Oldřich Metzner se za něj <zřejmě myšleno za Mikuláše Metznera> zaručil, jak stojí psáno dále.

Item Nicolaus Metzner recepit apud Abraham Iudeum super Henlinum vasitracorem sine grosso 5 ½ fertones de precio, in quo michi scriptori civitatis tenebatur Heinlinus; et Ulricus Metzner pro eo fideiusserat, ut inferius in libro continetur. Actum feria sexta ante Margarete coram Conrado Woller.

Orig.: *Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 283r.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 1653, s. 563.

1346 červenec 17. Praha (městská kniha)

224

Zápis městské rady o dočasném míru mezi Matějem od Věže z jedné strany, jehož ručitelé jsou Kunczlin Junošův a Pešl, židovský rychtář, a z druhé strany Henslinem Kacze, Václavem Ymbertovým, Johlem Mulnerem a Kunczlem Lemperfulerem, jejichž ručiteli jsou Johl Geunher a František Donat.

Nota, quod anno domini M^oCCC^oXLVI^o in die beati Alexii confessoris treuge pacis facte sunt usque ad adventum domini nostri [...] regis et post XIII dies inter Mathiam de Turri ex una parte, cuius fideiussores sunt Cunczlinus Iunossii et Peschlinus iudenrichter, et ex alia parte Henslinum Kacze, Wenzlaum Ymberti, Iohlinum Mulner et Cunczlinum Lemperfileri, quorum fideiussores sunt Iohlinus Geunher et Frenzlinus Donati.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 986, fol. 183v.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 370.

Reg.: RBM IV, č. 1745, s. 700.

Lit.: BLECHOVÁ 2015b; MUSÍLEK 2009, s. 153–154; TOMEK 1892a, s. 291.

Pozn.: Židovský rychtář Petr (Pešl, Pecha) se zmiňuje ještě roku 1350 a 1362, kdy se zaručil za dva do města nově přijaté měšťany (*Liber vetustissimus*, fol. 90v, 98v). Je zřejmé, že na Starém Městě pražském byli vybíráni dva židovští rychtáři, kteří byli jmenováni převážně z příslušníků městské eli-

ty. Tvrzení starší literatury, že se jednalo vždy o jednoho křesťana a jednoho Žida nelze v dobových pramenech prokázat a pravděpodobně se bude jednat o projekci mladšího stavu (srov. ŠMAHEL 2001, s. 415). Nemusíme pochybovat o tom, že židovští rychtáři alespoň v případě Starého Města pražského se těšili velké důvěře a respektu. K rodinám tzv. starého patriciátu patřili také ostatní účastníci sporu (k Junošům, Lemperfulerům, Geunherům nebo Donatům).

1346 srpen. 7. Praha (městská kniha)

225

Židovský rychtář Křišťan je uveden jako jeden z litkupníků.

Subemptores in rauhwar, puta in cera etc.: Cristanus iudenrichter, Frenczlinus Alhart, Hannus Hann[u]ssii de Cracovia gener.

Orig.: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, AM Praha, sbírka rukopisů, sign. 986, fol. 159r.

Ed.: PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011, s. 354.

Lit.: BLECHOVÁ 2015b; MEZNIK 1990, s. 252–260.

Pozn.: Ze zápisu je zřejmé, že „židovská rychta“ nebyla jediným zaměstnáním a zdrojem příjmů židovských rychtářů. O Křišťanovi padla zmínka také ve staroměstské soudní knize s trhovými zápisy z let 1351 až 1367: *Cristanus iudex Iudeorum* figuruje v zápisu z let 1351 až 1352, srov. AM Praha, Sběrka rukopisů, sign. 987, fol. 40v. Doba působení Křišťana ve funkci židovského rychtáře tedy prokazatelně spadá do období 1346–1351/1352. Pro rok 1346 (výše uvedený Petr a Křišťan) tedy máme pro Prahu doloženy dva židovské rychtáře zároveň.

1346 říjen 22. Brno (městská kniha)

226

Litomyšlský biskup Jan vynáší jako ustanovený soudce rozsudek ve sporu mezi Izraelem Schwarzmannem, Židem z Vysokého Mýta, a převorem Mikulášem, představeným premonstrátského kláštera v Dolních Kounicích. Spor se týkal dluhu Mikulášova předchůdce, probošta Rulanda. Biskup stanovuje, aby probošt a konvent kláštera od následujícího svátku sv. Martina <11. listopadu> po dva následující roky spláceli 30 kop; poté Izrael biskupovi vrátí dlužní úpis a ten pozbuje jakékoli platnosti. Žádné další dlužní úpisy, znějící na zmíněný klášter, podle prohlášení věřitele Schwarzmannna neexistují. Rozhodčí výrok byl vyhlášen biskupem Janem dne 22. října 1346, v paláci Jiřího Trachty na rohu Malé ulice, která spojuje Dolní náměstí a kostel sv. Jakuba, před svědky pana biskupa, tedy křesťany Tomášem

Anselmovým, Janem Eberhardovým, Jakubem Alramovým a Anselmem Anselmovým, příssežnými brněnskými konšely, a Janem, příssežným notářem téhož města; a Židy Seidlinem a jeho synem Abrahamem, Izákem Maierem a ještě jedním Židem, sluhou výše zmíněného Izraele, a za přítomnosti četných důvěryhodných křesťanů. Protože Židé nevlastní pečeti a nechťejí se podle vlastního tvrzení cítit znevýhodněni, čtyři výše uvedení konšelé připojili svůj podpis do knihy vedené městskou radou, do které se už od starých dob zanášejí veškerá akta a smlouvy.

[...] dominus Iohannes, episcopus Leutmishlensis, arbiter, diffinitor et amicabilis ordinator omnium, que inter Israhelem Iudeum dictum Swarczman et heredes suos de Alta Muta, Pragensis dyocesis, ex una ac dominum Nycolaum, venerabilem prepositum ecclesie Chunicensis, et conventum ibidem Premonstratensis ordinis, Olomucensis dyocesis, super litteris seu privilegiis racione debitorum per olim felicis recordacionis dominum Rulandum, prepositum in Chunitz, apud dictum Iudeum, ut ipse asserebat, contractorum parte vertebantur ex altera, decretum arbitrii sui pronunciare volens, primo a partibus suprascriptis quesivit, utrum [...] universa, que inter eos super premissis tam litteris quam debitis ventilabantur et super quibus coram principe ac diversis baronibus terre sepius altercati fuissent, sibi de alto et basso [...] in manus tradidissent sueque decisioni et ordinationi stare vellent et parere.

Que partes cum responderent et confitentur quod sic, ipse dominus episcopus in christianos et Iudeos infrascriptos hoc protestans arbitrium [...] arbitratus est, quod prepositus et conventus ecclesie Chunicensis dictis Israheli Iudeo et heredibus suis ab instanti festo beati Martini per annum 30 et postea ab eodem termino per annum iterum 30 marcas grossorum Pragensium moravici ponderis dare debent de ipsis litteris patentibus sub eorum sigillis confectis, quibus eciam ipse dominus episcopus suum appendere vellet sigillum eos securando. Arbitratus est eciam dictus dominus episcopus, quod Iudeus pre-nominatus litteras per dominum Rulandum sibi datas, super quarum tenore questio fuit, sibi in manus dabit ipseque eas domino preposito tamquam mortuas et nullius firmitatis existentes penitus assignabit. Quod arbitrium prescripti, et prepositus et Iudeus, in nullo contradicentes [...] se inviolabiliter velle servare [...] promiserunt et insuper sepe dictus Iudeus confessus est, quod nullas alias litteras haberet super debitis, in quibus sibi prepositus et conventus ecclesie Chunicensis tenerentur.

Publicatum est autem et pronunciatum dictum arbitrium per prefatum dominum episcopum anno domini millesimo CCC XLo VIo, die dominico in crastino XI milium virginum, in Brunna, in palacio domus quondam Georii de Tracht site in acie Parve contrate, qua itur de foro Inferiori ad ecclesiam sancti Iacobi, coram testibus ex parte ipsius domini episcopi vocatis ad hoc specialiter et rogatis, Christianis scilicet Thoma

Anselmi, Iohanne Eberhardi, Iacobo Alrami et Anselmo Anselmi, iuratis et consilibus in Brunna, et me Iohanne, iurato notario ibidem, Iudeis vero Sidlino et filio suo Abraham, Ysaac Mayero et quodam alio Iudeo, famulo Israhelis predicti, presentibus quoque Christianis pluribus aliis fidedignis.

Quia vero Iudei propriis carentes sigillis per Christianorum sigilla, ut ipsi allegant, se privilegiatos esse convinci non possunt, supradicti quatuor consules Brunnenses per me Iohannem, notarium prescriptum, arbitrium prenotatum in libro presenti, in quo tamquam in registro autentico et ab antiquo per consilium civitatis approbato acta universa et contractus singuli, que et qui in Brunna per Christianos vel Iudeos fiunt, signantur, propter firmiorem futuram memoriam de verbum, ut premittitur, scribi mandaverunt et notari, attendentes, quia bene convenit scribi, quod non convenit oblivisci.

Orig.: *Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379*, AM Brno, Sbíрка rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 338r–v.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 2090, s. 686–688.

Reg.: CDM VII, č. 676, s. 501.

Lit.: GJ II/1, s. 367; BRETHOLZ 1935, č. 50, s. 46–47; JIREČEK 1884, s. 26.

Pozn.: V domácím prostředí prozatím postrádáme přesvědčivé doklady užívání pečeti židovským obyvatelstvem. V Hájkově kronice se k roku 1235 uvádí, že „téhož léta přišli jsou listové znamenité do Prahy židovskými literami napsaní, kteříž byli velikými pečeti upečetěni“ (srov. výše č. 45). Kronikář nás ale neinformuje odkud tyto „listové znamenité“ pocházely a je otázkou, zda je lze vůbec spojovat s domácím prostředím. Přesto lze na základě této zmínky a dalších analogií se zahraničím vyskyt židovských pečeti v domácím prostředí předpokládat. Jedná se zejména o dochované doklady soukromých židovských pečeti u rezenských, vídeňských nebo vratislavských Židů, kdy všechna tři města udržovala úzké obchodní a jiné kontakty zejména s pražskou židovskou komunitou. Užívání pečeti židovským obyvatelstvem v domácím prostředí by mohly naznačovat jak některé zápisy v Bretholzově edici, tak ve formulářové sbírce *Codex Jacobi* (FRIEDENBERG 1987, s. 308–309; srov. KREJČÍK 1998, s. 272–275), podobně jako nejnovější archeologické nálezy (viz pečetní prsten Žida Mojžíše, syna Šalamounova, zde č. 245), který byl nalezen na Náměstí republiky v Praze a jež lze datovat do sklonku 12. až poloviny 13. století.

Někteří badatelé však předpokládají, že u Židů, kteří byli většinou gramotní, měl platnost vlastnoruční podpis (srov. BRUGGER/KEIL/LICHTBLAU/LIND/STAUDINGER 2006, s. 161). To skutečně platilo až do poloviny 13. století, kdy se však začínají pozvolna objevovat první nařízení, která povolovala Židům užívání vlastní pečeti (například Schwabenspiegel aj.). V zahraničí se zřídka setkáváme také s pečeti židovských obcí. V pečetním poli se nejčastěji objevoval znak toho kterého města nebo židovský klobok. Ten je ostatně vyobrazen také na praporecích, které nesou Židé v bibli Václava IV. při Mojžíšově promluvě k izraelskému lidu (KREJČÍK 1998, s. 274; srov. MATĚJKOVÁ/STEHLÍKOVÁ 2010, s. 10–11).

1346 listopad 22. Avignon**227**

Karel, římský a český král, adresuje papeži Klimentovi VI. suppliku, aby udělil chudým duchovním z Čech a dalším osobám různé milosti. V seznamu osob, za které se Karel zasazuje, se nachází Jindřich řečený Jude, klerik würzburgské diecéze, pro nějž Karel požaduje udělení kanonikátu kostela Neumünster ve Würzburgu, volného nebo až se uvolní.

Item pro Henrico dicto Iude, clerico Herbipolensis diocesis, de canonicatu ecclesie Novimonasterii Herbipolensis, cum reservacione prebende vacantis vel vacature [...]

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Archivio Segreto Vaticano, Clementis VI S V/3 (12) fol. 125–127.

Reg.: MVB I, č. 745, s. 448.

Pozn.: Jindřich byl zřejmě konvertita, srov. poznámku výše, č. 200.

1346 listopad 22. Avignon**228**

Papež Kliment VI. vyhovuje žádosti Karla, římského a českého krále, a uděluje Jindřichu řečenému Jude, klerikovi würzburgské diecéze, kanonikát kostela Neumünster ve Würzburgu sub expectatione praebendae, tedy až se prebenda uvolní.

Orig.: Nedochovaný.

Kopie: Archivio Segreto Vaticano, Clementis VI S V/2 (87), fol. 168.

Reg.: MVB I, č. 807, s. 479.

Pozn.: Jindřich byl zřejmě konvertita, srov. výše č. 227.

1347 červen 6. Pustiměř**229**

Unka z Majetína se klášteru sv. Jakuba v Olomouci zavazuje k platu čtyř hřiven. Pokud nebude plnit svůj závazek, jeptišky ze zmíněného kláštera si mohou opatřit tento plat k její škodě u křesťanů nebo Židů.

[...] recognoscimus [...] magistre et conventui sanctimonialium monasterii s. Jacobi in Olomucz [...] ad solucionem quatuor marcarum census annui [...], quas ego Unka, prin-

cipalis debitor [...] in bonis meis [...], que in Moyeteyn possideo, [...] assigno debitorie nos teneri et promittimus [...] solvere sanctimonialibus memoratis [...]. Elapsis [...] quatuordecim diebus continuis medietate dicti census non soluta, dicte sanctimoniales [...] eundem censum non persolutum in dampna nostra super omnia bona nostra poterunt et debebunt inter christianos conquirere vel Iudeos [...].

Datum Pustmyr a.d. millesimo trecentesimo quadragesimo septimo, feria quarta infra octavam Corporis Christi.

Orig.: ZA Opava, pob. Olomouc, MCO, sign. A I d 13, inv. č. 128. Čtyři pečeti: Unky z Majetína, Tomáše ze Zdětína, Ješka z Čehovic, Pabeše z Kokor na pergamenových prouzcích.

Ed.: RBM V, č. 147, s. 85.

Reg.: CDM VII, č. 709, s. 526

Pozn.: Obsah listiny se fakticky netýká Židů. V jejím textu je pouze použito ustálené spojení: „mezi Židy nebo křesťany“.

1347 červenec – prosinec Praha

230

Karel IV. zakazuje faráři v Chebu pohánět chebské měšťany, kteří jsou ohroženi válkou a nemohou bezpečně vycházet z města, jakož i chebské Židy před jakýkoli církevní nebo světský soud mimo městské hradby.

[...] dilecto devoto nostro capellano, plebano in Egra [...]. Quia [...] cives Egrenses propter multas hostilitates et diversa discrimina non possunt de propria [...] egredi civitate [...] mandamus, quatenus predictos cives nostros necnon Iudeos [...] extra civitatis muros ad nullius iudicii ecclesiastici religiosi vel secularis mandatum citare presumas, nisi forte [...] actoribus iusticia negaretur [...].

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: *Rescriptenbuch Königs Wenzels*, SOkA Cheb, AM Cheb, kniha č. 6786, Akten fasc. I b, č. 16, s. 9 (14. století).

Ed.: RBM V, č. 270, s. 141; GRADL 1889, č. 16, s. 191; WINKELMANN ed. 1885, č. 791, s. 495 (s datem 5. duben 1355).

Extrakt: CIM II, č. 254, s. 390.

Reg.: HUBER ed. 1877, č. 7493, s. 7808 (s datem září 1347 – červenec 1354).

Lit.: GJ II/1, s. 185; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 95, s. 52; GRADL 1893, s. 169.

1347 říjen 4. Praha

231

Karel IV. rychtářům a přísežným měst a městeček v Čechách přikazuje vyzvat Židy ve svých městech, aby plat, jímž jsou povinni královské komoře, platili pražskému Židovi Trostlinovi a jeho bratrům, jimž ho král přiřkl až do výše 340 kop.

Karolus [...] Romanorum rex [...] et Bohemie rex [...]. Quia nos Trostlino, Iudeo Pragensi, camerae nostrae servo, et suis fratribus universum censum Iudeorum per universum regnum Boemie, quem nobis et nostre camere [...] dare tenentur, ab instanti festo s. Galli primum incipiendo tam diu, quoad usque trecentas quadraginta sexagenas ad plenum perciperint, habendum et tollendum deputavimus presencium per tenorem, idcirco [...] precipimus et mandamus, quatenus omnes Iudeos [...], cohabitatores vestros, ad hoc, quod eundem censum, quem nobis et nostre camere dare tenentur, predicto Trostlino et eius fratribus [...] in civitate Pragensi integraliter et sine diminutione persolvant, efficaciter inducatis [...].

Datum Prage quarto Nonas Octobris, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo septimo, regnorum nostrorum anno secundo.

Orig.: NA Praha, AČK, inv. č. 286. Pečeť krále Karla IV. na pergamenovém proužku.

Ed.: ACRB II, č. 16, s. 16–17; CDM VII, č. 733, s. 538.

Reg.: RBM V, č. 229, s. 120; HUBER ed. 1877, č. 367, s. 35.

Lit.: CJ II/1, s. 91; BONDY/DVORSKÝ 1906, č. 96, s. 52.

Pozn.: O Trostlinovi a jeho rodině srov. listinu z 29. března 1344 výše, č. 207. Výběr židovských daní byl přiřčen Trostlinovi pravděpodobně jako kompenzace za půjčku, kterou panovníkovi poskytl.

1347 listopad 19. Norimberk

232

Privilegium Karla IV., kterým daroval karmelitánům v Praze místo k zřízení kostela Panny Marie a kláštera před městskými hradbami proti bráně vedoucí z nového rynku k Židovské zahradě a hřbitovu.

[...] nonnulli fratres ord. Carmelitarum [...] nobis humiliter supplicarunt, ut eisdem locum certum et terre peciam in nostra civitate Pragensi, quibus monasterium et habitaculum fratrum prefati ordinis [...] edificare de elemosinis fidelium valeant, concedere et donare liberaliter dignaremur. Nos utique [...] eisdem [...] fratribus imperpetuum solum

et campum ante muros et fossata civitatis nostre Pragensis ex opposito et e regione valve, que ducit de Novo foro dicte civitatis per ipsam valvam ad ortum et sepulturam Iudeorum [...] damus [...]. In quorum omnium testimonium [...] presentes fieri iussimus et nostre maiestatis sigilli appensione muniri.

Datum Nuremberge anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo septimo, indiccione quindecima, tredecima Kalendas Decembris, regnorum nostrorum anno secundo.

Orig.: Nezvěstný.

Kopie: Insert v konfirmaci Václava IV. ze dne 7. července 1384, NA Praha, Františkáni Praha, listina č. 10.

Ed: RBM V, č. 253, s. 133.

Reg.: RBMV V/1, č. 171, s. 96 (konfirmace).

Lit.: LORENC 1982, s. 94; SPĚVÁČEK 1980, s. 405; ŠUSTA 1948, s. 55.

Pozn.: V případě zmíněných církevních staveb se jedná o kostel Panny Marie Sněžné a karmelitánský klášter na Novém Městě pražském, který byl založen 8. března 1348. Klauzule o lokaci parcely mimo městské hradby tedy zapadá do dobového kontextu, kdy se ještě jednalo o parcelu vně staroměstských hradeb. Židovskou zahradou je myšlen židovský hřbitov mezi dnešními ulicemi Spálená a Vladislavova na Novém Městě pražském.

1347 prosinec 12.

233

Jan Eberhardův, brněnský měšťan, prodává kanovníkovi brněnského kolegia Vernhardovi plat dvanácti hřiven pražských grošů za 71 hřiven. Jedná se o příjem z nového vysazení před Židovskou bránou poblíž Svatky, zvaného Sweller.

Ego Johannes Eberhardi [...] vendidi [...] Wernhardo canonico [...] in nova plantacione mea vulgo Sweller vocata sita ante valvam Iudeorum cis Swarczaviam duodecim marcas reddituum [...] pro septuaginta et una marcis [...] michi iam actu solutis [...].

Orig.: MZA Brno, E 6 – Benediktini Rajhrad, inv. č. 376. Pět pečetí: Jana Eberhardova, Heřmana, probošta brněnského, Jakuba de Ror, Tomáše Anshelmovy, měšťana brněnského, Mikuláše Swercerova na pergamenových proužcích.

Pozn.: Jan Eberhardův byl jedním z předních brněnských měšťanů. S největší pravděpodobností se jednalo o jednoho z potomků známého mincmistra Eberharda. Za upozornění ještě stojí skutečnost, že v Praze se v téže době vyskytoval měšťan stejného jména. V jeho případě však nešlo o příslušníka brněnské rodiny Eberhardů, ale o člena významného pražského měšťanského rozrodu od Kamene (MUSÍLEK 2013b, s. 17).

1347 prosinec 17. Brno (městská kniha)

234

Jarloch ze Svitav zastavil svůj rohový dům u kláštera Herburek Židu Seidlinovi za sedm hřiven pražských grošů bez tří lotů, na které počínaje od následujícího svátku sv. Martina každý týden začne nabíhat úrok jednoho groše. Kdykoliv Jarloch bude chtít dluh úplně umořit nebo částečně uhradit, převezme splacenou částku Seidlin v přítomnosti přísežných.

Item Gerlachus de Sczwitavia cum heredibus suis obligavit domum suam sitam in acie apud claustrum Hirburgis Sydlino Judeo pro VIII marcis grossorum Pragensium sine III lotonibus, super quarum quamlibet a festo s. Martini proxime preterito septimanatim acrevit et ulterius acrescit I grossus in usura. Et quodocunque dictam pecuniam solve-re voluerit in toto vel in parte, illam solucionem Sydlinus recipere debet coram iuratis. Actum feria II. post Lucie proxima, coram Luczkone de Vitis, Nycolao Ellendi, advocato de Jegerdorf et Anshelmo.

Orig.: *Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 39, fol. 159v.

Ed.: FLODR ed. 2005, č. 823, s. 313–314.

Lit.: BRETHOLZ 1935, č. 52, s. 33.

Pozn.: Zápis je přeškrtnán, dluh byl tedy umořen.

1347 Brno (I) (městská kniha)

235

Mladší saský vévoda čekal na krále osm dní. Po králově příjezdu do města se připojil k jeho doprovodu. Náklady mladého vévody spojené s pobytem v domě Hanka z Olomouce činily dvanáct hřiven. Některé z nich byly opatřeny u Židů a za úroky bylo dáno půl hřivny.

Item iuvenis dux Saxonie ante regis adventum Brunnam veniens expectavit regem per octo dies et, postea cum rege iterum reversus, expendit in domo Hanckonis de Olomucz 12 mar., quarum aliquae recepte fuerunt aput ludeos, et pro usura data fuit 0,5 marca.

Orig.: *Berní kniha 1343–1360*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 14, fol. 47v.

Ed.: MENDEL ed. 1936, s. 75.

Pozn.: K edici úvod v MENDL ed. 1936, s. 9–50; Židům v Brně byla nejnověji věnována pozornost ve druhém svazku nejnovějších dějin města Brna JAN A KOL. 2013, s. 297–302. Mladším saským vévodou je zřejmě myšlen Rudolf II. Saský (1307?–1370), syn Rudolfa I. Saského (1284–1356), králem pak Karel IV., který se sice ujal vlády v českých zemích po smrti svého otce Jana Lucemburského, nicméně korunován byl až s ročním zpožděním dne 2. září 1347 na Pražském hradě.

1347 Brno (II) (městská kniha)

236

Byla vyplacena odměna notáři, který zhotovil žádosti města Brna králi o listiny, jež obsahují: 1. návrh na královské nařízení, že Židé mají ročně odvádět sto kop jako příspěvek k berni; 2. návrh na rozhodnutí, že veřejná ulice nemá vést přes Měnin; 3. návrh na stanovení, že <obyvatelé> nemají ze svých vinic v Hustopeči odvádět desátky v penězích, ale pouze ve vínu. Odměnu činí dvanáct loktů bruselského plátna a různé kožešiny, vše v hodnotě osmi hřiven.

Item cancellario, qui ordinavit civitati litteras a rege, quod annuatim debent recipere a Iudeis pro subsidio losunge 100 sex., et quod communis strata non debet transire per Meneyis, et quod de vineis suis in Auspez et alibi non debent dare decimas in denariis, set tantum in vino, propinate fuerunt 12 ulne de Bruchsel et pelles varie pro 8 mar.

Orig.: *Berní kniha 1343–1360*, AM Brno, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 14, fol. 48v.

Ed.: MENDL ed. 1936, s. 77.

Pozn.: K edici úvod v MENDL ed. 1936, s. 9–50; Židům v Brně byla nejnověji věnována pozornost ve druhém svazku nejnovějších dějin města Brna JAN A KOL. 2013, s. 297–302; srov. BRETHOLZ 1911, s. 363–381.

1347 Brno (III) (městská kniha)

237

Židu Seidlinovi, u něž bylo převzato pět hřiven na výdaje učiněné v Praze při jmenování biskupa, bylo dáno půl kopy grošů na úroky.

Item Sidlino Iudeo, aput quem recepte fuerunt 5 marce, expense Pragam in facto episcopi, data est 0,5 sexagena pro usura.

Orig.: *Berní kniha 1343–1360*, AM Brno, Sbírka rukopisů a úředních knih, rkp. 14, fol. 49r.

Ed.: MENDL ed. 1936, s. 78.

Pozn.: K edici úvod v MENDL ed. 1936, s. 9–50; Židům v Brně byla nejnověji věnována pozornost ve druhém svazku nejnovějších dějin města Brna JAN A KOL. 2013, s. 297–302.

1347 Louny (městská kniha)

238

Město má zaplatit Židům sedm čtvrtin kopy, které Jakub Fridlinův obdržel jako úročenou půjčku.

Item civitas tenetur solvere Iudeis VII fertones sex., quos Jacob Fridlini recepit sub usura.

Orig.: *Kniha soudní 1347–1362*, SOkA Louny, AM Louny, sign. I C 1, fol. 4a.

Lit.: ROEDL A KOL. 2005, s. 73; MAREŠ 2003, s. 117–143; HEROLD 1971, s. 32–92; VOJTÍŠEK 1953a, s. 72; ŠTĚDRÝ 1930, s. 31; DUŠEK 1899, s. 14–15.

Pozn.: Jakub Fridlinův zasedal v lounské městské radě. V soudní knize se objevuje častěji.

1347–1348 Louny (městská kniha)

239

Město dluží Merklinu Židovi deset kop.

[...] civitas tenetur solvere [...] Merklino Iudeo X sex. [...]

Orig.: *Kniha soudní 1347–1362*, SOkA Louny, AM Louny, sign. I C 1, fol. 6a.

Lit.: ROEDL A KOL. 2005, s. 73; MAREŠ 2003, s. 117–143; HEROLD 1971, s. 32–92; VOJTÍŠEK 1953a, s. 72; ŠTĚDRÝ 1930, s. 31; DUŠEK 1899, s. 14–15.

Pozn.: Záznam byl zapsán bez uvedení vlastní datace mezi zápisy k roku 1347. Některé z nich se však hlásí již do roku 1348. U tohoto konkrétního záznamu však není datace výslovně uvedena a proto lze předpokládat, že byl zapsán ještě v roce 1347. Tomu by nasvědčovalo také to, že oddíl nadepsaný rokem 1348 se nachází až na následujícím foliu 7b. Jistě tuto otázku rozhodnout nelze, proto je zápis uveden s datací mezi lety 1347 až 1348.

1347–1362 Louny (městská kniha)

240

V lounské městské knize jsou uvedeny dluhy tamních měšťanů u Židů.

Ista sunt debita Iudeorum professa

Ni(colaus) Kynirling V gr. et ƒ sex. crevit ad annum Pincasoni
Letag Pincasoni XX gr. ad XII septimanas crevit sub usura
Petrus Pingwis, Wernherus, Zikmund et Johannes Lauschi V sex. gr. Pincasoni profitentur et hii creverunt XXXIII septimanis et unum annum
Allexius Gelde Iudei(!) XXX gr. et eandem profitetur XX gr. et XI gr.
Filii Pechonis ad Pechonisse(!) V fertones gr. Gelde
Cuntzl Heller Gelde XXXV gr.
Musching professus est et Hablo simul XXXVII gr.
Cunczl Heller Pincasoni XII gr. et habet vadium
~~Naczo Johannes~~ Mathias Wande promisit Iudee Menle statuere unum vadium
valentem II sex. gr.
Hennel pistor professus est eedem Menle Iudee in tribus fertonibus gr.
Nicolaus Wanda promittit pro Sluma Iudeo V sex.
Petrus Ortlini professus est eedem Gelde I a sex. gr.
Domina Hlawaczonis Pincasoni ƒ sex. professa est
Pesco Swatecz profitetur eidem Pincasoni III sex.
Pecha Vreitag Pincasoni III sex. profitetur
Henslinus Ruwl Menlino Iudeo profitetur IIII gr. et I sex. gr. et profitetur eidem
duos gr.
Gerharta profitetur Gelde XVIII solidos
Nicolaus Sudl Menlino Iudeo XIII a ƒ gr.
Cunczl Hucffel X gr. Pincasoni
Wernher Menlino Iudeo ƒ sex. et XII gr.
Alexius profitetur Slume Iudeo ƒ sex. et XVIII gr.
Johannes Fanczonis Slume vadium et XL gr.
Nicolaus de Belina Sleme Iudeo I sex. gr.
Conthoralis legitima Peche Vreitag profitetur Gelde L gr. XX gr. XVI gr. IX gr. V gr.
~~Jacob sutor Jescone sutor~~
Stanis socrus Allexii L gr. Slume Iudeo
Jeklinus Magerkel LXX gr. solvere tenetur

Orig.: *Knihy soudní 1347–1362*, SOkA Louny, AM Louny, sign. I C 1, fol. 159b–160a.

Extr.: Dva zápisy přepsány v HEROLD 1971, s. 41–42.

Lit.: ROEDL A KOL. 2005, s. 73; MAREŠ 2003, s. 117–143; HEROLD 1971, s. 32–92; VOJTÍŠEK 1953a, s. 72; ŠTĚDRÝ 1930, s. 31; DUŠEK 1899, s. 14–15.

Pozn.: Tyto odkazy byly zapsány někdy mezi lety 1347 až 1362 bez jakéhokoliv chronologického určení. Ze zabarvení inkoustu můžeme vyvozovat, že nejspíše vznikly najednou. Vadium je jistota daná předmětem majícím majetkovou hodnotu za splnění nějaké povinnosti. V dlužních zápisech často vystupují podobně jako v Praze nebo jiných městech vesměs zámožní a vážení měšťané, kteří často zasedali v městské radě (v městské radě zasedal například Wernher švec, Jan Lauschmanův, Kuncel Heller, Matěj Wande, Henslinus/Hennel pekař a další; v soudní knize jsou také vícekrát doloženy rodiny Kynirlingů nebo Ruwlů/Rywlinů). Přestože se nejspíše jedná pouze o zlomek dluhů, z lounských zápisů jasně vyplývá, že přestože před rokem 1347 postrádáme více dokladů, židovská hotovost byla zámožnými měšťany běžně využívána již v první polovině 14. století, a to nejenom v sídelních nebo velkých královských městech.

14. století (formulářová sbírka)

241

Ručitel si stěžuje na nejmenovanou osobu, že nevykoupila od pražské Židovky <zástavu> a způsobila mu tak škodu. Protože se tak nestalo, přišel žalobce o různé šatstvo, jehož hodnota je vyčíslena na deset marek bez jednoho lotu.

Quia fecit ei dampnum suo posse sine jure, quia debuit liberare a Iudea de Praga, gesto sye gehu ruczyl pro promptis concessis denariis et per usuram absque ipsius dampno, et non liberavit; pro eo habet dampnum in diversis vestibus, gesto sye pro to prostalo apud eandem Iudaeam, pro 10 marcis argenti minus lothone.

Orig.: Latinsko-český formulář, Národní knihovna Praha, sign. I G 18, fol. 31v.

Ed.: JIREČEK ed. 1870, č. 27, s. 318.

Pozn.: Jedná se o jednu z nejstarších zmínek o židovské ženě věřitelce v českém prostředí. Podíl žen na židovském podnikání byl ve středověkém aškenázském židovstvu tradičně značný, srov. KIEL 2008, s. 153–180.

14. století (formulářová sbírka)

242

Předloha biskupského ediktu z formulářové sbírky Jana z Dražic, kterým se udílí čtyřicetidenní odpustky všem věřícím, kteří podají pomocnou ruku židovským konvertitům. Nedostatek prostředků nezbytných pro přežití v novém prostředí by totiž konvertity mohl znovu vehnat do náruče starého bludu.

Promocio Iudei baptizati

Johannes, Dei gracia universis Christifidelibus .. quibus presentes exhibite fuerint, salutem in Domino sempiternam. Jacobo et [...] exhibitoribus presencium, qui errore relicto cecitatis judaice sacro baptizmate sunt renati, ne ob necessariorum defectum errorem labantur in pristinum [...], spirituali cupientes remedio providere sive subvenire omnibus vere penitentibus et confessoribus, qui ad sustentacionem ipsorum manus eis adiutrices porrexerint [...] XL dies indulgencie [...] misericorditer in Domino relaxamus.

Orig.: Formulářová sbírka Jana IV. z Dražic, Universitätsbibliothek Graz, sign. 975 (stará signatura 35/68), fol. 143ʹ.

Reg.: LOSERTH 1919, § 72, s. 141.

Lit.: KERN 1942, č. 687, s. 416–417; DUDÍK 1865, s. 382–388.

Pozn.: Vzor listiny z formulářové sbírky biskupa Jana z Dražic (1301–1343) nevybočuje obsahem ani lexikem z dobové normy indulgencí, srov. LARRAGUETA 1989, s. 321, 327 et passim (viz výše č. 101).

[první polovina 14. století]

243

Právní výklad postupu inkvizitora v záležitostech kacířů a Židů. V případě Židů je třeba postupovat jako v případě jiných heretiků. S Židy, nařčenými z urážky křesťanské víry, má být zacházeno jako s nečestnými osobami. Přestoupí-li křesťan na judaismus, jeho majetek nechť propadne státu. Žádosti Žida nebo heretika, aby jim byl umožněn křest, je třeba vyhovět i v případě, že jejich žádost je motivována spíše strachem o vlastní bezpečí.

Quedam notabilia collecta.

Consequenter nota, quod confessus de aliquo crimine vel convictus in testem admittatur in hoc casu contra hereticum vel suspectum de heresi sicut in aliis criminibus exceptis, nisi testes dicantur esse capitales inimici, sicut apparet extra de testibus Veniens,

Testimonium II q. I Inprimis; facit ad hec ff. de testibus l. Testium circa principium; secundum distincionem intelligas positam in autenticis eodem titulo Si vero quis dicat odiosum, in collacione VIII.

Item si contra christianum non sufficit probacio per signa et iudicia, quando suspectus habetur de heresi: multo forcius, quando obicitur Iudeo, quod aliquid deliquit contra fidem, debet sufficere talis probacio; facit ad hoc C. de hereticis l. II, ubi dicitur, quod hereticorum vocabulo continentur nedum, qui pronunciato sollempniter contra se succumbere debent, sed qui levi argumento – et ideo pertinaci – deviare detecti fuerint a tramite veritatis; extra de symonia Sicut. [...] Item notandum, quod contra Iudeos defamatos de fide, in quam forsitan deliquerunt, sicut contra viles personas admittuntur infames persone; argumentum: II q I c. Inprimis, de symonia c. Per tuas, extra testibus Veniens preter illa capitula prius allegata.

Et nota quod apostate de fide et qui eos inducunt in crimen apostasie vel heresis plectendi sunt ultimo supplicio, quo apostasia puniatur et qualiter habemus in legibus: C. de apostaticis l.I, ubi dicitur, quod si quis ex christiano Iudeus effectus sacrilegis ce- tibus agregetur, cum accusacio legitime comprobata fuerit, facultates eiusdem iubemus fisci dominio vindicare. [...]

Item XXIII q. IIII Quando vult deus, verbum: Nabuchodonosor rex decrevit dicens: „Quicumque dixerit blasphemiam in deum Sydrag, Ysaag et Abdenago“ etc. Ecce quomodo rex alienigena sevit, ne blasphemetur deus Israel, qui potuit tres pueros de igne liberare. Et nolunt, ut sevant reges christiani, quia Christus exsufflatur, a quo non tres pueri, sed orbis terrarum cum ipsis regibus a gehennarum igne liberatur. Hinc eciam concordat scriptura sacra veteris ac novi testamenti; Deut. XIII: Si audieris in una urbium tuarum etc.; Hebre. X: Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseracione duobus vel tribus testibus moritur. Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium dei conculcaverit – id est vilipenderit – et sanguinem testamenti pollutum duxerit – Glossa: pollutum sanguinem Christi ducit, qui per carnales observancias credit peccata dimitti, a quibus retrahit nos sanguis Christi – et spiritui graciae contumeliam fecerit – Glossa: spiritui contumeliam facit, qui remissionem, quam ipse spiritus facit, carnali observancie ascribit; C. de Iudeis et celicolis.

Item notandum, quod si Iudei vel heretici finaliter expositi petant baptizari, licet hec teneantur petere ad sui evasionem timore pene et non amore iusticie, cum ecclesia nulli claudat gremium redeunti, debent baptizari. Sed cum baptizmus penas tollat spiritu- ales, non corporales, non debent evadere penam sentencie iam promulgate; et hoc iterum est tam de consuetudine quam de iure.

Item nota, quod domus sive synagoga, in qua aliquis est reiudayzatus vel heretica- tus, vel in qua hereticus est inventus et captus vel defensatus vel celatus, ne caperetur,

debet funditus destrui et perpetuo confiscari et sub dampnacione perpetua permanere; C. de falsa moneta l. prima Domus vero, ubi dicitur, quod domus vel fundus, in quo perpetrata sunt talia, vendicabuntur fisco, nisi dominus longissime a domo vel a possessione afuerit: tunc domus vel possessio illius proscricionis iniurie minime subiacebit. Servi vero incoli vel coloni, qui hoc ministerium prebuerunt, cum eo qui fecit capitali supplicio punientur. Ergo per locum a simili, quod eciam dici posset a maiori: domus, fundus vel possessio, in qua apostatatum est vel hereticatum, proscricionis iniuriam non evadet. Hoc idem habemus per statuta plurimorum legatorum, que de mandato summi pontificis observare tenemur. Hoc totum intelligas, si omnes de synagoga predicto maleficio consenserint, et si non aliquis, qui per ignoranciam facti ad observacionem dicti loci posset dominum reclamare.

Orig.: *Modus iste est procedendi inquisitorum (tzv. příručka českého inkvizitora)*, Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sign. Cod. Guelf. 311 Helmst., fol. 1r–42v.

Ed.: PATSCHOVSKY 1975, s. 99–102.

Pozn.: Příručka vznikla pro potřeby pražského inkvizitora v první polovině 14. století. Text patří do obecné kategorie *modus procedendi inquisitorum*. Jeho předloha není podle zjištění Alexandra Patschovského známa a není možné tento text spojit s žádnou jinou známou příručkou inkvizitora. Obsahuje množství přímých odkazů na kanonické a římské právo; přesné odkazy jsou uvedeny v PATSCHOVSKY 1975.

nedatováno

244

V popisu událostí během legendární dívčí války Dalimil líčí, jak vůdkyně žen, Vlasta, nařídila useknout každému narozenému chlapci pravý palec, aby nemohl třítat meč, a vyloupnout mu pravé oko, aby nemohl vidět zpoza štítu. Až by tyto chlapci dospěli v muže, nehodili by se k boji. Podle kronikáře totéž nařízení vydali kdysi pohané pro Židy.

Kap. 14, v. 57–66

„Který se pacholík narodí,
ať se viec k boju nehodí,
pravý palec jemu urúbiti
a pravé oko vylúpiti,
aby meče nemohl držěti

a za ščítom nemohl viděti.“
Někdy témuž sú pohané ot židóv chtěli
a snad sú byly to dievky to uslyšely.
A byly-li sú to samy zamyslily,
znamenief jest, žeť sú múdré byly.

Kap. 14, v. 67–82

„Wer ein kindlin new geborn,
daz es czu des stritis czorn
furbas nicht mer tuge,
e es sich virmuege,
den rechtin daumen em absnedit
vnd des nicht virmidit.
Vnd daz recht ouge brecht im vs,
daz er daz sper vnde daz ros
nicht gehaltin muge
vnd hindir dem schilde nicht czu sehen tuge.“
Do mid woltin dy heidin
dy Iudin etteswenne leidin;
dy iungfrowin hettin ys vil licht virnomen.
Habin abir si selb erttachtauf irn vromen,
es ist ein zaichin der wisheit.

Orig.: *Kronika tak řečeného Dalimila*, kap. 14; DAÑHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988a, s. 62–77.

Edice: BROM ed. 2009, s. 163–165; KRČMOVÁ/VRBOVÁ/BLÁHOVÁ edd. 2005, s. 32; DAÑHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988a, s. 218–232, zvl. s. 219; HAVRÁNEK/DAÑHELKA/KRISTEN edd. 1958, s. 37–38; JIREČEK ed. 1882, s. 31–32.

Lit.: TŘEŠTÍK 2003, s. 11–12.

Pozn: Příběh o dívčí válce patří do české mytologie a zprávy o ní se objevují i v jiných kronikách (např. v Kosmově kronice – srov. BRETHOLZ ed. 1923, s. 64; LINKA ed. 2013, s. 74–75 etc.). Židé jsou v této souvislosti zmíněni pouze u Dalimila.

EDICE

Hmotné prameny

přelom 12. až 13. století nebo první polovina 13. století Praha 245

Zlatý prsten s vloženou antickou gemou a nápisem MŠH BR ŠLMH (Moše bar Šlomo) neboli „Mojžíš syn Šalamounův“

Orig.: Prsten dnes uložen v depozitáři Archaia Praha, o.p.s. (foto Jaromír Žegklitz 2004).

Lit.: ZAVŘEL/ŽEGKLITZ 2007, s. 7–10; ŽEGKLITZ 2007, s. 8; KAŠPAR/ŽEGKLITZ 2009, s. 52–53.

Pozn.: Nápis na prstenu byl psán zprava doleva, oproti hebrejským textům tedy opačně, a jeho písmena jsou horizontálně zrcadlově obrácena. Je nepochybné, že prsten tedy sloužil jako pečetní a jméno na něm vyryté s největší pravděpodobností patřilo jeho majiteli. Uprostřed masivního zlatého oválného lůžka prstenu je uložena antická gema oválného tvaru o rozměrech 12 x 16 mm. Na ní se nachází vyobrazení římské bohyně vítězství Victorie (řecky Niké). Vznik gemy lze datovat do rozmezí 3. až 6. století našeho letopočtu. Datace prstenu vychází z předmětů, které byly nalezeny ve stejné vrstvě. Druhotné použití antických gem ve středověkém šperku neobvyklé není, i když bylo vyhrazeno pouze nejzámožnějším vrstvám společnosti. Překvapivé je užití motivu postavy bohyně vítězství z perspektivy toho, komu prsten patřil. Zajímavý je v této souvislosti fakt, že praselem, materiál, z něhož je gema vyrobena, byl již v antickém Řecku považován za kámen přispívající jeho držiteli ke zlepšení finanční situace. Tomu, že se jedná o ztrátu, nasvědčuje skutečnost, že prsten ležel na volném prostranství v jen několik centimetrů silné vrstvě, která se ukládala postupně přirozeným způsobem. V případě jeho majitele – Mojžíše syna Šalamounova – se pravděpodobně jednalo o zámožného židovského kupce, který byl usazený v Praze, nebo se zde pouze zastavil v cestě za obchody. Připomeňme jen, že nejstarší židovské osídlení v Praze lze datovat již do sklonku 11. století (KAŠPAR/ŽEGKLITZ 2009, s. 52–53). Rozměry prstenu: velikost lůžka 23 x 20 mm; šířka obroučky 4,5 až 5,5 mm o vnějším průměru 25 mm; váha 9,44 gramů; obsah zlata 76 až 78 procent (ryzost zhruba 18–19 karátů).

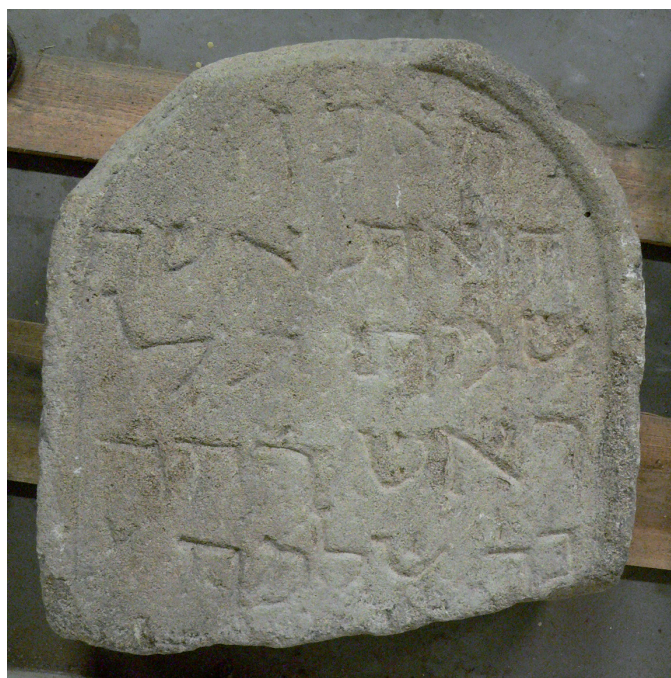
konec 13. století Brno (náhrobek)

246

Zlomek hebrejského náhrobku Davida, syna Šloma

האבן	1
הזאת אשר	
שמתי על	
ראש ר' דוד	
בן שלמה	5
....	

Kámen / tento, který / jsem položil k / hlavě rabi Davida, / syna rabi Šloma / [...]

Orig.: Muzeum města Brna, lapidárium, inv. č. 7275.

Ed.: LEVY 1929, s. 27 (foto, text, německý překlad); BRETHOLZ 1935, s. 37, pozn. 1, č. I (německý překlad).

Lit.: LEVY 1929, s. 23–29; BRETHOLZ 1935, s. 37, pozn. 1, č. I (německý překlad); DROBNÁ 1937, č. 29 (zmínka, 14. století); WODZIŃSKI 1999, č. 44, s. 17 (zmínka).

Pozn.: Zlomek náhrobku byl nalezen pravděpodobně ve dvacátých letech 20. století, do roku 1981 byl uložen na Špilberku v Haličském traktu. Rozměry náhrobku jsou 62 x 59,5 x 15,5 cm.

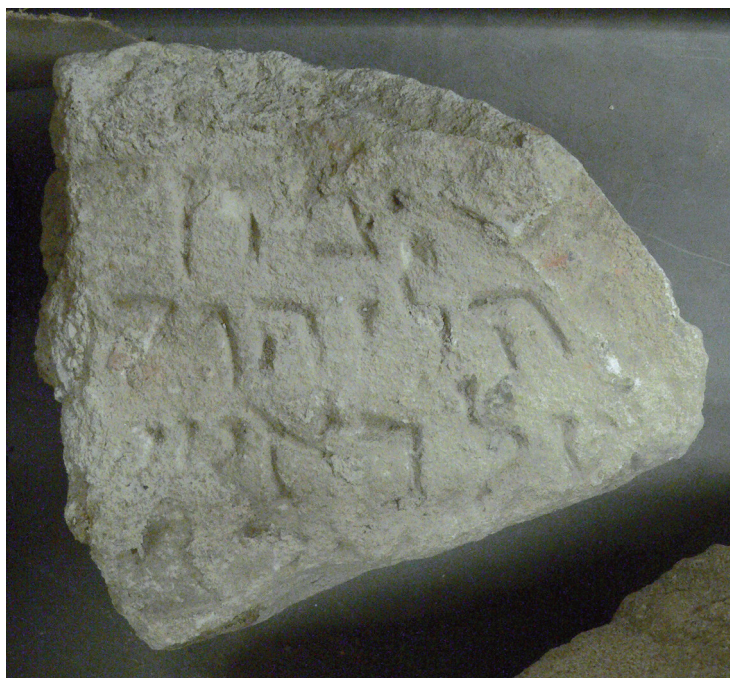
konec 13. století Brno (náhrobek)

247

Zlomek hebrejského náhrobku

ציון 1
הלז הוק[ם]
על ראש
... ..

Pomník / tento byl postaven / k hlavě / [...]

Orig.: Muzeum města Brna, bez inv. č.

Ed.: Text nebyl dosud publikován.

Pozn.: Nalezen společností Archaia, o.p.s. v roce 2000 při záchranném archeologickém průzkumu v Benešově ulici 10. Rozměry náhrobku nejsou k dispozici.

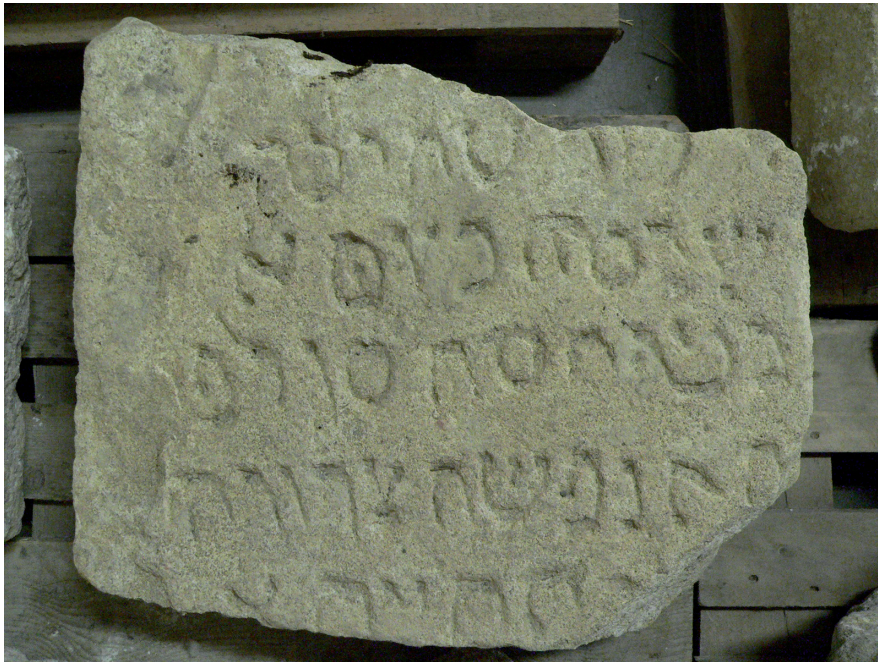
1306 duben Brno (náhrobek)

248

Zlomek hebrejského ženského náhrobku, žena zemřela na svátek Pesach 5066

... שהלכה [...]	1
ש[...] ^ה ביום א' ...	
[ש...] פסח סו לפ[רט]	
[ת]הא נפשה צרורה	
[בצרו]ר החיים א' [ס']	5

[...], která odešla [do svého světa] [...] / v den první [= neděle] [...] / [...] Pesach [50]66 podle počtu malého] / [A]ť je její duše svázána / [do svaz]ku živých. A[men, sela].

Orig.: Brno, Muzeum města Brna, lapidárium, inv. č. 7276.

Ed.: Text nebyl dosud publikován.

Lit.: WODZIŃSKI 1999, č. 30, s. 17 (zmínka; zasazuje do roku 5166/1405–06).

Pozn.: Zlomek náhrobku byl nalezen pravděpodobně v polovině 20. století, do roku 1981 byl uložen na Špilberku v Haličském traktu. Rozměry náhrobku jsou 59 x 49 x 17 cm.

1313 únor 10. Znojmo (náhrobek)

249

Hebrejský náhrobek paní Blumy, dcery Jicchaka, zemř. 13. adaru 5073 [=10. 2. 1313]

האבן הזאת הוקמת	1
לראש מרת בלומה	
בת ר' יצחק שהלכה	
לעולמה בשבת י"ג	
אדר שנת חמשת	5
אלפים ע"ג	
לבריאת עולם	

Tento kámen byl postaven / k hlavě paní Blumy, / dceři pana Jicchaka, která odešla / do svého světa na šabat 13. / adaru roku pátého / tisíciletí [50]73 / od stvoření světa.

Náhrobek ani jeho vyobrazení se nedochovaly.

Orig.: Neznámý.

Ed.: POLLAK 1863, s. 114 (text, emendace).

Lit.: POLLAK 1863, č. 28, s. 113–114.

Pozn.: Náhrobek byl nalezen začátkem šedesátých let 19. století při stavebních pracích ve Znojmě. Později byl pravděpodobně umístěn do spodní části obelisku na novém židovském hřbitově tamtéž. V současnosti je neznámý. Řádkování náhrobku je zde naznačeno pouze hypoteticky, protože jeho rozměry nejsou k dispozici.

1334 září 15.–16. Znojmo (náhrobek)

250

Zlomek hebrejského náhrobku NN, zemř. na svátek Sukot 5095 [=15./16. 9. 1334]

[בסכות בשנת צ"ה] 1
[לאלה הששי]
[תנצב"ה]

[...] / na Sukot v roce [50]95 / tisíciletí šestého / Ať [...] duše svázána / svazku živých

Náhrobek ani jeho vyobrazení se nedochovaly.

Orig.: Nezvěstný.

Ed.: X. X. 1825, č. 30, s. 117 (německý překlad); GOLLINGER 1829, č. 58, s. 453, č. I (německý překlad); CARMOLY 1859, č. I, s. 369 (německý překlad); WISNAR 1899, č. I, s. 75 (německý překlad); VRBKA 1927, č. I, s. 464 (německý překlad); BRETHOLZ 1935, č. 30, s. 14 (německý překlad).

Lit.: X. X. 1825, č. 30, s. 117; GOLLINGER 1829, č. 58, s. 453, č. I; CARMOLY 1859, č. I, s. 369; WISNAR 1899, č. I, s. 75; VRBKA 1927, č. I, s. 464; BRETHOLZ 1935, č. 30, s. 14; KOBER 1944, s. 172 (zmínka); WODZIŃSKI 1999, č. 3, s. 17 (zmínka; vročení 1333/34).

Pozn.: Náhrobek byl nalezen v roce 1804 na pozemku znojemského měšťana Františka Pokorného před Horní branou. Později byl v majetku rodiny Teltscher. V současnosti je neznámý. Znění hebrejského textu a rádkování náhrobku zde je pouze hypotetické. Technické rozměry nejsou k dispozici.

1342 duben 22. Cheb (náhrobek)

251

Hebrejský náhrobek paní Balšat, dcery Avrahama, zemř. 15. ijaru 5102 [=22. 4. 1342]

אבן פנה עדות	1
נאמנה כי פה	
טמונה נעימה	
והגונה מ' בלשת	
בת ר' אברהם	5
שנפטרת ביום	
ב טו ימים לחד'	
אייר שנת קב	
לאלף הששי	
תנצב"ה אא סלה	10

Kámen úhelný, svědectví / pravdivé, neboť zde / je uložena laskavá / a cnostná paní Balšat, / dcera rabi Avrahama, / která skonala dne / druhého [=pondělí] 15. dne mě[sice] / ijar roku [5]102 / tisíciletí šestého. / A[ť je] d[uše její] s[vázána] d[o svazku] ž[ivých], a[men], a[men], sela.

Fotografie náhrobku je umístěna na následující straně.

Orig.: Nezvěstný.

Ed.: GRUNWALD 1927, s. 418 (text); AVNERI 1965, č. 1, s. 8–9 (text); POLAKOVIČ 2005, č. 2, s. 19–20 (text, překlad, foto).

Lit.: GRUNWALD 1927, s. 418; LIEBEN 1928, s. 244 (zmínka, chybně uvádí dataci 1353); O ŽIDOVSKÝCH PAMÁTKÁCH, s. 24, obr. č. 3 (foto); AVNERI 1965, č. 1, s. 8–9; POLAKOVIČ 2005, č. 2, s. 19–21.

Pozn.: K nápisu: 1/ srov. Žalm 118,22; GRUNWALD 1927 uvádí tvar הנ״פ; a dále 2/ srov. Žalm 19,8. Náhrobek nalezen při výkopových pracích v Schmeykalově ulici (dnes Ulice 26. dubna) v Chebu počátkem léta 1906. Kolem roku 1924 už byl součástí sbírek předválečného Židovského muzea v Praze. Od roku 1943 je nezvěstný. Rozměry náhrobku nejsou známy.

1342 srpen 12. Cheb (náhrobek)

252

Hebrejský náhrobek paní Balšat, dcery Perece Jehudy, syna rabi Jomtova, syna rabi Eliji, zemř. 9. elulu 5102 [=12. 8. 1342]

המצבה הזאת הוקמה	1
לראש מרת בלשת	
בת החבר פ. ר. ג'.	
יהודה בן הרב ר' יום	
טוב בן רבינו אליהו	5
והנקברת פה ביום ג'	
יז ימים באלול שנת	
ק"ב ל' : תהא נפשה	
צרורה בצרור הח[יים]	

Tento kámen byl postaven / k hlavě paní Balšat, / dcery učeného Perece / Jehudy, syna rabína Jom / Tova, syna našeho rabína Eliji, / a byla pohřbena zde v den třetí [=úterý], / 17. dne v [měsíci] elul roku / [5]102 p[odle malého počtu]. Ať je duše její / svázána do svazku ži[vých].

Fotografie náhrobku je umístěna na následující straně.

Orig.: Muzeum Cheb, lapidárium, bez inv. č.

Ed.: GRUNWALD 1927, s. 418 (text); WILKOWITSCH 1934, s. 122 (foto); AVNERI 1965, č. 1, s. 8–9 (text); POLAKOVIČ 2005, č. 2, s. 22–23 (text, překlad, foto).

Lit.: GRUNWALD 1927, s. 418; LIEBEN 1928, s. 244 (zmínka, chybně uvádí dataci 1353);

O ŽIDOVSKÝCH PAMÁTKÁCH, s. 24, obr. č. 3 (foto); WILKOWITSCH 1934, s. 122 (foto);

KOBER 1944, s. 172 (zmínka); AVNERI 1965, č. 1, s. 8–9; WODZIŃSKI 1996, s. 129, 188 (zmínka); POLAKOVIČ 2005, č. 2, s. 22–24.

Pozn.:1/ srov. Gen 28,22; Avneri uvádí tvar הוקם, Wodziński naznačuje tvar הורמה.

2/ Grunwald uvádí chybně tvar בראש. Někteří badatelé si nebyli jisti zápisem jména zesnulé, Avneri navrhol neobvyklou formu Berta (ברטה), zatímco Otto Muneles ponechal otázku otevřenou jako Brtt(?).

3/ Avneri zde uvádí pouze první slovo.

6/ Grunwald uvádí chybně tvar הנקברת, Avneri zmiňuje pouze začátek řádku: [...].

7/ Někteří autoři si nebyli jisti datem smrti zesnulé. Grunwald uvádí 9. elul a rok zasazuje chybně do 5102/1242, zatímco Avneri navrhuje variantu: ביום באלול שנת.

8/ Avneri zmiňuje pouze začátek: [...] ס"ב (1302), což by se nevyklučovalo, neboť ten den také připadl na úterý.

9/ Srov. 1 Sam 25,29.

Okolnosti nálezu nejsou známy. Jedná se pravděpodobně o jeden z náhrobků, nalezených koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let 19. století. Před rokem 1940 byl umístěn ve zdi na nádvoří chebského muzea, v současnosti je zazděn v lapidáriu muzea. Jeho rozměry jsou 74 x 65 x ? cm.

první polovina 14. století, Brno (náhrobek)

253

Zlomek hebrejského mužského náhrobku (Ašer?)

...ה...	1
אשר ...	
[ש]הלך	
[לעולמו ביום] ב'	
ש... ..	5

Orig.: Muzeum města Brna, lapidárium, inv. č. 7264.

Ed.: LEVY 1929, s. 24 (foto).

Lit.: LEVY 1929, s. 23–29; WODZIŃSKI 1999, č. 60/61, s. 17 (zmínka).

Pozn.: Zlomek náhrobku byl nalezen pravděpodobně ve dvacátých letech 20. století, do roku 1981 byl uložen na Špilberku v Haličském traktu. Rozměry náhrobku jsou 54 x 25 x 15 cm.

první polovina 14. století Brno (náhrobek)

254

Zlomek hebrejského náhrobku paní Liry (?), dcery [...]

האבן	1
הזאת אשר	
שמתי מצבה	
לראש מרת	
[לי]רה בת ר'	5
[ש]הלכה	

Kámen / tento, který / jsem položil, náhrobek, / k hlavě paní / Liry (?), dcery rabi / [...],
[která od]ešla / [do svého světa] [...]

Orig.: Muzeum města Brna, lapidárium, inv. č. 7277.

Ed.: Text nebyl dosud publikován.

Lit.: WODZIŃSKI 1999, č. 49, s. 17 (zmínka).

Pozn.: Zlomek náhrobku byl nalezen pravděpodobně kolem poloviny 20. století, do roku 1981 byl uložen na Špilberku v Haličském traktu. Rozměry náhrobku jsou 46 x 42 x 15 cm.

EDIČNÍ POZÁMKA

EDIČNÍ POZNÁMKA

Edice obsahuje doklady z různých typů pramenů: základem jsou doklady z listin, ať už originálů nebo kopií, ale také z městských knih, právních pramenů a formulářových sbírek. Excerptovány byly také kroniky do poloviny 14. století, a vzhledem ke specifickému charakteru i Kronika česká Václava Hájka z Libočan (srov. k tomu v úvodu s. IX–X). Zvláštní oddíl tvoří prameny hmotné.

Všechny záznamy jsou řazeny v jedné chronologické řadě tak, že nejprve přicházejí ty, které mají úplnou dataci, následují takové, které uvádějí v dataci jen rok. U těch, které nelze datovat do určitého roku, ale jen do určitého rozmezí let, je určující počáteční rok tohoto rozmezí [např. 1336–1345 je uvedeno pod 1336]. Pokud je v narativních pramenech stejná událost s tímž datem zapsaná ve více kronikách, nebo pokud jsou z jednoho zápisu v městských knihách použity údaje pro více osob, pak jsou uvedeny jednotlivě všechny zápisy a na vzájemnou souvislost upozorňuje římská číslovka u příslušného data [1096 (I); 1096 (II)]. Nejisté datace jsou uvedeny v []. V případě, že postup bádání přinesl i stanovení nové datace listiny, je toto datum uvedeno v chronologické řadě, bez čísla a bez textu jen s odkazem na původní dataci, kterou má listina.

Každý záznam tedy obsahuje číslo a datum; pokud záznam pochází z městské knihy, formulářové sbírky nebo Hájkovy kroniky, je to za datem poznamenáno. U listinných dokladů následuje český regest, který shrnuje v hlavních rysech obsah listiny, ale soustřeďuje se přitom především na to, co se v listině týká Židů. Z regestové formy jsou vyňaty doklady z narativních a také právních pramenů (židovských privilegií, městských statut ap.), u nichž je regestování jen s těžší možností. Regesty jsou nahrazeny stručnou informací o prameni a parafrází citovaného místa, opět se zřetelem na to, v jaké souvislosti jsou tu zmiňováni Židé. Následuje citace relevantní části originálního textu (latinského, německého, českého). Z textu vypouštíme věty, které se nijak nevztahují k židovskému osídlení, a také ustálená spojení a obraty, vždy ovšem tak, aby nebyla narušena srozumitelnost textu a jeho vypovídací hodnota. Vynechaná místa jsou vždy vyznačena: [...]. Listinné doklady jsou podle možnosti uzavřeny datační formulí. Svědečné řady nebo rubní poznámky zaznamenáváme jen tehdy, pokud se v nich výslovně vyskytují Židé.

Základem zpracování je u diplomatických pramenů pokud možno originál, nebo alespoň nejstarší či nejlépe dochovaný text, u narativních pramenů pak nejnovější edice - jimi se také řídí ortografie výtahu z textu. To se týká především jmen, která jsou v regestu uvedena v moderní podobě, zatím co jejich originální formu zachycuje citovaný latinský, německý či český text. Jinak se sjednocuje ortografie jen v tom smyslu, že se rozlišuje ‚u‘ a ‚v‘ podle jejich hodnoty v textu a užívá se vždy podoby Iudeus, bez ohledu na úzus pou-

žité edice. Velkými písmeny se píše vlastní jména, vždy se pak píše Židé; adjektivum ‚židovský‘ píšeme s malým písmenem s výjimkou názvu některých pražských lokalit: Židovská zahrada; Židovské Město.

Tato textová část je doplněna aparátem, který zahrnuje všechny informace týkající se citovaného dokumentu:

1) dochování (**Originál, Kopie** atd.), uložení (místo, archiv, signatura či inventární číslo); počet pečeti s výčtem, komu náleží; u narativních pramenů se uvádí originální název a uložení rukopisu. Pokud je rukopisná tradice širší, pak záznam o uložení nahrazuje odkaz na přehled rukopisů v použité edici.

2) údaje o vydání (**Edice**): existuje-li více vydání, pak jsou uváděna od nejnovějšího k nejstaršímu, při čemž hranicí je zhruba polovina 19. století; starší edice uvádíme jen tehdy, není-li k dispozici žádná novější. Záznam obsahuje zkrácený název ediční řady, u samostatných edic jméno editora, číslo a stránku. Vedle textů vydaných in extenso jsou sem zařazeny i extrakty, texty vydané ve zkrácené verzi. Údaje o edicích, v nichž jsou texty vydané jen regestovou formou, jsou podle stejných zásad uvedeny na zvláštním řádku (**Regest**).

Všeobecně známé ediční řady jsou označeny zavedenou zkratkou, u samostatných edic bylo užito zkrácené citace, která vychází z příjmení editora a roku vydání. V případě Regest imperii byl nakonec zvolen dvojitý způsob citování. Původní vydání z 19. století, která nezahrnuje nové zpracování RI, jsou označena příjmením editora a rokem vydání. U těchto svazků byl použit i odkaz na stránkový rozsah příslušného oddílu, v němž se citované záznamy nacházejí. Nová řada (jak je obsažena i v on-line vydání Regest imperii), nese klasičtější zkratku RI s označením dílu (římskými číslicemi) a svazku (arabskými číslicemi za lomítkem).

3) V dalším oddíle (**Literatura**) je uváděna jen literatura bezprostředně se vztahující k danému záznamu, a to ve zkrácené podobě, podle stejných zásad, jako je tomu u samostatných edic. Do tohoto oddílu jsou zařazeny i publikace BONDY/DVORSKÝ 1906 a BRET-HOLZ 1935, protože se v jejich případě nejedná o edice, ale o soubory komentovaných záznamů.

Rozvedení zkratk a úplné údaje o edicích i citovaných publikacích lze nalézt v připojeném v Soupisu zkratk a v Seznamu pramenů a literatury.

4) Poslední oddíl (**Poznámka**) obsahuje různé komentáře a podrobnosti týkající se textu, identifikaci jmen a lokalit, historické souvislosti, případně podle potřeby a relevance další literaturu, osvětlující obecněji historický kontext. Pokud jsou tu citována místa z originálních pramenů, jsou psána kurzívou, český překlad je uveden v uvozovkách; podobně jsou česky i v originále uváděna geografická jména, která v poznámce zmiňujeme.

Záznamy v části věnované hmotným pramenům mají podobnou strukturu, navíc je přidáno vyobrazení (pokud je dochováno) a rozměry předmětu.

SOUPIS ZKRATEK

ZKRATKY ARCHIVŮ, ARCHIVNÍCH FONDŮ A INSTITUCÍ

AČK	Archiv české koruny
AM	Archiv města
AMP	Archiv města Prahy
ANM	Archiv Národního muzea
APH	Archiv Pražského hradu
AZK	Archivy zrušených klášterů
ČG	České gubernium
MCO	Metropolitní kapitula Olomouc
MZA	Moravský zemský archiv
NA	Národní archiv
NK	Národní knihovna
OCist	Ordo Cisterciensium
ŘKř	Řád křižovníků
ŘM	Maltézští rytíři – české velkopřevorství
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
StA	Staatsarchiv
Vs	Velkostatek
ZA	Zemský archiv

ZKRATKY EDIČNÍCH ŘAD A PERIODIK

ACRB	Archivum coronae regni Bohemiae
AČ	Archiv český
AČK	Archiv české koruny
AÖG	Archiv für österreichische Geschichte
AP	Archaeologica Pragensia
AZK	Archivy zrušených klášterů
BMD	Brno v minulosti a dnes
BUB	Urkundenbuch zur Geschichte Babenberger in Österreich
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
CDM	Codes diplomaticus et epistolaris Moraviae
CDS	Codes diplomaticus Silesiae
CIB	Codex iuris Bohemici
CIM	Codex iuris municipalis
ČMM	Časopis Matice moravské
ČsČH	Československý časopis historický
ČSPS	Časopis přátel starožitností
FHB	Folia historica Bohemiae
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
GJ	Germania Judaica
MGH Capit.	Monumenta Germaniae Historica, Leges – Capitularia regum Francorum
MGH SS	Monumenta Germaniae Historica, Scriptores – Scriptores (in folio)
MGH SS NS	Monumenta Germaniae Historica, Scriptores – Scriptores rerum Germanicarum, Nova series
MHB	Mediaevalia historica Bohemiae
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MMFH	Magnae Moraviae Fontes Historici
MVB	Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia
MVGDB	Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
RBS	Rerum boicarum scriptores
RI	Regesta Imperii
SAP	Sborník archivních prací
SH	Sborník historický
SP	Staletá Praha

SEZNAM UŽÍVANÝCH TEXTOVÝCH ZKRATEK

č.	číslo
ed.	edice, editor
edd.	editoři
extr.	extrakt
fasc.	fasciculus
fol.	folio
inv. č.	inventární číslo
kol.	kolektiv
lit.	literatura
mj.	mimo jiné
orig.	originál
pob.	pobočka
pozn.	poznámka
reg.	regist
rkp.	rukopis
s.	strana
sign.	signatura
srov.	srovnej
tj.	to jest
třč.	tak řečený
tzv.	tak zvaný
zvl.	zvláště

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Rukopisy a staré tisky

Amberg, Staatsarchiv
Kloster Waldsassen Urkunden č. 308

Bamberg, Staatsarchiv
Markgraftum Brandenburg-Bayreuth
U 220 (= KLS 896)
Geheimes Hausarchiv Plassenburg Nr. 1598

Brno, AM Brno
Sbírka listin, mandátů a listů
inv. č. 32
inv. č. 73
inv. č. 107

Sbírka rukopisů a úředních knih
rkp. 1
rkp. 2
rkp. 5
rkp. 14, *Berní kniha 1343–1360*
rkp 34
rkp 39, *Pamětní kniha města Brna 1343–1376/1379*
rkp 40
rkp. 2762

Brno, Moravský zemský archiv

A 1 – Stavovské listiny

inv. č. 13

E 6 – Benediktini Rajhrad

inv. č. 481

inv. č. 376

E 8 – Cisterciáci Žďár

1345 V 20

E 25 – Jesuité Brno

č. 52

E 43 – Klarisky ve Znojmě

č. 4

E 57 – Premonstráti Louka

1334 II 14

G 12 – Cerroniho sbírka

sign. II č. 91

sign. II, č. 253, inv. č. 377, *Matrica et documenta monasterii Lucensis prope Znoymam, de anno 1190 usque ad 1606*

České Budějovice, SOkA

AM České Budějovice

sign. I/7 inv. č. 7

sign. I/8 inv. č. 8

Graz, Universitätsbibliothek

sign. 975 (stará signatura 35/68), *Formulářová sbírka Jana IV. z Dražic*

Havlíčkův Brod, SOkA

AM Havlíčkův Brod

inv. č. 4 sign. L I/4

kniha č. 2, fol. 1r–51r

Hradec Králové, SOkA

AM Nový Bydžov

kniha č. 1, inv. č. 1078, *Kniha svědomí 1311–1470*

Cheb, SOkA

AM Cheb

fasc. 1, karton I, C 12/2, 2

kniha č. 977, *Kniha psanců 1310–1390 (Achtbuch des Egerer Schöffengerichtes)*

kniha č. 6786, Akten fasc. 1 b, *Rescriptenbuch Königs Wenzels*

Listiny, inv. č. 41

Listiny, inv. č. 26

Dominikáni Cheb

sign. L 8

Seznam pramenů a literatury

Innsbruck, Universitätsbibliothek

sign. 714, *Formulae litterarum e cancellaria Thobiae episcopi Pragensis emanatarum*

Jihlava, SOkA

AM Jihlava do r. 1848

kodex A

Listiny, inv. č. 1

Listiny, inv. č. 2

Listiny inv. č. 21

Königsberg, Staatsarchiv

Ms. 281^a dnes nezvěstný, *Summa Henrici Italici (de Isernia)*

Krems, Stadtarchiv

Liber memorabilium 1 (1735–1744)

Kutná Hora, SOkA

AM Kutná Hora

kniha 1, fol. 38r

Litoměřice, SOA

Cisterciáci Osek

sign. C XV.2, *Codex Damascus*

Kapitula Litoměřice

sign. R 2

Louny, SOkA

AM Louny

sign. I C 1, *Kniha soudní 1347–1362*

AM Žatec

sign. XVIIb 1, *Liber formarum Zacensis* (Žatecký formulář zvaný Staňkův)

München, Bayerisches Hauptstaatsarchiv

HL Passau 3 (stará sign. č. 203), *Codex Lonsdorfianus*

Staatsverwaltung 3520

München, Bayerische Staatsbibliothek

Cgm 561

Clm 180002

rkp. 2330

Opava, Zemský archiv

AM Olomouc, Listiny, inv. č. 3

MCO

sign. A I d 13, inv. č. 128

sign. CO 530

knih. 26, sign. E I 27, *Copiarium antiquissimorum diplomatum et privilegiorum*

knih. 29, sign. E I 20, *Privilegien von Kaisern und Königen 1144–1732*

Praha, AM Praha

Sbírka rukopisů

sign. 986, *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*

sign. 993, *Knih. pamětní 1366–1540 (–1611)*

sign. 1865, *Knih. instrukcí a rozličných pamětí*

sign. 1864, *Staré zemské, městské a jiné právo království českého*

Praha Archiv Pražského Hradu

Archiv metropolitní kapituly

č. 13 (stará sign. I 16 a I 17)

Knihovna metropolitní kapituly

H VI/3, Benessius de Weitmile, *Cronica ecclesiae Pragensis*

I XL/2, *Formularius Joannis Przimda*

K XXXIII, *Summa Henrici Italici (de Isernia)*

Praha, Archiv Národního muzea

Sbírka opisů

sign. ANM II 14, sub dato (18.–19. století)

Praha, Královská kanonie premonstrátů na Strahově

Strahovská knihovna

sign. DB V 58, *Privilegium Iglaviense; Ius regale montanorum*

sign. DE IV 24, *Privilegium Iglaviense; Ius regale montanorum*

sign. DD V 50, *Privilegium Iglaviense; Ius regale montanorum*

Seznam pramenů a literatury

Praha, Národní archiv

AČK

inv. č. 264

inv. č. 286

Benediktini – klášter Břevnov

inv. č. 68

Františkáni Praha

inv. č. 10

Křižovníci s červenou hvězdou

inv. č. 112

inv. č. 176

inv. č. 187

ŘM

inv. č. 969 a 970

Praha, Národní knihovna

I D. 10

I G 18, Latinsko-český formulář

XVII E 17

IV C 23, *Summa Gerhardi*

I E 48, *Summa Henrici Italici (de Isernia)*

Roudnice, Lobkovická knihovna

sign. VI F b 5

Roma

Archivio Segreto Vaticano

A. A. Arm. I–XVIII, n. 3104

Clementis VI A I/15 (70), č. 1223, fol. 250, *de praebendis vacaturis*, qu. 56
= V. 156, č. 1223

Clementis VI S V/2 (87)

Clementis VI S V/3 (12)

St. Paul im Lavanttal, Stiftsarchiv

rkp. XXXII c 261, *St. Pauler Formular*

Třeboň, SOA

Historica,

sign. 9a inv. č. 10

Vs Hluboká

sign I 1 A β, č. 10, inv. č. 1

Vs Sedlec u Kutné Hory

inv. č. 11

rkp. 56

Uherské Hradiště, SOkA

AM Uherské Hradiště I

inv. č. 12 (stará signatura č. 13)

inv. č. 145, *Liber negotiorum civitatis Hradisch*

Vyšší Brod, Archiv OCist

sign. 1278 iul. 13.

sign. 1340 V 07.

Wien, Institut für Österreichische Geschichtsforschung

Urkundensammlung Nr. 254

Wien, Österreichische Nationalbibliothek

14446

2988

Cod. 395, *Annales Gradicenses et Opatowicenses*

Cod. 7702

Series nova 2584

Wien, Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Urkundenabschriften

Böhmische Urkunden Kt. 76

Wiener Neustadt, Stadtarchiv

sign. A 1/1, *Liber privilegiorum Novae Civitatis*

rkp. 3

Seznam pramenů a literatury

Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek

Cod. Guelf. 603

Cod. Guelf. 1007 Helmst.

Cod. Guelf. 311 Helmst., *Modus iste est procedendi inquisitorum* (tzv. příručka českého inkvizitora)

Znojmo, SOkA

AM Znojmo

sign. II 96, *Knihy testamentů z let 1421–1529*

Annales Bohemiae 1196–1278, rukopisy viz FRB II, s. 282

Annales Zwetlenses; rukopisy viz MGH SS 9, s. 677

Cosmas, *Chronica Boemorum* II, III; rukopisy viz BRETHOLZ ed. 1923, s. XLV–XCIV

Cronica Przibiconis dicti Pulkava; rukopisy viz FRB V, s. XIII–XIX

Chronicon aulae regiae I, II, III; rukopisy viz FRB IV, s. XV–XVII

Chronicon Francisci Pragensis I, II, III; rukopisy viz ZACHOVÁ ed. 1997, s. IV–V

Inkviziční protokol, tzv. Brněnský zlomek; dnes nezvěstný

Johannes Canaparius, *Vita s. Adalberti Pragensis episcopi et martyris*; rukopisy viz FRB I, s. XIX–XXII

Johannes de Marignola, *Chronicon Bohemiae*, Národní knihovna Praha, sign. I D. 10 (fol. 1r–102v); rukopisy viz i FRB III, s. 490–491

Kronika tak řečeného Dalimila; rukopisy viz DAÑHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988a, s. 62–77

Matthaeus Parisiensis, *Cronica maiora ad a. 1241*; rukopisy viz MGH SS 28, s. 103–105

Monachi Sazaviensis continuatio Cosmae 1142; rukopisy viz FRB II, s. 238

Salomo bar Simson, *Kronika*; rukopisy viz HAVERKAMP 2005, s. XX

Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha: Jan Severin ml. a Ondřej Kubeš ze Žípů, 1541

Vydané prameny

- ACRB II: *Archivum Coronae Regni Bohemiae II*, (ed.) Václav HRUBÝ, Praha 1928
- AČ 26: *Archiv český 26, Zprávy o statcích venkovských z Archivu města Prahy 1330–1550 (A-K)*, (ed.) Josef TEIGE, Praha 1910
- AČ 28: *Archiv český 28, Zprávy o statcích venkovských z Archivu města Prahy 1330–1550 (L-Z)*, (ed.) Josef TEIGE, Praha 1912
- ARONIUS ed. 1902: *Regesten zur Geschichte der Juden im Fränkischen und Deutschen Reiche*, (ed.) Julius ARONIUS, Berlin 1902
- BEN YEHEIL ed. 1552: *She'elot u-teshuvot le-ha-rav Rabbenu Asher z"l*, (ed.) Asher BEN YEHEIL, Benátky 1552
- BÍLEK ed. 2002: *Ius Regale Montanorum aneb Právo královské horníkuov*, (ed.) Jaroslav BÍLEK, Kutná Hora 2002
- BÖHMER ed. 1839: *Regesta Imperii VII inde ab anno MCCCXIII usque an annum MCCCXLVII. Die Urkunden Kaiser Ludwigs des Bayern, König Friedrichs des Schönen und König Johannes von Böhmen*, (ed.) Johan Friedrich BÖHMER, Frankfurt am Main 1839, s. 180–214
- BÖHMER ed. 1841: *Additamentum primum ad Regesta Imperii inde ab anno MCCCXIII usque ad annum MCCCXLVII. Erstes Ergänzungsheft zu den Regesten des Kaiserreiches von 1246 bis 1313*, (ed.) Johann Friedrich BÖHMER, Frankfurt am Main 1841, s. 293–304
- BÖHMER ed. 1844: *Regesta Imperii inde ab anno MCCXLVI usque ad annum MCCCXIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Heinrich Raspe, Wilhelm, Richard, Rudolf, Adolf, Albrecht und Heinrich VII. (1246–1313)*, (ed.) Johann Friedrich BÖHMER, Stuttgart 1844
- BÖHMER ed. 1857: *Additamentum secundum ad Regesta Imperii inde ab anno MCCCXIII usque ad annum MCCCXLVII. Zweiter Ergänzungsheft zu den Regesten des Kaiserreiches von 1246 bis 1313. Mit Beigabe der Regesten Otakars Königs von Böhmen, sodann der Grafen von Habsburg und der habsburgischen Herzoge Österreichs bis ins vierzehnte Jahrhundert*, (ed.) Johann Friedrich BÖHMER, Stuttgart 1857, s. 425–457
- BÖHMER ed. 1865: *Additamentum tertium ad Regesta Imperii VII inde ab anno MCCCXIII usque an annum MCCCXL. Drittes Ergänzungsheft zu den Regesten Kaiser Ludwigs des Baiern und seiner Zeit 1314–1347*, (ed.) Johan Friedrich BÖHMER, Innsbruck 1865, s. 389–412
- BÖHMER ed. 1870: *Acta imperii selecta. Urkunden deutscher Könige und Kaiser 928–1398*, (ed.) Johann Friedrich BÖHMER, Innsbruck 1870

- BOSHOF ed. 1992: *Die Regesten der Bischöfe von Passau I (731–1206)*, (ed.) Egon BOSHOF, München 1992 (= Regesten zur bayerischen Geschichte 1)
- BRETHOLZ ed. 1995: *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*, in: Monumenta Germaniae historica, Scriptorum – Scriptorum rerum Germanicarum, Nova series 2, (ed.) Bertold BRETHOLZ, München 1995
- BROM ed. 2009: *Di tutsch kronik von Behem lant. Die gereimte deutsche Übersetzung der Altschechischen Dalimil-Chronik*, (ed.) Vlastimil BROM, Brno 2009
- BRUGGER/WIEDL edd. 2005: *Regesten zur Geschichte der Juden in Österreich im Mittelalter 1. Von den Anfängen bis 1338*, (edd.) Eveline BRUGGER – Birgit WIEDL, Innsbruck 2005
- BRUGGER/ WIEDL edd. 2010: *Regesten zur Geschichte der Juden in Österreich im Mittelalter 2 (1339–1365)*, (edd.) Eveline BRUGGER – Birgit WIEDL, Innsbruck 2010
- BUB II: *Urkundenbuch zur Geschichte der Babenberger in Österreich II*, (edd.) Oskar VON MITIS – Heinrich FICHTENAU – Erich ZÖLLNER, Wien 1955
- CDB IV/1: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1 (1241–1253)*, (edd.) Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ, Praha 1962
- CDB V/1: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1 (1253–1266)*, (edd.) Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ, Praha 1974
- CDM III: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae III (1241–1267)*, (ed.) Antonín BOČEK, Olomouc 1841
- CDM IV: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV (1268–1293)*, (ed.) Antonín BOČEK, Olomouc 1845
- CDM VII: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII (1334–1349)*, (edd.) Peter Ritter VON CHLUMECKY – Joseph CHYTL, Brno 1858
- CDM IX: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IX (1356–1366)*, (ed.) Vincent BRANDL, Brno 1875
- CDS XXX: *Codex diplomaticus Silesiae XXX. Regesten zur schlesischen Geschichte (1338–1342)*, (edd.) Konrad WUTKE – Erich RANDT, Vratislav 1930
- CIB I: *Codex iuris Bohemici I*, (ed.) Hermenegild JIREČEK, Praha 1867
- CIM I: *Codex iuris municipalis regni Bohemiae I. Privilegia měst pražských*, (ed.) Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1886
- CODEx JACOBI: *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, (ed.) Theodor JACOBI, Berlin 1841
- ČOUPKOVÁ ed. 2001: *Nejstarší uherskohradištská městská kniha (Liber negotiorum civitatis Hradisch)*, (ed.) Magdalena ČOUPKOVÁ, Uherské Hradiště 2001
- DAÑHELKA/HAVRÁNEK/KRISTEN edd. 1958: *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*, (edd.) Bohuslav HAVRÁNEK, Jiří DAÑHELKA, Zdeněk KRISTEN, Praha 1958

- DAŇHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988a: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 1*, (edd.) Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK – Naděžda KVÍTKOVÁ, Praha 1988
- DAŇHELKA/HÁDEK/HAVRÁNEK/KVÍTKOVÁ edd. 1988b: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 2*, (edd.) Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK a Naděžda KVÍTKOVÁ, Praha 1988
- DOBNER ed. 1764: *Monumenta historica Boemiae I*, (ed.) Gelasius DOBNER, Praha 1764
- DOBNER ed. 1779: *Monumenta historica Boemiae IV*, (ed.) Gelasius DOBNER, Praha 1779
- DOBNER ed. 1782: *Wenceslai Hagek a Liboczan Annales Bohemorum e bohemica editione latinae redditi et quibusdam notis illustrati a P. Victorino a S. Cruce e scholis Piiis nunc plurimis animadversionibus historico-chronologico-criticis, nec non diplomatibus, re genealogica, numaria, variique generis antiquis aeri incisus monumentis aucti, a P. Gelasio a s. Catharina ejusdem institutionis sacerdote VI*, (ed.) Gelasius DOBNER, 1782
- DOBNER ed. 1785: *Monumenta historica Boemiae VI*, (ed.) Gelasius DOBNER, Praha 1785
- FLODR ed. 1990: *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století I. Úvod a edice*, (ed.) Miroslav FLODR, Brno 1990
- FLODR ed. 1992: *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století II. Komentář*, (ed.) Miroslav FLODR, Brno 1992
- FLODR ed. 1993: *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století III. Rejstříky a přehledy*, (ed.) Miroslav FLODR, Brno 1993
- FLODR ed. 2005: *Pamětní kniha města Brna z let 1343–1376/1379*, (ed.) Miroslav FLODR, Brno 2005
- FRB I: *Fontes rerum bohemicarum I*, (ed.) Josef EMLER, Praha 1873
- FRB II: *Fontes rerum bohemicarum II*, (ed.) Josef EMLER, Praha 1874
- FRB III: *Fontes rerum bohemicarum III*, (ed.) Josef EMLER, Praha 1882
- FRB IV: *Fontes rerum bohemicarum IV*, (ed.) Josef EMLER, Praha 1884
- GERBERT ed. 1772: *Codex epistolaris Rudolphi I. Romanorum Regis locupletior ex Mss. Bibliothecae Caes. Vindobonensis editus ac Commentario illustratus. Praemittuntur Fasti Rudolphini, seu rerum gestarum gloria, ex ipsis cum Epistolis, tum aliis antiquis Monumentis et Scriptoribus*, (ed.) Martin GERBERT, San-Blasianis 1772
- GRADL ed. 1883: *Achtbücher des Egerer Schöffengerichts: Die Achtbücher des Egerer Schöffengerichts*, in: *Egerer Jahrbuch* 13, 1883, (ed.) Heinrich GRADL, s. 118–136
- GRADL ed. 1886: *Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quellen für dessen Geschichte I (805–1322)*, (ed.) Heinrich GRADL, Eger 1886
- HABRICH ed. 1781: *Jura primaeva Moraviae. Collegerunt ac notis illustrarunt benedictini Rayhradenses*, (ed.) Alexius HABRICH, Brno 1781

- HAYERKAMP ed. 2005: *Hebräische Berichte über die Judenverfolgungen während des Ersten Kreuzzugs*, (ed.) Eva HAYERKAMP, Hannover 2005 (= Monumenta Germaniae Historica. Hebräische Texte aus dem mittelalterlichen Deutschland 1)
- HORČIČKA ed. 1896: *Urkundenbuch der Stadt Aussig*, (ed.) Adalbert HORČIČKA, Prag 1896
- HOROWITZ ed. 1963: *Simcha ben Samuel of Vitry, Mahzor Vitry*, (ed.) Shimeon HOROWITZ, Jeruzalém 1963
- HUBER ed. 1877: *Regesta imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. (1346–1378) aus dem Nachlasse Johann Friedrich Böhmer*, (ed.) Alfons HUBER, Innsbruck 1877 a 1889
- CHARVÁT/PROSECKÝ edd. 1996: *Ibrahim ibn Ya‘qub at-Turtushi – Christianity, Islam and Judaism Meet in East-Central Europe (c. 800–1300 A.D.). Proceedings of the International Colloquy 25.–29. April 1994*, (edd.) Petr CHARVÁT – Jiří PROSECKÝ, Praha 1996
- CHLUMECKY ed. 1856: *Die Regesten der Archive im Markgrafthume Mähren I/1. Die Regesten oder die chronologische Verzeichnisse der Urkunden in den Archiven zu Iglau, Trebitsch, Triesch, Gross-Bitesch, Gross-Meseritsch und Pirnitz*, (ed.) Peter CHLUMECKY, Brno 1856
- CHYTL/DEMUT/WOLFSKRON edd. 1856: *Die Landtafel des Markgrafthums Mähren. Brünner Cuda, Olmützer Cuda*, (edd.) Josef CHYTL – Carl DEMUT – Adolf R. WOLFSKRON, Brno 1856
- IBN ADRET ed. 2005: *ShU“T ha-Rashba – Tehuvot hadashot mi-kitvei yadayim*, (ed.) Shlomo IBN ADRET, Jeruzalém 2005
- JIREČEK ed. 1870: *Formae querelarum*, (ed.) Hermenegild JIREČEK, in: Codex iuris Bohemici II/2, Praha 1870
- JIREČEK ed. 1882: *Rýmovaná Kronika česká – Di tutsch Kronik vom Behemlant*, in: FRB III, (ed.) Josef JIREČEK, Praha 1882
- KAISER ed. 1900: *Perpetuarum formarum Johannis de Geylnhusen*, (ed.) Hans KAISER, Innsbruck 1900
- KALOUSEK ed. 1889: *Listiny a zápisy Bělské o věcech městských i sedlských z let 1345–1708*, (ed.) Josef KALOUSEK, Praha 1889
- KAMPER ed. 1935: *Kronika Mladoboleslavská od mistra Jiřího Bydžovského*, (ed.) Zdeněk KAMPER, Mladá Boleslav 1935
- KAPRAS ed. 1907: *Kniha svědomí města Nového Bydžova z let 1311–1470 s výsadami a akty o výkupu svobody*, (ed.) Jan KAPRAS, Nový Bydžov 1907
- KAPUSTKA/KLÍPA/KOZIEL/OSZCZANOWSKI/VĽNAS edd. 2007: *Slezsko. Perla v české koruně*, (edd.) Mateusz KAPUSTKA, Jan KLÍPA, Andrzej KOZIEL, Piotr OSZCZANOWSKI, Vít VĽNAS, Praha 2007

- KÖPL ed. 1901: *Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen I*, (ed.) Karl KÖPL, Praha 1901
- KORKISCH ed. 1939: *Das älteste Stadtbuch von Mährisch Trübau 1373–1554*, (ed.) Hans KORKISCH, Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mähren und Schlesien 41, 1939, s. 19–121
- KORN ed. 1870: *Breslauer Urkundenbuch*, (ed.) Georg Anton Werner KORN, Breslau 1870
- KOWALSKI/KOSTRZEWSKI edd. 1946: *Relacja Ibrähima ibn Ja`kuba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bekriego. Relacja Ibrahima Ibn Jakuba*, (edd.) Tadeusz KOWALSKI – Józef KOSTRZEWSKI, Krakov 1946 (= Monumenta Poloniae Historica II/1)
- KRČMOVÁ/VRBOVÁ/BLÁHOVÁ edd. 2005: *Kronika tak řečeného Dalimila*, (edd.) Marie KRČMOVÁ – Hana VRBOVÁ – Marie BLÁHOVÁ, Praha – Litomyšl 2005
- KUNIK/ROZEN edd. 1878: *Izvěstija al-Bekri i drugich avtorov o Rusi i Slavjanach*, (edd.) Arist Aristovič KUNIK – Baron Viktor Romanovič ROZEN, Sankt Petersburg 1878 (= Zapiski Imperatorskoj Akademii Nauk 32/2)
- KUX ed. 1905: *Das Olmützer Judenregister vom Jahre 1413–1420*, (ed.) Hans KUX, Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mähren und Schlesien 9, 1905, s. 385–423
- LINKA ed. 2013: *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*, (ed.) Jan LINKA, Praha 2013
- LOSERTH ed. 1875: *Die Königsaalger Geschichtsquellen*, (ed.) Johann LOSERTH, Wien 1875 (= Fontes rerum Austriacarum 8)
- LOSERTH ed. 1896: *St. Pauler Formular. Briefe und Formular aus der Zeit König Wenzels II.*, (ed.) Johann LOSERTH, Prag 1896.
- MÄRCKER/STILLFRIED edd. 1857: *Monumenta Zollerana – Urkundenbuch zur Geschichte des Hauses Hohenzollern III (1332–1363). Urkunden der fränkischen Linie*, (edd.) Traugott MÄRCKER – Heinrich Georg STILLFRIED, Berlin 1857
- MANSI ed. 1778: *Sacrorum Conciliorum Nova Amplissima Collectio 22*, (ed.) Giovanni Domenico MANSI, Venetia 1778
- MEILLER ed. 1853: *Österreichische Stadtrechte und Satzungen aus der Zeit der Babenberger*, (ed.) Andrea MEILLER, in: Archiv für österreichische Geschichtsforschung 10, 1853, s. 87–173
- MENDL ed. 1936: *Knihy počtů města Brna z let 1343–1365*, (ed.) Bedřich MENDEL, Brno 1935
- MGH Capit. II: *Monumenta Germaniae Historica, Leges – Capitularia regum Francorum II*, (edd.) Alfred BORETIUS – Victor Krause, Hannover 1897
- MGH Const. 3: *Monumenta Germaniae Historica, Leges – Constitutiones et acta publica imperatorum et regum 3*, (edd.) Iacobus SCHWALM, Hannover 1904–1906

Seznam pramenů a literatury

- MGH SS 4: *Annales, chronica et historiae aevi Carolini et Saxonici*, in: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores – Scriptores (in folio) 4, (ed.) Georg Heinrich PERTZ, Hannover 1841
- MGH SS 6: *Annales regni Francorum inde ab A. 741 usque ad A. 829; qui dicuntur Annales Laurissenses Maiores et Einhardi*, in: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores – Scriptores (in folio) 6, (ed.) Georg Heinrich PERTZ, Hannover 1844
- MGH SS 9: *Annales Zwetlenses*, (ed.) Wilhelm WATTENBACH, in: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores – Scriptores (in folio) 9, (ed.) Georg Heinrich PERTZ, Hannover 1851, s. 677–684
- MGH SS 17: *Annales Gradicenes et Opatowicenses*, (ed.) Wilhelm WATTENBACH, in: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores – Scriptores (in folio) 17, (ed.) Georg Heinrich PERTZ, Hannover 1861, s. 644–652
- MGH SS 28: MATTHAEUS PARISIENSIS, *Ex cronicis maioribus*, in: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores – Scriptores (in folio) 28, (ed.) Wilhelm WATTENBACH, Hannover 1888, s. 107–389
- MGH SS 37: *Annalista Saxo*, in: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores – Scriptores (in folio) 37, (ed.) Klaus NASS, Hannover 2006
- MMFH III: *Magnae Moraviae Fontes Historici III. Diplomata – epistolae – textus historici varii*, (edd.) Dagmar BARTOŇKOVÁ – Lubomír HAVLÍK – Ivan HRBEK – Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ – Radoslav VEČERKA, Brno 1969
- MONUMENTA BOICA XXVIII/2: *Monumenta Boica – Collectio nova XXVIII/2*, München 1829, s. 1–545 (= Hrsg. von der Kommission für bayerische Landesgeschichte bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften)
- NOVÁK ed. 1903: *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279–1296)*, (ed.) Jan Bedřich NOVÁK, Praha 1903 (= Historický archiv 22)
- PALACKÝ ed. 1842: *Über Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte: nebst Beilagen. Ein Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIII., XIV. und XV. Jahrhundert*, (ed.) František PALACKÝ, Prag 1842
- PANGERL ed. 1865: *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen*, in: Fontes rerum Austriacarum 2. Diplomataria et acta 23, (ed.) Matthias PANGERL, Wien 1865
- PANGERL ed. 1872: *Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Goldenkron*, in: Fontes rerum Austriacarum XXXVII, (ed.) Matthias PANGERL, Wien 1872
- PATSCHOVSKY ed. 1979: *Quellen zur böhmischen Inquisition im 14. Jahrhundert*, (ed.) Alexander PATSCHOVSKY, Weimar 1979 (= Monumenta Germaniae Historica – Quellen zur Geistesgeschichte des Mittelalters 11)

- PÁTKOVÁ/POŘÍZKA/SMOLOVÁ edd. 2011: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, (edd.) Hana PÁTKOVÁ – Aleš POŘÍZKA – Věra SMOLOVÁ, Praha 2011
(= Documenta Pragensia Monographia 25)
- PATZE ed. 1955: *Altenburger Urkundenbuch (976–1350)*, (ed.) Hans PATZE, Jena 1955
(= Veröffentlichungen der Thüringischen Historischen Kommission 5)
- PEITHNER ed. 1780: *Versuch über die natürliche und politische Geschichte der böhmischen und mährischen Bergwerke*, (ed.) Johann Thaddäus Anton PEITHNER, Wien 1780.
- PELCL ed. 1817: *Geschichte der Böhmen von den ältesten bis auf die neuesten Zeiten 1–2*, (ed.) František Martin PELCL, Prag 1817
- PETROV ed. 1906: *Henrici Italici Libri formarum e tabulario Otacari II. Bohemorum regis 1*, (ed.) Alexej Leonidovič PETROV, St. Peterburg 1906
- PETROV ed. 1907: *Henrici Italici Libri formarum e tabulario Otacari II. Bohemorum regis 2*, (ed.) Alexej Leonidovič PETROV, St. Peterburg 1907
- PODLAHA ed. 1910: *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly I. (A-E)*, (ed.) Antonín PODLAHA, Praha 1910
- PODLAHA ed. 1922: *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly II. (F-P)*, (ed.) Antonín PODLAHA, Praha 1922
- POLC/HLEDÍKOVÁ edd. 2002: *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, (edd.) Jaroslav V. POLC – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Praha 2002
- RBM I: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I (600–1253)*, (ed.) Josef EMLER, Praha 1855
- RBM II: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II (1253–1310)*, (ed.) Josef EMLER, Praha 1882
- RBM III: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III (1311–1333)*, (ed.) Josef EMLER, Praha 1890
- RBM IV: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV (1333–1346)*, (ed.) Josef EMLER, Praha 1892
- RBM VI: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VI (1355–1363)*, (edd.) Bedřich MENDL – Milena LINHARTOVÁ, Praha 1928–1954
- RBS I: *Rerum boicarum scriptores I*, (edd.) Georg Sigmund RESCH, Johann Rudolph STÖRCHLIN, Franz Karl von RAUFFER, Andreas Felix VON OEFELE, Philippe-Henri de GRIMOARD, Pierre PETIT, Augspurg 1763
- RI V/3: *Regesta imperii V/3. Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV., Friedrich II., Heinrich (VII.), Conrad IV., Heinrich Raspe, William und Richard (1198–1272)*, (edd.) Johann Friedrich BÖHMER, Julius FICKER, Eduard WINKELMANN, Innsbruck 1892

- RI VI/1: *Regesta Imperii VI/1. Die Regesten des Kaiserreichs unter Rudolf, Adolf, Albrecht, Heinrich VII. (1272–1313)*, (ed.) Oswald REDLICH, Innsbruck 1898 (reprint Hindelsheim 1969)
- RI VII/9: *Die Regesten Kaiser Ludwigs des Bayern (1314–1347). Die Urkunden aus den Archiven und Bibliotheken der Oberpfalz und Tschechiens*, (ed.) Doris BULACH, Köln – Weimar – Wien 2012
- RÖSSLER ed. 1845: *Das altprager Stadtrecht aus dem 14. Jahrhunderte*, (ed.) Emil Franz RÖSSLER, Praha 1845
- RÖSSLER ed. 1847: *Über die Bedeutung und Behandlung der Geschichte des Rechts in Österreich*, (ed.) Emil Franz RÖSSLER, Prag 1847
- RÖSSLER ed. 1852: *Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. und XIV. Jahrhunderte*, (ed.) Emil Franz RÖSSLER, Prag 1852 (= Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren II)
- RŮŽEK ed. 2001b: August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké slechty 2*, (ed.) Vladimír RŮŽEK, Praha 2001
- SALFELD ed. 2008: *Das Martyrologium des Nürnberger Memorbuches*, (ed.) Siegmund SALFELD, Berlin 1898
- SANDEL ed. 1596: *Václav Hájek z Libočan, Böhmische Chronica Wenceslai Hagecii: Von Vrsprung der Böhmen von irer Hertzogen vnd Könige Graffen Adels vnd Geschlechter Ankunfft [...]*, (ed.) Johann SANDEL, Brüx 1596
- SCHMIDT ed. 1832: *Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der österreichischen Monarchie I*, (ed.) Franz Anton SCHMIDT, Wien 1832
- SCHMIDT/PICHA edd. 1908–1910: *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen 1–2*, (edd.) Valentin SCHMIDT – Alois PICHA, Prag 1908–1910
- SCHWALM ed. 1927: *Legum sectio IV. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum, ab a. MCCCXIII usque ad a. MCCCXXIV*, (ed.) Jakob SCHWALM, Hannover – Leipzig 1909–1927
- SIEGL ed. 1901: *Das Egerer Achtbuch 1310–1390*, (ed.) Karl SIEGL, MVGD 39, 1901, s. 227–271, 375–427
- SIMONSOHN ed. 1988: *The apostolic See and the Jews*, (ed.) Shlomo SIMONSOHN, Toronto 1988
- SPÁČIL ed. 1982: *Nejstarší městská kniha olomoucká (Liber actum notabilium) z let 1343–1420*, (ed.) Vladimír SPÁČIL, Olomouc 1982
- STRNAD ed. 1891: *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad I (1300–1450)*, (ed.) Josef STRNAD, Plzeň 1891
- ŠAŠINA ed. 1946: *Liber conscientiae Neobydzowiensis*, (ed.) Antonín ŠAŠINA, Nový Bydžov 1946

- TADRA ed. 1880: *Cancellaria Arnesti. Formelbuch des ersten Prager Erzbischofs Arnest von Pardubic. Nach einer Handschrift der K. K. Universitäts-Bibliothek zu Prag*, (ed.) Ferdinand TADRA, Wien 1880
- TADRA ed. 1882: *Summa Gerhardi. Ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen (1336–1345)*, (ed.) Ferdinand TADRA, Wien 1882
- TADRA ed. 1903: *Listy kláštera Zbraslavského*, (ed.) Ferdinand TADRA, Praha 1903
- TEIGE ed. 1910: *Základy starého místopisu Pražského I/1 (1437–1620)*, (ed.) Josef TEIGE, Praha 1910
- TEIGE ed. 1915: *Základy starého místopisu Pražského I/2 (1437–1620)*, (ed.) Josef TEIGE, Praha 1915
- TOMASCHEK ed. 1897: *Das alte Bergrecht von Iglau und seine bergrechtlichen Schöffensprüche*, (ed.) Johann Adolph TOMASCHEK, Innsbruck 1897
- TOMEK ed. 1866: *Základy starého místopisu Pražského I*, (ed.) Václav Vladivoj TOMEK, Praha 1866
- TOMEK ed. 1870: *Základy starého místopisu Pražského 2*, (ed.) Václav Vladivoj TOMEK, Praha 1870
- TRUHLÁŘ ed. 1886: *Zlomky účetních knih 14. století*, (ed.) Jan TRUHLÁŘ, Památky archeologické 13/2-3, 1886, s. 107–112
- VISI/KRAPPMANN/DREXLEROVÁ edd. 2013: *Vybrané hebrejské a jidiš prameny k dějinám Židů na Moravě: středověk a raný novověk*, (edd.) Tamás VISI, Marie KRAPPMANN, Alžběta DREXLEROVÁ, *Judaica Olomucensia* 5, Olomouc 2013 (= *Judaica Olomucensia* 5)
- VOIGT ed. 1863: *Das urkundliche Formelbuch des königl. Notars Henricus Italicus aus der Zeit der Könige Ottokar I. und Wenzel II. von Böhmen*, (ed.) Johannes VOIGT, AÖG 29, Wien 1863, s. 1–177
- WINKELMANN ed. 1885: *Acta imperii inedita saeculi XIII et XIV. Urkunden und Briefe zur Geschichte des Kaiserreichs und des Königreichs Sizilien 2 (in den Jahren 1200 bis 1400)*, (ed.) Eduard WINKELMANN, Innsbruck 1885
- ZACHOVÁ ed. 1997: *Kronika Františka Pražského – Chronicon Francisci Pragensis*, in: FRB Nova series 1 (ed.) Jana ZACHOVÁ, Praha 1997

Literatura

- ADAM 1996: Hildegard ADAM, *Das Zollwesen im fränkischen Reich und das spätkarolingische Wirtschaftsleben*, Stuttgart 1996 (= *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, Beihefte 126)

- ALICKE 2008: Klaus-Dietr ALICKE, *Lexikon der jüdischen Gemeinden im deutschen Sprachraum*, München 2008
- ANDICS 1988: Hellmut ANDICS, *Die Juden in Wien*, Wien 1988
- ANSELGRUBER/PUSCHNIK 1992: Manfred ANSELGRUBER – Herbert PUSCHNIK, *Dies trug sich zu anno 1338. Pulkau zur Zeit der Glaubenswirren*, Pulkau 1992
- ANTONÍN 2012: Robert ANTONÍN, *Jan Jindřich*, in: Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy, (edd.) Lenka BOBKOVÁ – František ŠMAHEL ve spolupráci s Pavlínou MAŠKOVOU a Robertem NOVOTNÝM, Praha 2012, s. 152–158
- ANTONÍN/BOROVSKÝ 2009: Robert ANTONÍN – Tomáš BOROVSKÝ, *Panovnické vjezdy na středověké Moravě*, Brno 2009
- AVNERI 1965: Zvi AVNERI, *Ketovot ivrijot mi-jmej ha-bejnajim*, in: Proceedings of the American Academy for Jewish Research 33, 1965, s. 8–9
- BALABAN 1931: Marek BALABAN, *Historja żydów w Krakowie i na Kazimierzu I. (1304–1868)*, Kraków 1931
- BAUER 1939: Otakar BAUER, [zpráva] *Codex epistolaris Johannis, regis Bohemiae*, Český časopis historický 45, 1939, s. 387
- BEIDER 1994: Alexander BEIDER, *Jewish Surnames in Prague (15th–18th Centuries)*, Bergenfield 1994
- BEIDER 2009: Alexander BEIDER, *Handbook of Ashkenazic Given Names and Their Variants*, Bergenfield 2009
- BERAN 2010: Zdeněk BERAN, *Poslední páni z Michalovic: Jan IV. (?1435/1436) a Jindřich II. (?1468)*, České Budějovice 2010
- BISTRICKÝ A KOL. 1991: Jan BISTRICKÝ a kol., *Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu I. (1173–1380)*, Mikulov 1991
- BLÁHA/DITTMANN/ULIČNÁ 2013: *Knaanic Language: Structure and Historical Background. Proceedings of a Conference Held in Prague on October 25–26, 2012*, (edd.) Ondřej BLÁHA – Robert DITTMANN – Lenka ULIČNÁ, Prague 2013
- BLÁHOVÁ 2001: Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001
- BLÁHOVÁ 2006: Marie BLÁHOVÁ, *Dílna středověkého historika. Způsob práce Petra Žitavského*, in: Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej, (edd.) Antoni BARCIAK – Wojciech IWAŃCZAK, Katowice 2006, s. 11–33
- BLECHOVÁ 2009: Lenka BLECHOVÁ, *První doklady židovského osídlení v benátském Kotoru (15. a 16. století). Výsledky archivního průzkumu Historického a Biskupského archivu města Kotoru*, MHB 12/2, 2009, s. 133–143
- BLECHOVÁ 2015a: Lenka BLECHOVÁ, *The Jewish Credit Trade in the Late Middle Ages: Kroměříž and Olomouc (1353–1417)*, in: Juden in der mittelalterlichen Stadt.

Der städtische Raum im Mittelalter – Ort des Zusammenlebens oder des Konflikts?, (edd.) Eva DOLEŽALOVÁ – Martin MUSÍLEK, Praha 2015, v tisku
(= Colloquia mediaevalia Pragensia 7)

- BLECHOVÁ 2015b: Lenka BLECHOVÁ, *Die Institution des Judenrichters in mittelalterlichen Quellen böhmisch-mährischer Provenienz*, in: „Avigdor, Beneš, Gitl“: Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien im Mittelalter. Samuel Steinherz (1857 Güssing – 1942 Theresienstadt) zum Gedenken, (edd.) Pavel KOČMAN – Milan ŘEPA – Helmut TEUFEL, Brno 2015 (v tisku)
- BOBKOVÁ 2003: Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české IVb (1310–1402)*, Litomyšl – Praha 2003
- BOCZEK 1835: Anton BOCZEK, *Mähren unter König Rudolph dem Ersten. Ein Beitrag zur Geschichte des fünfjährigen Zwischenreiches in dem böhmischen Kronländern nach Otakars Tode 1278–1283, aus bisher unbenützten Quellen*, Prag 1835
- BONDY/DVORSKÝ 1906: Bohumil BONDY – František DVORSKÝ, *K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku I (906–1576)*, Praha 1906
- BOROVSKÝ 2004: Tomáš BOROVSKÝ, *Majetkový vývoj kláštera v Louce do konce 15. století*, in: Jižní Morava. Vlastivědný sborník 40/43, 2004, s. 21–36
- BRAVERMANOVÁ/CHARVÁT/NOVÁK/TOMKOVÁ 2000: Milena BRAVERMANOVÁ – Petr CHARVÁT – Vlastimil NOVÁK – Kateřina TOMKOVÁ, *Der Handel zwischen West und Ost*, in: Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie 1. Handbuch zur Ausstellung, (ed.) Alfried WIECZOREK, Stuttgart 2000, s. 136–138
- BRETHOLZ 1911: Bertold BRETHOLZ, *Geschichte der Stadt Brünn I*, Brünn 1911
- BRETHOLZ 1935: Bertold BRETHOLZ, *Quellen zur Geschichte der Juden in Mähren vom 11. bis zu 15. Jahrhundert I (1067–1411)*, Prag 1935
- BRETHOLZ/GLASER 1932: Bertold BRETHOLZ – Moses GLASER, *Ein auf Mähren bezüglicher rabbinisches Gutachten aus dem 13. Jahrhundert*, Zeitschrift für die Geschichte der Juden in der Tschechoslowakei 3/1, 1932, s. 25–35
- BROD 1970: Lev BROD, *První český kronikář Kosmas o židech*, Židovská ročenka na rok 5730 (1969–1970), s. 81–85
- BROSCHÉ 1983: Wilfried BROSCHÉ, *Das Ghetto von Prag*, in: Die Juden in den böhmischen Ländern, (ed.) Ferdinand SEIBT, Wien 1983, s. 87–122
- BROWE 1938: Peter BROWE, *Die eucharistischen Wunder des Mittelalters*, Breslau 1938
(= Breslauer Studien zur historischen Theologie, Neue Folge 4)
- BROWE 1973: Peter BROWE, *Die Judenmission im Mittelalter und die Päpste*, in: Pontificia universitas Gregoriana, Miscellanea Historiae Pontificiae 6, Řím 1973
- BRUGGER 2004: Eveline BRUGGER, *Adel und Juden im mittelalterlichen Niederösterreich. Die Beziehungen niederösterreichischer Adelsfamilien zur jüdischen Führungsschicht von den Anfängen bis zur Pulkauer Verfolgung 1338*, St. Pölten

- 2004 (= Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde 38)
- BRUGGER/KEIL/LICHTBLAU/LIND/STAUDINGER 2006: Eveline BRUGGER – Martha KEIL – Albert LICHTBLAU – Christoph LIND – Barbara STAUDINGER, *Österreichische Geschichte. Geschichte der Juden in Österreich*, Wien 2006
- BÜCHER 1886: Karl BÜCHER, *Die Bevölkerung von Frankfurt am Main im 14. und 15. Jahrhundert*, Tübingen 1886
- CARLEBACH 2001: Elisheva CARLEBACH, *Divided Souls: Converts from Judaism in Germany 1500–1750*, New Haven 2001
- CARMOLY 1859: Eliakim CARMOLY, *Der alte Friedhof der Israeliten in Znaim*, in: Ben Chananja 2, 1859, s. 369–370
- CASTELIN 1953: Karel CASTELIN, *Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471)*, Praha 1953
- CYMBALAK/RYKL/SEMERÁD 2011: Tomasz CYMBALAK – Michael RYKL – Matouš SEMERÁD, *Nejstarší pozůstatky měšťanské gotické zástavby na Novém Městě v Praze. Aktuální pohled na základě výsledků posledních archeologických výzkumů*, SP 27/2, 2011, s. 14–42
- ČECHURA 1999: Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1310–1378. Lucemburkové na českém trůně I*, Praha 1999
- ČELAKOVSKÝ/VOJTÍŠEK 1916: Jaromír ČELAKOVSKÝ – Václav VOJTÍŠEK, *Kláster sedlecký. Jeho statky a práva v době před válkami husitskými*, Praha 1906
- DAVID 1993: Zdeněk V. DAVID, *Židé v Kronice české Václava Hájka z Libočan*, FHB 16, 1993, s. 53–69
- DAVID 1996: Zdeněk V. DAVID, *Hájek, Dubravius, and the Jews: A Contrast in Sixteenth-Century Czech Historiography*, Sixteenth Century Journal 27/4, 1996, s. 997–1013
- DOLEŽALOVÁ 2012: Eva DOLEŽALOVÁ, *Židé v českých zemích za panování Lucemburků*, in: Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy, (edd.) Lenka BOBKOVÁ – František ŠMAHEL, ve spolupráci s Pavlínou MAŠKOVOU a Robertem NOVOTNÝM, Praha 2012, s. 679–687
- DOLEŽALOVÁ 2015a: Eva DOLEŽALOVÁ, *Die böhmischen Könige und die erneute Ansiedlung der Juden in den böhmischen Ländern nach den Pogromen des 14. Jahrhunderts*, in: *Juden in der mittelalterlichen Stadt. Der städtische Raum im Mittelalter – Ort des Zusammenlebens oder des Konflikts?*, (ed.) Eva DOLEŽALOVÁ – Praha 2015, v tisku (= Colloquia mediaevalia Pragensia 7)
- DOLEŽALOVÁ 2015b: Eva DOLEŽALOVÁ, *Über mögliche Zusammenhänge zwischen den Pogromen in Prag und in Görlitz im Jahr 1389*, in: „Avigdor, Beneš, Gitl“: *Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien im Mittelalter*. Samuel Steinherz (1857

- Güssing – 1942 Theresienstadt) zum Gedenken, (edd.) Pavel KOČMAN – Milan ŘEPA – Helmut TEUFEL, Brno 2015 (v tisku)
- DRIVOK 1875: Paul DRIVOK, *Älteste Geschichte der deutschen Reichsstadt Eger und des Reichsgebietes Egerland in ihren Wechselbeziehungen zu den benachbarten deutschen Landen und Böhmen unter Mitbenutzung urkundlichen Materials*, Leipzig 1875
- DROBNÁ 1937: Zorošlava DROBNÁ, *Brno – Nová radnice – Městské lapidarium*, Brno 1937
- DŘÍMAL 1958: Jaroslav DŘÍMAL, *Brněnské městské knihy, právo a listiny za písaře Jana z Gelnhausen*, SAP 8, 1958, s. 109–129
- DUDÍK 1865: Beda DUDÍK, *Ueber zwei Handschriften der k. k. Universitäts-Bibliothek in Graz*, in: *Schriften der historisch-statistischen Sektion der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde* Brünn 14, Brünn 1865, s. 382–388
- DUDÍK 1878: Beda DUDÍK, *Dějiny Moravy 5. Od roku 1197 až do roku 1261*, Praha 1878
- DUDÍK 1882: Beda DUDÍK, *Dějiny Moravy 8. Kulturní poměry na Moravě od roku 1197 do roku 1306*, Praha 1882
- DUŠEK 1899: Vavřinec Josef DUŠEK, *Archiv královského města Loun*, *Věstník Královské české společnosti nauk* 1898, Praha 1899
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ/ZELENKA 2011: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011
- DVOŘÁK 2003: Radovan DVOŘÁK, *Vysoké Mýto. Stručné dějiny města*, Ústí nad Orlicí 2003
- EMANUEL 1986: Simcha EMANUEL, *Le-inyano shel Mahzor Vitry*, *Alei Sefer* 12, 1986, s. 129–130
- EMANUEL 2012: Simcha EMANUEL, *Teshuvot Maharam me-Rothenburg ve-haverav (The Responsa of R. Meir of Rothenburg and his Colleagues)*, Jerusalem 2012
- ENGEL 1928: Alfred ENGEL, *Beiträge zur Geschichte der Judengemeinde Brünn*, in: *Jüd. Almanach auf das Jahr 5688 (=1928)*, s. 5–166
- FAJT ed. 2006: Karel IV.: *Císař z Boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437*, (ed.) Jiří FAJT, Praha 2006
- FIALA 1954: Zdeněk FIALA, *Komorník a podkomoří*, SH 2, 1954, s. 57–82
- FIALA 1975: Zdeněk FIALA, *Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995–1310*, Praha 1975
- FIEDLER 2012: Jiří FIEDLER, *Židovské památky Domažlicka a Horšovskotýnska*, Domažlice 2012
- FISCHER 1931: Herbert FISCHER, *Die verfassungsrechtliche Stellung der Juden in den deutschen Städten während des Dreizehnten Jahrhunderts*, Breslau 1931 (= Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte 140)

Seznam pramenů a literatury

- FRIEDENBERG 1987: Daniel M. FRIEDENBERG, *Medieval Jewish Seals from Europe*, Detroit 1987
- FRIEDLÄNDER 1900: Mardochai Hirsch FRIEDLÄNDER, *Die Juden in Böhmen*, Wien 1900
- FRIEDRICH 1901: Gustav FRIEDRICH, *O zakládacích listině kapituly Litoměřické. Prolegomena k české diplomacii I*, Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 9/2, 1901, s. 5–26
- FRIND 1864: Anton Ludwig FRIND, *Die Kirchengeschichte Böhmens im Allgemeinen und in ihrer besonderen Beziehung auf die jetzige Leitmeritzer Diöcese in der Zeit vor dem erblichen Königthume*, Prag 1864
- FROJIMOVICZ/KOMORÓCZY/PUSZTAI/STRBIK 1999: Kinga FROJIMOVICZ – Géza KOMORÓCZY – Viktória PUSZTAI – Andrea STRBIK, *Jewish Budapest. Monuments, Rites, History*, Budapest 1999
- FUKALA 2007: Radek FUKALA, *Slezsko – neznámá země Koruny české. Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*, České Budějovice 2007
- GJ I: *Germania Judaica I. Von den ältesten Zeiten bis 1238*, (edd.) Ismar ELBOGEN – Aron FREIMANN – Chaim TYKOCINSKI, Tübingen 1963
- GJ II/1: *Germania Judaica II/1. Von 1238 bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts (Aachen – Luzern)*, (ed.) Zvi AVNERI, Tübingen 1968
- GJ II/2: *Germania Judaica II/2. Von 1238 bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts (Maastricht – Zwolle)*, (ed.) Zvi AVNERI, Tübingen 1968
- GJ III/2: *Germania Judaica III/2 (1350–1519)*, (edd.) Arye MAIMON – Mordechai BREUER – Yacov GUGENHEIM, Tübingen 1995
- GOLD 1929: Hugo GOLD, *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn 1929
- GOLL 1902: Jaroslav GOLL, *Zu Brunos von Olmütz Bericht an Papst Gregor X.*, MIÖG 23, 1902, s. 487–490
- GOLLINGER 1829: Josef GOLLINGER, *Die Juden in Znaim*, in: Neues Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst 1(20), 1829, s. 441–448, 451–456
- GRABMAYER 1994: Johannes GRABMAYER, *Rudolf von Schlettstadt und das aschkenasische Judentum um 1300*, Aschkenas 4, 1994, s. 301–336
- GRADL 1879: Heinrich GRADL, *Die Privilegien der Stadt Eger*, Cheb 1879
- GRADL 1889: Heinrich GRADL, *Aus dem Egerer Archive*, MVGDB 28/16, 1889, s. 191
- GRADL 1893: Heinrich GRADL, *Geschichte des Egerlandes bis 1437*, Prag 1893
- GRAESSE A KOL. 1972: Johann GRAESSE a kol., *Orbis latinus. Lexikon lateinischer geographischer Namen des Mittelalters und der Neuzeit 1-3*, Budapešť 1972
- GRAUS 1950: František GRAUS, *Český obchod se sukнем ve 14. a počátkem 15. století*, Praha 1950

- GRAUS 1987: František GRAUS, *Pest – Geißler – Judenmorde. Das 14. Jahrhundert als Krisenzeit*, Göttingen 1987 (= Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 86)
- GRÜNBAUMOVÁ 2006: Iva GRÜNBAUMOVÁ, *Lidé na okraji ve středověkém Brně (Za vlády Lucemburků)*, nepublikovaná diplomová práce FF MU, Brno 2006
- GRÜNBAUMOVÁ 2013: Iva GRÜNBAUMOVÁ, *Židé*, in: Libor JAN a kol., *Dějiny Brna 2. Středověké město*, Brno 2013, s. 297–302
- GRÜNHAGEN 1864: Colmar GRÜNHAGEN, *Bemerkungen, Ergänzungen und Berichtigungen zu neueren Schriften auf dem Gebiete der schlesischen Geschichte*, in: *Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesien* 6, 1864, s. 149–161, 357–379
- GRUNWALD 1927: Max GRUNWALD, *Aus Böhmen*, in: *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 71, 1927, s. 416–425
- HALM 1969: Karl HALM, *Catalogus codicum latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis IV/ 3*, Wiesbaden 1969
- HAYERKAMP 1979: Alfred HAYERKAMP, *Die Juden im mittelalterlichen Trier*, in: *Kurtrierisches Jahrbuch* 19 (1979), s. 5–57
- HAYERKAMP 1981: Alfred HAYERKAMP, *Die Judenverfolgungen zur Zeit des Schwarzen Todes im Gesellschaftsgefüge deutscher Städte*, in: *Zur Geschichte der Juden im Deutschland des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit*, (ed.) Alfred HAYERKAMP, Stuttgart 1981, s. 27–93 (= Monographien zur Geschichte des Mittelalters 54)
- HAYERKAMP 2001: Alfred HAYERKAMP, *Baptised Jews in German Lands during the Twelfth Century*, in: *Jews and Christians in Twelfth-Century Europe*, (edd.) Michael A. SINGER – John VAN ENGEN, Notre-Dame 2001, s. 255–310
- HAYERKAMP 2002a: Alfred HAYERKAMP, *Judenvertreibungen im Mittelalter und Frühneuzeit – Erscheinungsformen und Zusammenhänge, Betrachtungsweisen und Erkenntnischancen*, in: Alfred HAYERKAMP, *Gemeinden, Gemeinschaften und Kommunikationsformen im hohen und späten Mittelalter. Festgabe zur Vollendung des 65. Lebensjahres*, (edd.) Friedhelm BURGARD – Lukas CLEMENS – Michael MATHEUS, Trier 2002, s. 375–395
- HAYERKAMP 2002b: Alfred HAYERKAMP, „*Concivitas*“ *von Christen und Juden in Aschenas im Mittelalter*, in: Alfred HAYERKAMP, *Gemeinden, Gemeinschaften und Kommunikationsformen im hohen und späten Mittelalter. Festgabe zur Vollendung des 65. Lebensjahres*, (edd.) Friedhelm BURGARD – Lukas CLEMENS – Michael MATHEUS, Trier 2002, s. 315–345
- HAYERKAMP 2012: Alfred HAYERKAMP, *Juden in Deutschland und Italien während des späten Mittelalters. Bewegungen in kabbalistischen Zusammenhängen*, in: *Frühneuzeitliche Ghettos in Europa im Vergleich*, (ed.) Fritz BACKHAUS, Berlin 2012, s. 81–148

Seznam pramenů a literatury

- HAVLÍK 1956: Emil Lubomír HAVLÍK, *Znojmo. Z minulosti města a jeho památek*, Brno 1956
- HEROLD 1971: Vilém HEROLD, *O nejstarší městské knize Lounské*, SAP 21, 1971, s. 32–92
- HILSCH 1983: Peter HILSCH, *Die Juden in Böhmen und Mähren im Mittelalter und die ersten Privilegien (bis zum Ende des 13. Jahrhunderts)*, in: *Die Juden in den böhmischen Ländern*, (ed.) Ferdinand SEIBT, München – Wien 1983, s. 13–26
- HLAVÁČEK 1957: Ivan HLAVÁČEK, *Inkvisice v Čechách ve 30. letech 14. století*, ČsČH 5, 1957, s. 526–538
- HLEDÍKOVÁ 2014: Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Úvodní svazek vatikánských Monument, jeho zdroje, problémy a obsah*, Zpravodaj Historického klubu. Časopis Sdružení historiků České republiky 15/1, 2014, s. 8–22
- HLINKA/RADOMĚŘSKÝ 1996: Bohuslav HLINKA – Pavel RADOMĚŘSKÝ, *Peníze, poklady, padělky*, Praha 1996
- HOENSCH 1989: Jörg K. HOENSCH, *Přemysl Otakar II. von Böhmen. Der goldene König*, Graz – Wien – Köln 1989
- HOFFMANN 1955: František HOFFMANN, [recenze] Jaroslav MEZNÍK, *Jihlavské právo a počátky města Jihlavy*, SAP 4/2, 1954, s. 3–28, s. 704
- HOFFMANN 1971: František HOFFMANN, *Rukopisné sborníky horního práva (K historii českého horního práva 15. a 16. století)*, Studie o rukopisech 10, 1971, s. 65–137
- HOFFMANN 1973: František HOFFMANN, *Kutnohorský právní kodex*, Studie o rukopisech 12, 1973, s. 53–69
- HOFFMANN 1981: František HOFFMANN, *Neznámé znění velkého privilegia jihlavského. Ke vztahu listinných a rukopisných znění právních textů*, Právněhistorické studie 20, 1981, s. 23–64
- HOFFMANN 2009: František HOFFMANN, *Sředověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009
- HOSÁK 1938: Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země moravskoslezské*, Brno 1938
- HOSÁK 1967: Ladislav HOSÁK, *Sředověká kolonizace Dolnosvrateckého úvalu*, Praha 1967
- HURT/TUREK 1950: Rudolf HURT – Adolf TUREK, *Regesta ke sbírce fotokopíí listin z Liechtenštejnského archívu ve Vídni 1237–1551*, Brno 1950
- CHALOUPKA 1959: Gracián CHALOUPKA, *Dva seznamy městské dávky Uherského Hradiště z druhé poloviny 14. století*, SMM 78, 1959, s. 139–160
- CHARVÁTOVÁ 1998: Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1 (1142–1420)*, Praha 1998
- CHARVÁTOVÁ 2002: Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 2 (1142–1420). Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 2002
- CHARVÁTOVÁ 2007: Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007

- CHARVÁTOVÁ 2009: Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 3 (1142–1420). Kláštery na hranici a za hranicemi Čech*, Praha 2009
- CHOC 1957: Pavel CHOC, *Boje o Prahu za feudalismu*, Praha 1967
- IBN ADERET 1958: Shlomo IBN ADERET, *Sefer she'elot u-teshuvot (Book of Responsa)*, Benei Barak 1958
- JAN 2006: Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006
- JAN A KOL. 2013: Libor JAN a kol., *Dějiny Brna 2. Středověké město*, Brno 2013
- JANÁČEK 1972: Josef JANÁČEK, *Stříbro a ekonomika českých zemí ve 13. století*, ČsČH 20, 1972, s. 875–906
- JIREČEK 1884: Hermenegild JIREČEK, *Královské věnné město Vysoké Mýto*, Vysoké Mýto 1884
- JOHANEK 1991: Peter JOHANEK, *Die Raffelstetter Zollordnung und das Urkundenwesen der Karolingerzeit*, in: *Baiern, Ungarn und Slawen im Donauraum*, (ed.) Willibald KATZINGER – Gerhart MARCKHGOTT, Linz 1991, s. 211–230 (= *Forschungen zur Geschichte der Städte und Märkte Österreichs* 4)
- JUŘÍK 2010: Pavel JUŘÍK, *Dominia pánů z Hradce, Slavatů a Czerninů*, Praha 2010
- KAŠPAR/ŽECKLITZ 2009: Vojtěch KAŠPAR – Jaromír ŽECKLITZ, *O prstenu žida Mojžíše, syna Šalamounova*, in: Petr JUŘINA a kol., *Náměstí Republiky. Výzkum století*, Praha 2009, s. 52–53
- KATZEROWSKY 1891: Wenzel KATZEROWSKY, *Ein Formelbuch aus dem XIV. Jahrhunderte*, MVGDDB 29, Praha 1891, s. 1–30
- KAVKA 1994/1995: František KAVKA, *Karel IV. a Židé*, Českožidovský almanach 5, 1994/1995, s. 33–40
- KEIL 2006: Martha KEIL, *Gemeinde und Kultur – Die mittelalterlichen Grundlagen jüdischen Lebens in Österreich*, in: *Österreichische Geschichte. Geschichte der Juden in Österreich*, (edd.) Eveline BRUGGER – Martha KEIL – Albert LICHTBLAU – Christoph LIND – Barbara STAUDINGER, Wien 2006, s. 15–122
- KEIL 2008: Martha KEIL, *Mobilität und Sittsamkeit. Jüdische Frauen im Wirtschaftsleben des spätmittelalterlichen Aschkenas*, in: *Wirtschaftsgeschichte der mittelalterlichen Juden*, (ed.) Michael TOCH, München 2008, s. 153–180
- KEJŘ 1998: Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998
- KERN 1942: Anton KERN, *Die Handschriften der Universitätsbibliothek Graz I*, Leipzig 1942
- KLENOVSKÝ 2007: Jaroslav KLENOVSKÝ, *Historie a památky židovské komunity*, in: Jiří ČOUPEK a kol., *Uherské Hradiště. Královské město na řece Moravě*, Uherské Hradiště 2007, s. 167–186

Seznam pramenů a literatury

- KNOLL 2007: Vilém KNOLL, *Ženy a Židé ve světle chebských středověkých smolných knih. Poznámka k jejich postavení ve městě*, Acta Historico-iuridica Pilsnensia 2006, Plzeň 2007, s. 55–65
- KOBER 1944: Adolf KOBER, *Jewish Monuments of the Middle Ages in Germany. One Hundred and Ten Tombstone Inscriptions from Speyer, Cologne, Nuremberg and Worms (1085–c. 1428)*, in: Proceedings of the American Academy for Jewish Research 14, 1944, s. 149–220
- KOSS 1928: Rudolf KOSS, *Archiv koruny české 2. Katalog listin z let 1158–1346*, Praha 1928
- KOVÁŘ/MUSÍLEK 2009: Miroslav KOVÁŘ – Martin MUSÍLEK, *Benediktinské opatství sv. Petra a Pavla ve Vilémově. Příspěvek k historii a stavební podobě „zapomenutého“ kláštera pod Železnými horami*, ČSPS 117/3, Praha 2009, s. 157–183
- KREJČÍK 1998: Tomáš KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, Ostrava 1998
- KRISTEN 1961: Zdeněk KRISTEN, *Pamětní záznam o založení a obvěnění kapituly litoměřické*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Historica 2, 1961, s. 69–97
- KUBÍN 2011: Petr KUBÍN, *Sedm přemyslovských kultů*, Praha 2011
- KUBŮ 2006: František KUBŮ, *Chebský městský stát. Vznik a vrcholné období do počátku 16. století*, České Budějovice 2006
- KÜRSCHNER 1869: Franz KÜRSCHNER, *Das Archiv der Stadt Eger*, in: Archiv für österreichische Geschichte XLI, Wien 1869
- KUTHAN 1993: Jiří KUTHAN, *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*, Praha 1993
- LARRAGUETA 1989: Santos Garcia LARRAGUETA, *Cartas de indulgencias*, in: Historia, instituciones, documentos 16, 1989, s. 319–356
- LEVY 1929: Louis LEVY, *Die älteste Grabsteine in Mähren*, in: Die Juden und die Judengemeinden Mährens, (ed.) Hugo GOLD, Brünn 1929, s. 23–29
- LEXMA 9: *Lexikon des Mittelalters 9*, München 1998
- LIEBEN 1928: Samuel Hugo LIEBEN, *Eger*, in: Jüdisches Lexikon 2, Berlin 1928, s. 243–244
- LIPPERT 1871: Julius LIPPERT, *Geschichte der Stadt Leitmeritz*, Praha 1871
- LOHRMANN 1990: Klaus LOHRMANN, *Judenrecht und Judenpolitik im mittelalterlichen Österreich*, Wien – Köln 1990
- LORENC 1982: Vilém LORENC, *Das Prag Karls IV: die Prager Neustadt*, Stuttgart 1982
- LOSERTH 1919: Johann LOSERTH, *Aus böhmischen Formularen (E cod. Graecensi)*, in: MVDGB 57, 1919, s. 121–142

- LOTTER 1988a: Friedrich LOTTER, *Hostienfrevelwurf und Blutwunderfälschung bei den Judenverfolgungen von 1298 („Rintfleisch“) und 1336–1338 („Armleder“)*, in: *Fälschungen im Mittelalter 5. Fingierte Briefe – Frömmigkeit und Fälschung – Realienfälschungen*, Hannover 1988, s. 533–583 (= MGH Schriften 33/V)
- LOTTER 1988b: Friedrich LOTTER, *Die Judenverfolgung des „König Rintfleisch“ in Franken um 1298. Die endgültige Wende in den christlich-jüdischen Beziehungen im Deutschen Reich des Mittelalters*, *Zeitschrift für historische Forschung* 15, 1988, s. 385–422
- LÜNIG 1711: Johann Christian LÜNIG, *Des Teutschen Reichsarchivs VI/3. Partis specialis Continuatio I*, Lipsko 1711
- MAGIN 2003: Christine MAGIN, *„Waffenrecht“ und „Waffenverbot“ für Juden im Mittelalter – zu einem Mythos der Forschungsgeschichte*, *Aschkenas* 13, 2003, s. 17–33
- MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ/DOUŠA A KOL. 2014: Marie MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ – Jaroslav DOUŠA a kol., *Dějiny města Plzně*, Plzeň 2014
- MARÁZ 2007a: Karel MARÁZ, *Pečeti Jana Lucemburského*, Brno 2007 (= Opera Universitatis Masarykianae Brunensis, Facultas philosophica 370)
- MARÁZ 2007b: Karel MARÁZ, *Václav III. (1289–1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007
- MARCUS 1938: Jacob R. MARCUS, *The Jew in the Medieval World. A source Book 315–1791*, New York 1938
- MARCUS 1997: Ivan G. MARCUS, *Images of the Jews in the Exempla of Caesarius of Heisterbach*, in: *From Witness to Witchcraft. Jews and Judaism in Medieval Christian Thought*, (ed.) Jeremy COHEN, Wiesbaden 1997, s. 247–256
- MAREŠ 2003: Jan MAREŠ, *Kancelář a písaři města Loun v předhusitské době I*, *Ústecký sborník historický* 2003/1, Ústí nad Labem 2003, s. 117–143
- MATĚJKOVÁ/STEHLÍKOVÁ 2010: Eva MATĚJKOVÁ – Dana STEHLÍKOVÁ, *Nálezy klenotů z druhé poloviny 14. století mezi Kutnou Horou a Prahou*, *Kutnohorsko* 13, 2010, s. 1–23
- MCCULLOH 1997: John M. MCCULLOH, *Jewish Ritual Murder: William of Norwich, Thomas of Monmouth, and the Early Dissemination of the Myth*, *Speculum* 72, 1997, s. 698–740
- MENDL 1932: Bedřich MENDEL, *Z hospodářských dějin Prahy*, *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy* 5, Praha 1932, s. 161–390
- MEZNÍK 1954: Jaroslav MEZNÍK, *Jihlavské privilegium a počátky města Jihlavy*, *SAP* 4/2, 1954, s. 3–28
- MEZNÍK 1990: Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990
- MEZNÍK 1999: Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 1999

- MILLAUER 1932: Maximilian MILLAUER, *Der deutsche Ritterorden in Böhmen*, in: *Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften IV/3*, Prag 1932
- MITTERAUER 1964: Michael MITTERAUER, *Wirtschaft und Verfassung in der Zollordnung von Raffelstetten*, in: *Beiträge zur Rechts-, Landes- und Wirtschaftsgeschichte. Festgabe für Alfred Hoffmann zum 60. Geburtstag*, (edd.) Hans STURMBERGER – Herta EBERSTALLER, Graz – Köln 1964, s. 344–373 (= *Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs* 8)
- MLČÁK 1978: Leoš MLČÁK, *Hradisko u Olomouce*, Ostrava 1978
- MÜLLER 2012: Jörg R. MÜLLER, *Zur Verpfändung sakraler Kultgegenstände an Juden im mittelalterlichen Reich. Norm und Praxis*, *Trierer historische Forschungen* 68, Trier 2012, s. 179–204
- MUNELES 1966: Otto MUNELES, *Zur Namengebung der Juden in Böhmen*, *Judaica Bohemiae* II/1, 1966, s. 3–13
- MUNELES/VILÍMKOVÁ 1955: Otto MUNELES – Milada VILÍMKOVÁ, *Starý židovský hřbitov v Praze*, Praha 1955
- MUSÍLEK 2008: Martin MUSÍLEK, *Odras dvorské kultury v městském prostředí ve 13. a 14. století*, in: *Dvory a rezidence ve středověku. 2. Skladba a kultura dvorské společnosti*, (edd.) Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, Praha 2008, s. 475–505
- MUSÍLEK 2009: Martin MUSÍLEK, *Zajetí českého panstva patriciátem v Sedleckém klášteře a v Praze roku 1309*, in: *Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve středoevropském kontextu kolem roku 1300 a 1700*, (ed.) Radka LOMÍČKOVÁ, Praha 2009, s. 139–163 (= *Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis – Historia et historia artium* 10)
- MUSÍLEK 2012: Martin MUSÍLEK, *Pět tisíc hřiven stříbra Ebruše Poplinova. Několik zamyšlení nad velikostí majetku pražských a kutnohorských městských elit ve 14. století na základě písemných pramenů*, in: *Numismatický sborník* 26/1, 2012, s. 117–135
- MUSÍLEK 2013a: Martin MUSÍLEK, *Příběh tří Mikulášů od Věže. Příspěvek k otázce jejich totožnosti*, *SP* 29/1, 2013, s. 2–15
- MUSÍLEK 2013b: Martin MUSÍLEK, *Mincmistr Eberhard a jeho přátelé. Několik poznámek k počátkům Havelského Města*, *MHB* 16/2, 2013, s. 7–23
- MUSÍLEK 2014: Martin MUSÍLEK, *Patroni, klienti, příbuzní. Sociální svět Starého města pražského ve 14. století*, disertační práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2014
- MUSÍLEK 2015: Martin MUSÍLEK, *Juden und Christen in der Prager Altstadt im Mittelalter. Koexistenz oder Konfrontation?*, in: *Juden in der mittelalterlichen*

- Stadt. Der städtische Raum im Mittelalter – Ort des Zusammenlebens oder des Konflikts?, (ed.) Eva DOLEŽALOVÁ, Praha 2015, v tisku (= Colloquia mediaevalia Pragensia 7)
- NEUMANN 1926: Augustin Alois NEUMANN, *Prameny k dějinám duchovenstva v době předhusitské a Husově*, Olomouc 1926 (= Studie a texty k náboženským dějinám českým 5)
- NODL 2004: Martin NODL, *Elity v českých a moravských pozdně středověkých městech jako badatelský a interpretační problém*, in: *Miasta i mieszczaństwo w Europie środkowoschodniej do połowy XIX wieku*, (edd.) Dorota MICHALUK – Krzysztof MIKULSKI, Toruń 2004, s. 31–54
- NODL 2005: Martin NODL, *Bedřich Mendl a sociální dějiny středověku*, in: Jaroslav Goll a jeho žáci, (ed.) Bohumil JIROUŠEK, České Budějovice 2005, s. 475–501
- NODL 2006a: Martin NODL, *Sociální koncept pozdně středověkého městského přistěhovalectví*, in: *Sociální svět středověkého města*, (ed.) Martin NODL, Praha 2006, s. 3–97 (= Colloquia mediaevalia Pragensia 5)
- NODL 2006b: Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: *Pozdně středověké testamenty v českých městech*, (edd.) Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ, Praha 2006, s. 73–85.
- NODL/ŠMAHEL edd. 2002: *Člověk českého středověku*, (edd.) Martin NODL – František ŠMAHEL, Praha 2002
- NOVOTNÝ 1928: Václav NOVOTNÝ, *Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, in: *České dějiny I/3*, Praha 1928
- NOVOTNÝ A KOL. 2006: Miroslav NOVOTNÝ a kol., *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 2006
- NOVÝ 1963: Rostislav NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310–1526. Katalog*, Praha 1963
- O ŽIDOVSKÝCH PAMÁTKÁCH: *O židovských památkách v republice Československé*, Praha 1933
- OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ 4: *Ottův slovník naučný 4*, Praha 1891
- PALACKÝ 1832: František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských v království českém od nejstarších časů až do nynějška*, Praha 1832
- PALACKÝ 1836: František PALACKÝ, *Kritická úvaha i výklad základních listin kolegiálního chrámu Litoměřického*, ČČM 10/1, 1836, s. 323–346
- PALACKÝ 1838: František PALACKÝ, *Literarische Reise nach Italien im Jahre 1837 zur Aufsuchung von Quellen der böhmischen und mährischen Geschichte*, Praha 1838

Seznam pramenů a literatury

- PÁNEK A KOL. 2011: Jaroslav PÁNEK a kol., *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011
- PARSCH 1901: Franz Xaver PARSCH, *Das Stadt-Archiv zu Olmütz. Ein Verzeichnis der Urkunden, Stadtbücher und sonstigen Archivalien*, Olmütz 1901
- PATSCHOVSKY 1975: Alexander PATSCHOVSKY, *Die Anfänge einer ständigen Inquisition in Böhmen. Ein Prager Inquisitoren-Handbuch aus der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts*, Berlin – New York 1975 (= Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters 3)
- PĚKNÝ 2001: Tomáš PĚKNÝ, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001
- PELZEL 1780: František Martin PELZEL, *Kaiser Karl der Vierte, König in Böhmen nebst einem Urkundenbuch*, Prag 1780
- PETRAČEK 2012: Tomáš PETRAČEK, *Nevolníci a svobodní, kníže a velkostatek. Fenomén darovaných lidí přemyslovských zemí 10.–12. století*, Praha 2012
- PFEIFER 2002: Guido Christian PFEIFER, *Ius Regale Montanorum. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Rezeptionsgeschichte des römischen Rechts in Mitteleuropa*, Ebelsbach 2002
- PISKOVÁ A KOL. 2009: Renata PISKOVÁ a kol., *Jihlava*, Praha 2009
- PLANITZ 1973: Hans PLANITZ, *Die deutsche Stadt im Mittelalter. Von der Römerzeit bis zu den Zunftkämpfen*, Weimar 1973
- PLAVEC 2010: Michal PLAVEC, *Kapitoly z dějin královského města Nymburka. Od dob nejstarších do roku 2009*, Cheb 2010
- POKORNÝ 1935: Václav J. POKORNÝ, *Klášter Rosa coeli – Růže nebeská v Dolních Kounicích*, Brno 1935
- POLAKOVIČ 2005: Daniel POLAKOVIČ, *Medieval Hebrew Inscriptions in Cheb (Eger)*, *Judaica Bohemiae* 42, 2005, s. 5–51
- POLESNÝ 1928: Karel POLESNÝ, *Znojemští Židé v XIV. století*, *Od Horácka k Podyjí* 5, 1928, s. 103–108
- POLLAK 1863: Josef Chajim POLLAK, *Zikaron ba-sefer*, in: *Hanescher* (Lviv) 3, 1863, s. 113–114
- PROFOUS 1947: Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách a na Moravě 1 (A-H). Jejich vznik, původní význam a změny*, Praha 1947
- PROFOUS 1951: Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách a na Moravě 3 (M-Ř). Jejich vznik, původní význam a změny*, Praha 1951
- PRZYBILSKI 2004: Martin PRZYBILSKI, *Satans fünfte Kolonne: Fremde im geistlichen Spiel des deutschen Spätmittelalters*, in: *Wahrnehmen und Handeln. Perspektiven einer Literaturanthropologie*, (edd.) Wolfgang BRAUNCART – Klaus RIDDER – Friedmar

- APEL, Bielefeld 2004, s. 105–129 (= Bielefelder Schriften zu Linguistik und Literaturwissenschaft 20)
- PUMPROVÁ 2012: Anna PUMPROVÁ, *Svědectví autografu o práci Petra Žitavského s textem Zbraslavské kroniky*, ČMM 131, 2012, s. 239–263
- PUTÍK 1994/1995: Alexandr PUTÍK, *On the topography and demography of the Prague jewish town prior to the pogrom of 1389*, *Judaica Bohemiae* 30–31, 1994/1995, s. 7–46
- RACHMUTH 1931: Michael RACHMUTH, *Die Juden in Neuhaus 1*, in: *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik* 3, (ed.) Samuel STEINHERZ, Prag 1931, s. 185–216
- RACHMUTH 1932: Michael RACHMUTH, *Die Juden in Neuhaus 2*, in: *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik* 4, Prag 1932, s. 183–252
- RACHMUTH 1934: Michael RACHMUTH, *Geschichte der Juden in Neuhaus*, in: Hugo GOLD, *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn 1934, s. 447–451
- RIPELLINO 1982: Angelo Maria RIPELLINO, *Magisches Prag*, Tübingen 1982
- ROEDL A KOL. 2005: Bohumír ROEDL a kol., *Louny*, Praha 2005
- ROUBÍK 1959: František ROUBÍK, *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*, Praha 1959
- RUBEŠOVÁ 2011: Markéta Pnina RUBEŠOVÁ, *Právní postavení Židů ve středověké Evropě*, in: Jiřina ŠEDINOVÁ a kol., *Dialog myšlenkových proudů středověkého judaismu (mezi integrací a izolací)*, Praha 2011, s. 22–89
- RUBIN 1992: Miri RUBIN, *Desecration of the Host: the Birth of an Accusation*, in: *Christianity and Judaism*, (ed.) Diana WOOD, Oxford 1992, s. 169–185
- SEDLÁČEK 1874: August SEDLÁČEK, *Děje města Čáslavě*, Praha 1874
- SEDLÁČEK 1997: August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého 12. Čáslavsko*, Praha 1997
- SEDLÁČEK 1998: August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, Praha 1998
- SEJBAL 1965: Jiří SEJBAL, *K problematice peněžního vývoje na Moravě (Poznámky k I. numismatickému sympoziu v Brně)*, *Numismatické listy* 20/2, 1965, s. 65–106
- SELMÍ WALLISOVÁ 2009: Michaela SELMÍ WALLISOVÁ, *Židovský hřbitov ve Vladislavově ulici*, SP 25/2, 2009, s. 54–65
- SCHERER 1901: Johann Egid SCHERER, *Die Rechtsverhältnisse der Juden in den deutsch-österreichischen Ländern. Mit einer Einleitung über die Principien der Judengesetzgebung in Europa während des Mittelalters*, Leipzig 1901 (= Beiträge zur Geschichte des Judenrechtes im Mittelalter 1)

Seznam pramenů a literatury

- SCHMITT 2010: Jean-Claude SCHMITT, *Konverze Hermanna Žida*, Praha 2010
- SCHOLEM 1957: Gershom SCHOLEM, *Die jüdische Mystik in ihren Hauptströmungen*, Zürich 1957
- SCHWARZ 1917: Ignaz SCHWARZ, *Geschichte der Juden in Wien. Von ihrem ersten Auftreten bis zum Jahre 1625*, in: *Geschichte der Stadt Wien* 5, Wien 1917, s. 1–64
- SIEGEL 1900: Karl SIEGEL, *Die Kataloge des Egerer Stadtarchivs*, Eger 1900
- SIMON 1900a: Jakob SIMON, *Urkundliches Material zur Geschichte der Egerer Judengemeinde*, in: *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 44/6, 1900, s. 297–319
- SIMON 1900b: Jakob SIMON, *Urkundliches Material zur Geschichte der Egerer Judengemeinde*, in: *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 44/7, 1900, s. 345–357
- SIMONSOHN 1988: Shlomo SIMONSOHN, *The apostolic See and the Jews*, Toronto 1988
- SMOLÍK 1971: Josef SMOLÍK a kol., *Pražské groše a jejich díly (1300–1547)*, Praha 1971
- SOMMER/ŠRÁMEK 2010: Tomáš SOMMER – Josef ŠRÁMEK, *Historie benediktinského opatství sv. Petra a Pavla ve Vilemově (1160–1541)*, Vilemov 2010
- SOUKUP 2011: Daniel SOUKUP, *Kterak Židé mučili Boží tělo – edice a komentář*, Česká literatura – časopis pro literární vědu 59/5, Praha 2011, s. 697–712
- SOUKUP 2015: Daniel SOUKUP, *Apostatrix gens: první křížová výprava a kritika židovských reverzí v Kosmově Kronice Čechů*, in: *Juden in der mittelalterlichen Stadt. Der städtische Raum im Mittelalter – Ort des Zusammenlebens oder des Konflikts?*, (ed.) Eva DOLEŽALOVÁ, Praha 2015, v tisku (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 7)
- SPÁČIL 1998: Vladimír SPÁČIL, *Archiv města Olomouce. Listiny 1261–1793*, Olomouc 1998
- SPĚVÁČEK 1979: Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, Praha 1979
- SPĚVÁČEK 1982: Jiří SPĚVÁČEK, *Král diplomat – Jan Lucemburský (1296–1346)*, Praha 1982
- SPĚVÁČEK 1994: Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, Praha 1994
- STAUDNER 1966: Gerda STAUDNER, *Die Wiener Juden als Geldgeber im Mittelalter*, Dissertation an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1966
- STEINHERZ 1927: Samuel STEINHERZ, *Die Juden in Prag. Bilder aus ihrer tausendjährigen Geschichte*, in: *Festgabe der Loge Praga des Ordens B'nai B'rith zum Gedenktage ihres 25jährigen Bestandes*, (ed.) Samuel STEINHERZ, Prag 1927
- STEINHERZ 1929: Samuel STEINHERZ, *Kreuzfahrer und Juden in Prag (1096)*, Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik 1, 1929, s. 1–32

- STEINHERZ 1930: Samuel STEINHERZ, *Der Sturz des Vicedominus Jacob (1124)*, Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik 2, 1930, s. 17–49
- STERNBERG 1836: Kašpar STERNBERG, *Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I/1*, Prag 1836
- STERNBERG 1837: Kašpar STERNBERG, *Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke II*, Prag 1838
- STERNBERG 1981: Kašpar STERNBERG, *Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I/2. Abteilung Urkundenbuch*, Prag 1981
- STERNBERG 2003: Kašpar STERNBERG, *Nástin dějin českého hornictví I/1-2. Nástin dějin českých dolů 2*, Ostrava 2003
- STOOB 1977: Heinz STOOB, *Bruno von Olmütz, das mährische Städtenetz und die europäische Politik von 1245 bis 1281*, in: *Die mittelalterliche Städtebildung im südöstlichen Europa*, (ed.) Heinz STOOB, Köln – Wien 1977, s. 99–133 (=Städteforschung A 4)
- STURM 1936: Heribert STURM, *Das Archiv der Stadt Eger*, Eger 1936
- STURM 1951: Heribert STURM, *Eger. Geschichte einer Reichsstadt 1*, Augsburg 1951
- STURM 1981: Heribert STURM, *Districtus Egranus. Eine ursprünglich bayerische Region*, München 1981
- SULITKOVÁ 1995: Ludmila SULITKOVÁ, *Několik poznámek k dějinám Brna ve 13. století*, BMD 13, 1995, s. 46–64
- SYNAN 1967: Edward A. SYNAN, *The Popes and the Jews in the Middle Ages*, New York 1967
- ŠEBÁNEK 1928: Jindřich ŠEBÁNEK, [recenze] František ŠUJAN, *Dějepis Brna*, Brno 1928, ČMM 52, 1928, s. 402–412
- ŠEBÁNEK 1962: Jindřich ŠEBÁNEK, *Ještě o jihlavské listině*, Numismatický sborník 7, 1962, s. 125–142
- ŠEBÁNEK /DUŠKOVÁ 1956: Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ, *Česká listina doby přemyslovské 2. Listina nižších feudálů duchovních. Listina feudálů světských*, SAP 6/1, 1956, s. 136–211
- ŠEDINOVÁ 1981: Jiřina ŠEDINOVÁ, *Alttschechische Glossen in mittelalterlichen hebräischen Schriften und älteste Denkmäler der tschechischen Literatur*, Judaica Bohemiae XVII/1, 1981, s. 73–89
- ŠEDINOVÁ 1996: Jiřina ŠEDINOVÁ, *Židovské ženy v Praze v 16.–18. století*, Documenta Pragensia 13, 1996, s. 91–100
- ŠEDINOVÁ 2002: *Dva středověké hebrejské cestopisy. Benjamin z Tudely, Petachja z Řezna*, z hebrejských originálů přeložila Jiřina ŠEDINOVÁ, Praha 2002

Seznam pramenů a literatury

- ŠIMÁK 1938: Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Středověká kolonisace v zemích českých*, in: *České dějiny* I/5, Praha 1938
- ŠMAHEL 2001: František ŠMAHEL, *Husitské Čechy. Struktury – procesy – ideje*, Praha 2001
- ŠRÁMEK 2012: Josef ŠRÁMEK, *Několik poznámek k počátkům benediktinského kláštera ve Vilémově. Příspěvek k diskuzi o fundační činnosti rané české šlechty ve 12. století*, *Havlíčkobrodsko* 26, 2012, s. 7–73
- ŠTĚDRÝ 1930: František ŠTĚDRÝ, *Dějiny města Loun*, Louny 1930
- ŠTĚPÁN 1992: Václav ŠTĚPÁN, *Die gesellschaftliche und rechtliche Stellung der Juden in Mähren in der vorhussitischen Zeit*, *Judaica Bohemiae* 28, 1992, s. 3–21
- ŠTROBLOVÁ/ALTOVÁ 2000: Helena ŠTROBLOVÁ – Blanka ALTOVÁ, *Kutná Hora*, Praha 2000
- ŠUJAN 1928: František ŠUJAN, *Dějepis Brna*, Brno 1928
- ŠUSTA 1935: Josef ŠUSTA, *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, in: *České dějiny* II/1, Praha 1935
- ŠUSTA 1939: Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, in: *České dějiny* II/2, Praha 1939
- ŠUSTA 1946: Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn (1333–1346)*, in: *České dějiny* II/3, Praha 1946
- ŠUSTA 1948: Josef ŠUSTA, *Karel IV. Za císařskou korunou (1346–1355)*, in: *České dějiny* II/4, Praha 1948
- ŠVÁBENSKÝ 1965: Mojmír ŠVÁBENSKÝ, *Stavovské listiny 1212–1847*, Brno 1965
- ŠVÁBENSKÝ 1973: Mojmír ŠVÁBENSKÝ, *Cerroniho sbírka*, Brno 1973
- TA-SHMA 2004: Israel M. TA-SHMA, *Al kama 'inyanei Mahzor Vitry*, in: Israel M. TA-SHMA, *Studies in Medieval Rabbinic Literature 1. Germany*, Jerusalem 2004, s. 62–76
- TEPLÝ 1915: František TEPLÝ, *Židovská daň „plecháčková“ v Jindřichově Hradci*, in: *Ohlas od Nežárky* 45/39, 1915, s. 1
- TEPLÝ 1927: František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce*, Jindřichův Hradec 1927
- TISCHLER 1983: Maria TISCHLER, *Böhmische Judengemeinden 1348–1519*, in: *Die Juden in den böhmischen Ländern*, (ed.) Ferdinand SEIBT, München – Wien 1983, s. 37–56
- TOMAS 1999: Jindřich TOMAS, *Počátky města Litoměřic II/1*, in: Jindřich TOMAS, *Od raně středověké aglomerace k právnímu městu a městskému stavu. Výbor studií*, (edd.) Jan KLÁPŠTĚ – Oldřich KOTYZA, Litoměřice 1983, s. 125–152
- TOMASCHEK 1859: Johann Adolph TOMASCHEK, *Deutsches Recht in Österreich im XIII. Jahrhundert. Auf Grundlage des Stadtrechts von Iglau*, Wien 1859
- TOMASCHEK 1868: Johann Adolph TOMASCHEK, *Der Oberhof Iglau im Mähren und seine Schöffensprüche aus dem XIII.–XVI. Jahrhundert*, Innsbruck 1868
- TOMEK 1844: Václav Vladivoj TOMEK, *Kniha Starého města Pražského od roku 1310*, ČČM 18/1, 1844, s. 566–588

- TOMEK 1892a: Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy 1*, Praha 1892
- TOMEK 1892b: Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy 2*, Praha 1892
- TOMEK 1893: Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy 3*, Praha 1893
- TOMEK 1905: Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy 5*, Praha 1905
- TRUHLÁŘ 1886: Josef TRUHLÁŘ, *Zlomky účetních knih XIV. století*, in: Památky archeologické a místopisné 13, Praha 1886, s. 108–112
- TŘEŠTÍK 1997: Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997
- TŘEŠTÍK 2001: Dušan TŘEŠTÍK, „*Eine grosse Stadt der Slawen namens Prag*“ (*Staaten und Sklaven in Mitteleuropa im 10. Jahrhundert*), in: Boleslav II. Der tschechische Staat um das Jahr 1000, (ed.) Petr SOMMER, Praha 2001, s. 93–138 (=Colloquia mediaevalia Pragensia 2)
- TŘEŠTÍK 2003: Dušan TŘEŠTÍK, *Mýty kmene Čechů (7.–10. století). Tři studie ke Starým pověstem českým*, Praha 2003
- TRÍKAČ 1996: Josef TRÍKAČ, *Staroměstská kniha soudní z let 1351–1367*, Pražský sborník historický 29, 1996, s. 5–58
- TZSCHOPPE/STENZEL 1832: Gustav Adolf TZSCHOPPE – Gustav Adolf STENZEL, *Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Stadte Schlesiens und der Ober-Lausitz*, Hamburg 1832
- URBAN 2003: Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003
- VÁVRA 1971: Ivan VÁVRA, *Haberská cesta*, Historická geografie 1971, s. 8–32
- VILÍMKOVÁ 1990: Milada VILÍMKOVÁ, *Židovské město pražské*, Praha 1990
- VOIGT 1904: Heinrich Ginsbert VOIGT, *Der Verfasser der römischen Vita des heiligen Adalbert*, Praha 1904
- VOJTÍŠEK 1953a: Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, in: Výbor rozprav a studií, Praha 1953, s. 52–85
- VOJTÍŠEK 1953b: Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších českých městských knihách, pražské a novobydžovské*, in: Výbor rozprav a studií, Praha 1953, s. 341–366
- VOLAVKOVÁ 1958/1959: Hana VOLAVKOVÁ, *Chvalořečení pražských židů z pera kronikáře a nepřítelce židů Václava Hájka z Libočan*, Židovská ročenka 5719 (1958–1959), s. 98–105
- VOLNÝ 1857: Řehoř Tomáš VOLNÝ, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften 2*. Brüner Erzdiöcese, Brünn 1857
- VRBKA 1927: Anton VRBKA, *Gedenkbuch des Stadt Znaim 1226–1826*, Znaim 1927
- WALLISOVÁ 1998: Michaela WALLISOVÁ, *První etapa výzkumu židovského hřbitova na Novém Městě pražském. Předběžná zpráva*, AP 14, Praha 1998, s. 141–148

Seznam pramenů a literatury

- WALLISOVÁ 2002: Michaela WALLISOVÁ, *Předběžná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v letech 1997–2000 na židovském hřbitově ve Vladislavově ulici na Novém Městě pražském*, AP 16, Praha 2002, s. 73–97
- WENNINGER 2003: Markus J. WENNINGER, *Von jüdischen Rittern und anderen waffentragenden Juden im mittelalterlichen Deutschland*, Aschkenas 13, 2003, s. 35–82
- WIEDL 2010: Birgit WIEDL, *Die angebliche Hostienschändung in Pulkau 1338 und ihre Rezeption in der christlichen und jüdischen Geschichtsschreibung*, in: medaon.de, Magazin für jüdisches Leben in Forschung und Bildung 6, 2010, s. 1–14
- WILKOWITSCH 1934: Armin WILKOWITSCH, *Geschichte der Juden in Eger*, in: Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart, (ed.) Hugo GOLD, Brünn 1934, s. 121–129
- WINTER 1906: Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a v 15. století*, Praha 1906
- WISNAR 1899: Julius WISNAR, *Die Stadt Znaim*, Znaim 1899
- WODZIŃSKI 1999: Marcin WODZIŃSKI, *Středověké židovské náhrobky na Moravě*, in: Židé a Morava, (ed.) Petr PÁLKA, Kroměříž 1999 [vyd. 2000], s. 8–17
- X. X. 1825: X. X., *Die Juden in Znaim*, in: Brüner Wochenblatt zur Beförderung der Vaterlandskunde, zur Belehrung und Unterhaltung 2, 1825, s. 117–120
- ZACHOVÁ 1978: Jana ZACHOVÁ, *Un privilège de Přemysl Otakar II.*, Judaica Bohemiae XIV/2, 1978, s. 71–74
- ZACHOVÁ/PETR 2010: Irena ZACHOVÁ – Stanislav PETR, *Soupis sbírky rukopisů bývalého Františkova muzea fondu G II Moravského zemského archivu v Brně*, Praha 2010
- ZAKRZEWSKA-KLECZKOWSKA 1976: Jadwiga ZAKRZEWSKA-KLECZKOWSKA, *Brakteaty z napisami hebrajskimi ze Střelic*, Sborník II. Numismatického symposia 1969, Brno 1976, s. 182–197
- ZAORAL 2014: Roman ZAORAL, *Taxes, Loans, Credit and Debts in the 15th Century Towns of Moravia: A Case Study of Olomouc and Brno*, Economics World 2/4, 2014, s. 281–289
- ZAORAL 2015: Roman ZAORAL, *Financial conditions in early 15th century Olomouc in the light of the Jewish register*, in: Juden in der mittelalterlichen Stadt. Der städtische Raum im Mittelalter – Ort des Zusammenlebens oder des Konflikts?, (ed.) Eva DOLEŽALOVÁ, Praha 2015, v tisku (= Colloquia mediaevalia Pragensia 7)
- ZAREMSKA 2005: Hanna ZAREMSKA, *Żydzi w średniowiecznej Europie Środkowej: w Czechach, Polsce i na Węgrzech*, Poznań 2005, s. 46–81 (= Mała Biblioteka 16)
- ZAVŘEL/ŽECKLITZ 2007: Jan ZAVŘEL – Jaromír ŽECKLITZ, *Zlatý prsten s gemou*, Kámen 13/3, 2007, s. 7–10

- ZEMEK 1979: Metoděj ZEMEK, *Bohemika v liechtenštejnských archivech ve Vaduzu a ve Vídni*, Archivní časopis 29, 1979, s. 211–229
- ZEMEK 1980: Metoděj ZEMEK, *Regesta lichtenštejnských listin z let 1173–1411*, Jižní Morava 16, 1980, s. 169–185
- ZEMEK /TUREK 1983: Metoděj ZEMEK – Adolf TUREK, *Regesta listin z liechtenštejnského archivu ve Vaduzu z let 1173–1526*, SAP 33, 1983, s. 149–296, 483–527
- ZIMMERMANN 1973: Volker ZIMMERMANN, *Die Entwicklung des Judeneids. Untersuchungen und Texte zur rechtlichen und sozialen Stellung der Juden im Mittelalter*, Frankfurt am Main 1973 (= Europäische Hochschulschriften, Reihe I, Deutsche Literatur und Germanistik 56)
- ZOUBEK 1870: František J. ZOUBEK, *Frenclín Jakubův z Prahy. Obrázek historický z doby Jana Lucemburského*, Památky archeologické a místopisné 8, Praha 1870, s. 241–250
- ZOUBEK 1878: František J. ZOUBEK, *O zakládání měst v Čechách v třináctém století*, Praha 1878
- ZYCHA 1900a: Adolf ZYCHA, *Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau 1. Die Geschichte des Iglauer Bergrechts und die böhmische Bergwerksverfassung*, Berlin 1900
- ZYCHA 1900b: Adolf ZYCHA, *Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau 2. Die Quellen des Iglauer Bergrechts*, Berlin 1900
- ŽEGKLITZ 2007: Jaromír ŽEGKLITZ, *Prsten z náměstí Republiky*, Roš chodeš 69/6, 2007, s. 8
- ŽEMLIČKA 1981: Josef ŽEMLIČKA, *Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem*, ČsČH 79, 1981, s. 704–730
- ŽEMLIČKA 1986: Josef ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1986
- ŽEMLIČKA 2002: Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských (1198–1253). Proměna státu a společnosti*, Praha 2002
- ŽEMLIČKA 2007: Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 2007
- ŽEMLIČKA 2011: Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011

Elektronické zdroje a webové odkazy

<http://www.ahmp.cz/>

<http://cms.flu.cas.cz/cz.html/>

<http://books.google.cz/>

Seznam pramenů a literatury

<https://archive.org/index.php/>

<http://www.manuscriptorium.com/?q=cs>

<http://medaon.de/>

<http://www.medieval-ashkenaz.org/quellen/nuernberger-memorbuch/>

<http://monasterium.net/>

<http://www.fordham.edu/>

<http://www.personal.psu.edu/>

<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/>

REJSTŘÍK

REJSTRÍK JMENNÝ A MÍSTNÍ*

A

- Abraham, Žid XVII, XLVIII, 154
Abraham, Žid v Brně 217, 219, 220, 223, 226
A. (Abraham), Žid v Domažlicích 170
Abraham, Žid v Chebu 141
Abraham, Žid v Kadani (?) 184
Abrle, Žid 7
Abū 'Ubayd 'Abd Allāh al-Bakrī 2
Achilles, služebník biskupa Bruna 60
Alber z Lichteneggu viz z Lichteneggu
Albert s ryšavými konečky, měšťan brněnský 210, 222
Albert, biskup 101
Albert, měšťan kutnohorský 164
Albert, rychtář kutnohorský 89
Albrecht Habsburský, král římský 160
Alex, měšťan lounský 240
Alexandr Veliký, král makedonský 45, 46
Alwicus viz Alvík
Alvík 59
Alžběta 106
Alžběta, manželka knížete Fridricha 45
Anaklet II., papež 100
Anglie XVIII, XLIX
Anselm Anselmův, měšťan brněnský 219, 226
Arib I., markrabě Východní marky 1
Aaron viz Áron
Áron, Žid v Kadani 184
Ašer ben Jehiel, rabín z Toleda 75
Ašer (?), Žid 253
Augustin, lektor kláštera sv. Tomáše 174

* Římské číslice v rejstříku znamenají stránky úvodní studie, u lokalit uvedených v mapách jsou psány kurzívou; arabské číslice se vztahují k číslům záznamů v edici.

Auidon viz Avigdor

Avigdor, Žid v Praze XXVI, XXVIII, LVIII, LX, 88, 110, 113, 114, 120, 123, 124

Avigdor, Žid ve Znojmě (?) 75

Avignon 200, 227, 228

Azriel Schwarzlein 74

Azriel ben Moše ze Slavkova 74

B

Balduin, arcibiskup trevírský 157

Balšat, dcera Avrahama, Židovka 251

Balšat, dcera Perece Jehudy, Židovka 252

Bánská Štiavnica 49

Barcelona 74, 75

Baršo, měšťan pražský 165

Bárta Kokot, měšťan pražský 182

Baruch, Žid XXVI, LVIII, 88

Bavor ze Strakonice viz ze Strakonice

Bavorsko 173

Bavoři 1

Bečov nad Teplou XXXIII, LXV

Bedřich viz Fridrich

z Bechyně Tobíáš, biskup pražský XXVI, LVIII, 71, 72, 73

Béla IV., král uherský XV, XLV, 47, 51

Benata, purkrabí 59

Benedice viz Benedik

Benedik, komorník 22

Benedikta, obchodnice 208

Beneš, Žid v Brně 208

Beneš, Žid v Praze 186

Beneš, Žid ve Znojmě 151, 152

Benešov 153

Benešov nad Černou 188

z Benešova, šlechtický rod 71

Bernhard Bartošův 220

Bernger Kriegler, měšťan jemnický 156

Bernold, měšťan pražský 69

- Bertold z Jihlavy viz z Jihlavy
Bertold z Lipé viz z Lipé
z Bielefeldu Jan Eineshus (**Emeshus**), notář 43
z Bíliny Mikuláš, měšťan lounský 240
Bíškovice 199
Bítov XIII, XLIV, 167
z Bítova viz z Lichtenburka
Blahouš, kněz 13
Blahuta ze Zlatník viz ze Zlatník
Blanka z Valois viz z Valois
z Blankenheimu Gerhard, rakouský šlechtic 76
Blažej v Židech viz v Židech
Blažej Tobolka z Nového Bydžova viz z Nového Bydžova
Blučina 149
Bluma, dcera Jicchaka, Židovka 249
Bohuslav Olbramův, měšťan pražský 111
Bolek Jakubův, měšťan pražský 146, 157
Boleslav II., kníže český XV, XLV, 2, 3, 4
Boleslav V., král polský 47
Bonifác IX., papež 100
Bořivoj II., kníže český 25, 27
Bořuta, měšťan kutnohorský 164
Božislav 37
Brandýs nad Labem 153
z Breitensteinu Wirnde XI, XLII
Brdo, hrad 16
Brido viz Brdo
Brno XII, XV, XVII, XIX, XXII, XXIII, XXV, XXXIII, XXXIV, XLIII, XLVI, XLVIII, L, LI, LIII, LIV, LV, LVII, LXV, LXVI, 49, 51, 54, 58, 62, 70, 87, 97, 98, 142, 143, 149, 159, 198, 201, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 212, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 226, 233, 234, 235, 236, 237, 246, 247, 248, 253, 254
Brno, Dolní náměstí 226
Brno, klášter Dominikánů 215, 222
Brno, klášter Herburek sv. Marie 159, 234
Brno, kostel sv. Jakuba 226
Brno, kostel Všech svatých XXI, LIII, 60
Brno, Malá ulice 226

- Brno, Mautprunn* 206
Brno, palác Jiřího Trachty 226
Brno, Ponávka 159
Brno, Rybný trh 222
Brno, Sedlářská ulice 206
Brno, synagoga XXIII, LV
Brno, Švábská ulice 216
Brno, Židovská brána 205, 221
Brno, židovský hřbitov 210, 221
z Brna Konrád, výběrčí cla 206
z Brna Maruše, měšťanka 222
z Brna Oldřich, měšťan 70
z Brna Ullinus Sarbuch, měšťan 215
Broumov 76
Bruno ze Schauenburku viz ze Schauenburku
Brusel 236
Břeclav 215
Břetislav I., kníže český 5, 12, 15
Břetislav II., kníže český 16, 21, 22, 23, 24
Budeč, kostel sv. Petra 13
Budman, syn Bernoldův, měšťan pražský 69
Burchard z Magdeburku viz z Magdeburku
Burchard, biskup pasovský 1

C

- Cadok, syn pana Šloma 74
Cígler řezník, měšťan českobudějovický 90
Cornštejn 167
de Crescentio Řehoř 42

Č

- Čáslav* XVII, XXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XLVIII, LIV, LXV, LXVI, LXVII, 49, 154, 166, 177
z Čečelic Ješek, šlechtic 186
z Čečelic Rameš, šlechtic 186

z Čehovic Ješek, šlechtic 229

Čechy VII, VIII, IX, X, XV, XVIII, XIX, XX, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXXI, XXXV, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLI, XLV, XLVI, XLIX, L, LI, LII, LV, LVI, LVII, LVIII, LXIII, LXVIII, 2, 3, 7, 10, 11, 19, 20, 23, 24, 25, 37, 27, 40, 41, 46, 47, 48, 49, 54, 64, 77, 80, 81, 96, 97, 133, 135, 139, 149, 157, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 181, 195, 201, 227, 231, 235

Čeněk Bítovský z Lichtenburka viz z Lichtenburka

Česká Kamenice 153

České Budějovice XXXIII, XXXV, LXV, LXVII, 90, 177, 191, 192

České Budějovice, kaple sv. Jakuba 90

Český Krumlov XXXIII, LXV, 158

D

David ben Moše ze Slavkova 74

David ben Šlomo, Žid 246

Dehtáře 158

Dětrich Velflův, měšťan pražský 157

Dětrich z Jindřichova Hradce viz z Jindřichova Hradce

Dětrich ze Zlatník viz ze Zlatník

Děvín 153

Dolany 43

Dolní Kounice, premonstrátský klášter 148, 151, 152, 226

Dolní Rakousy 1

Domažlice XXVII, XXXIII, LIX, LXV, 170, 173

z Domažlic Konrád, měšťan pražský XXV, LVII, 173

z Dráždán Heřman, měšťan ústecký 136

z Dražic Jan, biskup 242

Držkovice 151, 152

z Dubé Hynek, český šlechtic 68, 189

Dunaj 1

Dürnersdorf XI, XLII

E

Eberhard, mincmistr 233

Eberlin, Žid v Chebu 134, 202

Ebruš, Žid v Praze 207
Edmund, opat strahovský 106
Egenburg 180
Eliezer bar Natan 16, 21
Elija, rabín 252
Eliška Přemyslovna, královna česká 97, 207
Eliška Rejčka, královna česká 149
Ellend, měšťan brněnský 216
Emanuel Simcha 36
Engla Cerenmantelova, měšťanka brněnská 209
Erclin, farář XXI, LIII, 60
Euboa 23

F

Fanca od Louže viz od Louže František
Felix V., papež 100
Ferdinand, biskup lučecký 43
Francie 16, 19, 36, 127, 128, 129, 130
Frankfurt nad Mohanem XIX, XXVII, L, LIX, 82
František Alhart, měšťan pražský 225
František Donat, měšťan pražský 224
František, syn Bernoldův, měšťan pražský 69
František od Louže viz od Louže
Frenclin Aichor, měšťan pražský 182
Frenclin Jakubův, měšťan pražský XVI, XLVII, 96, 157
Frenclin Tavelrun, měšťan pražský 158
Fresnoy-en-Basigny viz Morimond
Fridingerové, pražský měšťanský rod 111
Fridlin Pokam, kněz 159
Fridman ze Znojma viz ze Znojma
Fridrich II., císař římský 48
Fridrich II. Svárlivý, rakouský vévoda XV, XVI, XXII, XLV, XLVI, XLVII, LIV, 47, 51,
53
Fridrich, kníže český 40, 45
Fridrich, komtur 88

G

Gelda, Židovka v Lounech 240
z Gelnhausenu Jan, městský písař 49, 50
Gent 70
Gerbrechtslag viz Herbertov
Gerhard z Blankenheimu viz z Blankenheimu
Gerharta, měšťanka lounská 240
Gifrid, farář v Kozlech 102
Goslar 25

H

H. řečený Velký, měšťan ve Vysokém Mýtě 65
Hablo, měšťan lounský 240
Habry XXXIII, XXXIV, LV, LXVII, 91, 196
Hanko z Olomouce viz z Olomouce
Hanuš Hanušův z Krakova viz z Krakova
Hanuš z Klíše viz z Klíše
z Haslachu Konrád 190
Havel z Jindřichova Hradce viz z Jindřichova Hradce
Havlíčkův Brod XXXIII, LXV, 91
Hedvika, podpřevorka 148, 151
Heidenreich, opat sedlecký 64
Henlin šrotěř, měšťan brněnský 223
Hennel pekař, měšťan lounský XXIX, LXI, 240
Henslin Kacze, měšťan pražský 224
Henslin Matějův, měšťan pražský XXV, LVII, 143
Henslin Ruwl, měšťan lounský 240
Henslin, syn Petra řečeného Kacíř 174
Herbertov 59
Herman Heckil, měšťan chebský 108
Herman Salfuer, měšťan 141
Herman, převor 108
Heřman, biskup pražský XXXI, LXIII, 16, 25, 30, 31
Heřman, městský notář jihlavský XVI, XLVII, 49

- Heřman**, opat milevský 106
Heřman, probošt brněnský 233
Heřman, Žid v Šitbořicích 215
Heřman z Drážďan viz z Drážďan
Heřman z Líšnice viz z Líšnice
de Hiernschyrs viz z Hrnčír
Hilkmar Fridinger, měšťan pražský 111
Hlaváč, měšťan lounský 240
Hlohov 142
Hodek, měšťan kutnohorský 164
Hodko z Hodkovic viz z Hodkovic
z Hodkovic **Hodko**, rychtář 214
Hohenberg 132
Horazdovice 86
Horn 180
Horní Dvořiště 59
Horní Lužice XXIV, LV
Horní Stropnice 188
Hradec Králové XXXIII, XXXV, LXV, LXVII, 185
Hrádek u Znojma XXXV, LXVII, 177
Hranice na Moravě 79
z Hrnčír **Vaněk**, šlechtic 214
Hrozek, kněz 13
Hustopeče 236
Hyltmar viz Hilkmar
Hynčák, purkrabí ve Znojmě 151
Hynek z Dubé viz z Dubé
Hynek **Žlebský** z Lichtenburka viz z Lichtenburka

Ch

- Chaba**, Židovka v Praze 182
Chajm, Žid 7
Chaltenbrunne viz *Studánky*
Chava, Židovka 171
Cheb IX, XIII, XIX, XXIII, XXXIII, XXXIV, XXXIX, XLIII, L, LV, LXV, LXVI, 105,
108, 109, 110, 132, 133, 134, 141, 187, 190, 193, 195, 202, 230, 251, 252

Cheb, klášter dominikánů 108
z Chebu Konrád, měšťan pražský 105, 115, 116, 117, 118
z Chebu Matěj, měšťan pražský 109, 110, 113
z Chebu Martin, měšťan pražský 146
z Chodů Václav 37
Chudrynhewen 89
Chvalko, opat hradištský 79

I

Ibrahim ibn Ja'kub al-Isra'ílí at-Tartúší 2
Inocenc IV., papež XVIII, XLIX, 52, 53, 200
Irmia Mairen, Židovka z Chebu 202
Israel M. Ta-Shma 36
Israel Schwarzmann, Žid ve Vysokém Mýtě 148, 151, 226
Israel, farář v Mladé Vožici 200
Issachar ben Šalom, rabín z Vídně 74
Itálie 5, 37, 38
Ivančice 61
Izák (Iezlin), Žid v Kadani 184
Izák, Žid v Praze XXVI, XXVII, XXVIII, LIX, LX, 88, 169
Izák, syn Maierův, Žid v Brně 205, 226
Izákova (Isackinna), Židovka 115

J

Jaakov Trotsh, rabín 74, 75
Jakub Alram, měšťan brněnský 206, 226
Jakub Apella, Žid XXXI, LXIII, 32, 33, 35
Jakub Fridlinův, měšťan lounský 238
Jakub Lednicer 59
Jakub Velflův, měšťan pražský 65, 69, 96, 157
Jakub, rabín v Brně 205
Jakub, rychtář 214
Jakub, konvertovaný Žid 100, 101
Jakub, Žid 242
Jakub, Žid v Chebu 134

- Jakub, Žid v Praze** XXVIII, LX, 103, 104, 105, 107, 117, 119
Jakub, Žid v Retzu 148
Jakub, Žid v Selbu 190
Jakub de Ror viz de Ror
Jan XXII., papež 127
Jan Eberhardův, měšťan brněnský 226, 233
Jan Eineshus (Emeshus) z Bielefeldu viz z Bielefeldu
Jan Fancův, měšťan lounský 240
Jan II. Hohenzollernský, purkrabí norimberský 187, 202
Jan Jakubův, měšťan pražský 157
Jan Jindřich, markrabě moravský 165, 207
Jan Lauschmanův, měšťan lounský XXIX, LXI, 240
Jan Lucemburský, král český XI, XII, XVI, XVII, XXI, XXIII, XXIV, XXV, XLII, XLIII, XLVII, XLVIII, LII, LIII, LIV, LVI, 38, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 109, 115, 116, 117, 118, 123, 131, 132, 133, 135, 142, 145, 149, 150, 153, 154, 155, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 173, 181, 184, 187, 189, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 207, 235
Jan Šmelzlinův, měšťan brněnský 159, 208
Jan Švercer, měšťan brněnský 206, 222
Jan Tuskulský, papežský legát 72, 73
Jan Volek, levoboček Václava II., probošt Vyšehradský, biskup olomoucký 79, 156, 189
Jan Wiffonův, měšťan brněnský 159
Jan, bratr Albertův, měšťan brněnský 222
Jan, biskup litomyšlský 226
Jan, biskup olomoucký 10
Jan, notář biskupa Bruna 60
Jan, notář brněnský 226
Jan, opat loucký 175
Jan, opat opatovický 43
Jan, konvertovaný Žid 100, 101, 102
Jan z Dražic viz z Dražic
Jan z Gelnhausenu viz z Gelnhausenu
Jan Bítovský z Lichtenburka viz z Lichtenburka
Jan II. z Michalovic viz z Michalovic
Jan z Mohelna viz z Mohelna
Jan z Tišnova viz z Tišnova
Jan ze Sonnenwaldu viz ze Sonnenwaldu
Jana, kněžna rakouská 211

- Jarloch ze Svitav viz ze Svitav
Jaromír Gebhart, biskup pražský 12
Jaroslav ze Šternberka viz ze Šternberka
Jaroš Pozdenský 37
Jaruš, Žid v Praze XXVIII, LX, 116
de Jegerdorf viz z Krnova
Jeklin Lemperfuler, měšťan pražský 120
Jeklin Magerkel, měšťan lounský 240
Jeklin, Žid z Chebu 134, 202
Jemnice XVII, XXXIII, XXXV, XLVIII, LXV, LXVII, 156, 177
Jeruzalém 16, 18, 19, 20, 45
Ješek z Čehovic viz z Čehovic
Ješek z Čečelic viz z Čečelic
Ješek z Podžidí viz z Podžidí
Ješek z Michalovic viz z Michalovic
Jicchak ben Dorbelo (Durable), rabín 36
Jicchak ben Eljakim, rabín 74
Jihlava XV, XVI, XXXIII, XXXIV, XLVI, XLVII, LXV, LXVI, 49, 50, 70, 213
Jihlavka 149
z Jihlavy Bertold, měšťan 70
Jindřich V., římský král 25, 26
Jindřich II., vévoda brabantský 46
Jindřich, lantkrabě durynský 46
Jindřich Cerenmantel 209
Jindřich řečený Dyrnches, měšťan brněnský 221
Jindřich Glas, měšťan pražský 143
Jindřich řečený Jude, klerik 227, 228
Jindřich Korutanský, král český 153, 167, 207
Jindřich řečený Liška 222
Jindřich Šváb řečený Cihlář, královský číšník 197
Jindřich, biskup vratislavský 201
Jindřich cihlář, měšťan brněnský 216
Jindřich, farář v Benešově 188
Jindřich, notář Jana Lucemburského 142
Jindřich, rychtář pražský 67, 88
Jindřich, truksas vyšehradského probošta XXII, LIV, 155
Jindřich, znalec práva 174

Jindřich od Kamene viz od Kamene
Jindřich z Lipé viz z Lipé
Jindřich z Osové Bitýšky viz z Osové Bitýšky
Jindřich z Rožmberka viz z Rožmberka
Jindřich ze Šternberka viz ze Šternberka
Jindřichův Hradec XXI, XXXIII, XXXV, LII, LXV, LXVII, 76, 177, 222
z (Jindřichova) Hradce, šlechtický rod XXI, LII, 76
z Jindřichova Hradce Dětřich, univerzitní mistr 222
z Jindřichova Hradce Havel, inkvizitor 174
z Jindřichova Hradce Oldřich II., český šlechtic XXI, LII, 76
z Jindřichova Hradce Oldřich III., český šlechtic 76
Jitka ze Svinibrodu viz ze Svinibrodu
z Jivjan, šlechtický rod 44
Johanna Bavorská, královna římská a česká XXXI, LXIV
Johl Geunher, měšťan pražský 224
Johl Mulner, měšťan pražský 224
Johlin Hylprandův, měšťan pražský 182
Johlin Jakubův, měšťan pražský 164
Jomtov, rabín 252
Josef, syn rabiho Jaakova, Žid 74
Juda z Klatov viz z Klatov
Judl, syn Manny, Žid v Praze XXVII, LIX

K

Kadaň XXXIII, LXV, 94, 184
Kajn, syn Jozefův 45
od Kamene Jindřich mladší, měšťan pražský 69
od Kamene Jindřich, měšťan pražský 109, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118
Kamenec, hrad 16
Kamýk 158
Karel IV., císař římský, král český IX, XII, XVI, XVII, XIX, XXII, XXV, XXVII, XXXIX, XLII, XLIII, XLVII, XLVIII, L, LIV, LVII, LIX, 42, 43, 49, 50, 51, 52, 76, 93, 129, 153, 154, 155, 166, 167, 175, 180, 181, 183, 189, 201, 204, 212, 213, 220, 227, 230, 231, 232, 235
Karel V., císař římský IX, XXXIX
Kateřina, manželka truksasa Jindřicha 155

- Kateřina, převorka 148, 151
Kavkaz?, hory 45, 46
Kinsberg viz Kynšperk
Kladruby, klášter 87
Klára, Židovka v Kadani 94, 184
Kláštevní Hradisko, klášter 79
Klatovy XXXIII, LXV, 94
z Klatov Juda, Žid 94
Kleblar, Žid 12, 13
Kliment VI., papež 200, 227, 228
z Klíše Hanuš, měšťan ústecký 136
Klukov 4
z Kokor Pabeš 229
Kolín nad Labem XXXIII, XXXIV, LXV, LXVI, 49, 94, 185
Kolín nad Rýnem XXII, LIV
Konrád I. Bavor, biskup olomoucký XXI, LIII, 131
Konrád I. Brněnský, český kníže 15
Konrád Treutwein 186
Konrád Velflův, měšťan pražský 66
Konrád Woller, měšťan brněnský 209, 217, 223
Konrád z Brna viz z Brna
Konrád z Domažlic viz z Domažlic
Konrád z Haslachu viz z Haslachu
Konrád z Chebu viz z Chebu
Konrád ze Znojma viz ze Znojma
Kopiště 43
Kosmas, biskup pražský 16, 20, 22, 23
Kouřim XXXIII, XXXIV, LXV, LXVII, 177, 178, 179, 180
Krakov 2, 225
z Krakova Hanuš Hanušův, měšťan pražský 225
Královo Pole 222
Krems 53
z Krnova fojt 234
Kroměříž XXI, XXXIII, LIII, LXV, 131
Křišťan Cerenmantel, měšťan brněnský 209
Křišťan, židovský rychtář 225
Kuna, měšťan pražský 147

Kuncl Heller, měšťan lounský XXIX, LXI, 240
Kuncl Hucffel, měšťan lounský 240
Kuncl Lemperfuler, měšťan pražský 224
Kunclin Junošův, měšťan pražský 224
Kunclin, židovský rychtář 147, 158
Kuneš, měšťan pražský 182
Kunhuta, vdova po Bernoldovi 69
Kutná Hora XX, XXVI, LI, LVIII, 49, 89, 164, 178, 196
Květoň z Točné viz z Točné
Kynrlingové, lounský měšťanský rod XXIX, LXI
Kynšperk 132

L

Ladman, Žid v Praze 183
z **Landštejna Vilém**, český šlechtic XXV, LVII, 156, 173, 219
z **Landštejna Vítek**, český šlechtic 173
Lankuš, Žid ve Znojmě XIII, XVII, XLIV, XLVIII, 167
Lazar, syn Jonášův, Žid 94
Lazar, syn Manny, Žid v Praze XXII, XXVII, LIV, LIX
z **Ledenice Smil**, český šlechtic XXV, LVII, 173
Letag, měšťan lounský 240
Levi Natan, Žid v Praze 122
Libiš XXXV, LXVII, 177
Liebhard, farář v Rychnově 188
z **Lichtenburka Čeněk Bítovský**, český šlechtic 91, 167, 211
z **Lichtenburka Jan Bítovský**, český šlechtic XIII, XLIV, 167
z **Lichtenburka Hynek Žlebský**, český šlechtic 183
z **Lichtenburka Rajmund**, český šlechtic XXV, LVII, 68, 91, 167, 211
z **Lichtenburka Smil Bítovský**, český šlechtic 91, 93, 167
z **Lichtenburka Václav**, český šlechtic 91
z **Lichteneggu Alber**, rakouský šlechtic XI, XLII
z **Lipé Jindřich**, český šlechtic XXV, LVII, 68, 91
z **Lipé Bertold**, probošt XXII, LIV, 153, 155
Lira, Židovka 254
Líšnice 214
z **Líšnice Heřman** 214

z Litic Rus, český šlechtic XVI, XLVII, 94
Litoměřice XVI, XXXIII, XLVII, LXV, 6, 96
Litoměřice, kostel sv. Štěpána 6
Litomyšl 43, 226
Litva XX, LII, 153
Lombardie 173
Louka, premonstrátský klášter 151, 152, 167, 175
Louny XIII, XIX, XXV, XXIX, XXXIII, XLIII, LVII, LXI, LXV, 238, 239, 240
od Louže František, měšťan pražský 67
Lubenec 87
Lucemburk 150
Lucko z Osové Bitýšky viz z Osové Bitýšky
Ludvík IV. Bavor, císař římský 132, 133, 134, 187, 189, 202
Ludvík IV. Dítě, král východofranský 1

M

Magdalena, dcera konvertitů Jana a Markéty 100, 101
Magdeburg 83
z Magdeburku Burchard, purkrabí XXVI, LVIII, 83
Maier, Žid v Brně 205, 206
Majer lékař, Žid 37
Majetín 229
Machir ben Chajim, rabín 74
Manna, Žid XXVII, LIX, 171, 172
Manne viz Manna
Manuc, Žid v Praze 207
Markéta Židovka, měšťanka pražská XXXII, LXIV
Markéta, konvertovaná Židovka 100, 101
Markéta Rokycanská, měšťanka pražská 67
Markéta Tyrolská zvaná Pyskatá (Maultasch) 207
Markvart ze Zvířetic viz ze Zvířetic
Martin z Chebu viz z Chebu
Martin, františkán 100, 101
Martin, správce řádu minoritů 139
Maruše z Brna viz z Brna
Matach, Žid v Kadani 184

- Matěj z Chebu viz z Chebu
Matěj Mořicův, měšťan brněnský 201
Matěj od Věže viz od Věže
Matěj Wande, měšťan lounský XXIX, LXI, 240
Meclov 87
Meinlin, Žid v Lounech 240
Meinlin Rokycanský, měšťan pražský 120, 123
Menhart Rokycanský, měšťan pražský 67
Menhart Olbramův, měšťan pražský 111
Měnín 149, 236
Menla, Židovka v Lounech 240
Merica viz Horní Dvořiště
Merkel, syn Manny, Žid v Praze XXVII, LIX
Merklin 99
Merklin, Žid v Krumlově 158
Merklin, Žid v Lounech 239
Merklin, Žid v Praze XXVIII, LX, 118
Metličany 99
Michal 99
Michal, Žid v Chebu 141
Michal, Žid v Praze 141
z **Michalovic Jan**, český šlechtic XXI, LII, 76, 153
Mikuláš řečený Bohatec, měšťan brněnský 222
Mikuláš Buzk, měšťan pražský 146
Mikuláš Ellendův, fojt krnovský 234
Mikuláš Hutreiter, rychtář znojemský 194
Mikuláš Kynirling, měšťan lounský 240
Mikuláš Leiterův, měšťan brněnský 222
Mikuláš Metzner, měšťan brněnský 223
Mikuláš II. Opavský, kníže 173
Mikuláš Parchyphal 89
Mikuláš Petermanův, dvorský sudí 184
Mikuláš Radost, měšťan 66
Mikuláš Rokycanský, měšťan pražský 143, 146, 158
Mikuláš Sudl, měšťan lounský 240
Mikuláš Švercer, měšťan brněnský 233

- Mikuláš Thawlrún**, měšťan pražský 89
Mikuláš Velflův, měšťan pražský 157
Mikuláš Vernherův, měšťan brněnský 222
Mikuláš Wanda, měšťan lounský 240
Mikuláš Waczinger, rychtář pražský 112
Mikuláš kramář, měšťan brněnský 221
Mikuláš, probošt 148, 151, 152, 226
Mikuláš, syn konvertitů Jana a Markéty 100, 101
Mikuláš, zeť Stanislavův, rychtář znojemský 175
Mikuláš z Bíliny viz z Bíliny
Mikuláš od Věže viz od Věže
Mikuš 43
Milavče 87
Milka, Židovka v Čáslavi XXII, LIV, 155
Miroslav, notář 174
Mladá Boleslav XXXIII, XXXIV, LXV, LXVII, 153
Mladá Vožice 200
Modřice 60
Mohelnice XXI, XXXIII, LIII, LXV, 131
z Mohelna Jan, doktor dekretů 60
z Mohuče Vincman, měšťan 174
de Mochln viz z Mohelna
Mojžíš (Môsius), Žid 59
Mojžíš (Motsho), Žid v Brně 220
Mojžíš, starozákonní prorok XX, LI
Mojžíš, syn Šalamounův XIX, LI, 245
Mojžíš, Žid v Chebu 134
Morava VII, VIII, IX, X, XV, XVIII, XIX, XX, XXIII, XXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLI, XLIV, XLV, XLVI, XLVII, L, LI, LII, LV, LVII, LVIII, LXVII, LXVIII, 10, 47, 63, 70, 97, 156, 178, 179, 180, 189, 198, 201, 213, 222
Morava, biskupství viz Olomouc, biskupství
Morava, komoří 58
Morava, mincmistři 58
Moravské Budějovice XXXV, LXVII
Morimond, klášter ve Fresnoy-en-Bassigny 127
Moušel, Žid 7

Mühldorf 132
Musching, měšťan lounský 240
Mušlin, Žid v Nymburce 185
Mušlin, Žid v Praze XXVI, LVIII, 83, 88, 207

N

Nabburg 134
z Načeratice Petr, kustod 139
Náchod 189
Natan, Žid XXI, LIII, 60
Nechlin, Žid ve Znojmě XVII, XLVIII, 156
z Němčic, šlechtický rod 44
Německo XIX, LI, 16, 18, 19, 20, 27, 77, 78, 80
Německo, Franky 80
Německý Brod viz Havlíčkův Brod
Neunburg 180
Nisa, řeka 16
Norimberk XI, XLII, 80, 82, 134, 202, 232
z Norwiche William XVIII, XLIX
Nova civitas sub castro in Praga viz Praha, Malá Strana
Nový Bydžov XII, XLIII, 99, 185
z Nového Bydžova Blažej Tobolka, měšťan 99
Nymburk XXXIII, LXV, 69, 153, 185, 186
z Nymburka Frenclin, měšťan pražský 69

O

Olbramovici, pražský měšťanský rod 111
Oldřich Lednicer 59
Oldřich, měšťan pražský 86
Oldřich, syn Hiltmara Fridingera, měšťan pražský 111
Oldřich, rychtář 59
Oldřich, znalec práva 174
Oldřich z Brna viz z Brna
Oldřich II. z Jindřichova Hradce viz z Jindřichova Hradce
Oldřich III. z Jindřichova Hradce viz z Jindřichova Hradce

- Oldřich z Vyšného viz z Vyšného
Oldřich Metzner, měšťan brněnský 223
Olomouc XXI, XXIX, XXXIII, XXXIV, LIII, LXI, LXV, LXVI, 36, 61, 62, 31, 79, 98,
100, 101, 131, 235
Olomouc, biskupství 9, 10
Olomouc, klášter sv. Jakuba 229
z Olomouce Hanko 235
Ondřej, biskup moravský 17
Ondřej, biskup pražský 41
Ondřej, měšťan ve Vysokém Mýtě 65
Ondřej, mnich kláštera sv. Tomáše 174
Ondřej zlatník, měšťan brněnský 222
Ondřej ze Zlatník viz ze Zlatník
Opatovice nad Labem, klášter 43, 179
Oslavany, klášter 60
Osová Bitýška 60
z Osové Bitýšky Jindřich, měšťan brněnský 60
z Osové Bitýšky Lucko, měšťan brněnský 206, 234
Ostroh 132
Ostrý 153
Ota II., údělný kníže olomoucký 25, 26
Ota Durynský, opat zbraslavský 64
Ota Habsburský, vévoda rakouský 160

P

- Pabeš z Kokor viz z Kokor
Palestina X, XLI
Paltiel ben Chajim, rabín 74
Parma 149
Pavel (dříve Jakub), Žid 100
Pavel Šmukýř, konvertovaný Žid XXXI, LXIII, 200
Pavel Židek, univerzitní mistr XXXII, LXIV, 200
Pecha Pátek, měšťan lounský 240
Perman, Žid ve Znojmě XIII, XLIV, 167
Pešek Svátec, měšťan lounský 240
Pešek, měšťan lounský 240

- Pešl, židovský rychtář XXII, LIII, 224, 225
Petr řečený Kaufhous, měšťan pražský 203
Petr Ortlinův, měšťan lounský 240
Petr Přespole, měšťan kutnohorský 85
Petr ze Švábské ulice, Žid v Brně 216
Petr Tlustý, měšťan lounský 240
Petr, syn Podivův 10
Petr Angeli de Pontecorvo viz de Pontecorvo
Petr z Načeratic viz z Načeratic
Petr z Rožmberka viz z Rožmberka
Pinchas, syn Jehudy 74
Pinkas řečený Malý, Žid v Praze 186
Pinkas řečený Velký, Žid v Praze XXVII, LIX, 168
Pinkas, Žid v Lounech 240
Pirkoš řečený z Milaveč 87
Pištín 158
Plichta ze Žerotína viz ze Žerotína
Plzeň XVI, XVII, XXXIII, XLVII, LXV, 181
Pněvice 178, 180
Podiva, Žid XXXI, XXXIV, LXIII, LXVII, 9, 10
Podivín XXXIII, XXXIV, LXV, LXVII, 9, 10, 51
z Podžidí Ješek, měšťan pražský 199
Polek viz *Bolek*
Polsko XV, XX, XLV, LII, 6, 22, 23, 46, 139
Polter viz *Bolek*
de Pontecorvo Petr Angeli, biskup olomoucký 100, 101
Poznaň 142
Praha XII, XVII, XVIII, XIX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXVII, XXXI, XXXIII, XXXV, XXXVII, XXXVIII, XLIII, LI, LIII, LIV, LV, LVI, LIX, LXIII, LXV, LXVII, 2, 4, 8, 11, 21, 22, 25, 26, 37, 39, 40, 45, 55, 56, 71, 92, 103, 104, 105, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 137, 138, 143, 144, 146, 147, 168
Praha, Břevnov, klášter 165
Praha, Malá Strana (Menší město, Starší město) 4, 5, 7, 8, 11, 66
Praha, Malá Strana, klášter Panny Marie nad řetězem XXVI, LVIII, 4
Praha, Malá Strana, synagoga 4, 32, 33, 35, 111, 160, 161, 162
Praha, Nové Město XXXV, LXVIII
Praha, Nové Město, kostel sv. Jana na Bojišti 45

- Praha, Nové Město, kostel sv. Lazara* 197
Praha, Nové Město, kostel Panny Marie Sněžné 232
Praha, Nové Město, Náměstí Republiky XIX, LI
Praha, podhradí XIV, XLV, 15, 35, 38
Praha, Poříčí XIV, XLV, 38, 111
Praha, Poříčí, brána u sv. Klimenta 111
Praha, Poříčí, kostel sv. Petra XIV, XLV, 38
Praha, Pražský hrad, kostel sv. Víta 12, 160, 161, 162, 200
Praha, Staré Město (Starší Město, Větší Město) XXII, XXV, XXVIII, LIII, LVI, LX, 8, 11
Praha, Staré Město, brána sv. Martina 121, 122, 197, 203
Praha, Staré Město, klášter sv. Ducha 111
Praha, Staré Město, klášter sv. Kříže 199
Praha, Staré Město, kostel sv. Františka 55, 56, 176
Praha, Staré Město, kostel sv. Jiljí 55, 56
Praha, Staré Město, kostel sv. Martina ve Zdi 121, 122
Praha, Staré Město, kostel sv. Michala 7
Praha, Staré Město, kostel sv. Mikuláše XXXI, LXIII, 55, 200
Praha, Staré Město, kostel sv. Valentina 121, 122, 176
Praha, Staré Město, most Juditin 145
Praha, Staré Město, na Louži, dnešní Mariánské náměstí 67
Praha, Staré Město, Podžidí 199
Praha, Staré Město, synagoga Staronová XXIII, LV
Praha, Staré Město, špitál řádu křížovníků s hvězdou u paty mostu 88, 145
Praha, Staré Město, Ungelt XXVIII, LX
Praha, Staré Město, Zderazská brána, též brána sv. Martina 122
Praha, Staré Město, židovská čtvrť XXII, XLIV, 55, 56, 176
Praha, Staré Město, Židovská ulice 45, 121, 122
Praha, Strahov, klášter 79, 106
Praha, Újezd X, XL, 11, 33
Praha, Újezd, klášter sv. Marie Magdalenské 33
Praha, Vyšehrad XXXV, LXVII, 15, 45, 48
Praha, Vyšehrad brána 37
Praha, dřevěná kaple před mostem na Písku 55
Praha, leprosárium 197
Praha, židovský hřbitov 197, 203, 232
z Prahy Sopus 158

Prokop, markrabě moravský 141
Protivín 158
Přemek Hlohovský, kníže 142
Přemysl Otakar I., král český 6, 41, 42, 43, 76
Přemysl Otakar II., král český XV, XVIII, XXIII, XXVII, XLV, XLVI, XLIX, LV, LVIII, LIX, 38, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 58, 61, 62, 63, 76, 84, 198
z **Příbrami Vaněk**, písař XXXII, LXIV
Příchovice XXXV, LXVII, 177
Pulkava XVIII, L, 177, 178, 179, 180
Pustiměř 229

R

z **Radomilic**, šlechtický rod 44
Radošovice 158
Raffelstetten 1
Rajmund z Lichtenburka viz z Lichtenburka
Rakousko XIV, XVIII, XLV, L, 47, 59, 49, 149, 177, 179, 160
Rameš z Čechelic viz z Čechelic
de **Reuma Václav**, měšťan pražský 66
Retz 148, 180
Reymbotová (Reymbotissa), měšťanka pražská 154
Rimbota, horažďovický měšťan 86
Rintfleisch (Ryntslaich) XVIII, XLIX, L, 77, 78, 80, 81, 82
Rokycanští (Rokzanerové), pražský měšťanský rod 111
de **Ror Jakub**, rychtář brněnský 198, 233
Rotboj Vladecký 4
Rotenburg nad Tauberem 74, 80, 82
z **Rotenburgu T. Meir** 74
Röttingen XVIII, XXV, L, LVI, 80, 82
Rožmberk 59
z **Rožmberka**, šlechtický rod 59, 76, 150
z **Rožmberka Jindřich**, český šlechtic 59
z **Rožmberka Petr**, český šlechtic XXI, LII, 150, 158, 183, 184, 185
Rudolf Habsburský, český král 104, 149
Rudolf I. Habsburský, římský král 61, 62
Rudolf I. Saský, vévoda 235

Rudolf II. Saský, vévoda 235
Rudolf II. Falcký, vévoda bavorský XI, XLII
Ruland, probošt 148, 151, 226
Rus z Litic viz z Litic
Rus ze Šitboře viz ze Šitboře
Rusko 46
Rusové 2
Ruwlové, lounský měšťanský rod XXIX, LXI
Rychnov u Nových Hradů 188
Rýn 157, 173
Rywlinové viz Ruwlové

Ř

Řecko 8
Řehoř, biskup pražský 68
Řehoř de Crescentio viz de Crescentio
Řehoř X., papež XVI, XLVII, 57
Řezno X, XIX, XXII, XXVII, XL, LI, LIV, LIX, 14, 25, 27, 69, 132
Řím 41

S

Sadská 52
Salcer, měšťan pražský 112
Salomo bar Simson 16, 21
Samoslav Vranovský 4
Samuel (Zmoyel), Žid v Kolíně 94
Samuel, Žid v Praze 207
Saracéni 85, 127, 128
Sarca, Židovka v Čáslavi 185
Sasko 235
ze Sedlčan Tomáš 200
Sedlec, klášter XXVII, LVIII, 64
Seidlin, Žid v Brně 218, 226, 234, 237
Sekyrkostel 9
Selb 190

- Seligman, pacholek 12
Schürding 202
ze Schauenburku Bruno, biskup olomoucký XVI, XXI, XXVII, XLVII, LIII, LIX, 57,
60
Siefrid, Žid 174
Silvestr, opat sázavský, biskup pražský 31
Simoson, Žid v Norimberku XI, XLII
Skorkov 153
de Slatenik viz ze Zlatník
Slavkov u Brna XXXIII, LXV, 9, 74
Slezská Středa XII, XLII, XLIII
Slezsko IX, XX, XXI, XXIV, XXXIX, LII, LV, 201
Sluma, Žid v Lounech 240
Slované 1, 2, 8
Smil Bítovský z Lichtenburka viz z Lichtenburka
Smil z Ledenice viz z Ledenice
Soběslav I., kníže český 34
Soběslav II., kníže český XIV, XLV, 38, 45
Solmaj, Žid 7
ze Sonnenwaldu Jan, šlechtic 68
Sopuš z Prahy viz z Prahy
Spytihněv II., kníže český 6, 7
Srnboj, vrch 4
Stanis, tchyně Alexe, měšťanka lounská 240
Stanislav, měšťan znojemský 148, 151, 175
Stará Boleslav, kostel sv. Václava 13
Starhemberg 47
Starý Hrozňatov 132
Steublin, měšťan brněnský 216
Stibor, opat želivský 152
Stolany 43
ze Strakonice Bavor, český šlechtic 158
Strobnitz viz *Horní Stropnice*
Studánky 59
Svatá země XXXI, LXIII, 16, 18, 19, 20, 51
Svatopluk, kníže český 25, 26, 27
Svémyslice, les 13

ze Svinibrodu **Jitka**, kněžna česká 12, 15
Švitavy XXI, XXXIII, LIII, LXV, 131, 234
ze Svitav **Jarloch**, měšťan brněnský 234
Svratka 9, 10
Swargeveran, Žid v Praze XXVI, LVIII, 88
Špyotha, Žid v Praze XXVIII, LX, 113

Š

Šabtaj ben Šmuel, rabín 74
Šimon Štuk, měšťan pražský 111
Šitbořice 215
ze Šitboře **Rus** 170
Šlomo Ibn Aderet, rabín z Barcelony 74, 75
Špilberk 246, 248, 254
Štěpán z Tetína viz z Tetína
Štěpán, Žid 43
Štěpán Nodler, měšťan českobudějovický 90
ze Šternberka **Jaroslav**, český šlechtic 211
ze Šternberka **Jindřich**, český šlechtic 211
ze Šternberka **Zdislav**, český šlechtic 158
Štukové, pražský měšťanský rod 111
ze Švábenic **Vítek**, šlechtic 68

T

T. Meir z Rothenburgu viz z Rothenburgu
Tataři 46
Tegernsee, opatství 176
Tetín 4, 157
z Tetína **Štěpán**, písař zemský 157
Theotmar, arcibiskup salcburský 1
Tilo z Uherského Brodu viz z Uherského Brodu
z Tišnova **Jan**, měšťan brněnský 159
Tluksa 173
Tobiáš z Bechyně viz z Bechyně
z Točné **Květoň**, šlechtic 214

Tomáš Anselmův, měšťan brněnský 206, 226, 233

Tomáš Goner Vitisseri, měšťan brněnský 159

Tomáš, farář v Horní Stropnici 188

Tomáš ze Sedlčan viz ze Sedlčan

Tomáš ze Zdětína viz ze Zděnína

Tortosa 2

de Toschne viz z Točné

Tournai 65

Trevír VIII, X, XXII, XXXIX, XL, LIV

Trident 93

Triusht viz *Třešť na Moravě*

Trója 15, 23

Trostlin, Žid v Praze 207, 231

Třebíč XXXIII, XXXV, LXV, LXVII, 177

z Třebíče Zdeněk 63, 70

Třešť na Moravě XXXIII, LXV, 74, 75

Turci 2, 130

Tznaym viz *Znojmo*

U

Uherské Hradiště XXXIII, LXV, 204

z Uherského Brodu Tilo, měšťan 70

Uhry XV, XX, XLV, LII, 22, 23, 46, 47, 149

Ullinus Sarbuch z Brna viz z Brna

Ulrich, Ulricus viz Oldřich

Unka z Majetína 229

Ústí nad Labem 136

Ústí nad Labem, Modlerova vinice 136

Ústí nad Labem, špitál sv. Františka 136

Úštěk 153

V

Václav I., král český 38, 44, 45, 48, 49, 58, 145

Václav II., král český a polský XV, XVIII, XXIII, XXV, XLVI, XLIX, LV, LVI, 43, 63, 67, 70, 76, 79, 80, 81, 82, 85, 87, 91, 149

- Václav IV., král římský a český XX, LI
Václav Allia, měšťan pražský 146
Václav Geunaher, měšťan pražský XXV, LVII, 173
Václav Rokycanský, rychtář pražský 203
Václav Ymbertův, měšťan pražský 224
Václav, kníže opavský 173
Václav, mnich řádu křižovníků s červenou hvězdou 176
Václav z Chodů viz z Chodů
Václav z Lichtenburka viz z Lichtenburka
Václav de Reuma viz de Reuma
z Valois Blanka, královna česká 155
Valthelm, opat sedlecký 64
Valtice XXXV, LXVII
Vaněk z Hrnčír viz z Hrnčír
Vaněk z Příbrami viz z Příbrami
Vavřinec Židek, vrátný královny XXXI, LXIV
Velfl, rychtář pražský 111
Velflovici, pražský měšťanský rod 111
Velká Morava 1
Vernhard, kanovník 233
Vespasianus, císař římský 22, 23
od Věže, pražský měšťanský rod XXII, XXVIII, LIII, LX, 94, 125, 126, 143, 224
od Věže Matěj, měšťan pražský XXII, LIII, 224
od Věže Mikuláš, měšťan pražský XXVIII, LX, 94, 125, 126, 143
Videň XIX, XXII, XXIX, LI, LIV, LXI, 51, 74
Vilém z Landštejna viz z Landštejna
Vilémov, klášter XXXIII, XXXIV, LXV, LXVII, 196
Vincenc perníkář, měšťan českobudějovický 90
Vincman z Mohuče viz z Mohuče
Virpirk, česká kněžna 15
Vítek rybář, měšťan brněnský 210
Vítek z Landštejna viz z Landštejna
Vítek ze Švábenic viz ze Švábenic
Vladislav I., kníže český 32, 33
Vladislav II., král český 37
Vladislav Lokýtek, král polský 142
Vlasatice 148

Vlasta 244
Vlk viz Ze'ev
Vltava 4, 55, 199
Vogel, Žid XXVI, LVIII, 88
Vojslav XX, LI, 44
Vojtěch, biskup pražský 3
Volflin řezník, měšťan pražský 182
Vratěnín XXXV, LXVII, 177
Vratislav XI, XII, XVII, XIX, XXVI, XLII, XLIII, XLVIII, LI, LVII, LVIII, 142, 226
Vratislav II., král český 8, 10, 11, 12, 13, 15, 38
Vulkán 15
Vysoké Mýto XXXIII, LXV, 65, 148, 151, 226
Vyškov XXI, XXXIII, LIII, LXV, 131
z Vyšného Oldřich 59
Vyšší Brod, klášter 59, 188

W

Waldsassen, klášter 187, 193
Wernhard Turdlinger 59
Wernher švec, měšťan lounský XXIX, LXI, 240
William z Norwiche viz z Norwiche
Windsheim 80
Wirnde z Breitensteinu viz z Breitensteinu
de Wischel viz z Vyšného
Witmar, opat wiltenský 106
Würzburg XXVI, LVIII, 52, 71, 80, 82, 227, 228

Y

Yitzhak viz Jicchak
Ypres 69

Z

Záblatí 158
Zbraslav, klášter 64, 127, 142, 160, 214

- Zdeněk z Třebíče viz z Třebíče
ze **Zdětína Tomáš**, český šlechtic 229
Zdislav ze Šternberka viz ze Šternberka
Ze'ev, Žid XX, LI
Zhořelec XI, XII, XLII, XLIII
Zikmund Lauschmanův, měšťan lounský 240
ze **Zlatník Blahuta**, český šlechtic 214
ze **Zlatník Dětrich**, český šlechtic 214
ze **Zlatník Ondřej**, český šlechtic 214
Znojmo XIII, XVII, XXII, XXIII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XLIII, XLIV, XLVIII, XXIX,
LIV, LV, LXI, LXV, LXVI, LXVII, 63, 68, 70, 75, 93, 139, 148, 151, 152, 167, 175,
177, 180, 194, 249, 250
Znojmo, Horní brána 250
Znojmo, synagoga XXIII, LV, 194
Znojmo, klášter sv. Kláry 139, 194
Znojmo, židovská čtvrť 139, 194
Znojmo, židovský hřbitov XXIII, LV, 139, 194
ze **Znojma Fridman**, měšťan pražský 68
ze **Znojma Konrád**, měšťan pražský 68
ze **Zvířetic Markvart**, český šlechtic XVI, XLVII, 153
Zwettl, klášter 180

Ž

- Žabovřesky** 158
Želiv, klášter 152
ze **Žerotína Plichta**, český šlechtic 141
v **Židech Blažej**, měšťan pražský 109
Židlochovice 149
Žitava XXXIII, LXVI

REJSTŘÍK VĚCNÝ

- anusim 31
bula papežská XVIII, XLIX, 41, 47, 52
celní poplatky 1, 6, 41, 42, 45, 47, 91, 145, 196, 206
dluh VIII, XXIX, XXXVIII, LXI, 47, 51, 58, 65, 66, 69, 87, 94, 103, 105, 112, 115, 116,
117, 118, 119, 120, 148, 151, 152, 153, 154, 158, 159, 165, 166, 167, 169, 170,
171, 172, 173, 183, 184, 187, 188, 189, 202, 205, 209, 211, 216, 217, 218, 220,
222, 226, 234, 240
falzum XV, XVI, XLVI, XLVII, 6, 49
Fridericiana XIV, XVI, XX, XXI, XXII, XLV, XLVI, LII, LIII, 47, 51, 147
halacha XIV, XXI, XXIV, XLV, LIII, LVI
hereze 57, 85, 174, 243
horní právo XV, XLVI, 49, 50, 85
inkvizice IX, XL, 174, 243
inter Iudaeos et Christianos 47, 89, 188, 222, 229
interdikt 72, 73
kanonické právo 18, 200, 243
kašrut 201
kenaanské glosy XI, XLI
koncil XVII, XVIII, XLIX, 71
konfirmace XV, XXVI, XLVI, LVII, 6, 38, 42, 43, 49, 50, 51, 52, 54, 60, 61, 62, 186,
196, 197, 232
konfiskace židovského majetku LV, 7, 22, 23, 40, 48, 80, 82, 170, 185, 243
konverze na judaismus 174, 200
konverze na křesťanství XI, XVIII, XXX, XXXI, XXXII, XXXIV, XLII, XLIX, LXII,
LXIII, LXIV, LXVII, 10, 17, 30, 32, 33, 100, 101, 102, 106, 174, 200, 227, 228,
242
krádež 12, 14, 47, 58, 135
camera ducis/regis XXI, LII, 10, 47, 52, 53, 93, 94, 96, 134, 150, 154, 156, 167, 181,
184, 207, 212, 213, 231
křížová výprava VII, X, XXXI, X, XXVII, XLI, LXIII, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
31, 48
lázeň 205
leprosarium 197
ležení (*obstagium*) 94, 158, 164, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 222

- lichva XVIII, XXVI, XXVII, XXXI, XLIX, LVIII, LIX, LXIII, 76, 135, 187, 193
malomocenství 127, 128, 129, 197
mesianismus 45
městské právo XV, XVI, XLVI, XLVII, 49, 50, 84
minemistr 164, 233
mincovna 58, 70
náhrobní nápis 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254
nárok mrtvé ruky 51
nařčení Židů XVIII, XXIII, XLIX, LV, 5, 39, 47, 80, 81, 82, 127, 128, 129, 130, 135,
177, 178, 180, 243
obchod s otroky 1, 3
odpustky (indulgence) 101, 242
ochranný glejt (*salvus conductus*) 93, 95, 100, 181, 191
plecháčková daň 76
Podžidí (*Subiudea*) 199
pogrom VII, XVII, XVIII, XIX, XXIII, XXIV, XXXV, XXXVII, XLVIII, XLIX, L, LV, LVI,
LXVII, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 177, 180
rabín/rabi XXIV, LVI, 36, 74, 205, 252
responsa 74
starší židovské obce 45
Statuta Iudaeorum XI, XIV, XV, XLII, XLV, XLVI, 47, 51, 54, 147
synagoga (škola, Schul) XXIII, XXIV, LV, LVI, 4, 32, 33, 35, 52, 97, 111, 160, 161, 162,
194, 199, 243
špitál 88, 136, 145
Tóra 36, 47, 84, 97
ungelt XXVIII, LX, 105, 107, 110, 113, 114, 119
úrok 47, 57, 66, 84, 87, 88, 91, 151, 168, 169, 171, 172, 173, 187, 188, 189, 206, 217,
219, 234, 235, 237, 240
útrpné právo 12, 45, 163
vražda XVI, XVIII, XLVIII, XLIX, 13, 44, 47, 51, 58, 141, 163, 181
výkupné XVI, XXIV, XLVII, LV, 32, 33, 94, 184
vymáhání pohledávek XXV, LVII, 25, 26, 27, 47, 73, 94, 131, 134, 166, 184, 189, 214
vypovězení Židů XXIII, XLIX, 7, 8, 11, 39
zástava XIV, XLV, 33, 47, 67, 68, 69, 71, 72, 84, 87, 157, 169, 170, 172, 186, 241
židovská branka 92
židovská daň XI, XII, XVI, XVII, XXV, XXVI, XLII, XLIII, XLVII, XLVIII, LV, LVII,
LVIII

Rejstřík věcný

- židovská obec (kehila) XXI, XXVI, XXXIV, XLVI, LIII, LVIII, LXVI, 11, 32, 131, 141,
213
- židovská přísaha 47, 84, 135
- židovské pečeti XIX, LI, 45, 226, 245
- židovské poplatky na opravu hradeb XII, XLII, 91, 191, 204
- židovské svátky 28, 29, 248, 250
- židovský hřbitov XII, XVIII, XXIII, XLIII, XLIX, LV, 47, 52, 90, 139, 193, 197, 203,
210, 221, 232, 249
- židovský regál XV, XXI, XLVI, LII, 15, 155
- židovský rychtář XIX, XXII, XXIV, L, LIII, LIV, LVI, 47, 147, 148, 151, 158, 212, 224,
225

**Prameny k dějinám Židů v Čechách a na Moravě ve středověku.
Od počátků do roku 1347**

Vydali Lenka Blechová, Eva Doležalová, Martin Musílek, Jana Zachová
ve spolupráci s Danielem Polakovičem a Tamášem Visi

jako XLI díl ediční řady Archiv český

Obálka: Hana Blažejová

Typografie: Yvone Baalbaki,

Ivana Koudelková (studio Ardea),

Martin Musílek a Martin Pokorný

Technická redaktorka: Marie Vučková

Sazba: Jana Andrlová, Akvavit, Mělník

Překlad anglických textů: Sean Mark Miller

Revize anglického překladu: Jason Rogers

Redakce hebrejských textů

Daniel Polakovič a Tamáš Visi

Vydalo nakladatelství FILOSOFIA,

(nakladatelství Filosofického ústavu, v. v. i.),

Jilská 1, Praha 1.

jako svou 415. publikaci.

Výtiskl PBTisk, a.s., Příbram

1. vydání

Praha 2015

Stran 378

Elektronické vydání první

ISBN 978-80-7007-736-8

Praha 2022